ئابلىز ئەمەت

ئۇيغۇر خەلق ماقال ـ تەمسىللىرى ئىزاھلىق لۇغىتى

قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى

نەشرىياتتىن

تەتقىقاتچى ئابلىز ئەمەت 1938 - يىل 10 - ئاينىڭ 5 - كۈنى ئۈرۈمچى شەھىرىنىڭ شىخابا تەۋەلىكىدىكى كۆنچى مەھەللىسىدە سودىگەر ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 1955 - يىل 8 - ئايدا شىنجاڭ ئۆلكىلىك 2 - دارىلمۇئەللىمىنىنى پۈتكۈزۈپ، گۇچۇڭ ناھىيىلىك مەركىزىي باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپلەردە ئوقۇتقۇچىلىق قىلغان، ئاندىن گۇچۇڭ ناھىيىلىك مەدەنىيەت يۇرتىدا ئىشلىگەن. 1984 - يىل 4 - ئايدا ئاپتونوم رايونلۇق مىللەتلەر تىل - يېزىق خىزمىتى كومىتېتىغا يۆتكىلىپ، لۇغەت تۈزۈش خىزمىتى بىلەن شۇغۇللانغان.

پېشقەدەم تەتقىقاتچى ئابلىز ئەمەت ئاپتونوم رايونلۇق مىللەتلەر تىل - يېزىق خىزمىتى كومىتېتى لۇغەت بۆلۈمىدە ئىشلىگەن مەزگىللەردە «ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىنىڭ ئىزاھلىق لۇغىتى» (ئالتە توملۇق)، شۇنداقلا مەزكۇر لۇغەتنىڭ بىر توملۇق قىسقارتىلمىسى ۋە «خەنزۇچە - ئۇيغۇرچە پەن - تېخنىكا لۇغىتى» قاتارلىق كىتابلارنى تۈزۈشكە قاتناشقان؛ بۇ خىل ئىلمىي ئەمگەكلىرى بەدىلىگە 1988 - يىلى «ياردەمچى تەتقىقاتچى»، 1998 - يىلى «كاندىدات تەتقىقاتچى» ئۇنۋانلىرىغا ئېرىشكەن. ئۆز خىزمىتى جەريانىدا ئۇ روھىنى تېخىمۇ ئۇرغۇتۇپ تىل - يېزىق تەتقىقاتىغا بارلىقىنى بېغىشلاش ئاساسىدا «مىلادىيە، ھىجرىيە ۋە جۇڭگو سۇلالىلىرى يىلنامىسى كالېندارى» (1985 - يىل)، «باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ تىل - ئەدەبىيات ئىزاھلىق لۇغىتى» ۋە «ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ تىل - ئەدەبىيات ئىزاھلىق لۇغىتى» (1991 - يىل)، «يىلنامە لۇغىتى» قاتارلىق كىتابلارنى تۈزۈپ نەشر قىلدۇرغان. بۇنىڭدىن باشقا يەنە «ئەرەب يېزىقى ۋە ئەبجەد»، «دۇنيادىكى ۋاقىت رايونلىرى»، «‹بېلىق يىلىمۇ ياكى ئەجدىھا يىلىمۇ›غا جاۋاب» قاتارلىق ئىلمىي ماقالىلەرنى يازغان. قولىڭىزدىكى بۇ «لۇغەت» ئۇنىڭ ئەڭ يېڭى ئەمگەك مېۋىسىدۇر.

مۇندەرىجە

كىرىش سۆز ئورنىدا 1
لۇغەتنىڭ تۈزۈلۈشى ھەققىدە 4
ئا 1
ئە 40
ب 52
پ 87
ت 103
ج 136
چ 143
خ 156
د 170
ر 187
ز 190
س 194
ش 222
غ 227
ق 231
ك 269
گ 290
ل 299
م 301
ن 318
ھ 324
ئو 335
ئۇ 347
ئۆ 353
ئۈ 370
ۋ 372
ئې 374
ئى 384
ي 398

لۇغەتنىڭ تۈزۈلۈشى ھەققىدە

1. «لۇغەت» كە 4000 دىن ئارتۇق ماقال - تەمسىل كىرگۈزۈلدى. كىرگۈزۈلگەن ھەربىر ماقال - تەمسىل مەنبەلەرگە ئاساسەن ئىزاھلاندى. شۇنداقلا ئىزاھلارنىڭ ئىخچام ۋە توغرا بولۇشىغا ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىلدى.

2. «لۇغەت» تىكى ماقال - تەمسىللەر ھازىرقى زامان ئۇيغۇر ئەدەبىي تىلىنىڭ ئېلىپبە تەرتىپى بويىچە تىزىلدى.

3. «لۇغەت» كە كىرگۈزۈلگەن ماقال - تەمسىللەرگە بېرىلگەن ئىزاھلار- نىڭ مۇتلەق كۆپچىلىكىدە ئىستېمال مەنىسى ئاساس قىلىنىپ، چۈشىنىشلىك بولۇش ئىلگىرى سۈرۈلدى.

4. «لۇغەت» كە كىرگۈزۈلگەن ماقال - تەمسىللەر ئىزاھلانغاندا، تەڭداش ئىزاھلارنىڭ ئوتتۇرىسىغا پەش (،) قويۇلدى. تەڭداش بۆلەكلەرنىڭ ئوتتۇر- سىغا چېكىتلىك پەش (؛) قويۇلدى. ئىزاھ تۈگەپ مىسال ئېلىشقا توغرا كەلگەندە، ئىزاھتىن كېيىن قوش چېكىت (:) قويۇلدى.

5. «لۇغەت» كە كىرگۈزۈلگەن ۋارىيانتلىق ماقال - تەمسىللەرنىڭ ئەس- لىي دەپ قارالغىنى ئىزاھلاندى، ۋارىيانتى دەپ قارالغىنى ئىزاھلانماي «قا- راڭ» سۆزى بىلەن ئالدىنقى ئىزاھلانغان ماقال - تەمسىلگە ھاۋالە قىلىندى.

ئا

ئابدال ئاتقا مىنسە باي بولدۇم دەر،
چامغۇر ئاشقا كىرسە ماي بولدۇم (دەر)

بۇ، تۇرمۇشتا ئاز - تولا مەنپەئەت، راھەتكە ئېرىشىپ، بۇرۇنقى رىيازەتلىك، غۇربەتلىك كۈنلىرىنى ئۇنتۇغان كىشىلەرنىڭ ماختانچاقلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئابدال تەكىيىدە، ھاجى مەككىدە

بۇ، ھەركىم، ھەرنەرسە ئۆز خىلى، ئۆزدائىرىسىدە، ئۆزىگە مۇناسىپ كېلىدىغان ئورۇندا تۇرۇش لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئابدالغا كەپسەن بەرسە،
جىنىڭ راستمۇ، دەپتۇ

بۇ، بىراۋنىڭ خالىسانە ياردىمىگە مىننەتدارلىق، رازىمەنلىك بىلدۈرۈشنىڭ ئورنىغا بەزى كىشىلەرنىڭ ئىنساپسىزلىق قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئابدالنىڭ دوستلۇقى كەنت كۆرۈنگۈچە

بۇ، بىر كىمگە ھاجىتى چۈشۈپ، ئىشىنى پۈتكۈزۈۋالغاندىن كېيىن ئۇنىڭدىن يۈز ئۆرۈپ، ئۆزىنى قاچۇرىدىغان كىشىلەرنىڭ يۈزسىز، نامەردلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئابرۇينى پۇلغا سېتىۋالغىلى بولماس

بۇ، ئادەم ئېسىل خىسلىتى بەدىلىگە ئېرىشىدىغان ھۆرمەت، ئىناۋەت، نوپۇزنى ماددىي نەرسە ياكى ساختىلىق بىلەن قولغا كەلتۈرگىلى بولمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئابرۇيۇڭنى ياشلىقتىن ساقلا،
چاپىنىڭنى يېڭى چېغىدىن (ساقلا)

بۇ، كىشىلەرنى ئۆز ئابرۇيىنى ياشلىق مەزگىلىدىن باشلاپ ساقلاشقا دەۋەت قىلىدۇ.

ئابرۇيۇم ئالاچاپان

بۇ، ياخشى كىيىم - كېچەك ئادەمگە ھۆسن ۋە زىننەت بېغىشلايدىغانلىقىنى، ھۆرمەتكە ئىگە قىلىدىغانلىقىنى، شۇڭا تاشقى كۆرۈنۈش، سالاپەتمۇ مۇھىم ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاپەت كۆرمەي دېسەڭ، ھوشيار بول

«ھوشيار بولساڭ، ئاپەت كۆرمەيسەن» دېگەن ماقالنىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

ئات ئاتاڭمۇ ئىشەنچ قىلغىلى،
قاق قوزۇقنى باغلىۋەت

بۇ، ھەرقانداق بىر ئىشتا ھوشيار، ئېھتىياتچان بولۇش، ھەرگىز بىخەستەلىك قىلماسلىق، ئېھتىمالغا يېقىن، كۈتۈلمىگەن ئاۋارىچىلىك ۋە ئوڭۇشسىزلىقلارنىڭ ئالدىنى ئېلىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئات ئازسا، تايغا ئەگىشەر

بۇ، ئادەم ياشانغانسېرى ئەقىل - ئىدراك ئىقتىدارى تۆۋەنلەپ، ياشلارغا، ھەتتا بالىلارغا ئەگىشىپ ئىش قىلىدىغانلىقىنى، بالىلىق مىجەزگە كىرىپ قالىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئات ئالساڭ ئاي كېچەش،
خوتۇن ئالساڭ يىل (كېچەش)

بۇ، ھەركىم كۆڭۈلدىكىدەك خوتۇنغا ئېرىشىش ئۈچۈن ئالدىراڭغۇلۇق قىلماي، ئۇزاق ئويلىنىپ، كۆپ سىردىشىپ، بىر - بىرىنى چۈشەنگەندىن كېيىن توي قىلىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئات ئالساڭ مىنىپ كۆر،
چىنە ئالساڭ چېكىپ (كۆر)

بۇ، ھەرقانداق نەرسىنى سېتىۋالىدىغان چاغدا ئەستايىدىل تەكشۈرۈپ كۆرۈش لازىملىقى، تاشقى كۆرۈنۈشكە قاراپلا سېتىۋالغاندا زىيان تارتىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئات ئالساڭ يېقىندىن ئال،
خوتۇن ئالساڭ يىراقتىن (ئال)

بۇ، يىراقتىن ئات ئالغاندا قاچسا تۇتماق، يوقالسا تاپماق مۈشكۈل؛ يېقىن يەردىن خوتۇن ئالغاندا ئورۇنسىز بېرىش - كېلىش، قۇرۇق گەپ - سۆز كۆپىيىپ، باش ئاغرىقى، ئاۋارىچىلىك تۈگىمەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئات ئايلىخانغا،
يول سارىخانغا

بۇ، گەپنى باشقىچە قىلىپ، يولنى باشقا ياققا سالىدىغان ئاللانىيەت، لەۋزىدە تۇرمايدىغان، سەممىيەتسىز كىشىلەرنىڭ ئالدامچىلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئات ئايلىنىپ قوزۇقىنى تاپار

بۇنىڭ مەنىسى «ئات ئايلىنىپ ئوقۇرىنى تاپار» دېگەن تەمسىلنىڭ ئىزاھى بىلەن ئوخشاش:

ئېسىمدە، سەن شۇ چاغدا —
سولانماستا،
دېگەنتىڭ قۇلىقىمغا شۇنى ئاستا.
«ئۈچىدۇ ئۇتمۇ ئاخىر يېنىپ - يېنىپ،
تاپىدۇ قوزۇقىنى ئات ئايلىنىپ».

ئات ئايلىنىپ ئوقۇرىنى تاپار

بۇ، ئۆز بېشىمچىلىق بىلەن ئۆز يۇرتىنى، قىلىۋاتقان ئىشىنى تاشلاپ، باشقا ياققا كەتكەنلەر ئاخىر ئايلىنىپ يۈرۈپ، ئەقىل تېپىپ يۇرت - ماكانىغا، ئىش ئورنىغا قايتىپ كېلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئات ئايىغان ئات مىنەر،
كىيىم ئايىغان تون كىيەر

بۇ، ئېھتىياجلىق مال - مۈلۈك، نەرسە - كېرەك، بۇيۇملارنى تېجەپ، ئاسراپ ئىشلەتكەندە ئۇنىڭدىن ئۇزاق مۇددەت پايدىلانغىلى، ئورۇنسىز چىقىملارنى تېجەپ قالغىلى، ھال - كۈننى ياخشىلىغىلى بولىـ

دۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئات ئايغىنى تاي باسار

بۇ، بالىلار ئاتىنىڭ ئىزىنى باسىدۇ، ئىشلىرىغا ۋارىسلىق قىلىپ داۋاملاشتۇرىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئات — ئەر كىشىگە قانات

بۇ، قاتناش قوراللىرى ماشىنىلاشمىغان دەۋرلەردە ئات ئەڭ ياخشى ۋە تېز قاتناش قورالى ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرىدۇ.

ئات — بىر قىلىقى يات

بۇ، ئات ئۆي هايۋىنى بولسىمۇ، يەنىلا ئادەم بىلەلمەيدىغان يوشۇرۇن خۇيى بولىدۇ، ئۇنىڭدىن سەگەك بولۇش كېرەك دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئات تاپقۇچە ئېشەك مىن

بۇ، تۇرمۇشتا هەركىم ئۆزىنىڭ ئەهۋالىغا يارىشا ئىش كۆرۈش، زورمۇزور سۆلەتۋازلىق قىلماسلىق كېرەك، ياخشىنى تاپقۇچە، تېپىلغىنىغا شۈكۈر قىلىش كېرەك، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئات تاپقۇچە ئېگەر تاپ

بۇ، هەرقانداق ئىشنى باشلاشتىن بۇرۇن زۆرۈر تەييارلىق بولۇش، چوڭ نەتىجە يارىتىش ئۈچۈن كىچىك ئىشلارنى ياخشى ئىشلەش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتتىن چۈشسە ئۈزەڭگىدىن چۈشمەسى

بۇ، ئەسلىدىن، نام - ئابرۇيىدىن ئاي-رىلسىمۇ، خەلقئالەم ئالدىدا ئوسال بولسىمۇ، بىرەر ئىشتا كەتكۈزۈپ قويسىمۇ، گۇناهىنى گەدىنىگە ئالمايدىغان، چوڭچىلىق قىلىپ، ئۆزىنى هېچكىمگە تەڭ قىلماي، هېچكىمگە گەپ بەرمەي يۈرىدىغان كىشىلەرنىڭ مەنمەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتقا مىنگەشمە،
مىنگەشكەندىن كېيىن ئۈندەشمە

بۇنىڭ مەنىسى «ئات كەينىگە مىنگەشمە، مىنگەشكەندىن كېيىن ۋاي دېمە» دېگەن تەمسىل بىلەن ئوخشاش بولۇپ، بىر ئىشقا ئالدىراپ تۇتۇش قىلماسلىق، تۇتۇش قىلغان ئىكەن، قەتئىي ئىرادە باغلاپ تۈرلۈك قىيىنچىلىقلارغا چىداش ۋە يېرىم يولدا يالتىيىۋالماي، ئاخىرىغىچە داۋاملاشتۇرۇش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتقا ئېگەر كېرەك،
ئېگەرگە ئەر (كېرەك)

بۇ، بىرەر ئىشنى قىلىشتا ئۇنىڭغا لازىملىق ماتېرىيال ۋە ئۇنى جايىدا ئىشلىتەلەيدىغان ئادەم بولغاندىلا ياخشى نەتىجە هاسىل قىلغىلى بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئات قولدا سىنىلار،
دوست يولدا، قۇش ئۇۋىدا (سىنىلار)

بۇ، هەرقانداق نەرسىنىڭ يارامىلىق - يارامسىزلىقى ئىشلىتىلىش جەريانىدىن؛ ئادەمنىڭ سەمىمىي - سادىق، ۋاپادار ياكى ۋاپاسىزلىقى ئەمەلىيىتىدىن مەلۇم بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئات كىشنەشكىچە،
ئادەم سۆزلەشكىچە

بۇ، ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتتە كىشىلەر ئادەمگەرچىلىك قائىدىسى بويىچە سالاملىشىش، ئەھۋاللىشىش، سىردىشىش ئارقىلىق بىر - بىرى بىلەن تونۇشىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئات كىشنىشىپ تېپىشار،
ئادەم سىردىشىپ

بۇنىڭ مەنىسى «ئات كىشنەشكىچە، ئادەم سۆزلەشكىچە» دېگەن تەمسىلنىڭكى بىلەن ئوخشاش.

ئات مىنىپ ئاتامغا باقمىدىم

بۇ، ھوقۇق، مەرتىۋە، بايلىققا ئېرىشكەندە ئۆتمۈشنى ئۇنتۇپ، ئاتا - ئانا، ئۇرۇق - تۇغقان، يېقىنلىرىدىن يۈز ئۆرۈيدىغان، ئۇلارغا مېھىر - شەپقەت قىلمايدىغان ئادەملەرنىڭ ئالا كۆڭۈللۈكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتنى بەيگىدە سىنا،
مەردنى مەيداندا

بۇ، ئاتنىڭ يارامىلىق - يارامسىزلىقى چاپقاندا، بەسلەشكەندە مەلۇم بولغىنىدەك، مەرد ئادەم ئېغىر كۈنلەردە ئەل - يۇرت شىدىن مەلۇم بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتنى تەپمەيدۇ دېمە،
ئىتنى چىشلىمەيدۇ (دېمە)

بۇ، ئات بىلەن ئىت ھايۋان بولغاچقا، ئۇنىڭدىن دائىم ھەزەر ئەيلەشنىڭ مۇھىملىقىنى، كىشىلىك تۇرمۇشتا ئادەملەر بىلەن مۇناسىۋەت قىلغاندا ھوشيار، سەزگۈر بولۇپ، كۈتۈلمىگەن كۆڭۈلسىزلىكلەردىن ساقلىنىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتنىڭ تەپكىنىگە ئات چىدايدۇ

بۇ، بىر تۈردىكى ھايۋانلار بىر - بىرىنىڭ تېپىشكىلىرىگە چىدىغاندەك، مەرد ئادەملەر ئۆزئارا جېدەللىشىپ، زىيان - زەخمەتكە ئۇچراپ قالسىمۇ، ئاداۋەت ساقلاشماي، كەڭ قورساقلىق بىلەن بىر - بىرىنى ئەپۇ قىلىشىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتنىڭ تەپكىنى ھار ئەمەس،
ئېشەكنىڭ تەپكىنى ھار

بۇ، مەرد، باتۇر، ياخشى ئادەملەرنىڭ ئۆزئارا قىلغان - ئەتكىنى، خاپىلىقى بىر - بىرىگە ئېغىر كەلمەيدۇ؛ يات - غەيرىي، يامان ئادەملەرنىڭ قىلغان - ئەتكىنى ياخشىلارغا ھار كېلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئات ئۆلسە ئىتنىڭ تويى بولار

بۇ يەردە، ئات — ئەل - يۇرتنى سۆيىدىغان، ئاق كۆڭۈل، مەرد - سېخىي، ياخشى ئادەملەرنىڭ سىمۋولى؛ ئىت بولسا قارانىيەت، رەزىل، نىيىتى يامان ئادەملەرنىڭ سىمۋولى. بۇ تەمسىلنىڭ مەنىسى ياخشىلار بەختسىزلىككە، پېشكەللىككە، زىيانغا ئۇچرىسا، ۋاقىتسىز قازا قىلسا، يامان ئادەملەر گويا تويى بولغاندەك خۇش بولۇپ، گۇلقەقەلىرى ئېچىلىپ كېتىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتنىڭ يامىنى ئالا،
خوتۇننىڭ يامىنى بالا

بۇ، خۇيلۇق (چىچاڭشىيدىغان، تەپكەك...) ئات خەۋپلىك بولۇپ، جانغا ئەسقاتماي، ئاۋارىچىلىك كەلتۈرىدىغانلىقىنى؛ ئەدەپ - هاياسىز، ئەخلاق - پەزىلەتسىز، ئار - نومۇسنى بىلمەيدىغان، بىشەم، هازازۇل خوتۇن ئەرنىڭ جېنىغا جاپا، ئاپەت ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئات هارسا ئېغىل ياخشى،
پاتقاقتا شېغىل (ياخشى)

بۇ، هەرقانداق ئىش ۋە نەرسىلەرنىڭ ئەمەلىي ئەهۋالىغا، ئېهتىياجىغا قاراپ چارە قىلىش، تەدبىر قوللىنىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئات - هارۋاڭ كەتسىمۇ كەتسۇن،
غاڭزاڭنى چالا قاقما

بۇ، هەرقانداق بەدەل تۆلەشتىن يانماي ئىرادە باغلىغان ئىشنى ۋۇجۇدقا چىقىرىپ نەتىجە قازىنىش، ئوتتۇرا يولدا تاشلاپ قويماسلىق كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئات ئېغىنىغان يەردە تۈك قالىدۇ،
ئوق تەگكەن يەردە ئىز (قالىدۇ)

بۇ، كىشىلىك تۇرمۇشتا ئادەملەر ياخشىلىق ياكى يامانلىق ئەمەللىرى بىلەن ئەل - يۇرت ئىچىدە تونۇلىدۇ، ياخشىلارنىڭ ئىش - ئىزلىرى تىلدىن تىلغا مەدھىيىلىنىپ، ئەۋلادتىن - ئەۋلادقا ياخشىلىقتىن داڭقى قالىدۇ. يامانلارنىڭ دەرد - ئەلىمى، زورلۇقى بالىدىن - بالىغا ئۇنتۇلماي، خەلقنىڭ قەلبىدە جاراھەت ئىزى بولۇپ، يامانلىقتىن دېغى قالىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئات ئىگىسىنى ئات كەينىگە
مىنگەشتۈرمەپتۇ

بۇ، بىراۋنىڭ مال - مۈلۈك، نەرسە - كېرەك، جابدۇق - سايمانلىرىنى ئارىيەت ئېلىپ قايتۇرۇپ بەرمەي، ئۆزىنىڭ قىلىۋالىدىغانلارنىڭ مۇتتەهەملىك، يولسىزلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئات يوق يەردە ئېشەكمۇ ئات

بۇ، ئات تېپىلمىغان ئەهۋالدا ئېشەكنى ئاتنىڭ ئورنىدا ئىشلەتكىلى بولغاندەك، ئىختىساسلىق كىشىلەر بولمىغان ئەهۋالدا ئاددىي ئادەملەرمۇ زۆرۈر تېپىلغاندا ئۆزىنىڭ ئارتۇقچىلىقىنى جارى قىلدۇرۇپ، هاجەتتىن چىقىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتا - ئانا دۇئاسى
ئوتقا - سۇغا پاتۇرماس

بۇ، ئاتا - ئانىلارنىڭ تەلىمىنى، نەسىھىتىنى ئاڭلاپ شۇ بويىچە ئىش قىلغان پەرزەنتلەر هەرگىز يامان كۈنگە قالمايدۇ، بەختسىزلىككە ئۇچرىمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتا - ئاناڭغا دېيەلمىگەن گېپىڭنى
مورا بېشىغا يېزىپ قوي

بۇ، بىراۋغا يۈزمۇيۈز دېيىشكە ئوڭايسىزلىنىدىغان مەقسەت، مۇددىئانى مەلۇم

شەرتلىك بەلگە قالدۇرۇش ياكى ئىما ـ ئە-
شارە ئۇسۇلى بىلەن چۈشەندۈرۈش لازىم،
دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتا ـ ئانام يانچۇقۇمدا،
ئۇرۇق ـ تۇغقان ساندۇقۇمدا

بۇ، يانچۇقىدىكى پۇلنى ئاتا ـ ئانى-
دىن، ساندۇقىدىكى مالنى ئۇرۇق ـ
تۇغقانلىرىدىن ئەلا كۆرىدىغان، ھەممە ئىشتا
پۇلنى ئالدىنقى ئورۇنغا قويىدىغان ۋاپاسىز-
لىق ۋە ئاچكۆزلۈكنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتا بالىسى بولغۇچە،
يۇرت بالىسى بول

بۇ، ھەركىم ئۆز مەنپەئىتىنى كۆزلە-
مەي، ئەل ـ يۇرت ئۈچۈن كۆيۈنۈپ، ياخ-
شى ئىش قىلىدىغان، پەزىلەتلىك، ئۇلۇغۋار
كىشىلەردىن بولۇش كېرەكلىكىنى بىلدۈرى-
دۇ.

ئاتا بولمىغان ئاتا قەدرىنى بىلمەس

بۇ، ئاتا ـ ئانىلىرىنى قەدىرلىمەي،
ئۇلارنىڭ خىزمىتىنى قىلماي، بويۇنتاۋلىق
قىلىپ قاقشىتىدىغان، ۋاپاسىز، نادانلار ئاتا
ـ ئانىنىڭ ياخشىلىقىنى، ئۇلۇغلۇقىنى، ئا-
تا ـ ئانا بولۇشنىڭ تەسلىكىنى ئۆي ـ ئو-
چاقلىق بولۇپ، پەرزەنت كۆرگەندىلا چۈشە-
نىدۇ دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتا دۈشمىنىنى ئۆزۈڭگە دوست تۇتما

بۇ، ئاتا خالىمىغان ئىشنى قىلماس-
لىق، ئاتا يامان كۆرگەن، تاپىنى چىققان،
ئاداۋەتخور ئادەملەر بىلەن باردى ـ كەلدى
قىلماسلىق، ئۇنداق ئىش ـ ھەرىكەت ۋە
ئادەملەردىن ھەزەر ئەيلەش كېرەكلىكىنى
بىلدۈرىدۇ.

ئاتا رازى — خۇدا رازى

بۇ، ئاتا ـ ئانىنى رازى قىلىش پەر-
زەنتلەرنىڭ باش تارتىپ بولمايدىغان قەر-
زى، مەجبۇرىيىتى ئىكەنلىكىنى، ئاتا ـ ئا-
نىنى رازى قىلغان پەرزەنتلەردىن خۇدامۇ،
ئەل ـ يۇرتمۇ رازى بولىدىغانلىقىنى بىلدۈ-
رىدۇ.

ئاتا سۆزى ئېتىلغان ئوق

بۇ، ئاتىنىڭ گەپ ـ سۆزى، نەسىھىتى
پەرزەنتلەر ئۈچۈن مۇقەددەس قارار، ئۇنى
ئۇلۇغ، ئەھمىيەتلىك بىلىش، ئەستە ساق-
لاش، ئۇنىڭغا ئەمەل قىلىش كېرەكلىكىنى
بىلدۈرىدۇ.

ئاتا قارغىشى ئوق،
ئانا قارغىشى دوق

بۇ ماقالىنىڭ خەلق ئارىسىدا «ئاتا قار-
غىشى ئوق، ئانا قارغىشى پوق» دېگەن ۋارى-
يانتىمۇ بار بولۇپ، بىر ۋاقىتتا فېئوداللىق
ئەر ـ ئاياللار ئورنى قارىشى ئۆز ئىپادىسىنى
تاپقان، يەنە بىر ۋاقىتتا، «يىگىت سۆزىدىن
قايتماس، يولۋاس ئىزىدىن» دېگەندەك، ئا-
تىنىڭ ئاسانلىقچە ئاغزىدىن «سۆز» چىقار-
مايدىغانلىقى، ئەمما ئاغزىدىن چىقىپ كەت-
كەن «سۆز»نىڭ ئاتقان ئوقتەك يانمايدىغان-
لىقى، ئەمما ئانىنىڭ باغرى ئاتىغا نىسبەتەن
يۇمشاق بولغاچقا، ئاچچىقى كەلگەندە ئاغزى-
دىن چىقىرىپ تاشلىغان «سۆز»دىن ئەقىل

تىزگىننى قولىغا ئالغان ھامان يېنىۋالىدىغانلىقى، قىسقىسى، 10 ئاي قورساق كۆتۈرۈپ، ئاچچىق تولغاق يەپ تەۋەللۇت قىلغان ئانىنىڭ ھەرقانچە «ئەسكى» بالىسىغىمۇ كۆڭلىنىڭ چوڭقۇر يېرىدە چىدىمايدىغانلىقى قەيت قىلىنىدۇ.

ئاتا كەسپى بالىغا مىراس

بۇ، ئاتىنىڭ ياخشى ياكى يامان ھۈنەر - كەسپىنى بالىسى ئىگىلەيدۇ. ئاتىنىڭ ياخشى كەسپىنى ئۆگەنگەنلەر روناق تاپىدۇ، يامان كەسپىنى ئۆگەنگەنلەر خاراب بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتا كەسپىنى تاشلىغان،
پېشانىسىنى قاشلىغان

بۇ، ئاتا - بوۋىسىنىڭ ھۈنەر - كەسپىنى ئىگىلىمىگەن، ئۇنىڭغا ۋارىسلىق قىلمىغان پەرزەنتلەر غۇربەتچىلىكتە قالىدۇ، ئۆمۈر بويى پۇشايماندا ئۆتىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتا كەمچىلىكى ئەمەس، لاتا كەمچىلىكى

بۇ ماقالىنىڭ «ئادەم ئەسكىسى ئەمەس، كىيىم ئەسكىسى» ياكى «ئادەم ئەسكىسى ئەمەس، لاتا ئەسكىسى» دەيدىغان ۋارىيانتلىرىمۇ بار بولۇپ، بىراۋنىڭ كىيىمىگە قاراپ مۇئامىلە قىلىش توغرا ئەمەسلىكىنى، ئەسكى كىيىم كىيىۋالغان ئادەملەر ئىچىدىمۇ گۈزەل ئەخلاقلىق، يۈكسەك پەزىلەتلىك، پاك ۋىجدانلىق، بىلىم ئىقتىدارلىق نى - نى ياخشى ئادەملەرنىڭ بارلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتا كۆرگەن ئوق ياسار،
ئانا كۆرگەن تون پىچار

بۇ، ئاتىنىڭ تەربىيىسىدە يېتىلگەن پەرزەنت كەسىپ ئەھلى بولىدۇ؛ ئانىنىڭ تەربىيىسىدە يېتىلگەن پەرزەنت تۆشۈك ئىشلىرىغا پىششىق، يىپ - يىڭنە ئىشىغا ماھىر بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتاڭ باردا دوست ئىزدە،
ئېتىڭ باردا يول (ئىزدە)

بۇ، ھەركىم دوست - يار، لايىقىنى، ئاتا - ئانىسىنىڭ بارىدا تاللاش، ئۆيلۈك - ئوچاقلىق بولۇش كېرەكلىكىنى؛ ياش ۋاقتىدا، مادار، ئىمكانىيەتنىڭ بارىدا تىرىشىپ ئۆگىنىش، ئەقىل تېپىپ، نەزەر دائىرىنى كېڭەيتىش، بىرەر ئىشنىڭ بېشىنى تۇتۇپ ئىگىلىك تىكلەپ، كەسىپ قىلىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتاڭ بازار، ئاناڭ بازار

بۇ، ئورۇنسىز، كۆڭۈلسىز ھەر قانداق بىر ئىش ۋە زىياندىن ساقلىنىش ئۈچۈن سودا - سېتىق، ئېلىم - بېرىم، ئىقتىسادىي مۇناسىۋەتلەرنى ئادەم كۆپ يەردە، تېخىمۇ مۇھىمى بازاردا قىلىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتاڭغا نېمە قىلساڭ،
بالاڭدىن شۇنى كۆرىسەن

بۇ، ھەركىم ئاتا - ئانىسىنى قەدىرلەش، ھالىدىن ئوبدان خەۋەر ئېلىپ رازى قىلىش كېرەكلىكىنى؛ ياخشىلىق قىلغان ھالاۋەت، يامانلىق قىلغان مالامەت كۆرىدىغانلىقىنى؛ ئاتا - ئانىنى قاقشاتقان، رەن-

جىتكەن كىشى باللىرىدىن ياخشى ئاقىۋەت كۆرمەيدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتاڭ كىم بولسا،
سەن شۇنىڭ ئوغلى

بۇ، ھەرقانداق جانلىق ئاز - تولا بولسىمۇ، ئۆز نەسلىنى تارتىدۇ. ئادەملەر قانداق ئائىلىدىن چىققان بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، ئىشقىلىپ ئاتا - ئانىسىغا ۋارىسلىق قىلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتاڭمۇ يەر، ئاناڭمۇ (يەر)

بۇ، يەر ئاتا - ئانىدەك مېھرىبان، سېخىي، تىرىكچىلىكنىڭ دەسمايىسى ئىكەنلىكىنى، كىشىلەرگە تۈگىمەس مەنپەئەت بېرىدىغانلىقىنى، ئەجىر قىلغانلارنى نا ئۈمىد قويمايدىغان ئالتۇن قوزۇق ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاناڭ مىراب بولغۇچە،
يېرىڭ باشتا بولسۇن

بۇ، بىرەر ئىشتا ئاتا - ئانىنىڭ ئىمىلىگە، باشقىلارنىڭ خەيرىخاھلىقى - ئىلتىپاتىغا تايىنىپ نەتىجە يارىتىش، ياخشى كۈنلەرگە ئېرىشىش خىيالىدا بولغاندىن كۆرە، ئۆز كۈچىگە، ئۆزىنىڭ تەبىئىي ئىمكانىيىتىگە تايىنىپ نەتىجە يارىتىش، تىرىكچىلىك قىلىش ھالال بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتاڭنى ئۆلتۈرگەنگە ئاناڭنى بەر

بۇ، پايدا - مەنپەئەتنى دەپ ئەل، خەلق دۈشمەنلىرىنىڭ قوينىغا ئۆزىنى ئاتـ-

قان، ئۇلارنىڭ قولى بولۇپ قۇۋمىغا تالاپەت يەتكۈزگەن ۋىجدانسىز ئادەملەرگە قىلىنغان كىنايىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتاڭ ئۆلسە ئۆلسۇن،
ئاتاڭنى كۆرگەنلەر ئۆلمىسۇن

بۇ، خەلق ئاتا - ئانىدىنمۇ ئۇلۇغ تۇرىدىغانلىقىنى، خەلقنىڭ ئامانلىقى ئاتا - ئانىنىڭ ئامانلىقىدىن مۇھىم ئىكەنلىكىنى، پەقەت خەلق ئامان بولغاندىلا خاتىرجەملىك، بەختلىك تۇرمۇش بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتامنىڭ تاپقىنى ئانامنىڭ
«بارىكاللا» سىغا يەتمەپتۇ

بۇ، ئائىلىسىگە، تۇرمۇشىغا كۆيۈنمەي، ھەشەمەتچىلىك، ئابرۇيپەرەسلىككە بېرىلىپ، ئېرىنىڭ تاپقىنىنى كىيىم - كېچەك، زىبۇ زىننەتكە، ئۆزىنى ياساشقا سەرپ قىلىپ، ئائىلە تۇرمۇشىنىڭ قانداق بولۇشىغا پەرۋا قىلمايدىغان ئاياللارنىڭ ماختانچاق، بەتخەجلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتامنىڭ ئۆلگىنى ئانامغا باراشتى،
چەلپەكنى ئىتلار تالاشتى

بۇ، بىراۋنىڭ پېشكەللىككە، ئوڭۇشسىزلىققا، زىيانغا ئۇچرىشى يەنە بىرىگە ئوڭۇشلۇق، خۇشاللىق، پايدا - مەنپەئەت كەلتۈرىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتامنىڭ ئۆلۈشىنى بىلسەم،
بىر تاۋاق كېپەككە سېتىپ بېرەردىم

بۇ، ھەر قانداق بىر كىشى كەلگۈسىدە

يۈز بېرىدىغان تاسادىپىي ھادىسىلەرنى ئالدىن بىلەلمەيدىغانلىقىنى؛ كۈتۈلمىگەن ھادىسە يۈز بەرگەندە پۇشايمان قىلىش، ئەپسۇسلىنىش پايدىسىز ئىكەنلىكىنى؛ ئېھتىمالغا قارشى ھوشيار، ئېھتىياتچان، تەدبىرلىك بولۇش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتا ئۆلمەي، ئاتا قەدرىنى بىلمەس

بۇ، ھەركىم بېشىغا كۈن چۈشكەندە، كەلگۈلۈك كەلگەندە، ئاتا - ئانىدىن ئايرىلغاندا كۈن كەچۈرۈشنىڭ، تىرىكچىلىكنىڭ تەسلىكىنى بىلگەندە ئاتا - ئانىنىڭ قەدرىنى، ياخشىلىقىنى چۈشىنىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتىدىن ھىممەت، ئوغۇلدىن خىزمەت

بۇ، ئاتا - ئانىلار پەرزەنتلىرىنى تەربىيىلەيدىغانلىقىنى، ئىللىق مېھرى بىلەن غەمخورلۇق قىلىپ ئۆستۈرىدىغانلىقىنى؛ پەرزەنتلەر بۇنىڭغا جاۋابەن ئاتا - ئانىنىڭ خىزمىتىنى قىلىپ ئۇلارنى رازى قىلىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتىسى ئاتالمىغان قوڭغۇزنى،
بالىسى ئېتىپتۇ توڭگۇزنى

بۇ، ئەجدادلار قىلالمىغان، ئەمەلگە ئاشۇرالمىغان ئىشلارنى ئەۋلادلار قىلالايدىغانلىقىنى، ۋۇجۇدقا چىقىرالايدىغانلىقىنى، ئەۋلادلار ئەجدادلاردىن ئېشىپ كېتەلەيدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتىسى بولۇشقاقنىڭ ئوغلى ئۇرۇشقاق،
ئانىسى بولۇشقاقنىڭ قىزى يىغلاڭغۇ

بۇ، ئاتا - ئانىلار بالىلىرىنى زىيادە ئەركە، قىلىقسىز ئۆگەتمەي، ئەدەپلىك، ئەخلاقلىق تەربىيىلەش، ئۇلارنىڭ ئۇششاق - چۈششەك تالاش - تارتىشلىرىغا ئورۇنسىز بولۇشۇپ، جېدەلگە ئارىلاشماسلىق كېرەكلىكىنى، بالىلارغا بولۇشۇش بىر خىل ناچار ئادەت بولۇپ، چوڭلار ئوتتۇرىسىدا ئاغرىق - ئاداۋەت پەيدا قىلغاندىن باشقا، بالىلارنى بۇزىدىغانلىقى، بىشەم قىلىپ قويىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتىسى تۇرۇپ، ئوغلى سۆزلىگەندىن بەز

بۇ، ئاتا - ئانىسى، مويسىپىت، چوڭلار بار سورۇندا ئۇلارنى بىر چەتكە قايرىپ قويۇپ، ھېچكىمگە گەپ بەرمەي مەمەدانلىق، بىلەرمەنلىك قىلىدىغان يېتىم ئاقساقال، ئاتىكاچى، ئەدەپسىز، نادانلار بىلەن ئالاقە قىلماسلىق، ئۇلارغا ئارىلاشماسلىق، ئۇلاردىن يىراق تۇرۇش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتىسى غورا يېسە،
بالىسىنىڭ چىشى قاماپتۇ

بۇ، بەزى ئاتا - ئانىلار ئەسكى ئىشلارنى قىلسا ئۇنىڭ ئىزا - ئاھانىتىنى بالىلىرى تارتىپ، خەلقئالەم ئالدىدا نومۇسقا قالىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتىلىق يېتىم — كۆل يېتىم،
ئانىلىق يېتىم — گۆل يېتىم

بۇ، ئانىسىز بالىلار ئاتىنىڭ تۇرمۇش ھەلەكچىلىكىدە تالانىڭ ئىشلىرى بىلەن بو-

لۆپ كېتىشى، ئۇنىڭ ئۇستىگە تۆشۈك، يىڭنە ئىشلىرىنى بىلمىگەنلىكى سەۋەبلىك كىيىم - كېچەك، يۇرۇش - تۇرۇش، يې- مەك-ئىچمەك جەھەتلەردە غورىگىل، ئاچ- توق، روھى سونۇق، غەمكىن ئۆتىدىغانلى- قىنى؛ ئاتىسىز بالىلار ئانىنىڭ مېھرىبانلى- قى، جانكۆيەرلىكى، غەمخورلۇقى، بالا تەر- بىيىلەشكە، ئۆي ئىشلىرىغا ماھىرلىقى بى- لەن ئاتىسىز بالىلارغا قارىغاندا ياخشىراق كۈن كەچۈرىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئانىنىڭ بەرگىنى كۆرۈملۈك،
ئەرنىڭ بەرگىنى ئۆمۈرلۈك

بۇ، ئاتا - ئانا قىزلىرىنى ياتلىق قىل- غاندىن كېيىن ئۇلارغا داۋاملىق ئىقتىسادىي ياردەم بېرەلمەيدىغانلىقىنى، ياردەم بەرگەن تەقدىردىمۇ ئاندا - ساندا، ۋاقىتلىق بولىدى- غانلىقىنى، ئۇلارغا پەقەت ئېرىلا ئۆمۈرلۈك ئەسقاتىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئانىنىڭ كۆڭلى بالىدا،
بالىنىڭ كۆڭلى دالىدا

بۇ، ئاتا - ئانا پەرزەنتىنىڭ بەختى ئۈچۈن بىر ئۆمۈر تىرىشىپ نى - نى جاپا - مۇشەققەتلەرنى تارتىدۇ، ئۇلارنىڭ سۈيىدە ئېقىپ، ئوتىدا كۆيىدۇ؛ بەزى بالى- لار چوڭ بولۇۋالغاندىن كېيىن، ئويۇن - تاماشا، ھاۋايى - ھەۋەسكە بېرىلىپ، ئاتا - ئانىلىرىنىڭ ئەجرىنى، ئۈمىدىنى ئۇنتۇپ، ئۇلارنىڭ خىزمىتىنى قىلماي، ئۇلارنى را- زى قىلماي قاقشىتىدۇ، دېگەن مەنىنى بىل- دۈرىدۇ.

ئاتاقتا بار، ساناقتا يوق

بۇ، قۇرۇق نام - ئاتىقى بار، لېكىن ئەمەلىي كۈچى، ھوقۇقى، ھۆرمەت - ئىنا- ۋىتى، بىلىم - ئىقتىدارى، خىزمەت تۆھپە- سى، دەسمايىسى، ئەھمىيىتى، رولى يوق- لۇقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتالمىغاننىڭ ئوقى ئالتە غۇلاچ كېتەر

بۇ، قولىدىن ئىش كەلمەيدىغان، دائىم لاپ سۆزلەپ، ئاغزىدا شەھەر ئالىدىغان، ئەمەلىيىتى يوق پوچىلارنىڭ ماختانچاقلىقى- نى بىلدۈرىدۇ.

ئاتالمىغان ئوقىدىن كۆرىدۇ،
چېچالمىغان پوقىدىن (كۆرىدۇ)

بۇ، قولىدىن ئىش كەلمەيدىغانلار ئۆ- زىنىڭ قابىلىيەتسىزلىكىگە تەن بەرمەي، ئىشىنىڭ ئاقىۋىتى يامانلاشقاندا باشقىلاردىن كۆرىدىغان، ئۆزىنى ئاقلاپ، مەسئۇلىيەتنى ئۆزگىگە ئارتىپ قويىدىغان سەمىمىيەتسىز ئادەملەرنىڭ يارامسىزلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتالمىغان ئوقىدىن كۆرىدۇ،
قايتىپ كېلىپ خوتۇنىدىن (كۆرىدۇ)

بۇ، قولىدىن ئىش كەلمەيدىغانلار ئۆ- زىنىڭ يارامسىزلىقىغا تەن بەرمەي، ئوڭۇش- سىزلىققا ئۇچرىغاندا ئائىلىدىن كۆرىدىغان، ئۆزىنى ئاقلاپ ئائىلە بىلەن جېدەللىشىدىغان نامەردلەرنىڭ يولسىزلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتقان ئوق قايتىپ كەلمەس

بۇ، ئېغىزدىن چىققان سۆزنى، ۋەدىنى قايتۇرۇۋالغىلى بولمايدىغانلىقىنى، گەپنى بايقاپ سۆزلەش كېرەكلىكىنى، ئېيتىلغان

سۆزگە ئىگە بولۇش كېرەكلىكىنى؛ ئۆتۈپ كەتكەن ۋاقىت، ئۆمۈر قايتىپ كەلمەيدىغانلىقىنى، شۇڭا ئۆمۈرنى ئاسراش، قەدىرلەش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتمىشنىڭ پۈتەر، ئالتىنىڭ قالار

بۇ، يۈز - ئابرۇيى بار، پۇلدار، بايلارنىڭ ئىشلىرى زىيانغا، كاشىلىغا ئۇچرىماي هايالسىز پۈتىدۇ؛ يولى يوق، ئادەتتىكى پۇقرالارنىڭ ئىشلىرى زىيانغا، كاشىلىغا ئۇچراپ پۈتمەيدۇ، يۈرۈشمەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتمىش ياشلىقتىن سورىما، ئالتە ياشلىقتىن سورا

بۇ، ئەقىل ياشانغانلاردىلا بولماستىن، بەلكى كىچىك ۋە ياشلاردىمۇ بولىدىغانلىقىنى، ئادەم قېرىغاندا ئەقلىي ئىقتىدار جەھەتتىنمۇ چېكىنىدىغانلىقىنى، شۇڭا ئەقىل، مەسلىھەتنى چوڭلاردىنلا ئاڭلىماي، كىچىكلەردىنمۇ ئاڭلاش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاچ بەچچىغەردىن قاچ بەچچىغەر

بۇ، ① ئۇزاق ۋاقىت ئاچ قالغان ئادەم ئاچلىقنىڭ، يوقسۇزلۇقنىڭ دەردىنى ئۇنتۇمايدۇ، مول ئۇزۇق - تۈلۈككە، مال - دۇنياغا ئىگە بولسىمۇ، كۆڭلىدە يوقسۇزلۇققا قېلىش ۋەھىمىسىدىن خالىي بولالمايدۇ، شۇڭا قورسىقى تويسىمۇ، كۆزى تويمايدىغان ئاچ كۆزلەردىن يىراق تۇرۇش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ؛ ② قول - ئىلكىدە يېتەرلىك مال - دۇنيا تۇرۇقلۇق خەقنىڭ قولىدىكىگە كۆزى چۈشىدىغان تەمەخورلاردىن هەزەر ئەيلەش، يىراق تۇرۇش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاچ توق بىلەن ئوينىماس

بۇ، ① ئاچ ئادەم هەمىشە قورسىقىنىڭ غېمىدە باشقا ئىشلارنى ئويلىمايدۇ، ئويۇن - تاماشىنى خالىمايدۇ. هېچكىم بىلەن ئارىلاشمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ؛ ② كۆچمە مەنىدە، يوقسۇل، نامراتلار ئۆز خىلى، قاياشى بىلەن ئارىلىشىشنى، ئۆزئارا هال - مۇڭ، هەمدەم بولۇشنى ياخشى كۆرىدۇ. هەرگىز بايلار، يۇقىرى تەبىقىدىكىلەر بىلەن ئارىلاشمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاچچىق ئالدىدا، ئەقىل كەينىدە

«ئاچچىق ئالدىدا يۈرىدۇ، ئەقىل كەينىدە»نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

ئاچچىق ئالدىدا يۈرىدۇ، ئەقىل كەينىدە (يۈرىدۇ)

بۇ، هەر قانداق ئىشتا سالماق، ئېغىر - بېسىق بولۇش، ئويلىنىپ ئىش قىلىش، ئالدىراڭغۇلۇق، قىزىققانلىق، تېرىككەكلىك قىلماسلىقنى بىلدۈرىدۇ.

ئاچچىق ئەقىلنى كېسىدۇ

بۇ، خاپىلىق، پەرىشانلىق تۈپەيلىدىن كېلىپ چىققان ئالدىراڭغۇلۇق، يەڭگىللىك ئادەمنىڭ زېھنىنى چاچىدۇ، ئەقلىدىن ئازدۇرىدۇ، هەسرەت - پۇشايماندا قالدۇرىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاچچىق كەلگەندە ئەقىل قاچىدۇ

«ئاچچىق ئەقىلنى كېسىدۇ» نىڭ ئىزا-
هىغا قاراڭ.

ئاچچىقنىڭ دورىسى — سۈكۈت

بۇ، ئادەم بىرەر ئوڭۇشسىزلىق، كۆ-
ڭۈلسىزلىك، خاپىلىققا دۇچ كەلگەندە تې-
رىكمەي، ئاچچىقلانماي، ئۆزىگە هاي بې-
رىپ، سەۋرچان، ئېغىر - بېسىق، سالماق
بولۇش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاچچىقىڭ كەلگەندە لېۋىڭنى چىشلە

بۇ، بىرەر خاپىلىق، قايغۇ، غەزەپ،
رەنجىشكە ئۇچرىغاندا يېنىكلىك، ئالدى-
راڭغۇلۇق قىلماي، ئېغىر - بېسىق،
سەۋر - تاقەتلىك، تەمكىن بولۇپ، ئۆزىنى
تۇتۇۋېلىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاچچىق يۇتماق — تاغ يۇتماق

بۇ، بىرەر خاپىلىق، قايغۇ، دەرد -
ئەلەم، ئىنتىقام تۇپەيلىدىن بولغان غەزەپنى
يۇتماق، ئاچچىقىغا هاي بەرمەك — خۇددى
تاغنى تالقان قىلغانغا ئوخشاش كۈچلۈك بىر
نەرسە ئۈستىدىن غالىب كېلىش روهى بىلەن
ئاچچىقنى يېڭىشنى بىلدۈرىدۇ.

ئاچ قالغان ئاماق تاللىماپتۇ

بۇ، ① يوقسۇزلۇقتا قالغان كىشى نې-
مە تاپسا شۇنى يەپ، قورسىقىنىڭ تويغىنىغا
قانائەت قىلىپ، ئاماقنى ئىلغىمايدۇ، دېگەن
مەنىنى بىلدۈرىدۇ. ② كۆچمە: قىيىنچى-
لىقتا قالغان يوقسۇللار جان ساقلاش ئۈچۈن
ئېرىشكەن ئېرىكچىلىك شارائىتىغا شۈكۈر
قىلىپ، ئىش، ئورۇن، مەرتىۋە قوغلاشماي-
دۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاچ كۆز تويماس، بېخىل بېيىماس

بۇ، ① كۆزى ئاچ، نەپسى يامان ئادەم-
لەر يېمەك - ئىچمەكنى كۆرگەندە نەپسىنى
يىغالمايدۇ، تويغىنىنى بىلمەيدۇ، دېگەن
مەنىنى بىلدۈرىدۇ. ② كۆچمە: پىخسىق،
دۇنيا خورلارنىڭ مال - مۈلكى كۆپەيگەنسې-
رى شۈكۈر - قانائەت قىلماي، تېخىمۇ كۆ-
پەيتىشكە، بېيىشقا تىرىشىدۇ، ئەمما بېخىل-
لىقىدىن راۋاج تاپالمايدۇ، دېگەن مەنىنى
بىلدۈرىدۇ.

ئاچلىقتا تۇتقان قاچاڭنى توقلۇقتا ئۇنتۇما

بۇ، يوقسۇزلۇق، جاپا - مۇشەققەتلىك
ئېغىر كۈنلەردە شۇغۇللانغان كەسىپنى، كە-
چۈرمىشلەرنى ئۇنتۇماي، باياشات، بەخت-
لىك، راهەت كۈنلەرگە ئېرىشكەندە ئەس-
لەش، ياد ئېتىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاچلىقتىن خۇمارلىق يامان

بۇ، ئوزۇقلىنىش، يېمەك - ئىچمەك،
قورساق تويغۇزۇش ئارزۇ، تەشنالىقىدىن
كۆرە، ئىشق - مۇهەببەت، يار ۋەسلىگە
يېتىش، كەيپ قىلىش، هاۋايى - هەۋەس
ئىستىكى، تەلىپى كۈچلۈك بولىدىغانلىقىنى
بىلدۈرىدۇ.

ئاچلىقتىن ئۆلسەڭمۇ،
ئاتا - ئاناڭنى تاشلىما

بۇ، يوقسۇزلۇق ۋە نامراتلىقتىن ھەر قانچە قىيىنچىلىق تارتسىمۇ زارلانماي، ئاتا - ئانىنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىپ، ئۇلارنى رازى قىلىش، بالىلىق بۇرچىنى ئادا قىلىش كېرەك، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاچ ئېمىنى يېمەيدۇ،
ئەل ئېمىنى دېمەيدۇ

«ئاچ ئېمىنى يېمەيدۇ، توق ئېمىنى دېمەيدۇ» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

ئاچ ئېمىنى يېمەيدۇ،
توق ئېمىنى دېمەيدۇ

بۇ، يوقسۇزلۇقتا قالغان كىشى تاماق تاللىماي، يېگىلى بولىدىغان ھەر قانداق يېمەكلىكنى يەۋېرىدۇ؛ تۇرمۇشى ياخشى، «توققۇزى تەل» كىشىلەر باياشات، خاتىرجەملىكتىن باشقىلارنىڭ ئەيىب، قۇسۇرىنى كوچىلاپ، ياخشى - يامانلىرى توغرىسىدا سۆز - چۆچەك قىلىشىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاچنىڭ دەردىنى توق بىلمەس

بۇ، ① يوقسۇزلۇقتىن قورسىقى تويماي ئۆتۈۋاتقان بىچارىلەرنىڭ ئەھۋالىنى «توققۇزى تەل» ، قورسىقى توق كىشىلەر چۈشەنمەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ. ② كۆچمە: بېشىغا كۈن چۈشمىگەن، تۇرمۇشى باياشات، توققۇزى تەل، غەمسىز كىشىلەر يوقسۇل، نامراتلارنىڭ يوقسۇزلۇق تۈپەيلىدىن بېشىغا كەلگەن كەلگۈلۈك، قىيىنچىلىقلىرىنى چۈشەنمەيدۇ، يار - يۆلەك بولمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاچنىڭ كۆزى ئاشتا،
توقنىڭ كۆزى ئۇستىۋاشتا

بۇ، ئۇزاق ۋاقىت ئاچ قالغان ئادەم ئاچلىقنىڭ دەردىنى ئۇنتۇمايدىغانلىقىنى، مول ئوزۇق - تۈلۈككە ئېرىشسىمۇ، يەنىلا دىققەت - ئېتىبارى ئاشقا مەركەزلىشىدىغانلىقىنى، قورسىقى توق، غەمسىز ئادەم «توقلۇقتىن شوخلۇق چىقار» دېگەندەك، كىيىم - كېچەك، ھەشەم - دەرەمگە بېرىلىدىغانلىقىنى، يۈقىرى تۇرمۇش مەئىشىتىگە ئىنتىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاچنىڭ ئۆزى تويسىمۇ، كۆزى تويماس

بۇ، ① كۆزى ئاچ، نەپسى يامان ئادەملەر يېمەك - ئىچمەكنى كۆرگەندە نەپسىنى يىغالمايدۇ، قورسىقى تويسىمۇ تويمىغاندەك، يېگۈسى كېلىپ ئۆزىنى تۇتالمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ؛ ② كۆچمە: پۇل - مالغا تويمايدىغان دۇنياخورلارنىڭ مال - مۈلكى كۆپەيگەنسېرى شۈكۈر قىلماي، ئاچ كۆزلۈك قىلىپ، تېخىمۇ كۆپەيتىشكە، بېيىشقا ئۇرۇنىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاچ ئۆيدە قېتىق ئۇيۇماس

① يېمەك - ئىچمەك جەھەتتە ئۆزىنى تۇتالمايدىغان، كۆزى ئاچ، ناسناس ئادەملەرنىڭ ئۆيىدە ھېچ نەرسە تۇرمايدۇ، ھېچ نەرسە ساقلىيالمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ؛ ② كۆچمە: يوقسۇز، نامراتلارنىڭ تۇرمۇشى يوقسۇزلۇقتىن ئالدى - كەينى ئۇلاشماي قىيىنچىلىق، غورىگىل ئۆتكەچكە، ھېچقانداق نەرسىنىڭ ئېشىنىش ئىمكانىيە-

تى بولمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاچ ئېيىق ئويىنىماس

بۇ، پايدىسىنى كۆرۈۋاتقان، مەنپەئىتى
تېگىۋاتقان ئادەمنى رازى قىلماي، ئېھتىيا-
جىنى قاندۇرماي تۇرۇپ، يەنە ئۇنىڭدىن پاي-
دىلىنىشقا، نەپ ئېلىشقا بولمايدىغانلىقىنى
بىلدۈرىدۇ.

ئاختارمىنىڭ چالمىسى يامان،
خوتۇن كىشىنىڭ لالمىسى (يامان)

بۇ، يەر كۆچىسىزلىنىپ قۇۋۋىتى قال-
مىغاندا بەزلىشىدۇ، ئاغدۇرغاندا چالما بو-
لۇۋالىدۇ، چالمىلىق يەر تېرىقچىلىققا پايدى-
سىز، ئۈنۈمسىز بولۇپ، يانجىمىسا بولماي-
دۇ؛ گەپ تاپقۇر، سايىق ئايال لالما كېلى-
دۇ، ئۆيمۇئۆي قاتراپ پىتنە - پاسات تارقى-
تىپ، ئائىلىلەرنىڭ ئىتتىپاقىنى، مەھەل-
لىنىڭ تىنچلىقىنى، خاتىرجەملىكىنى بۇزى-
دۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاخشىمى خوتۇنىنىڭ سۆزى راست،
كۈندۈزى ئانىنىڭ سۆزى (راست)

بۇ، ئائىلىنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى ئىلگى-
رى سۈرۈش ئۈچۈن كۈندىلىك ئىشلاردا ئايا-
لىنىڭ سۆزىنى قوللاپ كەتمەي، ئانىنىڭ
مەسلىھەت، يوليورۇقلىرىغا ئەمەل قىلىپ،
ئانىنىڭ ئابرۇيىنى ئۈستۈرۈش، سۆزىنى
ھەرگىز رەت قىلماسلىق كېرەكلىكىنى بىل-
دۈرىدۇ.

ئاخىرەت ئىززىتى كېرەك بولسا،
پېقىرلار بىلەن كېڭەش قىل

بۇ، ھەركىم ھاياتلىقىدا قەدىرلىنىپ،
ئىززەت - ھۆرمەت بىلەن ياشىشى ئۈچۈن
خەلق ئاممىسى بىلەن قەلبداش بولۇپ، ئەل
- يۇرتنىڭ غېمىنى يەپ، ياخشى ئىشلارنى
قىلىپ، كېلەچىكى ئۈچۈن ئاساس يارىتىش
كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاداشقانغا ياماشقان

بۇ، ئازغان، خاتالاشقان كىشى قىلمى-
شىنى تونۇپ، تۈۋا قىلىپ، توغرا يولنى
تېپىۋالمىغاندا پالاكەتتىن، پېشكەللىكتىن
قۇتۇلالمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئادەم ئادەم بىلەن،
پىستە بادام بىلەن

بۇ، ① ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتتە ھەر-
كىم ئۆز خىلى، تەڭتۇشى بىلەن ئارىلاشقان-
دا، داستىخانغا تىزىلغان مېۋە - چېۋە،
قەنت - گېزەكتەك بىر - بىرىگە ماس-
لىشىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ. ② كۆچمە:
كىشىلىك تۇرمۇشتا ھەر قانداق ئادەم جاما-
ئەتكە ئارىلىشىپ، چىقىشىپ ئۆتۈش لازىم-
لىقىنى، جامائەتتىن ئايرىلىپ قالماسلىقنى
بىلدۈرىدۇ.

ئادەم ئەپتىدىن بىلىنەر

«كۆز — قەلب دېرىزىسى» بولغىنى-
دەك، ئادەمنىڭ تاشقى قىياپىتى - ئەپتىگە
قاراپ خاراكتېر - ئالاھىدىلىكىنى بىلىۋې-
لىش مۇمكىن، ئەپتىگە ئاساسلىنىپ ئىچكى
دۇنياسىنى تولۇق بىلىپ كەتكىلى بولمىسى-
مۇ، پسىخولوگىيە نۇقتىسىدىن چىقىرىلغان
ھۆكۈم ئاساسەن توغرا چىقىدۇ. ئادەتتىكى

گەپ - سۆزلىرىمىزدە كۆپ تىلغا ئېلىنىدىغان: «قارا، ئەپتىڭگە، نېمىگە ئوخشاپ قاپسەن؟» ، «ئۇنىڭ كۆزلىرى جاللاتنىڭكىگە ئوخشايدىكەن» ، «ئۇنىڭ تۇرقى ئوغرىنى ئەسلىتىدۇ» دېگەندەك ئىبارىلەر «ئادەم ئەپتىدىن بىلىنەر» نىڭ ئىزاھى بولالايدۇ. دېمەك، بۇ ماقالدا ئادەمنىڭ ياخشى - يامان، سەممىي - سەممىيەتسىز، خۇشامەتچى ياكى غۇرۇرلۇق دېگەندەك ئالاھىدىلىكلىرى ئەپتىدىن بىلىنىدىغانلىقى مۇئەييەنلەشتۇرۇلگەن.

ئادەم ئەتكەنگە تەزىم ئەت

بۇ، ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتتە كىشىلەر بىر - بىرىنى ھۆرمەتلەپ قەدىرلىشىدۇ ياكى بىر - بىرىنى مەنسىتمەي كەمسىتىشىپ پەسلىك قىلىشىدۇ، مۇبادا بىر كىم سېنى ھۆرمەتلەپ قەدىرلىسە، سەنمۇ ئۇنى ئىززەتلەپ قەدىرلىگىن، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئادەم بالىسى دۇكان كۆرمىگۈچە
ئادەم بولماس

«مۇساپىر بولمىغۇچە مۇسۇلمان بولماس» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

ئادەم بالىسىنى باقساڭ
ئاغزى - بۇرنۇڭنى قان ئېتەر،
ھايۋان بالىسىنى باقساڭ
ئاغزى - بۇرنۇڭنى ياغ ئېتەر

بۇ، يامان ئادەم ھايۋاندىن بەتتەر ۋەھشىي، قارانىيەت، ياۋۇز بولىدىغانلىقىنى، ئۇنىڭدىن كىشىلەرگە ياخشىلىق، رەھىم - شەپقەت كەلمەيدىغانلىقىنى، شۇڭا مۇناسىۋەتتە ئادەمنىڭ سىرتىغا، گەپ - سۆزىگە ئىشىنىپ ئالدانماسلىقنى، رەھىم - شەپقەت، ياخشىلىق قىلماسلىق كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تۇرمۇشتا، بالىلىرى قاڭغىر قاقشانقان ئاتا - ئانىلارنىڭ: «ئىست، ھايۋان بالىسى باقسامچۇ سېنى باققۇچە…» دەپ ۋايساشلىرى ئەنە شۇنىڭغا قارىتىلغان.

ئادەم بالىسىنىڭ باھاسى ئىلىم بىلەن

بۇ، ئىلىمنىڭ ئۇلۇغلۇقىنى، ئىلىم كىشىگە چەكسىز كۈچ-قۇدرەت، ئەقىل—پاراسەت، شان - شۆھرەت ئاتا قىلىدىغانلىقىنى، ئادەم ئىلىم ئىگىلىگەندىلا ھەر قانداق مۇشكۇلات ئۈستىدىن غالىب كېلەلەيدىغانلىقىنى، يۈز - ئابرۇي، ھۆرمەتكە سازاۋەر بولىدىغانلىقىنى؛ بىلىمسىز، نادانلىق ئىنسان ئۈچۈن مەھكۇملۇق بولۇپ، ئەۋلادتىن - ئەۋلادقا خارلىنىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئادەم بولمىساڭ ئەقلىڭ بىلەن،
ئەخمەق بولساڭ ساقىلىڭ بىلەن

بۇ، ھەركىم كىچىكىدىن باشلاپ ئەخلاق، مەدەنىيەتتە ئۈزلۈكسىز تەربىيىلىنىپ يېتىلىشنى، گەپ - سۆزدە، ئىش - ھەرىكەتتە كۆپ ئويلىنىپ، ئەقىل ئىشلىتىشنى؛ ئەقىلسىزلىق بىلەن ياشىغان ئادەم ھەممە ئىشتا كەمسىتىلىپ، مەسخىرىگە ئۇچرايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئادەم تىلىدىن كېتەر،
ھايۋان مۈڭگۈزىدىن (كېتەر)

ئادەم ئۆيلىماي سۆزلەپ
بۇ، ئەقىلسىز ئادەم ئۆيلىماي سۆزلەپ
بىـ
قويۇپ، ئۆز ئاغزى بىلەن بالاغا قېلىش بىـ
لەن ئۆمۈر بويى پۇشايمان يەيدىغانلىقىنى؛
ئۇسكەك، خۇيلۇق هايۋان ئۆزىنىڭ يامان
خۇيى بىلەن هالاك بولىدىغانلىقىنى؛ شۇڭا
هەركىم گەپ - سۆز، ئىش - هەرىكەتتە
ئېهتىياتچان بولۇپ، پاراسەت، سەزگۈرلۈك
بىلەن ئىش كۆرۈش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىـ
دۇ.

ئادەم خىسلىتىنىڭ بىرى ئۆزىدە بولسا،
توقۇزى توندا

بۇ، ياخشى كىيىم ئادەم هۆسنىنىڭ
مۇهىم بىر قىسمى سۈپىتىدە كىشىگە زىنـ
نەت بېغىشلايدىغانلىقى، مەلۇم هۆرمەتكە
ئىگە قىلىدىغانلىقى ئۈچۈن سالاپەت، تاشقى
كۆرۈنۈشمۇ مۇهىم ئورۇندا تۇرىدىغانلىقىنى
بىلدۈرىدۇ.

ئادەمدە يۈز بولمىسا، جىنمۇ قورقىدۇ

بۇ، يۈزسىز، مۇتتەهەم ئادەم نەپسىنى
قاندۇرۇش، پايدا - مەنپەئەتكە ئېرىشىش
ئۈچۈن ئىنساپسىزلىق ۋە هەممە ئەسكىلىكـ
لەرنى قىلىدۇ، ئەخلاق، ئار - نومۇس،
قائىدە - يوسۇنىمۇ بىلمەيدۇ، پۈتۈن خەلقـ
نى قاقشىتىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئادەم قۇلاقتىن سەمرىيدۇ،
هايۋان تۇياقتىن (سەمرىيدۇ)

بۇ، پاساهەتلىك ياخشى سۆز، پەندى -
نەسىهەت، ئىللىق مۇئامىلە ئادەمنىڭ روهـ
نى ئۇستۇرۇپ، كۆڭۈل ئازادىلىكى، مەنىـ
ۋى خۇشاللىق ۋە بىلىم ئاتا قىلىدۇ؛ هايۋان
يېتەرلىك شارائىت دائىرىسىدە ياخشى
ئاسرىلىپ، ئوبدان كۈتۈلۈش ئارقىلىق ئەت
ئېلىپ يوغىنايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىـ
دۇ.

ئادەمگە ئەقىل كېرەك،
پاتقاقتا شېغىل (كېرەك)

بۇ، ئەقىل ئادەمنىڭ قەلبىنى يورۇتىـ
دىغان چىراغ، كەم بولسا بولمايدىغان مەنىـ
ۋى كۈچ. شۇڭا، بىلىش، پىكىر قىلىش
قابىلىيىتىگە ئىگە بولغان ئادەم ئەقىلگە تايىـ
نىپ هايات كەچۈرىدۇ؛ شېغىل پاتقاقنى قاـ
تۇرۇشنىڭ بىردىنبىر ئامىلى. شېغىل ياتـ
قۇزۇلغان يەردە پاتقاق هاسىل بولمايدۇ،
دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئادەمنى ئارزۇ ئۇچۇرىدۇ،
قۇشنى قانات (ئۇچۇرىدۇ)

بۇ، ئارزۇ — ئۈمىد دېمەكتۇر. ئۈمىد
— ئىنساننىڭ قانىتى. ئۈمىدۋار ئادەم هەر
قانداق ئىشتا پەللىمۇ پەللە ئۆرلەپ، نەـ
تىجە قازىنىپ، شان - شۆهرەتكە ئېرىـ
شىدۇ؛ قانات — قۇشنىڭ يەلكىنى. قاناتـ
سىز قۇش ئۇچالمايدۇ دېگەن مەنىنى بىلدۈـ
رىدۇ.

ئادەمنى غەم يەيدۇ،
تۆمۈرنى نەم (يەيدۇ)

بۇ، غەم — ئادەمدىكى روهىي يۈك،
تۆمۈرنى خورىتىدىغان زىيانداش، نەم —
مىتال، ياغاچ قاتارلىقلارنى چىرىتىدىغان
زىيانلىق ئامىل ئىكەنلىكى، شۇڭا ئادەم
ئۆز هاياتىدا دۇچ كەلگەن ئۇڭۇشـ

سىزلىقلارغا سەۋرچان بولۇشى، كۆڭلى - كۆكسىنى كەڭ تۇتۇشى، ئورۇنسىز غەم، خىياللارنى قىلماسلىقى، سالامەتلىكنى ئاسرىشى كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئادەمنىڭ ئادەملىكى
ئاچچىقى كەلگەندە بىلىنەر

بۇ، ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتتە ئادەم دۇچ كەلگەن ھەر قانداق بىر ئىشتا ئېغىر - بېسىقلىق بىلەن ئۆزىنى تۇتۇۋېلىش، ئاچ-چىقىغا ھاي بېرىپ، تەمكىن بولۇشتەك ئې-سىل خۇي - پەيلى، ياخشى پەزىلىتى ئارقى-لىق تونۇلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئادەمنىڭ ئالدى گۈل، كەينى تىكەن

بۇ، ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتتە ھەر قان-داق ئادەم كەمچىلىك، خاتالىقتىن خالىي بولالمايدۇ؛ كىشىلەر ئادەتتە بىراۋنىڭ كەم-چىلىك، خاتالىقى ئۈستىدە يۈز تۇرانە سۆز-لەشكە پېتىنالمايدۇ، يوق يەردە ئارقىدىن گەپ قىلىشنى ياقتۇرىدۇ، بىر - بىرىنى ئورۇنسىز رەنجىتىپ، چىشىغا تېگىپ قو-يۇشتىن ئېھتىيات قىلىدۇ دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئادەمنىڭ ئالىسى ئىچىدە،
ھايۋاننىڭ ئالىسى تېشىدا

بۇ، ئىنسان مۇرەككەپ شەيئى بولغاچ-قا، ئۇنىڭ ئەيىب - قۇسۇرى، خۇي - مى-جەزى، قىلىقلىرىنى تاشقى كۆرۈنۈشىدىن بىلىشكە بولمايدىغانلىقىنى؛ ھايۋاننىڭ ئە-يىب - قۇسۇرى، خۇي، ئىللەتلىرىنى تور-قىدىن، ئەپتىدىن بىلگىلى بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئادەمنىڭ تېشىغا باقماي، ئىچىگە باق

بۇ، بىر ئادەمنىڭ ياخشى - يامانلىقىنى بىلىشتە، ئۇنىڭغا باھا بېرىشتە ئۇنىڭ تەقى - تۇرقىغا قاراپ ئەمەس، بەلكى ئۇنىڭ ئا-دەمگەرچىلىكى، ئىنسانپەرۋەرلىكى، ئەخلاق - پەزىلىتى، بىلىملىكلىكىدىن ئىبارەت ئىچكى دۇنياسىغا قاراش لازىملىقىنى بىلدۈ-رىدۇ.

ئادەمنىڭ جېنى چىقسا،
گالزاڭنىڭ كۆلكىسى كېلەر

بۇ، مەلۇم ئادەم بىرەر ئىشقا ئالدىرى-غاندا، قىيىنچىلىققا دۇچ كەلگەندە ئۇنىڭغا تەڭمۇتەڭ، قولمۇقول ھەمكارلاشمايدىغان، ھەتتا ھېسداشلىقمۇ قىلمايدىغان گىرى ئا-دەملەرنىڭ بىغەملىكىنى، پەرۋاسىزلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئادەمنىڭ دېگىنىگە قارىما،
قىلغىنىغا قارا

بۇ، بىر ئادەمنىڭ ياخشى - يامانلىقى-نى، پەزىلەتلىك ياكى پەزىلەتسىزلىكىنى ئۇنىڭ سۆزىگە ئەمەس، بەلكى ئىش - ھەرى-كىتى، كۆرسەتكەن نەتىجىسىگە قاراش ئار-قىلىق ئۆلچەش لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئادەمنىڭ قىممىتى سۆز بىلەن،
ئاشنىڭ تەمى تۇز (بىلەن)

بۇ، ئادەم تۇرمۇشتا ئۆزىنىڭ ئىززەت - ھۆرمىتى، ئابرۇيى، كەم سۆز-لۈكى بىلەن، پاساھەتلىك، مەنتىقىلىق،

گوزەل ئۇتۇق قابىلىيىتى بىلەن قەدىرلىنى-
دۇ، تونۇلىدۇ؛ تۇزى تەڭشەلگەن غىزانىڭ
تەمى مەززىلىك، يېيىشلىك بولىدۇ، دېگەن
مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئادەمنىڭ كىچىكى بولغۇچە،
ئىتنىڭ كۈچۈكى بول

بۇ، چوڭلارنىڭ ھە دېگەندە كىچىكلەر-
نى بوزەك قىلىدىغانلىقى، قارشىلىق قىلال-
مايدىغانلىقىدىن پايدىلىنىپ قالايمىقان ئىشقا
بۇيرۇيدىغانلىقى، شۇڭا ئۇلار تېزراق چوڭ-
لار قاتارىغا ئۆتۈپ ھۆرمەتكە ئېرىشىش،
ئىختىساسلىق بولۇشقا تىرىشىش لازىملىقى-
نى، ئىختىساسلىق بولالمىغان، ھۆرمەتكە
ئېرىشەلمىگەن، قەدىر - قىممىتى يوق كى-
شى ھەر جەھەتتىن ئېتىبارسىز قارىلىپ،
ئۇنى ھېچكىم كۆزىگە ئىلمايدۇ، مەنسىتمەي-
دۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئادەمنىڭ بېتى يوق،
ئالتۇننىڭ دېتى (يوق)

بۇ، ئادەم ئۆزئارا تونۇشۇپ سىرداش-
سا، بىر - بىرىنى چۈشىنىپ، باردى -
كەلدى قىلىشسا ئۇرۇق - تۇغقاندەك بولۇپ
كېتىدۇ؛ ئالتۇن بۇلغانسىمۇ، ئۆزىنىڭ تەر-
كىبىنىڭ ساپلىقى بىلەن داتلاشمايدۇ، چى-
رىمەيدۇ، سۈپىتى ئۆزگەرمەيدۇ، دېگەن
مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئادەمنى نومۇس ئۆلتۈرەر،
توشقاننى قومۇش (ئۆلتۈرەر)

بۇ، ئىنساننىڭ قەدىر - قىممىتى،
ئىززەت - ئابرۇيى ئەخلاق ۋە ئار - نومۇس-

چانلىقى بىلەن ئىپادىلىنىدۇ، ...
شىپ، ئاپتىن چىققان، نومۇسىنى يوقاتقان
كىشى خەلقئالەم ئىچىدە رەسۋالىشىپ، ئى-
زا - ئاھانەتلىك كۈنگە قالىدۇ، دېگەن مە-
نىنى بىلدۈرىدۇ.

ئادەمنى ئۈمىد ياشنىتىدۇ،
غەم قاقشىتىدۇ

بۇ، ئۈمىدلىك ئادەم ھەر قانداق ئىشتا
ئۇتۇق، نەتىجە قازىنىپ، بەختلىك ياشايدۇ؛
غەملىك ئادەمنىڭ روھى يۈكى ئېغىرلاپ،
تەشۋىش بىلەن زارلىنىپ، ھەسرەت چېكى-
دۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئادەم ئۆلمەس، رىزقى تۈگىمەس

بۇ، ئادەم ھايات بولسىلا تىرىكچىلىك
ئىمكانىيىتىگە ئېرىشەلەيدۇ، ئىشلەپ، جې-
نىنى بېقىپ، تۇرمۇشىنى قامدىيالايدۇ، دې-
گەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئادەم ئۆلمەس، كۆزى تويماس

بۇ، تىرىكچىلىك ھەلەكچىلىكىگە بې-
رىلگەن ئادەم تۇرمۇشىنىڭ ياخشىلانغىنىغا،
تاپاۋىتىگە قانائەت قىلماي، تېخىمۇ ھاللىق
ئۆتۈشكە، بېيىشقا ئىنتىلىدۇ، كۆپ-
لەپ مال - دۇنيا، تەئەللۇقات توپلاشقا تى-
رىشىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئادەم بەرنى ئالدىمىسا،
يەر ئادەمنى ئالدىماس

بۇ، يەر ئىنساننىڭ تىرىكچىلىك قى-
لىش مەنبەسى، بايلىقى بولۇپ، ئۇنىڭدىن
قانچىلىك نەپكە ئېرىشىش سىڭدۈرۈلگەن ئە-

جىرگە باغلىق، يەرگە تىرىشىپ، تۇجۇپىد-
لەپ ئىشلىگەندىلا يەرمۇ كىشىلەرنى نا ئۇ-
مىد قويمايدۇ، تېگىشلىك مەنپەئەتكە ئېرىش-
تۈرىدۇ، دېگەن مەننى بىلدۈرىدۇ.

ئادىمى يوق ئۆيدە
ئۆچكىنىڭ ئېتى ئابدۇراخمان

بۇ، بىر يۇرت ياكى بىر مەھەللىدىكى
جامائەتنىڭ ئىچىدە بىرەر بىلىملىك، ئوقۇ-
مۇشلۇق، دانا، ئۆلىما كىشى بولمىسا، بىر
قارىتۇرۇك، نادان كىشى ئالىم ئاتىلىدۇ،
دېگەن مەننى بىلدۈرىدۇ.

ئارپا تاپساڭ ئاتقا بەر،
سامان يېسۇن كالىلار

بۇ، ئۆزىنىڭ مەنپەئىتىنى، خۇشاللى-
قىنى كۆزلەپ، پەرزەنتلىرىگە كۆيۈنمەيدى-
غان، كارى بولمايدىغان، ئاتلىق مېھرىنى
سىڭدۈرۈپ، بۇرچىنى ئادا قىلمايدىغان باغ-
رى قاتتىق، تاش يۈرەك كىشىلەرنىڭ خۇي
- پەيلىنى بىلدۈرىدۇ.

ئارپا تېرىپ بۇغداي ئالىمەن دېمە

بۇ، ئەقىلدىن تاشقىرى پايدا - مەنپە-
ئەت قوغلىشىدىغان، ئاز ئەجىر قىلىپ كۆپ
نەپ ئۈندۈرۈش غەرىزىدە بولغان ھىيلىگەر،
ساختىپەزلەرنىڭ شۇملۇقى ئەمەلگە ئاشماي-
دۇ، بەتنىيەتنىڭ ئىشىدىن ھېچقانداق نەتى-
جە چىقمايدۇ، دېگەن مەننى بىلدۈرىدۇ.

ئارپا - تېرىق ئاش ئىكەن،
ئۈنچە - مارجان تاش (ئىكەن)

بۇ، ئىنسان ئاشقا تايىنىپ ياشايدىغان-
لىقىنى، ئاش بولمىسا جان ساقلىغىلى،
كۈن كەچۈرگىلى بولمايدىغانلىقىنى؛ قىم-
مەت باھالىق زىبۇزىننەت بۇيۇملىرىنى ئاش-
لىقنىڭ ئورنىدا يېگىلى بولمايدىغانلىقىنى،
شۇڭا ئاشلىقنى قەدىرلەپ، زايە قىلماسلىق
كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئارپا چامدا پۇل،
كۆمۈر كاندا (پۇل)

بۇ، ھەر نەرسە ئۆزىنىڭ چىققان، پەيدا
بولغان، ساقلانغان يېرىدە ئەتىۋارلىق، خې-
رىدارلىق بولىدىغانلىقىنى، باشقىلارنىڭ
ئۈنى ھەقسىز، سەۋەبسىز ئىگىلىۋالالماي-
دىغانلىقىنى، ئېلىۋېلىشىغا يول قويى-
ۇلمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئۇ كۆزىنى مېنىڭدىن قاچۇرغان ھالدا
يەرگە قارىغىنىچە روھسىزلىق بىلەن:

— مۇدىر، «ئارپا چامدا پۇل، كۆمۈر
كاندا (پۇل)» دېگەندەك، بۇ نەرسىلەرنىڭ
ھەممىسى ئىسكىلاتتا، بىز ئىگىدارلىق قى-
لالمايمىز، — دېدى.

ئارتۇق دۇنيا باشنى يارماس

بۇ، تۇرمۇشتا كېرەكلىك بولغان ھەر
قانداق بىر نەرسىنىڭ زاپاس، ئارتۇق بولغى-
نى كىشىگە ھەرگىز زىيادىلىك قىلمايدۇ،
ئۇ بەرىبىر لازىم بولىدۇ، دېگەن مەننى
بىلدۈرىدۇ.

ئارتۇق دۆلەت باش يارماس

«ئۇشۇق دۆلەت باشنى يارماس» نىڭ

ئىزاھىغا قاراڭ.

ئارغامچانىڭ پۇلى تۇرۇپتۇرسۇن،
كۇلامنىڭ پۇلىنى بەر

بۇ، بىراۋنىڭ كۆپلىگەن ياردىمى، ياخشىلىقىغا ئېرىشىپ، ئۇنىڭغا مىننەتدارلىق بىلدۈرمەي، كۆز يۇمۇۋېلىپ، ئۆزىنىڭ بىراۋغا قىلغان ئازغىنە ياردىمى، ياخشىلىقىنى ھەر ۋاقىت ئاغزىدىن چۈشۈرمەي پەش قىلىدىغانلارنىڭ مىننەتخورلۇقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئارمانغا تۈشلۈق دەرمان يوق

بۇ، كۈچ - قۇۋۋەت ۋە ماددىي شارائىت يوق تۇرۇقلۇق ئەمەلگە ئاشمايدىغان ئارزۇ، تىلەكتە بولۇش — قۇرۇق خام خىيال ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئارىدا قاڭشار بولمىسا،
ئىككى كۆز بىر - بىرىنى يەر

«ئوتتۇرىدا قاڭشار بولمىسا، ئۇ كۆز بۇ كۆزنى يەيدۇ» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

ئارىسالدى ئېشەكنى بۆرە يەپتۇ

بۇ، ھەر قانداق بىر ئىشقا ئىككىلىنىپ، كۆڭۈل توختىتالمايدىغان، جۈرئەت قىلالمايدىغان، تۇراقسىز، مەيدانسىز ئادەملەر پالاكەتكە ئۇچراپ، زاۋال تاپىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاز بولسا كۆپكە ساۋاپ قىل

بۇ، ھەركىم ئۆزىنىڭ ئېرىشكەن ماد-

...دي شارائىتىغا، تۇرمۇش ھالاۋىتىگە ئىد-
ساپ، قانائەت بىلەن قاراپ، ئاچ كۆزلۈك، نەپسانىيەتچىلىك قىلماسلىقنى بىلدۈرىدۇ.

ئاز بولسۇن، ساز بولسۇن

بۇ، ھەر قانداق بىر ئىشنى باشلىغاندا سان قوغلاشماي، سۈپەتكە كۆڭۈل بۆلۈپ، يارامىلىق، ئەستايىدىل، پۇختا قىلىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاز سۆزلەپ، كۆپ ئاڭلا؛
ئاز يە، كۆپ چاينا

بۇ، ئادەم ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتتە كەمتەر، كەم سۆز بولۇپ، پېشقەدەم، ئاقىللارنىڭ نەسىھەتلىرىنى كۆپ ئاڭلاپ، مەمەدانلىق قىلماسلىقنى؛ تۇرمۇشتا ئاددىي - ساددا، پاك ياشاپ، ئەقىل بىلەن ئىش قىلىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاز سۆزلە، ئۇز سۆزلە

بۇ، ئادەم ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتتە كەمتەر، كەم سۆز بولۇپ، مەنتىقىلىق، پاساھەتلىك، چىرايلىق سۆزلەش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئازغا قانائەت قىلمىغان كۆپتىن قۇرۇق قالار

بۇ، ئاز نەرسىدىن كۆپ نەرسىلەر ھاسىل بولىدىغانلىقىنى، ھەركىم ئۆزىنىڭ ئېرىشكەن تاپاۋىتىنى ئاز كۆرمەي، قانائەت قىلغاندا كەلگۈسىدە ئۇنىڭدىنمۇ كۆپ تاپاۋەتكە ئېرىشەلەيدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئازنى دەپ كۆپتىن قۇرۇق قاپتۇ

بۇ، كىشىلىك تۇرمۇشتا بۇرنىنىڭ ئۇ-
چىنىلا كۆرۈپ يىراققا نەزەر سالمايدىغان،
كۆز ئالدىدىكى كىچىككىنە مەنپەئەتنى دەپ
كەلگۈسىدىكى چوڭ پايدىنى ئويلىمايدىغان،
نەزەر دائىرىسى تار كىشىلەرگە قارىتىلغان
بولۇپ، بۇنداقلارنىڭ ھېچقانداق نەتىجىگە
ئېرىشەلمەيدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاز ئېشىم — غوۋغىسىز بېشىم

بۇ، ھەركىم ئۆزىنىڭ ئەمەلىي ئەھۋا-
لى، ماددىي شارائىتىغا يارىشا پىلانلىق ئىش
كۆرۈپ ياشىغاندا، تۇرمۇشى خاتىرجەم، با-
ياشاتلىقتا ئۆتىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاز يەپ ئاسان تىرىل

بۇ، ھەركىم تاپقان تاپاۋىتى، ماددىي
شارائىتىغا يارىشا ئىش كۆرۈپ، قانائەتچان-
لىق بىلەن ئاددىي - ساددا ياشاپ، كۆڭۈل
ئاغرىقى، خاپىلىقتىن ساقلىنىش كېرەكلى-
كىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاز يېگەن كۆپ يەر،
كۆپ يېگەن نېمە(يەر)

بۇ، تاپقىنىغا، نورمال ئۆتۈۋاتقان كۈ-
نىگە قانائەت قىلغان كىشىنىڭ تۇرمۇشى
كۈنسېرى روناق تاپىدۇ، قانۇنىيەتلىك ئىش
ئۇزاق داۋاملىشىدۇ، ھالال نېسىۋىسىگە،
كۆرۈۋاتقان كۈنىگە رازى بولماي، ئاچ كۆز-
لۈك، نەپسانىيەتچىلىك قىلغان كىشىنىڭ
تۇرمۇشى زاۋال تاپىدۇ، دېگەن مەنىنى بىل-
دۈرىدۇ.

ئاز يېگەن كۈندە يەر،
جىق يېگەن نېمە(يەر)

«ئاز يېگەن كۆپ يەر، كۆپ يېگەن
نېمە يەر»نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

ئاز يىغساڭمۇ ھالال يىغ

بۇ، ھەركىم ئەقىل - پاراستىگە تايى-
نىپ، توغرا كەسىپ بىلەن تىرىكچىلىك
قىلىپ، ئاز تاپسىمۇ باشقىلارنى ئالدىماي،
قاقتى - سوقتى قىلماي، پاكلىق بىلەن ئې-
رىشكەن ئەجىر مېۋىسى ئارقىلىق بېيىش
كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاستا ماڭغان تاغ ئاشار،
يۈگۈرگەن باغ(ئاشار)

بۇ، ① سەپەردە ئالدىراپ ماڭغاندا كا-
شىلىغا ئۇچراپ مەنزىلگە يېتەلمەيدۇ؛ ئالدى-
رىماي، سالماق ماڭغان ئادەم مەنزىلگە خا-
تىرجەم يېتەلەيدۇ؛ ② كۆچمە: ئادەم ھەر
قانداق بىر ئىشنى ئېغىر - بېسىق، سەۋر-
چانلىق بىلەن ئاخىرغىچە داۋاملاشتۇرغاندىلا
نەتىجە قازانغىلى بولىدۇ، دېگەن مەنىنى
بىلدۈرىدۇ.

ئاستا ماڭغانمۇ ماڭغان،
توختاپ قالغان يامان

بۇ، ① ئادەم ئالدىراپ، تېز مېڭىپ،
يېرىم يولدا ھېرىپ توختاپ قالغاندىن كۆ-
رە، ئاستا بولسىمۇ، توختىماي ماڭسا سەپە-
رى مۇۋەپپەقىيەتلىك بولىدۇ؛ ② كۆچمە:
ئادەم ھەر قانداق بىر ئىشنى باشلىغاندا غەي-
رەتلىك، ئىرادىلىك بولۇپ، ئىشەنچنى بو-
شاشتۇرماي، ئاخىرغا قەدەر بەرداشلىق بې-
رىپ داۋاملاشتۇرغاندىلا نەتىجە قازانغىلى بو-

لىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاسقۇدا گۆش بولسا،
بىر كۈنى مېھمانغا ياراپتۇ

بۇ، ① ئۆيدە يېمەك - ئىچمەك مول بولسا، ساھىبخان كۈتۈلمىگەندە كەلگەن مېھماننى تەمتىرىمەي ئوبدان كۈتەلەيدۇ؛ ② كۆچمە: بىراۋغا قىلىنغان ياخشىلىق، ئۆتكۈزۈپ قويغان ئالغۇ - بەرگۈ ھامان قايتىدۇ، ھاجەتكە، ئېھتىياجغا ئەسقاتىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاسمان بېسىۋالسا،
ئاستىدا يېتىپ مانتا يەر

بۇ، تۇرمۇشتا چېچىلاڭغۇ، ھېچنېمىدىن غەم يېمەيدىغان، كەلگۈلۈككە پەرۋا قىلمايدىغان، ئادەتتىن تاشقىرى بىغەم ئادەملەرنىڭ بىپەرۋالىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاسمان يىراق، يەر قاتتىق

«ئاسمان يىراق يەر قاتتىق، ئۆلەي دېسەم جان تاتلىق» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ: كىشىلەر ماڭا ئوغرىكەن دەپ، نەپرەت بىلەن قاراپ تۇرۇشاتتى، بۇ ھال مەن ئۈچۈن ئاسمان يىراق، يەر قاتتىق بولدى، ئىزا - ئاھانەتنىڭ ھەر قانداق تاياق - توقماقتىنمۇ ئېغىر ئىكەنلىكىنى تۇنجى قېتىم ھېس قىلدىم.

ئاسمان يىراق يەر قاتتىق،
ئۆلەي دېسەم جان تاتلىق

بۇ، بىرەر ئىشنىڭ بېسىمى، تۈرتك-

سى تۈپەيلىدىن نېمە قىلىش كېرەكلىكىنى بىلەلمەي، ئامالسىزلىقتىن گاڭگىراپ قالغان كىشىلەرنىڭ باش قېتىنچىلىق ئەھۋالىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاسمان يىقىلىپ چۈشسە
ئاستىدا يېتىپ مانتا يەر

«ئاسمان بېسىۋالسا، ئاستىدا يېتىپ مانتا يەر» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

ئاش بەرگەن قازاننى چاقما

بۇ، باشقا كۈن چۈشكەندە، ئېغىر كۈنلەردە جانغا ئەسقاتقان كىشىنى ياكى كەسىپنى ياخشى كۈنلەرگە ئېرىشكەندە ئۇنتۇماسلىق، يۈز ئۆرۈمەسلىك، ۋاز كەچمەسلىك كېرەك دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاش بەرگەنگە مۇشت بەرگەن

بۇ، بىراۋنىڭ ياققان، تەربىيىلىگەن ئەجرىگە، ياخشىلىقىغا ۋاپاسىزلىق، ۋىجدانسىزلىق قىلغان قارا يۈز، نائەھلىلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاش بولسا ئىش بولمىسا،
باز بولسا قىش بولمىسا

بۇ، ئىشلىمەي، بىكار يۈرۈپ يېيىشنى ياخشى كۆرىدىغان، ئويۇن - تاماشىغا ئامراق، راھەت - پاراغەتنى ئىزدەيدىغان، ئىش خوش ياقمايدىغان، بىكار تەلەتلەرنىڭ ھۇرۇنلۇق پىسخىكىسىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاش پەيغەمبەر، نان ئەۋلىيا

بۇ، ① ئاش - ئوزۇق ھاياتلىقتا ھەممىدىن ئۇلۇغ ئىكەنلىكىنى، ئۇنىڭسىز ئادەم ياشىيالمايدىغانلىقىنى، ئاش - ناننى قەدىرلەش، ئىسراپ قىلماسلىق ھەممىدىن ئەۋزەل ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ؛ ② كۆچمە: تۇرمۇشتا قولۇم - قوشنا، يېقىنلار ئوتتۇرىسىدا باردى - كەلدى مۇناسىۋەت قىلمايدىغان، يېمەك - ئىچمەك، ئوزۇقنى چىڭ تۇتىدىغان، باشقىلارغا نەپ بەرمەيدىغان قىزغانچۇقلارنىڭ پىخسىقلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاش تەڭ، نان تەڭ،
سول نېمىشقا كەڭ

بۇ، تۇرمۇشتا توغرا بولمىغان ئىش - ئەمگەك، ھەق - دارامەت تەقسىماتىدىكى ناھەقچىلىك ئىستىلىنى؛ كۆز بويامچىلىق بىلەن ئاز ئەمگەك قىلىپ باشقىلارنىڭ مەنپەئىتىگە چاڭ سالىدىغان ساختىپەزلەرنىڭ ئىش - ئەملىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاشنى كۆرسە ئىچىڭ تاز،
ئىشنى كۆرسە قېچىڭ (تاز)

«ئاش بولسا ئىش بولمىسا، ياز بولسا قىش بولمىسا» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

ئاش قەدرىنى بىلمىسەڭ،
ئاچلىق بەرسۇن جازاڭنى

بۇ، تۇرمۇشتا ئاز - تولا ياخشى كۈنگە ئېرىشىپ، ئۆتمۈشنى ئۇنتۇغان ھالدا ئاش - ئوزۇقنى ئىسراپ قىلىدىغان ئازغۇنلار ئاخىر يامان كۈنگە قېلىپ، ئاچلىقنىڭ، يوقسۇزلۇقنىڭ دەردىنى تارتىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاش قەدرىنى يېگەن بىلمەس،
تاپقان بىلەر

بۇ، ھەر قانداق نەرسىنىڭ قەدىر - قىممىتىنى ئەجىر قىلغان، شۇ نەرسىنى ئىشلەپ تاپقان كىشى بىلىدۇ، ئەجىر قىلمىغان، بىكاردىن نەپكە ئېرىشكەنلەر ئۇنىڭ قەدىر - قىممىتىگە يەتمەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاش كەلسە ئاغزىڭنى ئاچ،
سۇ كەلسە سۇڭگۈچىنى (ئاچ)

بۇ، ئېرىشكەن رىزقى، مەنپەئەتىنىڭ كېلىش مەنبەسىنى سورىماي بەھرىمەن بولۇش، خاپىلىق، ھادىسىگە دۇچ كەلگەندە ئېھتىياتچانلىق بىلەن بىر تەرەپ قىلىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاش كەلسە ئىمان قېچىپتۇ

بۇ، بىرەر پايدا - مەنپەئەت، ياخشى كۈنگە ئېرىشكەندە يېقىن - يورۇق، قېرىنداشلىرىدىن يۈز ئۆرۈيدىغان، رەھىم - شەپقەت، ياخشىلىق قىلمايدىغان، ئىنساپسىز، بېخىللارنىڭ نامەردلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاش كەلسە يە، سۆز كەلسە دە

بۇ، داستىخان ئۈستىگە، تاماق تۆپىسىگە كەلگەندە تارتىنماي يېيىش كېرەكلىكىنى، گەپكە گەپ كەلگەندە ئىككىلەنمەي، ئۇيالماي، يۈرەكلىك دېيىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاشنى باداڭدىن سورا،

ئىشنى كارداڭدىن (سورا)

بۇ، ھەر ئىش، ھەر نەرسىنى شۇ ئىش، شۇ نەرسىنىڭ ئەھلىدىن، كۆپنى كۆرگەن كىشىدىن سوراپ بىلىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاشنى سىڭگەندە ماختا، خوتۇننى ئۆلگەندە (ماختا)

بۇ، ھەر قانداق بىر ئىشنى، نەرسىنى ئەمەلىيەتتىن ئۆتكۈزۈپ، نەتىجىسىگە قاراپ خۇلاسىلەش؛ دوستنى، ھەمراھنى، يوق يېرىدە، كەينىدىن تەرىپلەش كېرەك، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاشنى كۆرۈپ ئىشنى ئۇنتۇما

بۇ، بىرەر پايدا - مەنپەئەت، ياخشى كۇنگە ئېرىشكەندە كەسپىنى تاشلىماسلىق، كەسپىدىن يۈز ئۆرۈمەسلىك كېرەك، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاش ئۆتنە، ئىش لاپقۇت

بۇ، بىراۋ بىلەن ماددىي ۋە جىسمانىي جەھەتتە ئالغۇ - بەرگۈ، ھەمكارلىق مۇناسىۋىتى قىلغاندا ھەر قايسىسىنى ئۆز يولى بىلەن ۋاقتىدا قايتۇرۇش، ئادىل بىر تەرەپ قىلىش، ئىككى تەرەپ بىر - بىرىنى نارازى قىلماسلىق كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاش يوق، ئىشتەي يوق

بۇ، يوقسۇزلۇقتا يەي دېسە غىزا بولمىغاندىكىن ئۇنىڭغا بېقىپ كىشىدە ئىشتەيمۇ بولمايدۇ، شۇنىڭدەك بىرەر ئىشتا ئارزۇ - تىلەكنىڭ ئەمەلگە ئېشىشى ماددىي شەرت - شارائىتنىڭ يېتەرلىك بولۇشىغا باغلىق. ماددىي شەرت - شارائىتى بولمىغان كىشىدە ئارزۇ - تىلەكمۇ بولمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاشقان - تاشقان بارات تازنىڭ

بۇ، ئىجتىمائىي تۇرمۇشتا پايدا - مەنپەئەت، راھەت، ھالاۋەت، ياخشىلىققا ئالدامچى، قارانىيەت، «نوپۇزلۇق» لار ئېرىشىپ، دەردۇبالا، جاپا - مۇشەققەت، تارتقۇلۇق ئاجىز، بىچارە، مىسكىنلەرگە قالىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاشناڭغا ئىشىنىپ ئەرسىز قالما

بۇ، ھەركىم ئۆزىنىڭ تۇرمۇش ئىشىنى ئەستايىدىل ئويلاپ بىر نىيەتكە كېلىشنى لازىملىقىنى، ھېسسىياتقا بېرىلىپ ئۇجمە كۆڭۈللۈك قىلغاندا ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچراپ، پۇشايماندا قالىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاشىقچىلىقتا ئۆلۈم كۆزگە كۆرۈنمەس

بۇ، ئىشق - مۇھەببەت ۋەسلىگە يەتمەكچى بولغان ھەقىقىي ئاشىق ئۈچۈن ھەر قانداق خەۋپ - خەتەر، جاپا - مۇشەققەت توسالغۇ بولالمايدۇ، بارلىقىنى بېغىشلاپ ھەممىدىن كېچىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاشىققا باغداد يىراق ئەمەس

بۇ، يارىنى، مەشۇقىنى كۆرمەك بولغان، بىرەر نەرسىگە ئىشتىياق باغلىغان كىشىگە ھەر قانداق قىيىنچىلىق، جاپا -

مۇشەققەت، ئارىنىڭ يىراقلىقى توسالغۇ بو-
لالمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاشىقلىق ئاسان، جۇدالىق تەس

بۇ، بىرەر ئىش، نەرسىگە ئىشتىياق
باغلاش، كۆڭۈل بېرىش، قىزىقىش ئوڭاي،
لېكىن ئۇنىڭدىن ئايرىلىش (ھىجران)
مۇشكۇل بولۇپ، كىشىگە ئېغىر كۆڭۈل-
سىزلىك كەلتۈرىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈ-
رىدۇ.

ئاشىقلىق يولى – ئازاب يولى

بۇ، بىراۋغا كۆڭۈل بېرىش، مەپتۇن
بولۇش، سۆيگۈ رىشتىسىگە باغلىنىش ئا-
شىققا نىسبەتەن جاپالىق، مۇشكۇل، قىيىن-
چىلىق ئۆتكىلى ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاغرىق بولساڭ ئۆلۈپ قۇتۇل،
قەرزدار بولساڭ بېرىپ (قۇتۇل)

بۇ، سالامەتلىكىنى ئاسرىمىغان كىشى
ئاغرىققا دۇچار بولىدۇ، داۋالانمىسا ھاياتىغا
خەۋپ يېتىدۇ؛ تۇرمۇشى پىلانسىز، چېچە-
لاڭغۇ كىشى قەرزدار بولىدۇ، قەرزنى تۆلە-
مەي بولمايدۇ؛ دېمەك، ئاغرىش ۋە قەرزدار
بولۇشنىڭ ھەر ئىككىسىلا ئىنسان ئۈچۈن
بىر - بىرىدىن پەرقى يوق ئاقىۋەت ئىكەنلى-
كىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاغرىق پاتمانلاپ كىرەر،
مىسقاللاپ چىقار

بۇ، ئادەم سالامەتلىكىنى ئاسرىماس-
لىق، مىجەز تەگچۈكلىكىنىڭ بۇزۇلۇ-
شى سەۋەبلىك بىردىنلا كۆتۈلمىگەن ئېغىر
كېسەللىككە دۇچار بولىدۇ. ئەمما ئۇشتۇم-
تۇت يېقىتقان كېسەللىك ھەر قانچە داۋالان-
غان تەقدىردىمۇ تەدرىجىي شىپا تاپىدۇ، شۇ-
ڭا ئاغرىق كىشى كېسەللىككە جىددىي مۇئا-
مىلە قىلىپ داۋالىنىش بىلەن بىر چاغدا
ساقىيىشنى سەۋرچان پوزىتسىيىدە تۇرۇپ
كۈتۈش لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاغرىق قالسىمۇ، ئادەت قالماس

بۇ، ئاغرىغان كىشى كۆڭۈل قويۇپ دا-
ۋالانسىلا كېسەلدىن قۇتۇلىدۇ؛ ئەمما ئۇ-
نىڭ ئۆزىگە خاس تۇرمۇش ئادىتى، خۇي -
مىجەزى، خاراكتېرى، ئالاھىدىلىكى ئاسان-
لىقچە ئۆزگەرمەيدۇ. «ئەسكى» خۇي - مى-
جەزگە پەندى - نەسىھەت، تەربىيىلەرمۇ كار
قىلمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاغرىق كېلەر ئاشتىن،
بالا كېلەر قاياشتىن

بۇ، نەپسىنى يىغماي ئۇچرىغانلىكى
نەرسىنى يېگەن كىشى ئاسانلا ھەر خىل كې-
سەللىككە دۇچار بولىدۇ، شۇڭا ھەركىم
سالامەتلىكىنى ئاسراپ، نەپسىنى يىغىش
كېرەك؛ كۈتۈلمىگەن ئۆچ - ئادا-
ۋەت، خەۋپ - خەتەر، كۆڭۈلسىز ئىشلار
كۆپىنچە ئۇرۇق - تۇغقان، يېقىنلىرىدىن
كېلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاغرىقنىڭ تۈزەلگۈسى كەلسە،
تېۋىپ ئۆزى كېلەر

بۇ، بىرەر قىيىن ئىشنىڭ ھەل بولغۇ-
سى كەلگەندە كاشىلىسىز ئۆزلۈكىدىن
ئوڭغا تارتىپ، تۈرلۈك شەرت - شا-

رائىتلار ئەپلىشىپ، ئۇڭۇشلۇق يۈرۈشىدى-غانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاغرىقنى يوشۇرساڭ ئۆلۈم ئاشكارا

بۇ، ھەر قانداق ئەيىبلىك، يامان ئىش-نى بىراۋدىن يوشۇرۇپ، ئۇزاق ۋاقىت خۇ-پىيانە تۇتقىلى بولمايدىغانلىقىنى، خۇپىيانە تۇتۇلغان قىڭغىر ئىش ھامان بىر كۈنى خەل-قئالەم ئالدىدا ئاشكارىلىنىپ، رەسۋا بولى-دىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ: كونىلار «ئاغرىقنى يوشۇرساڭ ئۆلۈم ئاشكارا» دېگەندەك، ھۆ-كۈمەت دائىرىلىرى قۇمۇل قوزغىلىڭىغا دا-ئىر خەۋەرلەرنى پۈتۈن كۈچى بىلەن چەك-لەشكە ئۇرۇنسىمۇ، ئەمما ھۆكۈمەتنىڭ ئۇ-رۇمچى ئەتراپى ۋە جەنۇبىي شىنجاڭ تەرەپ-لەردىن ھەربىي كۈچ ئاجرىتىپ قۇمۇل تە-رەپكە يولغا سېلىۋاتقانلىقى ھەممە ئىشنى ئاشكارىلاپ قويانتى.

ئاغرىماس بېشىمغا ئالتە تاياق

بۇ، تۈز كۆڭۈللۈك بىلەن بىراۋنىڭ ئىشىغا ئارىلىشىۋالغان كىشى ئاقىۋەتتە بىھۇدە كۆڭۈلسىزلىككە ئۇچراپ، كۆڭۈل-چەكلىك تۆپەيلىدىن كۈتۈلمىگەن ئاۋارىچى-لىك، باش ئاغرىقىغا قالىدىغانلىقىنى بىلدۈ-رىدۇ.

ئاغزى ئاشقا تەگكۈچە
بۇرنى ئاۋۋال ئاشقا تېگىپتۇ

«يېتىمنىڭ ئاغزى ئاشقا تەگسە بۇرنى قاناپتۇ» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

ئاغزىدا بار، كۆڭلىدە يوق

بۇ ئېيتقانلىرى بىلەن ئەمەلىيىتى بىر - بىرىگە قارىمۇقارشى كىشىلەرنىڭ سەممىيەتسىزلىكىنى، ۋاپاسىزلىقىنى بىلدۈرىدۇ:

ئويناغۇچ ئوبدان نېمە،
يازلىقى بار، كۈزلۈكى يوق.
يىگىت يار ئوبدان نېمە،
ئاغزىدا بار كۆڭلىدە يوق.

ئاغزىدا كۈلكە - چاقچاق،
قوينىدا پالتا - پىچاق

بۇ، قارىماققا ئوچۇق چىراي، خۇش پېئىل كۆرۈنگەندەك قىلغان بىلەن ماھىيەت-تە دائىم باشقىلارنىڭ بەختىگە، شاد - خۇ-راملىقىغا، قازانغان نەتىجىسىگە، شان - شۆھرەتلىرىگە چىدىماي، ھەسەتخورلۇق قى-لىپ، سۇيىقەست، رەزىللىك بىلەن شۇغۇل-لىنىدىغان كىشىلەرنىڭ ھىيلىگەرلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاغزىدىن ھەسەل تامىدۇ،
كۆڭلىدىن زەھەر (تامىدۇ)

«ئاغزىدا كۈلكە - چاقچاق، قوينىدا پالتا - پىچاق» نىڭ ئىزاھىغا قا-راڭ.

ئاغزى شېكەر، دىلى زەھەر

«ئاغزىدا كۈلكە - چاقچاق، قوينىدا پالتا - پىچاق» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

ئاغزى قايماق، كۆڭلى مايماق

«ئاغزىدا كۈلكە - چاقچاق، قوينىدا پالتا - پىچاق» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

ئاغزىڭ ئەپچىل بولغۇچە،
قولۇڭ ئەپچىل بولسۇن

بۇ، ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتتە ھەر ۋاقىت ئېھتىياتچان، كەم سۆز بولۇپ، كۆپ سۆزلەشتىن ساقلىنىش، ئەقىلنى كۆپرەك ئىشلىتىپ، ئىجتىھاتلىق، ئىشچان، تېتىك بولۇش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاغزىمدىن چىقتى، ساقلىمغا ياماشتى

بۇ، باشقىلارنىڭ ئىشىغا، سۆھبىتىگە ئارىلىشىۋالىدىغان، سۆزىگە لوقما سالىدىغان، گېپىنى تارتىۋالىدىغان كىشىلەرنىڭ ئاتىكاچىلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاغزىمغا كەلدى دەپ دەۋەرمە،
ئالدىمغا كەلدى دەپ يەۋەرمە

بۇ، ھەركىم گەپ - سۆزدە ئېھتىياتچان بولۇپ، ئويلىنىپ سۆزلەش، قالايمىقان سۆزلەپ بالاغا قېلىشتىن ساقلىنىش؛ قالايمىقان ئوزۇقلانماي، ئەھۋالىغا قاراپ ئوزۇقلىنىپ، ئاغرىپ قېلىشتىن ساقلىنىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاغزىمغا كەلدى دەپ سۆزلىسەڭ،
ئەلدە ئابرۇيۇڭ بولماس

بۇ، ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتتە گەپ - سۆزگە دىققەت قىلماي، كۆپ سۆزلەيدىغان، كۆڭلىگە نېمە كەلسە ئويلانماي دەۋېرىدىغان كىشىنىڭ خەلقئالەم ئىچىدە ھېچقانداق ئىززەت - ھۆرمىتى، ئىناۋىتى بولمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاغزىنى باسسا كۆتى،
كۆتىنى باسسا ئاغزى

بۇ، مۇناسىۋەتتە ئار - نومۇستىن كېچىپ، ئۆزىنىمۇ، باشقىلارنىمۇ ئايىمايدىغان، پۇرسەت تاپسا بىشەملىك بىلەن باشقىلارنى ھاقارەتلەپ، ئېغىز ئاچۇرمايدىغان جاۋىلداق ئادەملەرنىڭ ئۆكتەملىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاغزى ئوچۇق ئاچ قالماس

بۇ، ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتتە گەپ - سۆزگە دىققەت قىلىدىغان، ئۆزىنىمۇ، باشقىلارنىمۇ ئايايدىغان، ئېھتىياتچان، پاساھەتلىك سۆزلەيدىغان، ئاغزى لەۋەن، ئىشچان، تېتىك كىشى ھەر قاچان مەئىشەتتىن مەھرۇم بولماي، توق ياشايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاغزى يۇمشاق گۆش يەپتۇ،
ئاغزى قاتتىق مۇشت (يەپتۇ)

بۇ، مۇناسىۋەتتە كەمتەر، چىقىشقاق، گېپى يۇمشاق كىشى مەئىشەتتىن قىسىلماي توق ياشايدۇ؛ كىشىلەر بىلەن چىقىشالمايدىغان، تەكەببۇر، قوپال، مەمەدان ئادەم تاسقىلىپ، دەشنام - ئاھانەت ئاڭلاپ، خار - زەبۇنلۇقتا قالىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاغزى يۇمشاق موزاي
قوش ئەمچەك ئېمەر

بۇ، ① تىلى يۇمشاق، ياۋاش موزاي ئۆز ئانىسىنى ئەمگەندىن باشقا يات ئىنەكلەرنىمۇ ئېمەلەيدۇ؛ ② كۆچمە: باشقىلار بىلەن چىقىشىپ، مۇناسىۋەتتە مۇلايىم بو-

لۇپ، ئىناق، ئىتتىپاقلىشىپ ئۆتكەن كە-
شىنىڭ ھەممە ئىشلىرى ئوڭۇشلۇق بولۇپ،
تۇرمۇشى غەمسىز، توق ياشايدۇ، دېگەن مە-
نىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاق سۆيدۈرەر، قارا كۆيدۈرەر

«ئاقنىڭ ئېتى، قارىنىڭ ئوتى» نىڭ
ئىزاھىغا قاراڭ.

ئاقتا قارا يوق، قارىغا چارە يوق

بۇ، ① ئاقتا قارا مىلەنسە، يۇيۇپ ئا-
قارتقىلى بولىدۇ، قارىنى ھەرگىز ئاق قىل-
غىلى بولمايدۇ؛ ② كۆچمە: پاك نەرسىگە
داغ يۇقمايدۇ، پاسكىنا نەرسىنى ھەرگىز
پاك قىلغىلى بولمايدۇ؛ ③كۆچمە: ئاق كۆ-
ڭۈل كىشىلەر قارانىيەت بولمايدۇ، قارانى-
يەت ئادەم ئاق كۆڭۈل بولالمايدۇ؛ ④
كۆچمە: دوستنى قارىلاشقا بولمايدۇ، دۈش-
مەننى ئاقلاشقا بولمايدۇ، دېگەن مەننى
بىلدۈرىدۇ.

ئاق قويدىن قارا قوزىمۇ تۇغۇلىدۇ

بۇ، ئېسىل نەسەبتىن ھامان ئېسىل
ئەۋلادنىڭ تۇغۇلۇشى ناتايىن، شۇ ئائىلىنىڭ
ئارزۇسىغا خىلاپ ھالدا يامان، يارىماس ئەۋ-
لادمۇ تۇغۇلۇپ قالىدۇ، دېگەن مەننى بىل-
دۈرىدۇ.

ئاق كۆڭۈلنىڭ ئېتى ھارماس،
كىيمى توزۇماس

بۇ، پاك دىيانەتلىك، پەزىلەتلىك، ياخ-
شى ئادەمنىڭ ئەل ئىچىدە مۇشكۈلى ئاسان،
ئىشى ئوڭۇشلۇق، توقۇزى تەل، ئىززەت

- ھۆرمىتى چەكسىز بولىدىغانلىقىنى بىلدۈ-
رىدۇ.

ئاقنىڭ سەتلىكى بىلىنمەس،
قارىنىڭ چىرايلىقلىقى (بىلىنمەس)

بۇ، ئاق كۆڭۈل، دىيانەتلىك ئادەمنىڭ
كۆرۈمسىزلىكىنى ئېسىل پەزىلىتى بىلىن-
دۈرمەيدۇ؛ نىيىتى يامان، رەزىل ئادەمنىڭ
گۈزەللىكى ئۇنىڭ ياۋۇزلۇقىنى ياپالمايدۇ،
دېگەن مەننى بىلدۈرىدۇ.

ئاقنىڭ ئېتى، قارىنىڭ ئوتى

بۇ، گۈزەل، چىرايلىق ئاياللار ھۆسن
- جامالى، ناز - خۇلقى بىلەن كىشىنى
مەپتۇن قىلىدۇ، ھۆسنسىز، كۆرۈمسىز ئا-
ياللار ئۆزىنىڭ پاك قەلبى، چىن مۇھەببىتى
بىلەن كىشىنى كۆيدۈرىدۇ، ھۇزۇر بېغىش-
لايدۇ، دېگەن مەننى بىلدۈرىدۇ.

ئاقىل بولساڭ مەزۇر بولما پارىغا

بۇ، ھەركىم خىزمىتىنىڭ قۇلايلىقى-
دىن، ھوقۇق، مەرتىۋىسىدىن پايدىلىنىپ،
نەپسانىيەتچىلىك قىلماسلىقى، پايدا - مەن-
پەئەتنى دەپ ئاينىماسلىقى، پاك - دىيانەت-
لىك بولۇپ، ئادىل، توغرا يول تۇتۇشى
لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاقىلغا ئىشارەت، نادانغا جۇۋالدۇرۇز

بۇ، چېچەن، دانا ئادەم ھەر ۋاقىت
ئۇزۇنغە گەپ كەلتۈرمەيدۇ. سەزگۈرلۈكى،
ئەقىللىقلىقى بىلەن كىشىنىڭ كۆڭلىدىكىنى
تېپىپ ئىش قىلىدۇ؛ ئەقىلسىز ئادەم ئۆزى-
نىڭ دۆتلۈكى، نادانلىقىدىن باشقىلارنىڭ

بۇيرۇقى، ھەيدەكچىلىكى، دەككە ـ دەشىنـ
ـمىسىز ئىش قىلالمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلـ
ـدۈرىدۇ.

ئاقىللاردىن ھۆرمەت يانار،
نادانلاردىن كۈلپەت(يانار)

بۇ، بىلىملىك، دانالاردىن كىشىلەرگە
ھەر ۋاقىت رەھىم ـ شەپقەت، ياخشىلىق
كېلىدۇ؛ بىلىمسىز، قارا قورساقلاردىن
كىشىلەرگە ھەر ۋاقىت دەرد ـ ئەلەم، خاپىـ
ـلىق كېلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاق ئىت، قارا ئىت
ھەممىسى بىر ئىت

بۇ، ① ئىتنىڭ كۆرۈنۈشى، رەڭگى
ئوخشاشمىسىمۇ، ھايۋانلىق خۇسۇسىيىتى
بويىچە ھەممىسى بىر ئىت ئىكەنلىكىنى بىلـ
ـدۈرىدۇ. ② كۆچمە: ئىتتىپاقلىقنى، ئەل ـ
يۇرتنىڭ مەنپەئىتىگە بۇزغۇنچىلىق قىلىدىـ
ـغان يامان نىيەتلىك، سۇيىقەستچى، بۇزۇق
ئادەملەرنىڭ كۆرۈنۈشى، جىنسىي، مىللىـ
ـتى ئوخشاشمىسىمۇ، ماھىيەتتە ئۇلارنىڭ
مۇددىئاسى ئوخشاش، بىر دەك بولغان دۈشـ
ـمەن ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاق ئىت كەتسە، قارا ئىت كېلىدۇ

بۇ، بىر سۇيىقەستچى، قارانىيەت يو-
قالسا، ئۇنىڭ ئورنىنى ئۇنىڭدىنمۇ يامان،
ياۋۇز ئەسكىسى ئىگىلەيدۇ، دېگەن مەنىنى
بىلدۈرىدۇ.

ئاكاڭ بىلەن ئويناشما،
شىلىپاتاڭ يەيسەن؛
يەڭگەڭ بىلەن ئوينا شما،
نوغۇچ بىلەن يەيسەن

بۇ، كىمكى چوڭلارنىڭ، باشلىقنىڭ
ياكى خانىملىرىنىڭ چىشىغا تېگىپ، ئۇلار-
نى خاپا قىلسا، ھەر تەرەپتىن زەربىگە ئۇچ-
راپ، تۈگىمەس كۆڭۈلسىزلىككە دۇچار بو-
لىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاكاڭ كىمنى ئالسا، يەڭگەڭ شۇ

بۇ، يۇرتنى كىم سورىسا، كىم رەھـ
ـبەر، كىم باشلىق بولسا، ئۇنىڭ كىم بولۇ-
شىدىن قەتئىينەزەر شۇنىڭغا بويسۇنۇش،
ئىتائەت قىلىش لازىم، دېگەن قۇلچىلىق خا-
ھىشىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاكا ـ ئۇكىنىڭ ئازارى بولسىمۇ،
بىزارى يوق

بۇ، قېرىنداشلار ئۆزئارا بىر ـ بىرى
بىلەن سەۋەبلىك ياكى سەۋەبسىز يىرىكلىـ
ـشىپ، رەنجىشىپ قالغان تەقدىردىمۇ، قېـ
ـرىنداشلىق مۇھەببىتى، رىشتىسى ئۈزۈلـ
ـمەيدۇ. بىر ـ بىرىگە نىسبەتەن قارشىلىق،
ئۆچ ـ ئاداۋىتى بولمايدۇ، دېگەن مەنىنى
بىلدۈرىدۇ.

ئاكا ـ ئىنى يامان دەپ،
تۇغقاننى نەدىن تاپىسەن

بۇ، بىر ئائىلىنىڭ جەمەتلىرى بىر ـ
بىرى بىلەن ئورۇنسىز ئۆچلىشىپ، ئاداۋەتـ
ـلىشىپ، يامانلاشماسلىق، كۆڭۈلدە كىر
ساقلىماي، ئۆزئارا ئىتتىپاقلىشىپ، كۆيـ
ـۈنۈپ، بىر ـ بىرىنى قەدىرلەپ، ئىناق

ئۆتۈش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاڭلىغان سۆزنىڭ ئىگىسى يوق

بۇ، ئىشەنچلىك بولمىغان، ئېنىقسىز يۈرگەن سۆزلەر خەتەرلىك بولىدىغانلىقىنى، بۇنداق ئىغۋا، ئەپقاچتى سۆزلەرنى ئاڭلىماسلىق، ئۇنىڭغا ئىشەنمەسلىك، هوشيار بولۇش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاڭلىغان قۇلاقتا گۇناھ يوق

بۇ، بىراۋنىڭ ئەپقاچتى گېپىنى ئاڭلىغان كىشى ئەيىبكار بولمايدۇ، ھەممە ئەيىب گەپ توشۇغان كىشىدە. گەپ توشۇپ، سۇخەنچىلىك قىلىش — تىنچ، ئىتتىپاقلىقنى بۇزغۇنچىلىق سالىدىغان ئەڭ يامان ئەسكى ئادەت ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئالاقاغىدا ئېلىشىڭ بولسا،
بىر كۈنى ئەسقاتىدۇ

بۇ، بىراۋغا قىلىنغان ياخشىلىق، ئۆتكۈزۈپ قويغان ئالغۇ - بەرگۈ بىر كۈنى بولمىسا، بىر كۈنى قايتىدۇ، ئۇ ھامان ھاجەتكە، ئېھتىياجغا ئەسقاتىدۇ، ھەرگىز بىكار كەتمەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئالا قۇيرۇقنىڭ بالىسى چالا قۇيرۇق

«ئالا ئىنەكنىڭ بالىسى چار قۇيرۇق» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

ئالا ئىنەكنىڭ بالىسى چار قۇيرۇق

بۇ ماقالىنىڭ «ئالا قۇيرۇقنىڭ بالىسى چار قۇيرۇق» دېگەن ۋارىيانتىمۇ بار بولۇپ، ھەر بىر پەرزەنت ئۆز ئاتا - ئانىسىنىڭ ئىش - ئەملى، مىجەز - خۇلقى، ئەخلاق - ئىستىلى بويىچە يېتىلىپ، ئاتىنىڭ ئىش - ئەملىنى داۋاملاشتۇرىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئالتە ئاي ئاتقان پاختا
بىر پوغا يارىماپتۇ

«ئالتە ئاي ئاتقان پاختام بىر چاپانغا يەتمەپتۇ» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

ئالتە ئاي ئاتقان پاختام
بىر چاپانغا يەتمەپتۇ

بۇنىڭ «ئالتە ئاي ئاتقان پاختا بىر پوغا يارىماپتۇ» دېگەن ۋارىيانتىمۇ بار بولۇپ، بىرەر ئىشتا ئۇزاق ۋاقىت ئەمگەك سەرپ قىلىپ، ئاقىۋەتتە ئەجىرگە لايىق نەتىجە، كۆزلىگەن ئۇنۇمگە ئېرىشەلمەي، ئارماندا قېلىشتەك مۇۋەپپەقىيەتسىزلىكنى بىلدۈرىدۇ.

ئالتە ئاي ياز ئىشلەپ،
قالدىم لېۋىمنى چىشلەپ

بۇ، بىرەر ساھە، بىرەر كەسىپ ياكى باشقىلار ئۈچۈن بىر ئۆمۈر ئىشلەپ، ئەجىر قىلىپ، ئاقىۋەتتە ھېچنېمىگە ئېرىشەلمەي، قۇرۇق قول بولۇپ، داغدا قالغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئالتە تەڭگەم بار، ئات ئالىمەن،
يەتتە تەڭگەم بار، قىز ئالىمەن

بۇ، بىرەر ئىش قىلماقچى بولغان كىشى ئۆزىنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىغا قاراپ، كۈچ - مادارىغا يارىشا ئىش كۆرۈش، كۈچ

- قۇدرىتى يەتمىگەن، شەرت - شارائىتى يار بەرمىگەن ئىشقا بەل باغلىماسلىق، كۈچىمەسلىك كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئالتە كۆنلۈك مېھمان

بۇ، ھايات ئىنسان ئۈچۈن ئەڭ قىممەتلىك، ئۆمۈر ئىنتايىن چەكلىك بولۇپ، ئۇنى قەدىرلەش تولىمۇ زۆرۈر. شۇڭا ھاياتنى مەنىلىك ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن ۋاقىتنى ئىسراپ قىلماسلىقنى بىلدۈرىدۇ.

ئالتە ئۆچكىگە يەتتە تېكە

بۇ، ھەر قايسى كەسىپ، ھەر قايسى ساھەلەردە ئەمەلىي ئىشلىگۈچىدىن باشقۇرغۇچىنىڭ كۆپ بولغانلىقىنى، پۇقرادىن ئەمەلدارنىڭ جىقلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئالتە ياشلىق كەلسە،
ئاتمىش ياشلىق ئالدىغا چىقىپتۇ

بۇ، ئەل - يۇرت ئۈچۈن بارلىقىنى بېغىشلىغان قەھرىمان، تۆھپىكارلار خەلقنىڭ چەكسىز ئىززەت - ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولۇپ، يۇقىرى مەرتىۋە بىلەن قەدىرلىنىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ: ھاجى پاتىھەدىن كېيىن داستىخان ئۈستىدە، بىز ئۇيغۇرلاردا «ئالتە ياشلىق كەلسە، ئاتمىش ياشلىق ئالدىغا چىقىپتۇ» دېگەن گەپ بار ئىدى. بىز پەتىگە بارغۇچە ئۆزىڭىز كەپسىز، دېدى.

ئالتۇن ئالما، دۇنيا ئال

بۇ، ھەر قانچە كۆپ مال - دۇنيا تاپقاندىن كۆرە، ئاتا - ئانىنىڭ رازىلىقىنى، رەھمىتىنى ئالغانغا تەڭ بولالمايدىغانلىقىنى، ئاتا - ئانىنىڭ، خەلقنىڭ رەھمىتى، رازىلىقى مال - دۇنيادىن ئەلا، ئۇلۇغ ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئالتۇن باشلىق داداڭ بىلەن قالغىچە،
پاخما باشلىق ئاناڭ بىلەن قال

بۇ، ئانىسىدىن ئايرىلىپ، ئاتىنىڭ قولىغا قالغان پەرزەنت ئۆگەي ئانىنىڭ ئالدىدا خارلىنىدۇ؛ ئاتىسىدىن ئايرىلىپ، ئانىنىڭ قولىغا قالغان پەرزەنت ئۆگەي ئاتىدىن خارلىق كۆرمەي، ئانا مېھرىگە قېنىپ ئەركىن ئۆسىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئالتۇن بېشىڭ ئامان بولسا،
ئالتۇن تاۋاقتا سۇ ئىچەرسەن

بۇ، ھايات ۋە سالامەتلىك، ساغلاملىق ئىنسان ئۈچۈن ئەڭ زور بايلىق بولۇپ، ئادەم سالامەت بولغاندىلا ئەمگەك قىلىپ، ماددىي تۇرمۇشنى ياخشىلاش ئارقىلىق كۆڭۈلدىكىدەك ھايات كەچۈرەلەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئالتۇن كۆرگەندە پەرىشتە يولدىن ئېزىپتۇ

بۇ، پۇل، مال، بايلىق، پايدا - مەنپەئەتنى كۆرگەندە نەپسانىيەتچىلىك كويىدا ئەس - ھوشنى يوقىتىپ، ئار - نومۇستىن كېچىدىغان، قارانىيەت، شەخسىيەتچىلەرنىڭ ئاچ كۆزلۈكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئالتۇننىڭ قەدرىنى زەرگەر بىلۇر

بۇ، ئېسىل نەرسىنىڭ قەدىر - قىممىتىنى، ياخشىلىقىنى شۇ نەرسىنىڭ ئەھلى،

شۇنىڭ بىلەن شۇغۇللانغان كىشى، ماھىرى بىلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئالتۇن ئوتتا بىلىنەر، ئادەم مېھنەتتە

بۇ، ئالتۇننىڭ ساپلىقى ياكى ساپ ئەمەسلىكى تاۋلاشتىن مەلۇم بولىدۇ؛ ئادەمنىڭ ئىشچان ياكى ھۇرۇن ئىكەنلىكى ئىش - ئەمگەكتە مەلۇم بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئالتۇن ئۈزۈككە ياقۇت كۆز

بۇ، ھەركىم، ھەر نەرسە ئۆز دائىرىسىدە ئىسمى - جىسمىغا لايىق ئورۇندا تۇرۇش، بىر - بىرىگە ماس، جۈپ - جۈپىگە كېلىش ئارقىلىق يارىشىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئالتىنچى ئايدا ئالتە چاپان،
ئون ئىككىنچى ئايدا كالتە چاپان

بۇ، ھەر ئىش، ھەر نەرسىنى ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتمەي، لايىقىدا، ئەقىلگە مۇۋاپىق، ئەمەلىيەتكە ماسلاشتۇرۇپ قىلىش، ئۆز شارائىتىغا يارىشا كىيىنىپ يۈرۈش كېرەك، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئالدى چاق نەدە ماڭسا،
كەينى چاق شۇ ئىزدا ماڭىدۇ

بۇ، باشتىكىلەر قانداق يول تۇتسا، ئۇنىڭ كەينىدىكىلەر شۇنداق يول تۇتىدۇ؛ باشقۇرغۇچى نەگە باشلىسا، باشقۇرۇلغۇچىلار شۇ يەرگە ماڭىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئالدىرىغان شەيتاننىڭ ئىشى

بۇ، ھەر قانداق بىر ئىشتا ئالدىراقسانلىق قىلىش ئەقىلسىزلىقنىڭ بېشارىتى بولۇپ، ئۇ كىشىگە كۈتۈلمىگەن ئوڭۇشسىزلىق ۋە ئېغىر ئاقىۋەتلەرنى كەلتۈرىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئالدىرىغان مۇرادىغا يەتمەس

بۇ، ھەر قانداق ئىشتا ئالدىراڭغۇلۇق قىلماي، سالماق، ئېغىر - بېسىق بولۇپ، ئەقىل بىلەن ئىش قىلىش كېرەكلىكىنى، ئالدىراڭغۇلۇق قىلغان كىشى پېشكەللىك، ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچراپ تۈگىمەس ھەسرەتكە قالىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئالدىرىغاننىڭ ئۇشۇقى تېيىپتۇ

بۇ، ئالدىراقسان ئادەمنىڭ قىلغان ئىشىدىن ھەر قاچان يوچۇق چىقىپ، پېشكەللىك، مۇۋەپپەقىيەتسىزلىك يۈز بېرىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئالدىرىغاننىڭ ئېشىكى يېتىۋاپتۇ

«ئالدىرىغاننىڭ ئۇشۇقى تېيىپتۇ» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

ئالدىرىغان يولدا قالار،
ماڭغىلىغان ئۆيگە بارار

بۇ، ھەر قانداق چاغدا ئالدىراپ - تېنەپ ئىش قىلغان كىشى ئارا يولدا قېلىپ، مەقسىتىگە يېتەلمەي، مەغلۇپ بولىدۇ؛ سەۋرلىك، ئېغىر - بېسىقلىق بىلەن ئىش قىلغان ئادەم نەتىجە قازىنىپ مەقسىتىگە يېتەلەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئالدىرىغان ئىشقا شەيتان ئارىلىشار

بۇ، ھەر قانداق بىر ئىشنى ياخشى ئويلانماي، ئەقلىنى ئىشلەتمەي، ئالدىراڭغۇلۇق بىلەن قىلغاندا يامان نىيەتلىك ئەسكى ئادەملەرنىڭ ئازدۇرۇشىغا ئۇچراپ، كۈتۈلمىگەن كۆڭۈلسىزلىك، مەغلۇبىيەت يۈز بېرىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئالدىرىماڭ ئاستا كېلەر،
تېڭىرقىماڭ تاڭلا (كېلەر)

بۇ، ھەركىم بىراۋنىڭ بېشىغا كەلگەن كەلگۈلۈك، ھادىسىگە ھەيران قالماي، مەسخىرە قىلماي، ئۆزىدىكى ئەيىب، ئىللەتلەرنى تۈزىتىپ، كۈتۈلمىگەن كەلگۈلۈككە دۇچار بولۇشتىن ساقلىنىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئالدىرىماڭ يارەي،
سىزگىمۇ بىر كۈن يارەي

«ئالدىرىماڭ ئاستا كېلەر، تېڭىرقىماڭ تاڭلا كېلەر»نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

ئالدىڭ پۈتتى، ساتتىڭ يىتتى

بۇ، ئېھتىياج ئۈچۈن سېتىۋېلىنغان نەرسە تۇرمۇشتىكى ھاجەتنى تەمىنلەپ، يوقلۇقنى تولدۇرىدۇ؛ ئېھتىياجلىق نەرسىنى بىھۇدە سېتىپ قولدىن چىقىرىۋېتىش، مېلىنى يوقاتقانلىق بولۇپ، ئېلىنغىنى پايدا، سېتىلغىنى زىيان، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئالدىڭغا ماڭساڭ، كەينىڭگە قارا

بۇ، ① بىرەر ئىشنى قىلىشتا مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشنى ئويلاش بىلەن بىر چاغدا، يۈز بېرىش ئېھتىمالى بولغان ئوڭۇشسىزلىقلارغىمۇ سەل قارىماي، تەجرىبىلەرنى يەكۈنلەپ تۇرۇش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ؛ ② كۆچمە: ھەركىم ياخشى كۈنگە، توق تۇرمۇشقا ئېرىشكەندە ئۆتمۈشىنى، جاپا – مۇشەققەتلىك كۈنلىرىنى ئۇنتۇماسلىق كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئالدىماققا كىچىك بالا ياخشى،
خۇدا ئۇرسۇن قاقباشنى

بۇ، كىچىك بالىنى، ئىش كۆرمىگەن، ساددا ئادەمنى گوللىماق ئاسان، لېكىن بېشىدىن ئىش ئۆتكەن، كۆپنى كۆرگەن قۇۋ ئادەمنى گوللىماق تەس دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئالدىمغا كەلدى دەپ يېمە،
ئاغزىمغا كەلدى دەپ سۆزلىمە

«ئاغزىمغا كەلدى دەپ دەۋەرمە، ئالدىمغا كەلدى دەپ يەۋەرمە»نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

ئالدى ئىشىكتىن يىڭنە پاتمايدۇ،
ئارقا ئىشىكتىن ھارۋا قاتنايدۇ

بۇ، كۆرۈنۈشتە نەپسىگە بېرىلمەيدىغان، ئادىل، پاك – دىيانەتلىك بولۇۋېلىپ، ئەمەلىيەتتە ھوقۇقىغا تايىنىپ نەپ ئېلىشقا ئادەتلەنگەن پارىخورلارنىڭ نەپسانىيەتچىلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئالسا بازارى، ئالمىسا سازايى

بۇ، ئېھتىياجلىق، سۈپەتلىك، ئېسىل

نەرسە هەر ۋاقىت خېرىدارلىق، ئاالرمەن كۆپ بولىدىغانلىقىنى، ئېھتىياج چۈشمە-گەن، سۈپەتسىز، ناچار نەرسە خېرىدار-سىز، ئاالرمەن يوق، كاسات بولىدىغا-لىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئالسام، بەرمىسەم

بۇ، تۇرمۇشتا كىشىلەر بىلەن ئالغۇ - بەرگۈ قىلغاندا بىراۋدىن ئېلىشنىلا بىلىپ، بېرىشنى بىلمەيدىغان، ئالغاننى بەرگۈچە بې-شى ئاغرىيدىغان ئادەملەرنىڭ سەمىمىيەت-سىزلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئالغاندا بىسمىللا،
بەرگەندە ئەستاغپۇرۇللا

بۇ، بىراۋغا ھاجىتى چۈشكەندە چىراي-لىق سۆز بىلەن نەپكە ئېرىشۋېلىپ، قاي-تۇرغۇسى كەلمەيدىغان، بەرگۈچە قارشىلىق قىلىپ ئاچچىقلىنىدىغان كىشىلەرنىڭ ئالغۇ - بەرگۈدىكى يولسىزلىق، بىشەملىك، ساختىپەزلىك قىلمىشىنى بىلدۈرىدۇ.

ئالغۇچە ئالمان، بەرگۈچە بەزگەك

«ئالغاندا بىسمىللا، بەرگەندە ئەستاغ-پۇرۇللا» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

ئالغۇچە ياپىر، بەرگۈچە كاپىر

«ئالغاندا بىسمىللا، بەرگەندە ئەستاغ-پۇرۇللا» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

ئالقىش ئالغان ئامان،
قارغىش ئالغان يامان

بۇ، بارلىقىنى خەلق مەنپەئىتىگە بې-غىشلاپ، پايدىلىق ياخشى ئىشلارنى قىلغان كىشى خەلقنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشىپ شاد - خۇرام ياشايدۇ؛ خەلققە زىيانلىق، رەزىل ئىشلارنى قىلغان كىشى خەلقنىڭ لە-نەت - نەپرىتىگە ئۇچراپ، نەزەردىن چۈشى-دۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئالماقنىڭ بەرمىكى بار،
چىقماقنىڭ چۈشمىكى (بار)

بۇ، تۇرمۇشتا كىشىلەر بىلەن ئالغۇ - بەرگۈ قىلغاندا بىراۋدىن ئالغان پۇل ياكى باشقا نەرسىلەرنى قەرەلىدە قايتۇرۇش، قەرزنى سۆرىمەسلىك كېرەك دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئالۋاڭنى گالۋاڭ تۆلەيدۇ

بۇ، ئاجىز، يوقسۇللار كۈچ - قۇدرى-تى بار ئىمتىيازلىق كىشىلەرنىڭ پايدا - مەنپەئىتى، بەختى ئۈچۈن ھەر جەھەتتىن بوزەك بولىدۇ، ھەر خىل بەدەل تۆلەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ:

بۇيرۇق كەلسە يۇقىرىدىن بىر تىيىن-
لىك ئالۋاڭغا،
«بىرنى يۈز قىپ چېچىڭلار، بۇ ئال-
ۋاڭنى گالۋاڭغا»
ئۇندۇرۇڭلار نېسۋە دوتەي، ئامبال
ھەم ۋاڭغا،
تۆلىمىسە ھەيدەڭلار زىندان بىلەن گو-
داڭغا.

ئالىمەن دېسەڭ، ئاۋۋال بەر

بۇ، بىرەر نەرسە ياكى پايدا - مەنپە-ئەت، نەتىجىگە ئېرىشىش ئۈچۈن ئالدى بى-

لەن تېگىشلىك بەدەل تۆلەش، نەپ يەتكۈزۈش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئالىم بولساڭ ئالەم سېنىڭكى

بۇ، ئىنسان ئۈچۈن ھاياتلىقتا بىلىم ئېلىش ھەممىدىن مۇھىم ئۇلۇغ ئىش، ئادەم بىلىملىك (ئالىم) بولغاندىلا ھەممىگە ئېرىشەلەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئامانەتكە خىيانەت

بۇ، بىراۋنىڭ ئىشەنچىسىنى، ئۈمىدىنى يەرگە ئۇرغانلىقنى، يامان نىيەت، قارا يۈزلۈك، سەممىيەتسىزلىك قىلغانلىقنى بىلدۈرىدۇ:

ئامانەتكە خىيانەت
نامەرد ئىشىدۇر.
پالاكەتنىڭ ئامرىقى
قورققان كىشىدۇر.

ئامەت كەلسە قوش كەپتۇ

بۇ، تەلەيلىك ئادەمگە ئۈستى ـ ئۈستىگە بەخت، ئامەت كېلىپ، ئىشلىرى ئوڭغا تارتىپ، راۋاج يۈزلىنىشىدىغانلىقىنى، مېلىغا ـ مال، پايدا ئۈستىگە پايدا قوشۇلۇپ، تۇرمۇشى روناق تاپىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئامەت كەلسە، ئىشىك ـ تۈڭلۈكتىن كىرەر

«ئامەت كەلسە قوش كەپتۇ» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

ئامەت كەلگەندە قاپمۇ تولىدۇ، خورجۇنمۇ (تولىدۇ)

«ئامەت كەلسە قوش كەپتۇ» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

ئانا ئايىغىدا جەننەت بار

بۇ، ھەر قانداق ئانا ئۆز پەرزەنتىنى ساغلام، يارامىلىق قىلىپ ئۆستۈرۈشتە بارلىقىنى بېغىشلايدىغان كۆيۈمچانلىق قەلبى ۋە ئىللىق مېھرى بىلەن پەرزەنتلەر ئۈچۈن جەننەت ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئانا كۆرۈپ قىز ئال،
قىرغاق كۆرۈپ بۆز (ئال)

بۇ، رەختنىڭ سۈپەتلىك ياكى سۈپەتسىز توقۇلغانلىقى قىرغىقىدىن مەلۇم بولغىنىدەك؛ قىز بالىنىڭ ياخشى ـ يامانلىقى، ئەخلاقلىق ياكى ئەخلاقسىزلىقى ئانىسىغا ۋە ئۇنىڭ تەربىيىسىگە مۇناسىۋەتلىك ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاناڭمۇ پۇل، ئاتاڭمۇ (پۇل)

بۇ، پۇل تۇرمۇشتا تىرىكچىلىكنىڭ بىردىنبىر مۇھىم ۋاستىسى بولۇپ، ياتنى ئۆز، ئۆزنى يات قىلىدىغان، يوقنى بار، بارنى يوق قىلىدىغان، «ھەممىگە قادىر» بولغان ماددىي ئامىل ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاناڭنى داداڭغا پەردازسىز كۆرسەتمە

بۇ، تۇرمۇشتا ئادەم ۋە نەرسىلەرنى ئۆز لايىقىدا ياساپ، پەردازلاپ، گىرىم قىلىپ چىرايلىق، گۈزەل تۇتقاندا ھۆسنگە ھۆسن قوشۇلۇپ، باشقىلارنىڭ زوقىنى كەلتۈرەلەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاناڭ ئۆگەي بولسا تويۇڭ بوزۇلار

بۇ، ئۆگەي ئانىنىڭ پەرزەنتلەرگە كۆيۈنمەيدىغان، شەپقەت قىلمايدىغان، بەختلىك بولۇشىنى خالىمايدىغان، دائىم خارلاشنى، ئازابلاشنى، رەزىللىكنى ياخشى كۆرىدىغان ئۆچمەنلىك تەبىئىتىنى بىلدۈرىدۇ.

ئانام بارغۇچە لەيلىقازاق توزۇپتۇ

بۇ، ھەر قانداق بىر ئىشقا سۇسلۇق قىلماي، ياخشى ئويلىنىپ، پۇرسەتنى قولدىن بەرمەي، دەرھال ئىش كۆرۈش لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئانامنىڭ ئۆلۈشىنى بىلسەم،
بىر تاۋاق كېپەككە سېتىپ يەيتتىم

«ئاتامنىڭ ئۆلۈشىنى بىلسەم، بىر تاۋاق كېپەككە سېتىپ يەردىم» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

ئانا يۇرتۇڭ ئامان بولسا،
رەڭگىرويىڭ سامان بولماس

بۇ، ۋەتەندە تىنچ - ئىتتىپاقلىق مۇھەتى بولغاندىلا كىشىلەر شاد - خۇرام، بەختلىك تۇرمۇش شارائىتىغا ئېرىشەلەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئانىسى باشلىمىغانىنىڭ ئالمىسى چوڭ

بۇنىڭ «ئانىسى باشلىمىغانىنىڭ ئەمچىكى چوڭ، دادىسى باشلىمىغانىنىڭ پوردىقى» دېگەن ۋارىيانتىمۇ بار بولۇپ، ئاتا - ئانىغا نىسبەتەن پەرزەنتنى چىڭ تۇتۇپ، باشقۇرۇپ تەربىيلەش ئىنتايىن مۇھىم ئىكەنلىكىنى، ئۇنىڭغا سەل قارالسا، باللار تاپتىن چىقىپ ئەخلاققا خىلاپ ئىشلار بىلەن شەرمەندىلىك ئاقىۋەتكە قالىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئانىسى تەپكەن موزاينىڭ گۆشى ئاغرىماس

«ئاتىنىڭ تەپكىنىگە ئات چىدايدۇ» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

ئانىسى غورا يېسە قىزىنىڭ چىشى قاماپتۇ

«ئاتىسى غورا يېسە، بالىسىنىڭ چىشى قاماپتۇ» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

ئانارنى چۆلگە تىك، ئەنجۈرنى كۆلگە

بۇ، ① تىكىلگەن دەرەخنىڭ تۇتۇپ ئايىنىشى سۇ، تۇپراق، كىلىمات قاتارلىق بىر قانچە شارائىتقا مۇناسىۋەتلىك. ئانار قۇرغاقچىلىققا (سۇسىزلىققا) چىدامىلىق؛ ئەنجۈر - نەملىككە (سۇغا) موھتاج بولۇشتەك ئۆزگىچە ئالاھىدىلىككە ئىگە. شۇڭا كۆچەتنى ئۆزىنىڭ ئۆسۈش شارائىتىغا ماسلاشتۇرۇپ تىكىشنىڭ زۆرۈرلۈكىنى بىلدۈرىدۇ؛ ② كۆچمە: ھەركىم بىرەر ئىش قىلماقچى بولسا ئورۇن - ماكان، پەيت - پۇرسەت، ئەمەلىي شارائىتقا قاراش لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئانت ئىچكۈچىنى يامان دېسەڭ،
قان ئىچكۈچىگە ئۇچرارسەن

بۇ، بىراۋنى ئەسكى، يامان دەپ نەپرەتلىنىپ بىزار بولسا، ئۇنىڭدىنمۇ بەتتەر ئەسكىگە يولۇقىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئانت ئىچكۈچىگە كۆنمىسەڭ،
قان ئىچكۈچى كېلەر

«ئانت ئىچكۈچىنى يامان دېسەڭ، قان
ئىچكۈچىگە ئۇچرارسەن» نىڭ ئىزاھىغا قا-
راڭ.

ئانىنى ئانى تاپمىساڭ،
قىيامەتتە سورىقى بار

بۇنىڭ «بوزەكنى بوزەك قىلمىساڭ قى-
يامەتتە سورىقى بار» دېگەن ۋارىيانتىمۇ بار
بولۇپ، ئاجىز، يوقسۇللارنى ھەر كىمنىڭ
بوزەك قىلغۇسى كېلىدۇ، بوزەك قىلمىسا
كۆڭلى ئەمىن تاپمايدۇ، دېگەن مەند-
نى بىلدۈرىدۇ.

ئاۋايلىماي ئۇرۇۋىدىم،
ئاغرىماي ئۆلۈپ قالدى

بۇ، ھەر قانداق ئىشقا ئېھتىيات بىلەن
مۇئامىلە قىلىشنى، مۇبادا ئېھتىياتسىزلىق
قىلغاندا ئۇنىڭدىن يامان ئاقىۋەت كېلىپ
چىقىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاۋۋال تائام، ئاندىن كالام

بۇ، ھەر قانداق ۋاقىتتا تاماق يېيىش،
ئوزۇقلىنىش بىرىنچى ئورۇندا، ئىش ـ ھە-
رىكەت ئىككىنچى ئورۇندا تۇرىدىغانلىقىنى
بىلدۈرىدۇ.

ئاۋۋال تام ئەت، ئاندىن باغ (ئەت)

بۇ، بىرەر ئىشنى قىلىشتىن بۇرۇن
ئالدى بىلەن ئۇنىڭ زۆرۈر تەييارلىقلىرىنى،
شەرت ـ شارائىتنى ھازىرلاپ، ئاندىن رە-
سمىي ئىشلەش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاۋۋال چىققان قۇلاقتىن
كېيىن چىققان مۈڭگۈز ئېشىپ كېتىپتۇ

بۇ، شاگىرتلار ئۇستازلاردىن، ئەۋلاد-
لار ئەجدادلاردىن، كېيىنكىلەر ئالدىنقىلار-
دىن ئېشىپ كېتىش تارىخىي ئەمەلىيەت ئى-
كەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاۋۋال ئويلا، ئاندىن سۆزلە

بۇ، ھەر قانداق بىر ئىش ـ ھەرىكەت
ئۈستىدە پىكىر يۈرگۈزگەندە كەمتەر، ئېھ-
تىياتچان، ئېغىر ـ بېسىق بولۇپ، كۆپرەك
ئەقىل ئىشلىتىش، ئالدىراڭغۇلۇق قىلماس-
لىق، كەم سۆز بولۇش كېرەكلىكى-
نى بىلدۈرىدۇ.

ئاۋۋال ئۆزۈڭگە باق،
ئاندىن ناغرا قاق

بۇ، ئۆزىنىڭ ئەيىب ـ قۇسۇر، نۇق-
سانلىرىنى كۆرمەي، باشقىلارنىڭ ئەيىب ـ
قۇسۇر، نۇقسانلىرىغا سەپسالىدىغان، سۆز
ـ چۆچەك قىلىدىغان ئادەملەرنىڭ داۋراڭچى-
لىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاياغ ئاتلىمىسا، باش يۈگۈرمەس

بۇ، ① بىرەر نەتىجىنى قولغا كەلتۈ-
رۈش، مەقسەتكە يېتىش ئۈچۈن سەۋەب قى-
لىش، ئىزدىنىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرى-
دۇ. ② يۇقىرىلار ئۆزىنىڭ ھال ـ ئەھۋالىنى
يۇقىرىغا مەلۇم قىلغاندىلا، ئاندىن ھاجىتى
ھەل بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاياغ تەگدى، بالا تەگمىسۇن

بۇ، بىر ئىشنىڭ ئاقىۋىتى يامانلىق ۋە

كۆڭۈلسىزلىك بىلەن ئاخىرلاشماسلىقى ئۈ-
چۈن ئوڭۇشسىز ئامىللارنىڭ ئالدىنى ئې-
لىپ، بۇرۇنراق چارە ـ ئامال قوللىنىش
لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاياغقا تارتساڭ باشقا يوق،
باشقا تارتساڭ ئاياغقا(يوق)

بۇ، نامراتلىق، كۆپ پەرزەنتلىك بو-
لۇش تۈپەيلىدىن تاپقىنى ئېھتىياجىنى تەمىن
ئېتەلمەي، نورمالسىز تۇرمۇشتا ئۆتۈۋاتقان-
لارنىڭ ئەھۋالىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاياغقا چىقماي، باشقا يوق

بۇ، ھەر قانداق ئاتا ـ ئانا ئالدى بىلەن
پەرزەنتلىرىنىڭ غېمىنى يەپ، كەم ـ كۈتە-
سىنى تەل قىلىپ، ئاندىن ئۆزلىرىنىڭ غې-
مىنى يەيدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاياغ يۈگۈرۈكى ئاشقا،
ئېغىز يۈگۈرۈكى باشقا

بۇ، ھەركىم ئويلانماي، يېنىكلىك قى-
لىپ، كەلسە ـ كەلمەس، قالايمىقان سۆز-
لىسە يامان كۈنگە قالىدىغانلىقىنى؛ زېرەك،
ئېغىر ـ بېسىق، ئىشچان، تېتىك، مۇلايىم
بولغاندىلا ياخشى كۈن كۆرىدىغانلىقىنى بىل-
دۈرىدۇ.

ئايال كىشى دۆنى قورقۇتىدۇ

بۇ، بىر قىسىم بىشەم، غەرەز ئۇقماي-
دىغان، جېدەلخور ئاياللارنىڭ ئۆكتەملىك
خۇسۇسىيىتىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاي تۈندە كېرەك،
ئەقىل كۈندە(كېرەك)

بۇ، ئاي كېچە ئالەمنى يورۇتىدىغان
ئىككىنچى قۇياش، ئاي بولمىسا كېچىنى قا-
راڭغۇلۇق قاپلىغاندەك؛ ئەقىل ئىنساننىڭ
بىلىش، پىكىر قىلىش قابىلىيىتى، زېھىن
چىرىغى. شۇڭا ئادەم ئەقىلگە موھتاج ئى-
كەنلىكىنى، ئەقىلگە تايىنىپ ياشايدىغانلى-
قىنى بىلدۈرىدۇ.

ئايدا كەلگەنگە ئاياق،
كۈندە كەلگەنگە تاياق

بۇ، ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتتە چەكتىن
ئېشىپ كەتكەن ھەر قانداق ئىشنىڭ قىممى-
تى، ئەتىۋارى، ھۆرمىتى، لەززىتى بولماي-
دۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئايدا يېگەن توق، كۈندە يېگەن ئاچ

بۇ، قانائەتلىك، سەۋرلىك ئادەم تاپقان-
دا يېسىمۇ، يەنىلا يېگەن ـ ئىچكەندەك كۆز
ـ قارنى توق بولىدۇ؛ قانائەتسىز، ئاچ كۆز
ئادەملەر دائىم يەپ ـ ئىچىپ تۇرسىمۇ،
يەنىلا يېمىگەن ـ ئىچمىگەندەك ئېچىرقاپ
تۇرىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئايرىلغانغا ئۆلمەيمەن،
ئەقىدەمگە يىغلايمەن

بۇ، بىراۋنىڭ مۇھەببىتىگە، دوستلۇ-
قىغا، ياردىمىگە ئېرىشۋېلىپ، ئاقىۋەتتە
نامەردلىك، ۋاپاسىزلىق قىلىدىغان كىشى-
لەرنىڭ يۈزسىزلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئايرىلغاننى قار باسار،
بۆلۈنگەننى بوران

بۇ، ئىتتىپاقلىق، بىرلىكنىڭ ئىنسان ئۈچۈن مۇھىم ئىكەنلىكىنى، ئاممىدىن ئايرىلغان كىشىنى نەس بېسىپ بەختسىزلىككە ئۇچرايدىغانلىقىنى، ئاما بىلەن ئىتتىپاقلىشىپ ئىناق ياشىغان كىشى ھەر جەھەتتىن روناق تاپىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئايرىلغاننى ئېيىق يەر،
بۆلۈنگەننى بۆرە(يەر)

«ئايرىلغاننى قار باسار، بۆلۈنگەننى بوران» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

ئاي قوتانلىسا ئايدا ياغار،
كۈن قوتانلىسا كۈندە(ياغار)

بۇ، ئەجدادلىرىمىزنىڭ ئۇزاق مۇددەتلىك ئىشلەپچىقىرىش، تۇرمۇش پائالىيىتى جەريانىدا تەبىئەت ھادىسىلىرىدىن ھاسىل قىلغان تەجرىبە ئەمەلىيىتى ئارقىلىق ھاۋا رايىدا يۈز بېرىدىغان ئۆزگىرىشلەرنى كۆزىتىپ يەكۈنلىگەن خۇلاسە ھۆكۈمىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاي كۆرۈپ كۈن ئال

بۇ، ۋاقىتنىڭ ھەممىدىن قىممەت ئىكەنلىكى، بىرەر ئىش قىلغاندا زۇرۇر بولغان پەيتنى قولدىن بەرمەي چىڭ ئىگىلەپ، يىل ئىچىدە ئاينى، ئاي ئىچىدە كۈننى تاللاش لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئايىنىپ كەتكەن دوست ئەمەس

بۇ، ھالاۋەتتە بىللە بولۇپ، مۇشەققەتتە يۈز ئۆرۈيدىغان، ئىچ - سىرىنى ئىگىلەپ زىيانكەشلىك، دۈشمەنلىك قىلىدىغان قارانىيەت ئادەمنى دوست دەپ ئىشىنىشكە بولمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاينىڭ بېشىدىن قورققۇچە
بەشىدىن قورق

بۇ، بىرەر ئىش قىلغاندا پەيتنى چىڭ تۇتماي، ئىشنىڭ دەسلىپىدە ۋاقىتنى ئۆتكۈزۈۋېتىپ، كېيىن ئالدىرىغاندىن كۆرە، ھەر ئىشنىڭ پەيتىنى دەسلىپىدە چىڭ تۇتۇپ، ۋاقىتنى كەتكۈزۈپ قويۇشتىن ساقلىنىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاينىڭ ئون بەشى ئايدىڭ،
ئون بەشى قاراڭغۇ

بۇ، ۋەزىيەت ھەمىشە بىر دەك تۇرۇۋەرمەيدۇ. يامان ئەھۋالنىڭمۇ ياخشى ئەھۋالغا ئۆزگىرىدىغان، قولدىن كەتكەن بەخت، تەلەيىنىڭمۇ قايتىدىن قولغا يېنىپ كېلىدىغان ۋاقتى بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئايساڭ ئۆتسەن، يامساڭ پۈتسەن

بۇ، تۇرمۇشتا ھەممە ئادەم بارغا قانائەت قىلىپ، ئاددىي - ساددا، پىلانلىق، ئىقتىسادچىللىق بىلەن ئائىلە باشقۇرغاندا تۇرمۇشى كەڭتاشا، كۆڭۈللۈك، خاتىرجەم ئۆتىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئە

ئەتىكى قۇيرۇقتىن بۈگۈنكى ئۆپكە ياخشى

بۇ، كېيىن كېلىدىغان پايدا، كەلگۈسىدىكى مەنپەئەتتىن ھازىرقى، كۆز ئالدىدىكى دەمال جانغا ئەسقاتىدىغان مەنپەئەت ئەلا، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەتىگەن تۇرۇپ قوشنىڭغا باق

بۇ، بىرەر ئىش قىلىشتا ۋەزىيەتكە قاراش، ۋەزىيەتكە ماسلىشىش، ئامما بىلەن بىللە بولۇش، ئاممىدىن ئايرىلماسلىق كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەتىگەن ئوڭمىغان كەچ ئوڭماس

بۇ، ھەركىم باللىق چېغىدىن باشلاپ يامان ئادەت، بۇزۇق ئىشلاردىن ئۆزىنى تارتىپ، ئەدەپلىك، قائىدە - يوسۇنلۇق بولۇپ يېتىلمىسە، ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە ئۆگەنگەن خۇي، ئادەتلىرىدىن ۋاز كېچەلمەي، يامان نام - ئاتاق بىلەن دۇنيادىن ئۆتىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەتىيازدا قويماق يەپ،
كەچ كۈزدە كېكىردىم

بۇ، ھەمىشە بىر ئىشنى ئويلىماي قىلىپ قويۇپ، نەتىجىدە ئۇنىڭ خاتالىقىنى ۋاقتى ئۆتكەندىن كېيىن ھېس قىلىپ پۇشايمان يەيدىغان كىشىلەرنىڭ پەمسىزلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەتىيازلىقى توخۇ تويماس

بۇ، يىلنىڭ بېشى ئوزۇق - تۈلۈك، يەم - خەشەك ئاياغلاشقان قۇرۇقچىلىق، سېرىقتال مەزگىل بولغاچقا، ئادەم، ھايۋان، قۇش قاتارلىق جانلىقلار ئوزۇكچىلىك تۈپەيلى تويغۇدەك ئوزۇقلىنالمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەتىيازنىڭ ئاپتىپىغا كېلىنىڭنى سال،
كۈزنىڭ ئاپتىپىغا قىزىڭنى(سال)

بۇ، ئەتىيازنىڭ ئاپتىپى خام، شاماللىق بولغاچ، ئادەمنى چېقىپ، كۆيدۈرۈپ ئۆڭنى قارايتىۋېتىدۇ؛ كۈزنىڭ ئاپتىپى پىشقان، تىنىق بولغاچ، تۈرلۈك كېسەللىكلەرگە شىپا بولۇپ، ئادەمگە ياقىدۇ، بەدەننى ساغلاملاشتۇرىدۇ، دېمەك، مۇشۇ خۇسۇسىيەت بويىچە كېلىنلىرىنى ئاسرىمايدىغان، كۆيۈنمەيدىغان قېيىنانىلارنىڭ شەخسىيەتچى، زالىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەجەل كەلسە ئەقىل قاچار

بۇ، ئۆمرى ئاخىرلىشىپ، كۆرىدىغان كۈنى تۈگىگەن ئادەم جان قايغۇسىدا ئەس - ھوشىنى يوقىتىپ، ئەقلى ئىشلىمەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەجەل يەتمەي جان چىقماس،
بېخىل بايدىن نان (چىقماس)

بۇ، ئادەم پېقىرلىق، يوقسۇزلۇق تۇرمۇشتا ئۆتسىمۇ، قازا يەتمىسە ھەرگىز ئۆلمەيدۇ؛ بېخىل ئادەم ھەر قانچە بېيىسىمۇ، پېقىر، مىسكىنلەرگە قىلچە نەپ بەرمەيدۇ، رەھىم قىلمايدۇ، دېگەن مەننى بىلدۈرىدۇ.

ئەجىرلىك كىشى نائۇمىد قالماس

بۇ، ئىشلىگەن، ئەمگەك قىلغان، تەر تۆككەن ئادەم چوقۇم ئەجرىگە يارىشا نەپكە ئېرىشىدۇ، ھەرگىز قۇرۇق قول قالمايدۇ، دېگەن مەننى بىلدۈرىدۇ.

ئەجىلى پۈتكەن قاغا قارچۇغا بىلەن ئوينار

بۇ، پالاكەت باسقان، زاۋال تاپقان ئادەم ئىختىيارسىز ھالدا ئۆزىنى ئۆزى ھالاكەتكە تۈرتۈپ بېرىدۇ، دېگەن مەننى بىلدۈرىدۇ.

ئەخمەق ئەلچى ئىككى تەرەپنى بۇزار

بۇ، قولىدىن ئىش كەلمەيدىغان، ئەقىلسىز، نامەرد كىشىلەر بىلەن مۇناسىۋەت قىلغاندا ھەر قانداق ئىشنى ئەمەلگە ئاشۇرغىلى بولمايدۇ، رويابقا چىقىش مۇمكىنچىلىكى بار ئىشمۇ ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچرايدۇ، دېگەن مەننى بىلدۈرىدۇ.

ئەخمەقتىن ئەقىل سورىما

بۇ، ئەقىلسىز، نادان كىشىلەر ھەر قاچان باشقىلارغا توغرا، ئاقىلانە مەسلىھەت، كۆرسەتمە بېرەلمەيدۇ، ئەكسىچە تۈگىمەس ئاۋارىچىلىككە دۇچار قىلىدۇ، دېگەن مەننى بىلدۈرىدۇ.

ئەخمەق دوستتىن ئەقىللىق دۈشمەن ياخشى

بۇ، دوستلۇق — ئەقىل - پاراسەت ئۈستىگە قۇرۇلۇپ داۋام قىلىدىغانلىقىنى، ھېسسىيات بىلەن بولغان ئىش ئۇزاق داۋام قىلمايدىغانلىقىنى، شۇڭا ئەخمەق، نادان بىلەن دوست بولماسلىق كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەخمەققە توقماق

بۇ، ئەخمەق ئادەم ئەقىلسىز، نادان بولغاچقا، زېھنى ئاجىز، غەرەز ئۇقمايدۇ، ئىززەتنى بىلمەيدۇ، دەككە - دەشنەم بەرسىمۇ ھار ئالمايدۇ، دېگەن مەننى بىلدۈرىدۇ.

ئەخمەققە يۈز بەرمە، ئابدالغا سۆز (بەرمە)

بۇ، ئەقىلسىز، نادان كىشىلەرگە ھەددىدىن زىيادە چىراي ئېچىپ، ئارىلاشماسلىقنى، ئۇلارغا يېقىنچىلىق قىلىپ كەتمەسلىكنى، شۇنداقلا ئۇچرىغانلا ئادەمگە ئىچ سىرىنى ئېيتماسلىقنى بىلدۈرىدۇ.

ئەخمەق كۈندۈزى چىراغ ياقىدۇ،
يېغى تۈگەپ كېچىسى ئايغا باقىدۇ

بۇ، ئەقىلسىز، ھاماقەت ئادەم كېيىنكىنى ئويلىماي، تۇرمۇشتا بەتخەجلىك قىلىپ تاپقىنىنى بۇزۇپ - چېچىپ تۈگىتىدۇ، كېيىن يوقسۇزلۇق تۈپەيلىدىن قىينىلىپ موھتاجلىق دەردىنى تارتىدۇ، دېگەن مەننى بىلدۈرىدۇ.

ئەخمەق مېھمان ساھىبخاننى كۈتەر

بۇ، ئەقىلسىز، ھاماقەت ئادەم ئۆزىنىڭ ھۆرمىتىنى ساقلىماي، مۇناسىۋەتسىز ئىشقا ئارىلىشىۋېلىپ، تېگىشلىك بولمىغان ئىشلار بىلەن ئاۋارە بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەخمەقنى ئەيىبلىمەي ئىشقا سال

بۇ، ئەقىلسىز، ھاماقەت ئادەم ماختاشنى، گوللاشنى، كۆپتۈرۈشنى ياخشى كۆرىدۇ. شۇڭا بۇ خىل ئادەملەرنى ئالداپ - ئۇچۇرۇپ، لاپ بىلەن ئىشلەتكەندە ھارغىنىنى بىلمەي ئىشلەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەخمەقنىڭ ئەقلى چۈشتىن كېيىن

بۇ، ئەقىلسىز، ھاماقەت ئادەم ئاقىۋىتىنى ئويلىماي قىلغان ئىشىنىڭ خاتاسىنى مۇۋەپپەقىيەتسىزلىككە ئۇچرىغاندا سېزىپ، تەجرىبە - ساۋاققا ئىگە بولۇپ، ئەس - ھوشىنى تاپىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەخمەقنىڭ چوڭ - كىچىكى يوق

بۇ، ئەقىلسىز ئادەم چوڭ ياكى كىچىك دەپ ئايرىلمايدۇ، پەقەت ھاماقەتلىك بىلەن قىلىپ يۈرگەن ئەخمىقانە ئىشلىرى ئەخمەقلىقىنى بىلدۈرىدۇ، دېگەننى بىلدۈرىدۇ.

ئەخمەقنىڭ دوستى كۆپ

بۇ، ئەقىلسىز ئادەم ئۆزىنىڭ ھاماقەتلىكىدىن ھېسسىياتقا بېرىلىپ، كۆرۈنگەن ئادەم بىلەن دوست بولىدىغانلىقىنى، ئاقىۋەتتە ۋاپاسىزغا ئۇچراپ ساختا دوستلۇقنىڭ دەردىنى تارتىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەخمەق ئۆتۈكىنىڭ تېشىدىن قاشلار

بۇ، ئەقىلسىز ئادەم ھاماقەت بولغاچقا، ھەمىشە ئويلىماي، ئەقلىنى ئىشلەتمەي، خاتا ئىش قىلىپ قويۇپ، باشقىلارنىڭ مەسخىرىسىگە، كۈلكىسىگە قالىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەخمەق ئىتنى يول قېرىتار

بۇ، پىلانسىزنىڭ ئىشى پۈتمەيدۇ، بىر ئىشنى نەچچە قېتىم قىلسىمۇ، ئۇنىڭدىن نەتىجە چىقىرالماي، ئۆمرى مۇۋەپپەقىيەتسىزلىك بىلەن ئاخىرلىشىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەدەپتىن ئەمر ئۇلۇغ

بۇ، ئەدەپلىك بولۇش ئۈچۈن قائىدە - يوسۇنغا، قانۇن - تۈزۈمگە، بۇيرۇققا ئەمەل قىلىش ھەممىدىن مۇھىم ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەدەپنى ئەدەپسىزدىن ئۆگەن

بۇ، ئەدەپنى ئۆگىنىش ئۈچۈن ئەدەپسىزلەرنىڭ ئەخلاقسىزلىق ئىش - ھەرىكىتىنى سەلبىي دەرسلىك قىلىپ، ئۇلارنىڭ ئەدەپسىزلىكىدىن داۋاملىق ئىبرەت ئېلىش لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەر ئارسىز بولماس،
يىگىت يارسىز (بولماس)

بۇ، ۋىجدانى بار، ئىنساپلىق ئادەم ھەر قاچان ئار - نومۇسلۇق بولىدۇ؛ قۇرامىغا

يېتىپ ئۆيلەنمىگەن مەرد ئوغۇل ھەر قاچان جورىسىز – خوتۇنسىز قالمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەر دېگەن پىرىم خۇدا

بۇ، ئەر - خوتۇنچىلىقتا بىر ئائىلىگە نىسبەتەن ئەر كىشى ئاياللارنىڭ ئۆمۈرلۈك ھەمراھى، مۇرەببى ئىگەنلىكى، ئايال كىشى ئېرىگە سەمىمىي، سادىق، ۋاپادار بولۇش بىلەن ئىناقلىقنى قولغا كەلتۈرۈپ، كۆڭۈللۈك ياشاش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەردىن قالغان ئەر ئەمەس، دان بەرمىگەن يەر (ئەمەس)

بۇ، تۇرمۇشتا ھەركىم بىر - بىرىدىن كېيىن قېلىشنى خالىمايدۇ، كۈنىبىرى باشقىلاردىن ئۆتۈپ كېتىشتەك رىقابەت بەيگىسىدە ياشايدۇ؛ يەر ئىشلىگەننى بىلىدۇ، ئەمگەك قىلغاننى نا ئۈمىد قويمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەرزان بىلەن قىممەتنىڭ بازاردا نەرخى بار

بۇ، ① بازاردىكى ھەر قانداق ئېسىل - ناچار مالنىڭ خېرىدارلار قويغان ئۆزىگە تۇشلۇق باھاسى بولىدۇ؛ ② كۆچمە: ئەسكى ئادەم بىلەن ياخشى ئادەمنىڭ قىممىتى ئەل ئىچىدە بەلگىلىنىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەرزان گۆشنىڭ شورپىسى تېتىماس

بۇ، ① قېرى، ئورۇق مالنىڭ گۆشى ئەرزان بولىدۇ ۋە شورپىسىنىڭ تەمى بولمايدۇ؛ ② كۆچمە: مەنپەئەت بەرمەيدىغان سۈپەتسىز، ناچار مالنىڭ باھاسى تۆۋەن بولىدۇ؛ ③ كۆچمە: جاپا تارتماي، تەر تۆكمەي، ئەجىر قىلماي، بىكاردىن كەلگەن تەييار نەرسىنىڭ قەدىر - قىممىتى، ئەتىۋارى بولمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەرزان گۆشنىڭ شورپىسى يوق

«ئەرزان گۆشنىڭ شورپىسى تېتىماس» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

ئەرسىز خوتۇن – يۈگەنسىز بايتال

بۇ، نوختىسىز ئات ھەر تەرەپكە كېتىپ قالىدۇ، قېچىپ كەتسە تۇتقىلى بولمايدۇ؛ تۇل ئايال ئىگىسىز، ساياق بولىدۇ، كۆڭلى خالىغان ئىشنى قىلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەر كۈنلىسە ئۆي تۈزۈلىدۇ، خوتۇن كۈنلىسە ئۆي بۇزۇلىدۇ

بۇ، ① ئەر كىشى خوتۇنىنى باشقۇرسا ئۆيى گۈللىنىپ، روناق تاپىدۇ، خوتۇن كىشى ئېرىنى باشقۇرسا ئىناقلىق بۇزۇلۇپ، ئۆيى تۈزۈيدىغانلىقىنى؛ ② بىر ئۆيدىكى ئەر - خوتۇن بىر - بىرىنى چۈشىنىپ، ھۆرمەتلىشىپ، بىر - بىرىگە ئىشىنىپ، يول قويۇشۇپ، كەڭ قورساقلىق بىلەن ئىش كۆرۈش لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەركىشى تۇشۇككە ئارىلاشسا سۈپۈرىسىدا ئۇن قالماس

بۇ، ئەر كىشى خوتۇنىنىڭ ئىشىغا، قازان بېشىغا ئارىلىشىۋالسا ئىنتىپاقسىز-

لىق تۇغۇلۇپ، كۆڭۈلسىز ئىشلار يۈز بېرىدۇ، ئۆينىڭ بەرىكىتى كۆتۈرۈلۈپ، پەرزەنتلەرگە تىنچلىق، خاتىرجەملىك بولمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەر كىشىگە يەتمىش تۈرلۈك ھۈنەر ئاز

بۇ، ھەر ئادەم ياشلىقىدىن باشلاپ پۇرسەتنى قولدىن بەرمەي كۆپلەپ بىلىم ئېلىش، ھۈنەر - كەسىپ ئۆگىنىش كېرەكلىكىنى، قانچىكى كۆپ ئۆگەنسە كۆپلۈك قىلمايدىغانلىقىنى، بەلكى كېلەچەكتە پايدىلىق ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەرگە بىر نۆۋەت، يەرگە بىر نۆۋەت

بۇ، ھاياتلىقتا ئادەم ھەمىشە بىر خىل ئۆتۈۋەرمەيدۇ، جاپا - مۇشەققەت، رىيازەتتىن كېيىن ھالاۋەتكە، بەخت - ئامەتكە مۇيەسسەر بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەرنى ئەر قىلغانمۇ خوتۇن،
يەر قىلغانمۇ خوتۇن

بۇ، ئەر - خوتۇنچىلىقتا ئايالنىڭ ئائىلىدىكى رولىنىڭ مۇھىملىقىنى، ئائىلىدىكى تۇرمۇشنىڭ ھەر جەھەتتىن ياخشى - يامان بولۇشى، ئاپقان - تەرگەننىڭ بەرىكىتى ئايالغا باغلىق ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەرنىڭ سۆزى ئۆلگۈچە، ئۆزى ئۆلسۇن

بۇ، ھەر قانداق ئادەم بىرەر ئىشتا ۋەدىسىگە، لەۋزىگە قەتئىي ئەمەل قىلىشى، ئۆلۈم ئالدىدىمۇ ۋەدىسىدىن، لەۋزىدىن قەتئىي يانماسلىقى كېرەك، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەرنىڭ غېمى ئەلدە

بۇ، يۇرتىنى سۆيىدىغان پەزىلەتلىك، ئالىيجاناب ئادەم ھەر قاچان ئۆز يۇرتىنىڭ غېمىنى يەيدۇ، يۇرتىغا كۆيۈنىدۇ، يۇرتى ئۈچۈن بارلىقىنى بېغىشلايدۇ دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەرنىڭ كۆڭلى ئەۋرىشىم

بۇ، خەلقىنى سۆيىدىغان پەزىلەتلىك، ئاق كۆڭۈل ئادەمنىڭ ھەر قاچان باغرى يۇمشاق بولۇپ، ئۆز خەلقىگە مېھرى - شەپقىتىنى ئايىمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەرنىڭ ئۆزى ئەمەس، سۆزى

بۇ، ھەر قانداق بىر ئادەمگە نىسبەتەن ۋەدىسىگە ۋاپا قىلىش، لەۋزىگە ئەمەل قىلىش ھەممىدىن مۇھىم ئىكەنلىكىنى، سۆزىدىن يېنىۋالماي، ئۇنى ئەمەلدە كۆرسىتىش ھەقىقىي ئەرلىك خىسلەت ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەرنىڭ ئېزىتقۇسى خوتۇن

بۇ، ھەر قانداق بىر ئەر كىشى خوتۇن كىشىنىڭ ھىيلە - مىكرىسى، ئازدۇرۇشى، ئالدىشىغا ئۇچرايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەرنىڭ يالغىنى — ئۆلگىنى

بۇ، ھەر بىر ئادەمگە نىسبەتەن ھەق، راست سۆزلەش، توغرا ئىش قىلىش، سەممىي بولۇش ھەممىدىن مۇھىم ئىكەنلىكە-

نى، يالغانچى، ئالدامچى ئادەمنىڭ ئەل ئەـ
چىدە ئۆلۈك ـ تىرىكىنىڭ ھېچقانداق ئەتىـ
ۋارى بولمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەزرائىل جان دېسە،
بەش بالا نان دەيدۇ

بۇ، يوقسۇزلۇق تۇپەيلىدىن تۇرمۇشـ
نىڭ قىيىنلىقى، جان بېقىشنىڭ تەسلىكىـ
نى، يوقسۇللار ئۇچۇن كۇن كەچۇرۇش ئۆـ
لۇمدىنمۇ ئېغىر ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەزمە ئويلانغۇچە،
تەۋەككۇلچى مەقسىتىگە يېتىپتۇ

بۇ، ھەر ئادەم بىرەر ئىشنى قىلىشتا
جۇرئەتلىك، چەبدەس، چاققان، پەم ـ پاراـ
سەتلىك، تەدبىرلىك بولۇش لازىملىقىنى
بىلدۈرىدۇ.

ئەستىرىدىن پەۋىزى چوڭ

بۇ، قىلغان ئىشنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالغا
ئۇيغۇن كەلمىگەنلىكىنى، قاملاشمىغانلىقىـ
نى، چاك باسماي، قىلىپتىن چىقىپ كەتـ
كەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەسسالامۇئەلەيكۇم دېسە،
بەش تەڭگەمنى بەر دەپتۇ

بۇ، ھەر كىم ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتكە
دىققەت قىلىشنى، بىغەرەز، نائىنساپ ئادەمـ
لەرگە يېقىنچىلىق قىلماسلىقنى، مۇبادا
چىراي ئېچىپ، يېقىنچىلىق قىلغاندا ئۇلارـ
دىن قۇتۇلۇش مۇمكىن ئەمەسلىكىنى بىلدۈـ
رىدۇ.

ئەسكى تامدا قۇشقاچ تولا،
نامراتقا پۇتلاش (تولا)

بۇ، تام كونىرىغاندا كامار كۆپىيىدۇ،
قۇشقاچ ئۇۋۇلىغاندا ئەسكى تامغا ئولىشىدۇ؛
ئادەم نامراتلاشقاندا تۇرمۇش قولاشماي،
يوقسۇزلۇق دەردى قىينايدۇ، ھەر تەرەپتىن
غەم بېسىپ كاشىلا ئاۋۇيدۇ، دېگەن مەنىنى
بىلدۈرىدۇ.

ئەسكى تۇماققا سېسىق كاللا خېرىدار

بۇ، ھەر كىمنىڭ ئۆزىگە يارىشا تەڭدى
شى، خىلى بولىدۇ، ئۆزى ياخشى كۆرگەن
لايىقى، جۈپتى چىقىدۇ، دېگەن مەنىنى بىل
دۈرىدۇ.

ئەسكى چاپان ئىچىدە ئادەم بار

بۇ، كەمبەغەل، نامرات، ئېتىبارسى
ئائىلىدىنمۇ نى ـ نى يارامىلىق، قابىلىيەت
لىك، مەشھۇر ئادەملەر تېپىلىدۇ، دېگەن
مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەسكى چاپان يامغۇردا ياخشى،
يامان تۇغقان ئۆلگەندە (ياخشى)

بۇ، ھەر نەرسىنىڭ قەدرى شۇ نەرسە
لازىم بولغاندا بىلىنىدۇ؛ ئۇرۇق ـ تۇغقان
قېرىنداشلار ھەر قانچە يامان، ئەسكى بولـ
سىمۇ، باشقا كۇن چۈشكەندە ئەسقاتىدۇ،
دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەسكى هارۋا يول بۇزار،
يامان ئادەم يۇرت (بۇزار)

لىدۇ؛ يامان، ئەسكى ئادەملەر دائىم خەلققە زىيانلىق، بۇزغۇنچىلىق خاراكتېرىدىكى ئىشلارنى قىلىپ، ئەلنىڭ ئامانلىقىغا، خاتىرجەملىكىگە پاراكەندىچىلىك سالىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەشمىدە قىشلاپ، پوسكامىدا يازلاپ

بۇ، تاپشۇرۇلغان بىرەر ئىشقا ئاتلىنىپ ئۇنى بېجىرمەيلا ئارا يولدا باشقا بىر ئىش بىلەن مەشغۇل بولۇپ كېتىدىغان كىشىلەرنىڭ ھەمدەم خىياللىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەقلى كورنىڭ كۆزىمۇ كور

بۇ، كاللىسى ئىشلىمەيدىغان، ئەقىلسىز، نادان ئادەم ھەر ۋاقىت ياخشى - يامانىنى پەرق ئېتەلمەي، ھەق - ناھەقنى ئايرىيالماي ھېسسىياتىغا تايىنىپ ئىش كۆرىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەقلى يوق باشتىن
سۆيى يوق قاپاق ياخشى

بۇ، كاللىسى ئىشلەيدىغان، زېرەك، چېچەن ئادەم خاسىيەتلىك ئىش - ئىزلىرى بىلەن ئەل ئىچىدە ماختىلىدۇ؛ كاللىسى ئىشلىمەيدىغان، ئەخمەق، نادان ئادەم مەسخىرىلىك ئىش - ئەمىلى بىلەن خارلىنىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەقىل بولمىسا، كۆز دېگەن نام تۆشۈكى

بۇ، ئەقىل — ئىنساننىڭ بىلىش، پىكىر قىلىش، چۈشىنىش قابىلىيىتى بولۇپ، كۆزنىڭ كۆرۈشى ئەقىلگە باغلىق ئىكەنلىكى، كۆزى كۆرگەن بىلەن ئەقلى، ئەس - ھوشى يوق ئادەمنىڭ كۆزى كامارغا ئوخشايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەقىل توزۇماس، بىلىم خورىماس

بۇ، ئەقىل — ئىنساننىڭ بىلىم ئىگىلەيدىغان، پىكىر، تەپەككۇر قىلىدىغان زېھىن قابىلىيىتى. ئادەم بىلىم ئىگىلىسە، تەپەككۇر قىلسا ئەقلى، بىلىمى كېمەيمەي، تېخىمۇ تەرەققىي قىلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەقىلدىن ئارتۇق بايلىق يوق

بۇ، ئەقىل — ئىنساننىڭ تەپەككۇر قىلىدىغان زېھىن قابىلىيىتى. ھەركىم تۇرمۇشتا قابىلىيەتكە تايىنىپ ياشىغاچقا، ئۇ ئادەم ئۈچۈن تۈگىمەس مەنىۋى بايلىق ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەقىلسىز باشنىڭ دەردىنى پۇت تارتىدۇ

بۇ، ئويلىماي، ئەقىل ئىشلەتمەي قىلغان ئىشتىن ياخشى نەتىجە چىقمايدۇ. ئەكسىچە بىر مۇنچە كاشىلا، ئاۋارىچىلىك يۈز بېرىدۇ. بۇنىڭ زىيىنىدىن ئەتراپتىكىلەرمۇ خالىي بولالمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەقىلسىزنىڭ پەمى يوق،
ئۆتۈكنىڭ چەمى يوق

بۇ، ئەقىلسىز ئادەم ھەر قانداق ئىشتا پەم - پاراسەتسىز، چارە - تەدبىرسىز بولىدۇ، تاپقىنىنىڭ بەرىكىتى بولمايدۇ. تۇرمۇشى ئىلگىرى باسماي، نامراتلىقتىن قۇتۇلالمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەقىلسىزنىڭ ئېپى يوق،
ئىڭشىغۇدەك گېپى يوق

بۇ، ئەقىلسىز ئادەم پەم - پاراسەتسىز، چارە - تەدبىرسىز بولىدۇ. ئەل ئىچىدە گېپى ئۆتمەيدۇ، ئىناۋىتىمۇ بولمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەقىلغا ئىشارەت، نادانغا جۇۋالدۇرۇز

«ئاقىلغا ئىشارەت، نادانغا جۇۋالدۇرۇز» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ: «ئاقىلغا ئىشارەت، نادانغا جۇۋالدۇرۇز» دەپ، مېنىڭ دېمەكچى بولغانلىرىمنى كۆڭلۈڭ تۇيۇپ تۇرىدۇ - يۇ، لېكىن بىلمەسكە، ئۇقماسقا سېلىۋاتىسەن. ئوچۇق دېۋېتەي، ئىككى يىل بولدى، مەن ساڭا كۆيۈپ قالدىم، سەن قاچتىڭ، مەن قوغلىدىم، دەردىمنى ئۆزۈم بىلمەن، — دېدى زىۋىدە خېنىم ھېيتەمگە يېلىنىپ.

ئەقىللىق بولاي دېسەڭ،
ئەقىلسىزدىن ئۆگەن

بۇ، ئەقىللىق بولۇش ئۈچۈن ئەخمەقلەرنىڭ هاماقەتلىك، نادانلىقتا ياتىدىغان ئىش - ھەرىكەتلىرىنى سەلبىي دەرسلىك قىلىپ، ئۇلارنىڭ ئەقىلسىزلىقىدىن ئىبرەت ئېلىش لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەقىللىق خوتۇننىڭ سادىغىسى بول

بۇ، ئەرلەر كاللىسى ئىشلەيدىغان، زېھنى ئۆتكۈر، چېچەن، زىرەك خوتۇنلارنى قەدىرلەپ، ئەتىۋارلاپ، ھۆرمەتلەيدىغانلىقىنى ۋە بارلىقىنى بېغىشلايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەقىللىقنىڭ ئېتى هارماس، تونى تۇزۇلماس

«ئاق كۆڭۈلنىڭ ئېتى هارماس، كىيىمى تۇزۇلماس» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

ئەقىللىق ئۇيلىماي ئىش قىلماس

بۇ، كاللىسى ئىشلەيدىغان، چېچەن، زىرەك ئادەم ئۆزىگە نىسبەتەن ھەر ۋاقىت تەلەپچان بولۇپ، ھەر بىر ئىشنى ئەتراپلىق ئويلىنىپ ھوشيارلىق بىلەن ئىشلەيدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەقىللىق ئۆزىنى ئەيىبلەر،
ئەقىلسىز ئۆزگىنى(ئەيىبلەر)

بۇ، كاللىسى ئىشلەيدىغان، چېچەن، زىرەك ئادەم ھەر ۋاقىت تەلەپچانلىق بىلەن ئىش كۆرىدۇ؛ كاللىسى ئىشلىمەيدىغان، ئەخمەق، هاماقەت، نادان ئادەم دائىم ئۆزىنى قالتىس چاغلاپ، باشقىلاردىن قۇسۇر تاپىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەقىل ياشتا ئەمەس، باشتا

بۇ، ئەقىل ياشقا باغلىق ئەمەس، ئىنساندىن ھەر قانداق ياشتا ئەقىللىق ئادەم چىقىدۇ، ياشانغان ئادەمنىڭلا ئەقىللىق بولۇشى ناتايىن، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەگرى تاياقنىڭ ئۇچى بۇرنۇڭنى يارار

بۇنىڭ «ئەگرى تاياق بۇرنۇڭنى يارار» دېگەن ۋارىيانتىمۇ بار بولۇپ، قانۇنسىز قىلىنغان ناتوغرا، ساختا ئىش ئادەمنى ھەر ۋاقىت كاشىلا، ئاۋارىچىلىك، زىيان - زەخمەت، كۆڭۈلسىزلىككە دۇچار قىلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەگرى قوزۇقتا دوناي توقماق

بۇ، ھەر قانداق بىر ئىشنى قىلىشتا قارشى تەرەپنىڭ ئۇسۇلىدىن پايدىلىنىپ، ماھىرلىق بىلەن ئۆزلىرىنى باپلاش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەگرى كىشى ئازىدۇ،
توغرا كىشى ئۇزىدۇ

بۇ، شەخسىيەتچى، قارانىيەت، يامان ئادەم بۇزغۇنچىلىق كەلتۈرىدىغان ئىشلارنى قىلىپ تاپتىن چىقىدۇ؛ ئاق كۆڭۈل، سەممىي ئادەم باشقىلار ئۈچۈن بارلىقىنى بېغىشلاپ، خاسىيەتلىك ئىش - ئىزلىرى بىلەن ئەل ئىچىدە يۈز تاپىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەگرىنىڭ سايىسىمۇ ئەگرى

بۇ، تاپتىن چىققان، قارانىيەت، شەخسىيەتچى ئادەمنىڭ ئۆزىدىن باشقا يەنە ئەۋلادىمۇ تاپتىن چىققان، قارانىيەت، شەخسىيەتچى بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەل ئارىلىغان سىنچى،
توقاي ئارىلىغان ئويچى

بۇ، يۇرت كۆرگەن ئادەمنىڭ كۆزى ئېچىلىپ، نەزەر دائىرىسى كېڭىيىپ، كۆپنى بىلىدۇ؛ باغ ۋە ئورمان كەزگەن ئادەم يالغۇزلۇق تۈپەيلىدىن خىيالپەرەس بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەل ئامانلىق تىلەر،
دۈشمەن يامانلىق (تىلەر)

بۇ، خەلق تىنچ، خاتىرجەم، مۇقىملىقنى، شادلىقنى ئۈمىد قىلىدۇ؛ رەقىبلەر پاراكەندىچىلىك، قالايمىقانچىلىق، ئەنسىزلىك، خارابلىقنى ئۈمىد قىلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەل بار يەردە ئەر بار

بۇ، خەلق ئارىسىدىن نى - نى ئالىيجاناب، پەزىلەتلىك، قەيسەر، باتۇر ئادەملەر چىقىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەل باسمىغان يەردە كۆپ يۇرمە

بۇ، ئادەم ئولتۇراقلاشمىغان، چەت - ياقا، يالغۇز جايلارغا بارماسلىق، ھەمراھسىز تەنھا يول يۈرمەسلىك كېرەك، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەل بىلەن ئەر

بۇ، ھەركىم جامائەتكە ئارىلىشىپ، ئامما بىلەن چىقىشىپ، ئىناق - ئىتتىپاق ئۆتكەندىلا يۈز - ئابرۇي، ھۆرمەتكە ئېرىشىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەل بىلەن ئۆلۈم بەجايىكى توي

بۇ، ھەرۋاقىت ھەممە ئىشتا ئاممىدىن ئايرىلماي، جاپادىمۇ، راھەتتىمۇ جامائەت بىلەن بىللە بولۇش لازىم، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ: يوقسۇ، ئاغىچا، دېدى توختەنىياز، يىلتىز بىلەن غول ئامان بولسا تېرەكنىڭ بېشى يەنە ئۆسۈۋېرىدۇ. يىلتىز بىلەن غول بولمىسا تېرەكتە باش نېمە قىلغاي! «ئەل بىلەن ئۆلۈم بەجايىكى توي» دەپتىكەن، نېمە بولساق بىللە بولايلى!

ئەل جېنى بىلەن، ھەشقىز ئېرى بىلەن

بۇ، ئاپەتلىك ئېغىر كۈنلەردە خەلق جان كۆچۈرۈش غېمى بىلەن بولۇۋاتقاندا، بىغەم، بىپەرۋا ئادەملەر ئۆز ئىشى بىلەن مەشغۇل بولۇپ پەرۋا قىلمايدۇ، دېگەن مە-نىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەلچىگە ئۆلۈم يوق

بۇ، بىرەر ئىشنى ھەل قىلىش ئۈچۈن ئىككى تەرەپ ئوتتۇرىسىدا ۋاستە، كېلىش-تۈرگۈچى بولغان كىشىدىن ھەر قانداق سە-ۋەب بىلەن ئاغرىنىشقا بولمايدۇ، دېگەن مە-نىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەلدىن ئەلگە نەپ

بۇ، ھەركىم ئۆزئارا ئالدى - ساتتى، ئالغۇ - بەرگۈ قىلغاندا ئادەمگەرچىلىك يۈ-زىسىدىن بىر - بىرىگە تەشەببۇسكارلىق بى-لەن پايدا - مەنپەئەت يەتكۈزۈش كېرەكلى-كىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەل رەھمىتى - خۇدا رەھمىتى

بۇ، ھەر قاچان خەلقنىڭ، جامائەتنىڭ ئارزۇ - ئۈمىدى، رازىلىقى بويىچە قىلىن-غان ئىش ئاللانىڭ رازىلىقى، رەھمىتىگە سازاۋەر بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەل سۆيمىگەن ئەر - مېۋىسىز قاقشال دەرەخ

بۇ، خەلققە ئاسىيلىق قىلغان، يۈز ئۆ-رۈگەن، زىيان سالغان ئادەم ئىنسانىي قەدىر - قىممىتىدىن مەھرۇم بولۇپ، خۇددى مې-ۋىسى يوق قۇرۇپ قالغان دەرەختەك ئاقە-ۋەتكە قالىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەل قايان، سەن شۇيان

بۇ، ھەر قانداق بىر كىشى تۇرمۇشتا جاپادىمۇ، راھەتتىمۇ ئامما بىلەن بىللە بو-لۇپ، ئاممىنىڭ رايى بويىچە ئىش قىلىپ، ئاممىدىن ئايرىلماسلىق كېرەكلىكىنى بىل-دۈرىدۇ.

ئەل قوزغالسا تەخت قوزغىلار

بۇ، قەيەردە زۇلۇم كۆپەيسە، شۇ يەردە قارشىلىق كۈچىيىدۇ، خەلق ئىتتىپاقلى-شىپ، بىر نىيەتكە كېلىپ كۈرەش قىلسا، مۇقەررەر ھالدا غەلىبە قىلىدۇ، دېگەن مە-نىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەلقىساسۇ مىنەلھەق

بۇ، قىساس ئېلىش ھەق ۋە توغرا، ئىنتىقام ئېلىش قىلىشقا تېگىشلىك ئىش، قىساس بەرىبىر ئېلىنماي قالمايدۇ، ئىنتى-قام ئېلىش يوللۇق، دېگەن مەنىنى بىلدۈرى-دۇ: ئالەمنىڭ ھەرىكەت قانۇنىيىتىدە «ئەل-قىساسۇ مىنەلھەق» دەۋر قىلىپ تۇرىدۇ. باشقىلارغا ئورا كولىسا، شۇ ئورىغا ئۆزى چۈشىدۇ، مۇبادا ئۆزى چۈشمەي قالسا، ئۇ-نىڭ پۇشتى - پاناھىنىڭ بېشىغا كېلىدۇ، دېدى شەيخ سۇلايمان بوۋايغا.

ئەلگە باققان خار بولماس

بۇ، ھەركىم يۇرتنى، خەلقنى سۆ-يۈپ، بارلىقنى خەلققە بېغىشلاپ، ئىتتە-پاقلىقنى قوغدىغاندىلا ئىززەت - ھۆرمەتكە ئېرىشىپ، قەدىر - قىممىتى بىلەن ياشاي-

دۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەلگە بىر نۆۋەت، ئەرگە بىر نۆۋەت

«ئەرگە بىر نۆۋەت، يەرگە بىر نۆۋەت» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ: مەن بۇ كەمگىچە كۆپنىڭ داستىخىنىغا داخىل بولۇپ، كۆپنى كۆرۈپ، تېگىشلىك ئىززەت - ھۆرمەتكە سازاۋەر بولغانمەن، «ئەلگە بىر نۆۋەت، ئەرگە بىر نۆۋەت» دېگەندەك، ماڭىمۇ بىر نۆۋەت كەلدى، مېھمانلارنى ئېپى - سېپىدا ئۇزاتمىسام ئۇياتقا قالىمەن، دېدى تىللاخان.

ئەلگە قوشۇلساڭ ئەر بولىسەن،
ئەلدىن ئايرىلساڭ يەر (بولىسەن)

بۇ، يۇرتىنى، خەلقىنى سۆيۈپ، خاسىيەتلىك ئىش قىلىپ، پىداكارلىق كۆرسەتكەنلەر نام - شۆھرەت، ھۆرمەتكە سازاۋەر بولىدىغانلىقىنى؛ يۇرتىدىن، خەلقىدىن يۈز ئۆرۈگەن، خەلقىنىڭ مەنپەئىتىگە زىيانلىق ئىش قىلىپ، ئىتتىپاقلىقنى بۇزغانلار لەنەتكە ئۇچراپ، زاۋال تاپىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەلگە كىرسەڭ ئېلىكچە،
سۇغا كىرسەڭ بېلىقچە

بۇ، ھەركىم قەيەرگە بارسا، قانداق ئىش قىلسا شۇ يەرنىڭ شارائىتى، ۋەزىيىتىگە ماسلىشىش، ئەمەلىيەتتىن چەتنەپ، ئالاھىدە بولۇۋالماسلىق كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەلگەككە چىقىپ ئەرگە تېگىپتۇ

بۇ، قىلىۋاتقان ياكى قىلماقچى بولۇۋاتقان ئىشىنى ئاياغلاشتۇرماي تۇرۇپ، باشقا بىر ئىش بىلەن مەشغۇل بولۇپ كېتىدىغان كىشىلەرنىڭ بىغەم، بىپەرۋالىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەلگە ياققان خار ئەمەس

«ئەلگە باققان خار بولماس» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

ئەلنىڭ جېنى چىقسا،
گالۋاڭنىڭ كۈلكىسى (چىقار)

بۇ، ئەقىلسىز، ھاماقەت ئادەملەر خەلقنىڭ بېشىغا كۈن چۈشۈپ، مۈشكۈل ئىشلارغا دۇچ كەلگەندە ئوڭشاشقا ماسلاشماي، پىداكارلىق كۆرسەتمەي، بىغەملىك بىلەن بىپەرۋا پوزىتسىيە تۇتىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەلنىڭ قۇلىقى ئەللىك

بۇ، خەلق، ئامما بۇزۇق، ئەسكى ئادەملەرگە نىسبەتەن ھامان سەزگۈر ئىكەنلىكىنى، ھوشيار، زېرەك بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەل ھىممىتى دەريا

بۇ، خەلقنىڭ دوستقا ۋە ئاق كۆڭۈل، سەمىمىي كىشىلەرگە نىسبەتەن قوينى كەڭ، مېھىر - شەپقىتى چەكسىز، مەرھەمەتى، ياخشىلىقى، ياردىمى ھېسابسىز ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەل ئۈچۈن ئەل بول،

بولمىسا يەر (بول)
«ئەلگە قوشۇلساڭ ئەر بولىسەن، ئەل-دىن ئايرىلساڭ يەر بولىسەن» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

ئەل ئىچى ئالتۇن بۆشۈك

بۇنىڭ «ئەل قوينى ئالتۇن بۆشۈك» دېگەن ۋارىيانتىمۇ بار بولۇپ، خەلقنىڭ ھىممىتى، مېھىر - شەپقىتى زور بايلىق، خەلق دوستقا، سەممىي، ئاق كۆڭۈل ئا-دەمگە قوينىنى كەڭ ئېچىپ، ئىللىقلىق ئاتا قىلىدۇ، غەمخورلۇقىنى ئايىمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەمگەك بىلەن ئەر كۆكىرەر،
يامغۇر بىلەن يەر (كۆكىرەر)

بۇ، ئەمگەك ئىنسانلارغا بەخت ئاتا قى-لىدۇ، ئەمگەك قىلغان، ئىشلىگەن ئادەم شاد - خۇرام، باياشات ياشايدۇ؛ سۇ ۋە يامغۇر جانلىقلار ئۈچۈن ھاياتلىق بېرىدۇ، سۇغا، يامغۇرغا قانغان يەر يېشىللىققا پۈر-كىنىپ، چىمەنلىككە ئايلىنىدۇ، دېگەن مە-نىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەمگەك قىلساڭ ئاتىقىڭ چىقار،
قىلمىساڭ جانىقىڭ (چىقار)

بۇ، ئەمگەك قىلغان، ئىشلىگەن ئادەم ئۆز ئەجرىدىن ھوزۇرلىنىپ، شاد - خۇ-رام، كۆڭۈللۈك ياشاپ، شان - شۆھرەت، ياخشى نام قازىنىدۇ؛ ئەمگەكنى خالىمايدى-غان، ئىشلىمەيدىغان، ئىشتىن قاچىدىغان ئادەم ھۇرۇنلۇق خۇي - پەيلى بىلەن كىشى-لەرگە ئاۋارىچىلىك، كاشىلا تۇغدۇرىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەمگەك قىلساڭ يەر سېخىي

بۇ، يەر ئىنسانلار ئۈچۈن تۈگىمەس بايلىق. ھەركىم جاپادىن قاچماي، يەرگە تۇجۇپىلەپ ئىشلىسە، ئىشلىگەن ئەجرىگە تۇشلۇق نەتىجىگە، مەنپەئەتكە ئېرىشىدۇ، ھەرگىز قۇرۇق قول، نائۈمىد قالمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەمگەكنىڭ نېنى تاتلىق،
ھۇرۇننىڭ جېنى (تاتلىق)

بۇ، جاپادىن قاچماي ئىشلەپ ئېرىشكەن نېمەت كىشىگە تەم، لەززەت، ھوزۇر بې-غىشلايدۇ؛ ئىش خۇش ياقمايدىغان ئېرىن-چەك ئادەم ئاچ قالسىمۇ بىكار يۈرۈشنى خا-لايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەمگەك يەردە قالماس

بۇ، ھەر قانداق بىر ئىشقا سەرپ قى-لىنغان ئەجىر، سىڭدۈرۈلگەن ئەمگەك ھەر-گىز بىكار كەتمەيدۇ، كىشىگە ھوزۇر - ھالاۋەت بېغىشلايدۇ، بەخت ئاتا قىلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەمەلىي يوق سوپىدىن،
تۇخۇمى يوق توخۇ ياخشى

«ئەل سۆيمىگەن ئەر — مېۋىسىز قاق-شال دەرەخ» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

ب

باپكار قېرىسا بۆزدىن كېتەر،
زەرگەر قېرىسا كۆزدىن (كېتەر)

بۇ، ھۈنەرۋەن ـ كاسىپلارنىڭ ماھىرلىقى ياشقا، جىسمانىي قۇۋۋىتىگە باغلىق ئىكەنلىكىنى، ياشانغانسىرى كۈچىدىن، كۆزدىن ئاجىزلاپ، ئىشنى كۆپ، تېز، چىرايلىق، نەپىس قىلالمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

باتۇر جەڭدە، ھۆرۈن كاڭدا

بۇ، قەيسەر، جەسۇر ئادەم ھەر قانداق خەۋپ ـ خەتەر، قىيىنچىلىقلاردىن قورقماي باتۇرلۇق بۇرچىنى ئادا قىلىدۇ؛ قورقۇنچاق، يۈرەكسىز، ئاقنانچى ئادەم ئېرىنچەكلىك، تەييار تاپلىق قىلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

باتۇر چامدايدۇ، قورققان توختايدۇ

«باتۇر جەڭدە، ھۆرۈن كاڭدا» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ:

— ئۆكام قادىر، كۆڭلىڭىزنى چۈشىنىمەن، «باتۇر چامدايدۇ، قورققان توختايدۇ» دېگەن گەپ بار، كىشى ئالدىغا قاراش كېرەك. مەڭ! بۇ خەتلەرنى بىر ئوقۇپ چىقىڭ، — ئالىم ئاكا قادىرغا بىر سىقىم خەتلەرنى تۇتقۇزۇپ قويدى.

باتۇر چۈشىدە دۈشمەن كۆرەر

بۇ، قەيسەر، جەسۇر ئادەم ئەل ـ يۇرتىنىڭ ئامانلىقىنى، تىنچ، ئىتتىپاقلىقىنى قوغداش ئۈچۈن ھەر ۋاقىت ھوشيار بولۇپ، دۈشمەنگە قارشى سەزگۈرلۈكىنى بوشاشتۇرمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

باتۇرغا ئوق كار قىلماس

بۇ، قەيسەر، جەسۇر ئادەمگە ھەر قانداق قارشىلىق، سۇيىقەست، زىيانكەشلىك، خەۋپ ـ خەتەر تەسىر كۆرسىتەلمەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

باتۇرلۇق بىلەكتە ئەمەس، يۈرەكتە

بۇ، ھەر قانداق بىر ئىشنى قىلىشتا قەتئىي ئىرادە، جاسارەت، قەيسەرلىك زۆرۈر ئىكەنلىكىنى، ئۇنىڭسىز جىسمانىي كۈچكە تايىنىپلا باتۇرلۇقنى ئەمەلدە كۆرسەتكىلى بولمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

باتۇرلۇق بىلەن بۆرە تۇت،
ئەقىل بىلەن تۈلكە (تۇت)

بۇ، دۈشمەننى يوقىتىشتا جۈرئەت، جاسارەت، غەيرەت بولۇشتىن باشقا، يېتەرلىك پەم ـ پاراسەت، يۈكسەك چارە ـ تەدبىر بولۇش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

باتۇرنى مەيداندا سىنا،
سۆزمەننى دەۋادا (سىنا)

بۇ، ھەرقانداق بىر ئادەمنىڭ قورقماس، جەسۇرلۇقى بىرەر كەسكىن ھەرىكەت، خەۋپ - خەتەرلىك پەيتتە مەلۇم بولىدۇ؛ سۆزگە ماھىر، گەپدان كىشىنىڭ ناتىقلىقى بىرەر مۇرەسسە، كېلىشىم، دەۋا سورۇنلىرىدا مەلۇم بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

باجا باجىنى كۆرسە، تاپىنى قىچىشار

بۇنىڭ «باجا باجىنى كۆرسە كۆتى قىچىشار» دېگەن ۋارىيانتىمۇ بار بولۇپ، ئىككى باجا بىر - بىرىنى كۆرمىسە، ئىزدەشمىسە، ئۆزئارا سېغىنىپ تۇرالمايدۇ، باردى - كەلدى قىلىشقا ئالدىرايدۇ، كۆرۈشكەندە چىدىماسلىقتىن ھەسەت قىلىشىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بارات ئېيىدا قۇيماق يەپ،
سەپەر ئېيىدا كېكىرىپتۇ

«ھوشۇر ئېيىدا قۇيماق يەپ، سەپەر ئېيىدا كېكىرىپتۇ» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

باراڭ لازىم ئەمەس، قاپاق لازىم

بۇ، ھەر قانداق بىر ئىشتا رەڭۋازلىق، شەكىلۋازلىق، ساختىلىق، ھىيلە - مىكىر ئىستىللىرى ئەسقاتماي، راستچىللىق، توغرىلىق، سەمىمىيلىك، ھەققانىيلىق كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ:

گەپنى مەن لىللا قىلاي،
سەن مەيلى تۇر - تۇرمە قاپاق.
بۇ زامان باشقا «پاراڭ -
لازىم ئەمەس، لازىم قاپاق»

بار بارى بىلەن، يوق ھالى بىلەن

بۇ قولىدا بار، ھاللىق ئادەم بايلىقىنى تېخىمۇ كۆپەيتىشنىڭ كويىدا غەم يەيدۇ؛ قولىدا يوق، نامرات ئادەم يوقسۇزلۇق، پېقىرلىق تۈپەيلىدىن تىرىكچىلىك، جان بېقىش كويىدا غەم يەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بار پۇلۇمنى ئوغرى ئالدى،
قالغىنىنى رەمچى

بۇ، مەلۇم بىر سەۋەب تۈپەيلىدىن يوقىتىش، زىيان بولغاننىڭ ئۈستىگە تۆپىلەپ يەنە بىر يوقىتىش، زىياننىڭ يۈز بەرگەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

بار تاۋۇقىم، يان تاۋۇقىم،
بولمىسا ئارىدا سۈن تاۋۇقىم

بۇ، بىراۋنىڭ ياخشىلىقىنى، ياردىمىنى، سوۋغا - سالىمىنى قوبۇل قىلىپ، زىياپىتىگە داخىل بولۇپ، ئۇنىڭغا يارىشا جاۋاب قايتۇرمىغاندا ئوتتۇرىدىكى يېقىنچىلىق بۇزۇلۇپ، باردى - كەلدى مۇناسىۋەت ئۈزۈلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بار چاغدا ھورى چىقىدۇ،
يوق چاغدا شورى (چىقىدۇ)

بۇ، جاپادىن قاچماي ئىشلىگەن، ئەجىر قىلغان ئادەم غەمسىز، باياشات ياشاپ داڭقى چىقىدۇ؛ جاپادىن قېچىپ ئىشلىمىگەن ئادەم يوقسۇزلۇق، نامراتلىقتىن قۇتۇلالماي كاشىلىسى، چاتىقى چىقىدۇ، دېگەن مەنىنى

بىلدۈرىدۇ.

بارچە گۇناھ ئۆزۈمدە تۇرۇپ،
قاپ كۆتۈرۈپ نەگە باراي

بۇ، ھەركىم ئۆزى سادىر قىلغان سەۋەنلىك، كەمچىلىك، خاتالىقنىڭ دەردىنى ئۆزى تارتىش لازىم، بۇنىڭ سەۋەبىنى باشقىلاردىن كۆرۈشكە، باشقىلارغا دۆڭگەشكە بولمايدۇ دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

«توۋا خۇدايىم، بارچە گۇناھ ئۆزۈمدە تۇرسا، قاپ كۆتۈرۈپ نەگە باراي، دېگەندەك، تاغامنىڭ ئاچچىقى تېخى يانماپتۇ - دە!» ئىچىمدىن خۇددى ئۆپكەم ئاغزىمدىن قېچىپ چىقىۋاتقاندەك بىر ئۇھ ئېتىلىپ چىقتى.

باردا پولدۇرۇڭ - پولدۇرۇڭ،
يوقىدا قاراپ ئولتۇرۇڭ

بۇ، تۇرمۇشتا پىلانسىزلىق، چېچىلاڭغۇلۇق قىلىپ، تاپقىنىنى بۇزۇپ - چېچىپ، كېيىنلىكىنى ئويلىماي، بەتخەجلىك قىلغانلار يوقسۇز كۈنگە قېلىپ، ئاچلىق، موھتاجلىقتا ئۆتىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بار دەپ تۆكمە، يوق دەپ كۆيمە

بۇ، ھەركىم قولىدىكى بايلىقىنى، ئىقتىسادىنى پىلانلىق، تېجەشلىك بىلەن ئىشلىتىش، بۇزۇپ - چېچىپ ئىسراپ قىلماسلىق؛ نامراتلىقتا ئۆتۈۋاتقان كەمبەغەل، يوقسۇللارنى كۆزگە ئىلماي مەسخىرە قىلىپ، ئۆزىنىڭ بايلىقىدىن كۆرەڭلەپ كەتمەسلىك كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

بار دېسە بېرىدۇ، يوق دېسە قەسەم

بۇ، ھال - ئوقەتى ياخشى مەرد ئادەم باشقىلاردىن ھېچ نەرسىنى ئايىمايدۇ، سورىغىنىنى بېرىدۇ. نامراتلىقتا ئۆتۈۋاتقان كەمبەغەل ئادەم پېقىرلىقتىن بىراۋغا لەۋزىدىن باشقا ھېچ نەرسە بېرەلمەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بارغا رازى بول، يوققا سەۋر قىل

بۇ، تۇرمۇشتا چېچىلاڭغۇلۇق، بەتخەجلىك، ئىسراپخورلۇق قىلماي، بار - يوققا شۈكۈر - قانائەت قىلىپ، پىلانلىق، تېجەشلىك بىلەن ئائىلە باشقۇرۇش كېرەك دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بارلىق بەزدۈرىدۇ، يوقلۇق ئۆگىتىدۇ

بۇ، ئادەم «توققۇزى تەل» بولغاندا بېخىللىشىپ، باغرى قاتىدۇ، يېقىنلىرىدىن زېرىكىدۇ؛ ھېچ نەرسىسى بولمىغاندا يوقسۇزلۇققا كۆنىدۇ، موھتاجلىقتىن ھەممىنى قىلىشقا مەجبۇر بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بارلىق بولساڭ بېشىڭنى سىلايدۇ،
يوقلۇق بولساڭ بېشىڭ سىغمايدۇ

بۇ، ئادەم بېيىغاندا ھەركىمنىڭ خەبەردارلىق قىلغۇسى، يېقىنلاشقۇسى كېلىدۇ؛ نامراتلىق، يوقسۇزلۇق، موھتاجلىق كۈنگە قالغاندا جان ساقلاشقا ئىمكان تېپىلمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بارلىق ئوخشىتار، يوقلۇق قاقشىتار

بۇ، ئادەم بېيىغاندا ھەممە ئىشقا قۇد-

رىتى يېتىدۇ، ھەر قانداق ئىشنى يۇرۇشتۇرەلەيدۇ، ھەممىنى خۇش قىلالايدۇ؛ ناMراتلاشقاندا ھېچقانداق ئىشقا قۇدرىتى يەتمەيدۇ، ھەر قانداق ئىشى يۇرۇشمەيدۇ، ھېچكىمنى خۇش قىلالمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بارلىق ياراشتۇرىدۇ،
يوقلۇق تالاشتۇرىدۇ

بۇ، ئادەم بېيىپ، «توقۇزى تەل» بولغاندا ھەممە كىشى يېقىنلىشىپ، ئىتتىپاق بولۇپ، مۇناسىۋەتنى قويۇقلىشىدۇ؛ يوقسۇزلۇقتىن، نامراتلىقتىن كىشىلەر ئۆزئارا يىراقلىشىدۇ، يىرىكلىشىدۇ، زىتلىشىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بار ماختانسا ئېچىلىدۇ،
يوق ماختانسا چېچىلىدۇ

بۇ، ماددىي شارائىتى ياخشى، ھاللىق ئادەم ماختانسا چانمايدىغانلىقىنى؛ كەمبەغەل، نامرات ئادەم ماختانسا مەسخىرىگە قالىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بارماقنىڭ كەلمىكى بار

بۇ، ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتتە بىراۋ بىلەن بېرىش - كېلىشنى نورمال قىلىش كېرەكلىكىنى؛ بىراۋنىڭكىدە مېھمان بولغاندا باشقىلارنىمۇ چاقىرىپ مېھمان قىلىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

بارمايمەن دېگەن تۇگمەنگە بەشتە قېتىم بېرىپتۇ

بۇ، ھەر قانداق بىر ئىشقا ئويلىنىپ، ئەمەلىي ئەھۋالغا قاراپ لەۋز قىلىش كېرەكلىكىنى؛ ئەمەلگە ئاشۇرالمايدىغان ھەر قانداق بىر ئىشقا ئەمەلىيەتتىن ھالقىپ، ئالدىنئالا ئىپادە بىلدۈرمەسلىك، ئالدىراپ قەسەم قىلماسلىق كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

بار نېمىنى دېگۈزمەيدۇ،
يوق نېمىنى يېگۈزمەيدۇ

بۇ، ئادەم بېيىپ، «توقۇزى تەل» بولغاندا ھەر قانداق گەپنى دېيىشكە جۈرئەت قىلالايدۇ؛ ئادەم نامراتلىق، يوقسۇزلۇق تۈپەيلىدىن ھەر قانداق نەرسىنى يېيىشكە مەجبۇر بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بارنى ئايىما، يوقىقا كايىما

بۇ، بىرەر ئىشتا ھەركىم ئۆزىنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىغا، شارائىتىغا قاراپ ئىش كۆرۈش، قولىدىن كەلمىگەن، چامى يەتمىگەن، شارائىتى يار بەرمىگەن ئىشقا كۆچىمەسلىك، ئاۋارە بولماسلىق كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

بارنى كۆرسە كۆرەلمەيدۇ،
يوقنى كۆرسە بېرەلمەيدۇ

بۇ، بەزى خەسىس ئادەملەرنىڭ باشقىلارغا نەپ، ياردەم بەرمىگىنىنىڭ ئۈستىگە باشقىلارنىڭ ھاللىنىپ كېتىشىگە چىدىماي ئىچى تارلىق قىلىدىغان ھەسەتخورلۇقىنى بىلدۈرىدۇ.

بارنىڭ مايىقى تېگەر،
يوقنىڭ تايىقى (تېگەر)

بۇ، قولى ئوچۇق، مەرد، غەنىيىنىڭ ھەركىمگە پايدا - مەنپەئەت، ياخشىلىقى تېگىدۇ؛ بېخىل، پىخسىق، نامراتنىڭ كىشىگە تاپا - تەنە، ئاھانىتى يېتىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بارنىڭ ئىشى پەرمان بىلەن،
يوقنىڭ ئىشى ئارمان (بىلەن)

بۇ، ھوقۇقدار، پۇلدار، بايلارنىڭ ھەر قانداق ئىشى سۆز، ئىشارەت، بۇيرۇق بىلەن يۈرۈشىدۇ؛ كەمبەغەل، نامراتنىڭ ھەر قانداق ئىشى يوقسۇزلۇق، موھتاجلىق دەستىدىن يۈرۈشمەي، نائۇمىدلىك، ھەسرەت ئىچىدە ئۆتىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بار ئوخشىتىدۇ، يوق قاقشىتىدۇ

«بارلىق ئوخشىتار، يوقلۇق قاقشىتار»نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ: يوتقانغا قاراپ پۇت سۇنۇش كېرەك، دېدى بىر ئايال دەرھال گەپنى ئۇلاپ، «بار ئوخشىتىدۇ، يوق قاقشىتىدۇ»، دېھقاننىڭ دولىسىغا كۈننىڭ سېرىقى چۈشۈۋىدى، سېلىم باقاش چېغىدا گۈلدەك توي قىلىۋاتامدۇ، ھەممىنى قىلغان ئايسخان.

بارىغا پاتىھە، يوقىغا ئەتە

بۇ، ھەركىم ئېرىشكەن تاپاۋىتى، بايلىقىغا شۈكۈر قىلىپ شۇنىڭغا تۇشلۇق ئىش كۆرۈپ، ئېھتىياجىدىكى كەملىكنى تەدرىجىي تولۇقلاش لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بارىنى ئوغرى ئالدى،
قالغىنىنى رەممال

«بار پۇلۇمنى ئوغرى ئالدى، قالغىنىنى رەمچى»نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

بار - يوقنى بىلمەيدۇ،
ھەسەل تارتىدۇ كۆڭلۈم

بۇ، تاپاۋىتى، شارائىتى بىلەن ھېسابلاشماي، ئەمەلگە ئاشمايدىغان ئارزۇ - ئىستەك، شېرىن خىيال بىلەن ئىش كۆرىدىغان، تەييارغا ئامراق ئادەملەرنىڭ تەمەخورلۇقىنى بىلدۈرىدۇ.

بازاردا مىڭ كىشى، كۆڭۈلدە بىر كىشى

بۇ، نۇرغۇن ئادەملەر ئىچىدە سىرداشقان، ئەسقاتقان ئادەم دوستلۇققا يارايدۇ؛ چىن مۇھەببەت چىراي تاللىمايدۇ، ھەركىمنىڭ ياخشى كۆرگىنى گۈزەل كۆرۈنىدۇ، ئۆمۈرلۈك جۈپتى بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

باش بولغان بوش بولماس

بۇ، باشقۇرۇش تالانتىغا ئىگە، قابىلىيەتلىك ئادەم رەھبەر بولالايدۇ؛ رەھبەر بولغان ئادەمنىڭ بوش ۋاقتى بولمايدۇ، ئىشى كۆپ بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

باشتا سۇ بولسا، ئاياقتا نان بولىدۇ

بۇ، تىرىكچىلىك، جۈملىدىن دېھقانچىلىق سۇغا موھتاج. سۇ بولغاندا دېھقانچىلىق ئوخشايدۇ، تىرىكچىلىك روناق تېپىپ مولچىلىق بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈر-

دۇ.

باشتا قاتتىق ئىش،
ئاياغدا ناتلىق ئىش

بۇ، جاپا ـ مۇشەققەتتىن قاچماي، ۋا-
قىتنى چىڭ تۇتۇپ هالال تەر تۆكۈپ ئىشلە-
گەن ئىشنىڭ ئاقىۋىتى هۇزۇر ـ هالاۋەتلىك
بولۇپ، باياشاتلىق قۇچاق ئاچىدۇ، ئادەم
قىلغان ئەجرىنىڭ، تارتقان جاپاسىنىڭ را-
هىتىنى كۆرىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

باشتا گەپ بولسا، ئاياغدا ئۇن يوق

بۇ، هەر قانداق ئىش ئۇچۇق ـ ئاشكا-
را، ئۆزئارا كېڭىشىش ئاساسىدا مەسلىهەت
بىلەن قىلىنسا ئاخىرىدا هەرگىز چاتاق چىق-
مايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

باشتا گەپ بولمىسا،
ئايىغىدا سۆز بولمايدۇ

«باشتا گەپ بولسا، ئاياغدا ئۇن يوق»
نىڭ ئىزاهىغا قاراڭ.

باي توختىغا قاراپ: «باشتا گەپ بول-
مىسا، ئايىغىدا سۆز بولمايدۇ، بىز ئوبدان-
راق كېلىشىۋالايلى، كۈزدە قونىقىمغا قوناق
بېرىسەن، ئەگەر بېرەلمىسەڭ ئۈچ مو يې-
رىڭ مېنىڭ بولىدۇ» دەپتۇ.

باش تىل تارازىسىدا تارتىلىدۇ

بۇ، بىراۋنىڭ ئەقىللىقلىقى، كاللىسى-
نىڭ ئۆتكۈرلۈكى ئۇنىڭ پەم ـ پاراسى-
تى، گەپ ـ سۆزى، زېرەكلىكى بىلەن ئۆل-
چىنىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

باشقا كەلگەندە باتۇر

بۇ، هەركىم بىرەر قىيىن، مۇشكۇل
ئىشقا دۇچ كەلگەندە نىجاتلىق تېپىش ئۈچۈن
ئەقلىنى ئىشلىتىشكە، تەدبىر كۆرۈشكە
مەجبۇر بولۇپ، هەممە ئىشنى ئۆزى هەل
قىلىشقا كىرىشىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرى-
دۇ: ئۇ ئۆزىدە مۇشۇنچىلىك كۈچ ـ قۇۋ-
ۋەتنىڭ بارلىقىغىمۇ ئىشەنمەيتتى. راست
ئەمەسمۇ، ئۇ دەسلەپ قورققان ئىدىغۇ، لې-
كىن كونىلار «باشقا كەلگەندە باتۇر» دېگەن-
دەك، ئۇ رەقىبى بىلەن ئېلىشقانسېرى بوش
تۇرسا بولمايدىغانلىقىنى چۈشەنگەندى.

باش قەيەردە بولسا، پۇت شۇ يەردە

بۇ، باشتىكىلەر قانداق يول تۇتسا،
كەينىدىكىلەر شۇنداق يول تۇتىدۇ، رەه-
بەر، باشلىق نەگە باشلىسا پۇقرا، ئامما شۇ
ياققا ماڭىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

باش لىڭشىتقانغا بۆك كونىرىماس

بۇ، بىراۋنىڭ سۆزىگە مەيلى قانداق
بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، «هەئە، خوپ،
ماقۇل، ئوبدان، شۇنداق» دەپ ئىپادە بىلدۈ-
رۈشتىن كىشىگە هېچقانداق زىيان يەتمەيدى-
غانلىقىنى كۆرسىتىدۇ.

باش يېرىلسا بۆك ئىچىدە،
قول سۇنسا يەڭ (ئىچىدە)

بۇ، بىر ئائىلە كىشىلىرىنىڭ ئەيىب ـ
قۇسۇرلىرى، جاڭجال ـ ماجىرالىرى سىر
بولۇپ ئائىلە ئىچىدە قالىدۇ، تاشقىرىغا
چىقمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

باغقا كىرگەن ئالما كۆرەر،
چۆلدە قالغان سالما(كۆرەر)

بۇ، كىمكى ئاممىدىن ئايرىلماي، ئىلىم - مەرىپەتكە بېرىلگەندە ئەل ئىچىدە قەدىرلىنىپ، باياشاتلىقتا تۇرمۇشنىڭ ھالاۋىتىنى كۆرىدۇ؛ ئاممىدىن ئايرىلىپ، بىلىمسىز، نادانلىق بىلەن ياشىغاندا نامراتلىقتىن تۇرمۇشنىڭ جاپاسىنى تارتىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ: ئۇ ھاياجان ئىلكىدە، دەرھەقىقەت، كونىلار «باغقا كىرگەن ئالما كۆرەر، چۆلدە قالغان سالما كۆرەر» دېگەندەك، بۈگۈن شەھەرگە كىرىپلا جانانىنى كۆردۈم، دەپ ئاستا شۈبىرلىدى.

باغلىغان ئىت ئوۋغا يارىماس

بۇ، ئوقۇتماي، ھۈنەر - كەسىپ بىلەن تەربىيلەنمەي، ئىجتىمائىي تۇرمۇشتىن ئايرىلىپ، بىكىنمىچىلىك، قامال ئىچىدە بېقىلغان بالا قابىلىيەتسىز چوڭ بولۇپ، ھېچنېمىگە يارىمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

باغنى باقساڭ باغ بولار،
پاتمان - پاتمان ياغ(بولار)

بۇ، ھەركىم پايدا كۆرۈۋاتقان نەرسىدىن داۋاملىق پايدىلىنىش ئۈچۈن ئۇنىڭغا ئاز - تولا چىقىم قىلىپ، بەدەل تۆلەپ، ئەجىر سىڭدۈرگەندىلا داۋاملىق ھۇزۇر - ھالاۋىتىنى كۆرەلەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

باقساڭ باغ بولىدۇ،
باقمىساڭ داغ(بولىدۇ)

بۇ، تۇجۇپىلەپ پەرۋىش قىلىنغان، ئەجىر سىڭدۈرۈلگەن ئىگىلىك گۈللەپ ياشنايدۇ، تۈگىمەس مەنپەئەت بېرىدۇ؛ ئەكس ھالدا بولۇشغا قويۇۋەتكەن، پەرۋىش قىلىنمىغان، ئاسرالمىغان ئىگىلىك زىيان كەلتۈرۈپ چىقىرىپ كىشىنى ھەسرەتتە قويىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

باقالنىڭ ئالدى ياخشى،
قاسساپنىڭ كەينى(ياخشى)

بۇ، مېۋىنى ئەتىگەندە، دەسلەپتە ئالغاندا يېڭى، سەرخىلىنى تاللاپ سېتىۋالغىلى بولىدۇ؛ گۆشنى كېيىنرەك، ئاخىرىدا ئالغاندا سېمىز، كۆڭۈلدىكىدەك ياخشى يېرىنى سېتىۋالغىلى بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بالا بالا بولغۇچە، ئانىسى موما بولار

بۇ، ھەر قانداق ئانا پەرزەنتىنى تەربىيىلەپ قاتارغا قوشقۇچە بارلىقىنى پەرزەنتى ئۈچۈن بېغىشلاپ، ياشلىق باھارى، كۈچ - قۇۋۋىتىدىن ئايرىلىپ قېرىپ مۆكچىيىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بالا بولسا شوخ بولسا،
بولمىسا يوق بولسا

بۇ، ئەس - ھوشى جايىدا ئەمەس، دەلدۈش، دۆت، لايغەزەل بالا ئەمەلىيەتتە ئاتا - ئانىغا يۈك ئىكەنلىكى، شۇڭا بالىلارنى چاققان، جەبدەس، جۇشقۇن، زېرەك قىلىپ تەربىيىلەش ھەممىدىن ئەۋزەل ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

بالا بولسا شوخ بولسۇن،
بولمىسا يوق بولسۇن

«بالا بولسا شوخ بولسا، بولمىسا يوق بولسا» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ: مەن باللارنىڭ ئەركىن، شوخ ئۆسۈشىنى خالايمەن، خۇدا ساقلىسۇن ئېزىلەڭگۈ، قولدەك ئېگىلىپ تۇرىدىغان بولۇپ قېلىشتىن، «بالا بولسا شوخ بولسۇن، بولمىسا يوق بولسۇن» دېگەن گەپ بىكار چىقمىغان.

بالا زاكىسىدىن مەلۇم

بۇ، بالىنىڭ چوڭ بولغاندا يارامىلىق ياكى يارامسىز ئادەم بولىدىغانلىقى ئۇنىڭ كىچىك ۋاقتىدىكى ئىش ـ ھەرىكىتىدىن مەلۇم بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بالا ـ قازا باينىڭ يېنىغا كېلەر،
كەمبەغەلنىڭ جېنىغا (كېلەر)

بۇ، پۇلدارلار مال ـ دۇنياسىنىڭ كۈچى بىلەن ھەرقانداق خەۋپ ـ خەتەر، ھادىسىلەردىن ئۆزلىرىنى ساقلاپ قالىدۇ؛ كەمبەغەل، يوقسۇللار نامراتلىق تۈپەيلىدىن كەلگۈلۈك، ھادىسىلەردىن ئۆزىنى ساقلاپ قېلىشقا قۇربى يەتمەي ھاياتىدىن ئايرىلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ: بەگلەر بىلەن باي غوجاملار بولسا ئۆز پەرزەنتلىرىنى بۇ ئىشقا يېقىن يولاتمىغاننىڭ ئۈستىگە كەمبەغەللەرنىڭ بالىلىرىنى تۇتۇپ بېرىشتە ئەڭ ئەشەددىي قەللاپ سۈپىتى بىلەن نۇرغۇن ئۇلجا ـ ئۈنۈملەرگە ئىگە بولماقتا، «بالا ـ قازا باينىڭ يېنىغا كېلەر، كەمبەغەلنىڭ جېنىغا» دېگەن ئەمەللار ئەمەلدە ئىسپاتلانماقتا ئىدى.

بالا ـ قازا دەرەخ بېشىدا ...
ئادەم قېشىدا

بۇ، بالا ـ قازا، كېلىشمەسلىكنى ئالدىن كۆرگىلى، مۆلچەرلىگىلى بولمايدۇ؛ ئۇ بىپەرۋا، بىخۇد، گالۋاڭ، ئېھتىياتسىز ئادەملەرگە يېقىن، ئېھتىياتچان، ھوشيارلاردىن يىراق تۇرىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بالا ـ قازا قاش ـ كىرپىكنىڭ ئارىسىدا

بۇ، بالا ـ قازا، كەلگۈلۈك ھوشيارلىقنى يوقاتقان، ئېھتىياتسىز، بىپەرۋا، بىخۇد، گالۋاڭ ئادەملەرگە كۆزنى يۇمۇپ ئاچقۇچە يولۇقىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بالا ـ قازا كەلسە، قوشلاپ كېلەر

بۇ، بىتەلەي ئادەمنىڭ بەختى، ئامىتى قاچسا، ئۈستى ـ ئۈستىگە نەس بېسىپ، ئىشلىرى چېپىگە تارتىپ يۈرۈشمەيدۇ، كۆڭۈلسىزلىك، كەلگۈلۈكتىن خالىي بولالمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بالا ـ قازا كۈرۈنۈپ كەلمەس،
پۇت ـ قولىنى ساڭگىلىتىپ (كەلمەس)

بۇ، ھەركىم كۈتۈلمىگەن تاسادىپىي ھادىسە، پېشكەللىككە يولۇقماسلىق ئۈچۈن ھەر ۋاقىت كېلىشمەسلىكنىڭ ئالدىنى ئېلىپ، ئېھتىياتچان بولۇپ، ھوشيارلىقنى بوشاشتۇرماسلىق لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بالا قۇش ئۇچۇشنى بىلەر،
قونۇشنى بىلمەس

بۇ، ئۆسمۈرلەر ھەر قانداق ئىش -
ھەرىكەتكە ئىنتىلىشچانلىق بىلەن قىزغىن
ھەۋەس قىلىدۇ، ئىشنىڭ ئالدىنى كۆرۈپ،
كەينىنى ئويلىمايدۇ، بۇ بالىلاردىكى گۆدەك-
لىك خۇسۇسىيەتنى بىلدۈرىدۇ.

بالا، قىلغان ئىشى چالا

بۇ، بالىلار ئادەتتە ئويۇنغا ئامراق كې-
لىدۇ، قۇرامىغا يەتمىگەچكە، ئەقىل، پەم
- پاراستى كەمچىل بولىدۇ، شۇڭا تاپشۇ-
رۇلغان ئىشنى كۆڭۈل قويۇپ، پۇختا، تەل-
تۆكۈس ئىشلىمەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈ-
رىدۇ.

بالا كەلسە قوش، ئامەت كەلسە تاق

بۇ، ئاپەت، قازا غايىبانە ھادىسە. كىم-
كى ھوشيارلىقنى يوقىتىپ، بىخەستەلىك
قىلسا ئاسانلا ئۇستى - ئۇستىلەپ بالاغا يو-
لۇقىدۇ؛ ئامەت بىر خىل جاپالىق ئەجىرنىڭ
نەتىجىسى. ئۇ ئىشچانلارنىڭ ئەمگەك بەدىلى-
گە كېلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بالا كەلسە قوشلاپ كېلەر،
ئامەت كەلسە خۇشلاپ(كېلەر)

بۇ، بىخۇدلۇق قىلىپ، ھوشيارلىقنى
يوقاتقان، بىخەستەلىك قىلغانلارغا ئۇستى -
ئۇستىلەپ كەلگۈلۈك، ھادىسىلەر يولۇقۇپ
تۇرىدۇ، ئەمما كەلگەن ئامەت بىردەملىك،
ۋاقىتلىق بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرى-
دۇ.

بالا كەلسە قوشلاپ كېلىدۇ،
بىر - بىرىنى باشلاپ كېلىدۇ

بۇ، ئادەم بىرەر كەلگۈلۈككە دۇچار
بولغاندا ئۇنىڭ تۈپەيلىدىن كېيىنكى ئىشلى-
رىدىمۇ تۈپە - تۈپىلەپ ئويلىمىغان پېشكەل-
لىك، مۈشكۈللۈككە دۇچ كېلىدۇ، دېگەن
مەنىنى بىلدۈرىدۇ: قانداق قىلىشنى، بالى-
لىرىمغا نېمىدەپ تەسەللى بېرىشنى بىلەل-
مەي تۇرۇپ قالدىم. «بالا كەلسە قوشلاپ
كېلىدۇ، بىر - بىرىنى باشلاپ كېلىدۇ»
دېگەندەك، ئۇستى - ئۇستىلەپ بولۇۋاتقان
بۇ سورۇقچىلىق ھەقىقەتەن مېنى گاڭگىرى-
تىپ قويغانىدى.

بالاڭنىڭ ئوينىشىغا باق،
قازىنىڭنىڭ قاينىشىغا(باق)

بۇ، ھەر ئادەم پەرزەنتىنىڭ يارامىلىق،
ياخشى ئادەم بولۇشى ئۈچۈن ئۇنىڭ ھەر بىر
ئىش - ھەرىكىتىنى ئەستايىدىل كۆزىتى-
شى، كونترول قىلىشى، مەيلىگە قويۇۋەت-
مەسلىكى كېرەك؛ تاماق ئەتكەندە ئوتنىڭ
نورمال كۆيۈشىگە، قازانغا دىققەت قىلىپ،
تېشىپ كېتىشنىڭ ئالدىنى ئېلىش كېرەك،
دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بالاڭ ئۆلسە ئەرگە باق،
ئېرىڭ ئۆلسە يەرگە(باق)

بۇ، بالىسى تۇرمىغان ئايال پەرزەنت-
لىك بولۇش ئۈچۈن ئەرگە يېقىنلىشىش كې-
رەك؛ ئېرى ئۆلگەن تۇل ئايال ئۆزىنىڭ ئار
- نومۇس، پاكلىقىنى ساقلاش ئۈچۈن نا-
مەھرەمدىن يىراق بولۇپ، ئىستىقبالىنى
ئويلاش كېرەك، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بالا يىغلىمىغۇچە ئانا ئەمچەك سالماس

بۇ، كۆزلىگەن نەرسىنى قولغا كەلتۈرۈش، مەقسەتكە يېتىش ئۈچۈن ھەركىم ئۆز ئەھۋالىنى، ھاجىتىنى يۇقىرىغا ئېيتىپ، ياردەم بېرىشنى ئۆتۈنۈش، ھەل بولۇشىنى تەلەپ قىلىش لازىم، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

باللىق ئۆي بازار،
بالىسىز ئۆي مازار

بۇ، پەرزەنتى بار (باللىق) ئۆي شاد - خۇرام، قايناق، كۆڭۈللۈك بولىدۇ؛ پەرزەنتى يوق (بالىسىز) ئۆيدە گۆرىستاندەك جىمجىتلىق، مەيۇسلۇك، مۇھەببەتسىز، كۆڭۈلسىز ھالەت ھۆكۈم سۈرىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ: «باللىق ئۆي بازار، بالىسىز ئۆي مازار» دېگەن سۆزلەر بۇ ئۆيدە قېنى؟

«ئىھ - ئىھ» لىغان ئۈنلەر، قايسىبىرىنىڭ قاتتىقراق ئىڭرىغان ئاۋازى ئاڭلانغىنىدى، دادىسى قارغاشقا باشلىدى.

بالىنى ئىشقا بۇيرۇ،
كەينىدىن ئۆزۈڭ يۈگۈر

بۇ، باللار قۇرامىغا يەتمىگەچكە، گۆدەكلىكىدىن كەم ئەقىل، ئۇنتۇغاق، ئويۇنغا ئامراق بولۇپ، تاپشۇرۇلغان ئىشنى چالا قىلىدۇ. شۇڭا ئارقىدىن تۈزەتمىسە بولمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بالىنى باشتىن ئۆگەت،
خوتۇننى باشتىن(ئۆگەت)

بۇ، ئاتا - ئانا پەرزەنتلەرنىڭ يارامىلىق، ياخشى ئادەم بولۇپ چىقىشى ئۈچۈن كىچىك ۋاقتىدىن تارتىپ تەربىيىنى كۈچەيتىش كېرەك؛ ئۆيلەنگەن كىشى ئەر - خوتۇنلۇق مۇناسىۋەتكە باشتىنلا دىققەت قىلىپ، ئۆزئارا ئىناق، سەمىمىي بولۇشقا ئادەتلىنىش لازىم، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

باي بايغا باقار، سۇ سايغا ئاقار

بۇ، سۇ يۆنىلىشى بويىچە يۇقىرىدىن پەسكە ئاقىدىغانلىقى مۇقەررەر بولغىنىدەك، ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتتە پۇلى بار، مەرتىۋىلىك ئادەملەر ھەر ۋاقىت پۇلدار، مەرتىۋىلىكلەرگە بولۇشۇپ، ئىش - ھەرىكىتىنى قوللايدۇ، بىر - بىرىگە پايدا يەتكۈزىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

باي بايغا يېتەي دېسە،
باي قوپۇپ خۇداغا يېتەي دەيدۇ

بۇ، ئاچ كۆز ئادەملەر بېيىغانچە تېخىمۇ چىرىكلىشىپ باشقىلارغا تەگلىشىشكە، ھالقىپ كېتىشكە تىرىشىدۇ؛ مال - دۇنياسى ھېسابىغا يەتكەنلەر ھەسەتخورلۇقتىن ئورۇن، مەرتىۋە كويىدا ئەمەلدار بولۇشقا تىرىشىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ: «باي - بايغا يېتەي دېسە، باي قوپۇپ خۇداغا يېتەي دەيدۇ» دېگەندەك، بىر سۆزمۇ بار. بۇ ھەم كۆپ يىللىق سىناقلاردىن ئۆتكەن ھېكمەتلىك سۆز بولۇپ، مەنە جەھەتتە، بايلارنىڭ بايلىق كۆپەيتىش ئارزۇسى چەكسىز بولىدىغانلىقىنى ئىسپاتلايدۇ.

باي بولسا بۆلۈپ بەرمەس،
گاداي بولسا ئۆلۈپ (بەرمەس)

بۇ، ھەركىم ھالالدىن تەر تۆكۈپ، ئىشلەپ تاپقان مال - دۇنياسىنى باشقىلارغا بىكاردىن - بىكار بۆلۈپ بېرىشنى خالىمايدۇ؛ كىشى نامراتلىق كۈنگە قالغاندا موھتاجلىق تۈپەيلىدىن ئۆلۈۋېلىشنى خالىمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

باي بىلەن دەۋالاشما،
باتۇر بىلەن چېلىشما

بۇ، پۇلدار ئادەم ماددىي كۈچىگە تايىنىپ ھەر جەھەتتىن ئۈستۈنلۈككە ئېرىشەلەيدۇ؛ كۈچتۈڭگۈر ئادەم جىسمانىي كۈچىگە تايىنىپ ھەممىنى يېڭەلەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بايدىن ئەمەلدار چىقسا،
كەمبەغەلدىن دانا چىقار

بۇ، مال - دۇنياسى كۆپ پۇلدار ئادەملەر بايلىقىنى ھوقۇق، مەرتىۋىگە بېغىشلاپ مەنسەپكە ئېرىشەلەيدۇ؛ يوقسۇل، نامراتلار بار - يوققا قانائەت قىلىشتەك غەيرىتى، سەۋرچانلىقى، ئىشچانلىقى، ئىجتىھاتى ئارقىلىق تۇرمۇش تەجرىبىسى بىلەن دانىشمەن بولالايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بايدىن بالا - قازا قورقار

بۇ، پۇلدار ئادەملەر مال - دۇنياسىنىڭ كۈچى بىلەن ھەر قانداق خەۋپ - خەتەر، كەلگۈلۈك، تاسادىپىي ھادىسىلەرگە پەرۋا قىلمايدۇ، ھېچقانداق زىيان - زەخمەتكە ئۇچرىماي ئۆزىنى ساقلاپ قالالايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بايغا كۈندە بايرام، كۈندە توي،
كەمبەغەلگە كۈندە قايغۇ، كۈندە ئوي

بۇ، پۇلدار ئادەملەرنىڭ تۇرمۇشى مال - دۇنياسىنىڭ كۈچى بىلەن ھېيت ۋە توي بولغاندەك غەمسىز، شاد - خۇرام ئۆتىدۇ؛ يوقسۇللار يوقسۇزلۇقنىڭ دەردىدە كۈن كەچۈرۈشى تەس بولۇپ، جان بېقىش كويىدا غەم - ئەندىشە بىلەن ياشايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

باي قەيەردە بولسا، ۋاي شۇ يەردە

بۇ، پۇلدار ئادەم قانچە بېيىسىمۇ، بېخىللىشىپ باشقىلارغا نەپ بېرىشنى خالىمايدۇ، «توققۇزى تەل» بولماي يوقسۇزلۇقتا قالغاندەك ئۇچرىغانلا ئادەمگە قاقشايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

باي مېلىنى سۆزلەر،
گاداي مۇڭىنى (سۆزلەر)

بۇ، پۇلدار ئادەملەر مال - دۇنياسىنىڭ كۆپلۈكىنى داۋراڭ سېلىپ ماختىنىدۇ؛ كەمبەغەل، يوقسۇللار يوقسۇزلۇق، نامراتلىق كەچۈرمىشلىرىدىن دادلىنىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

باينىڭ ئارغامچىسى بولسا،
كەمبەغەلنىڭ كۆلىسى بار

بۇ، پۇلدار ئادەملەرنىڭ مال - دۇنيا، تەئەللۇقاتى بولسا، كەمبەغەل، نامراتنىڭ سەۋرلىك ئىشچان روھى بىلەن ئۆزىگە تۇش-

لىۇق تىرىكچىلىك قورالى بار، دېگەن مەنە-
نى بىلدۈرىدۇ.

بايىنىڭ خەزىنىسى نامرات

بۇ، پۇلدار ئادەم مال - دۇنيا، بايلىق-
نى كەمبەغەل، يوقسۇللارنىڭ ئەمگەك ئەج-
رىگە تايىنىپ توپلايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

**بايىنىڭ ئىشىدىن كەمبەغەلنىڭ
مۇشتى ياخشى**

بۇ، پۇلدار ئادەمنىڭ بىرەر پايدا
- مەنپەئەت، ياردىمىگە بەدەلسىز ئېرىشكى-
لى بولمايدۇ، ئېرىشكەن تەقدىردە تاپا -
تەنە، مىننىتى تۈگىمەيدۇ؛ كەمبەغەلنىڭ
ئىش - ھەرىكىتى، ياردىمى مىننەتسىز،
خالىس بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

**بايىنىڭ يانقۇسى كەلمەس،
بالاخىتۇشنىڭ قوپقۇسى**

بۇ، پۇلدار ئادەم مال - دۇنياسىنىڭ
بىخەتەرلىكىنى، ئوقىتىنى راۋاجلاندۇرۇش-
نى ئويلاپ تىنىم تاپمايدۇ؛ ئېرىنچەك،
سالتاڭ ئادەم ئىشتىن قېچىپ مىدىرلىغۇسى
كەلمەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

**باي بۇرتىنىڭ ئوزۇقى،
باتۇر بۇرتىنىڭ قوزۇقى**

بۇ، مال - دۇنيا، بايلىق ئەلنىڭ تۇر-
مۇش مەنبەسى، مولچىلىقنىڭ كاپالىتى، با-
ياشاتلىقنىڭ ئاساسى، جىددىي پەيتلەردە
مەردلىك، باتۇرلۇق كۆرسەتكەنلەر ئەلنىڭ
پەخرى، تۈۋرۈكى ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

بەتتەرنىڭ بەتتىرى بار

بۇ، بىرەر يامان ئەھۋالغا گىرىپتار
بولغان كىشى ئۇنىڭدىنمۇ يامان ئەھۋال بو-
لىدىغانلىقىنى ئويلاپ يېتىش لازىملىقىنى
بىلدۈرىدۇ.

بەتنىيەتنىڭ يولى تار

بۇ، بىراۋغا يامانلىق ئويلايدىغان سۇيى-
قەستچى، قارانىيەت ئادەملەر ئاخىر چىقىش
يولى تاپالماي، خەلقئالەم ئالدىدا شەرمەندە
بولۇپ، تېگىشلىك جازاسىنى تارتىدۇ، دې-
گەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

**بەختسىز قىز تېزەك تەرگىلى چىقسا،
كاللار سۇغا تېزەكلەپتۇ**

بۇنىڭ «بىتەلەي قىز تېزەك تەرگىلى
چىقسا، موزايلار سۇغا تېزەكلەر» دېگەن ۋا-
رىيانتىمۇ بار بولۇپ، ئامەتى قاچقان،
بەختسىز ئادەمنىڭ قىلغان ئىشلىرى ھەمىشە
چەپىگە تارتىپ، ئوڭۇشسىزلىق، پېشكەل-
لىككە ئۇچرايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بەختسىزنىڭ بېغىغا مۆلدۈر ياغار

«بەختسىز قىز تېزەك تەرگىلى چىق-
سا، كاللار سۇغا تېزەكلەپتۇ» نىڭ ئىزاھى-
غا قاراڭ.

**— بەخت، نەگە بارىسەن؟
— دوقا ماڭلايغا**

بۇ، نەزەرگە، ئېتىبارغا ئېلىنمايدى-
غان، كۆرۈمسىز، ئاددىي ئادەملەرگە ئا-
مەت، تەلەي نېسىپ بولۇپ، ۋاقتى كەلگەندە
كۆزگە كۆرۈنۈپ قولىدىن ئىش كېلىدىغان

يارامسىز ئادەم بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بەرسە قولىدىن ئالار،
بەرمىسە يولىدىن ئالار

بۇ، قولىدىن ئىش كېلىدىغان ئادەم پەم - پاراستى ئارقىلىق هەر باب بىلەن پايدا مەنپەئەتكە ئېرىشەلەيدۇ؛ قولىدىن ئىش كەلمەيدىغان، بىلىم - ئىقتىدارسىز ئادەم جان بېقىش يولىنى ئىزدەپ قايغۇرۇپ ئۆتىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بەرسەڭ يەيمەن، ئۇرساڭ ئۆلىمەن

بۇ، بىرەر ئىشقا ئىچى قاينىمايدىغان، ئىش خۇش ياقمايدىغان، تەمەگۇيلۇققا ئادەتلەنگەن، هېچكىمدىن ئۇيالمايدىغان، هۇرۇن ئادەملەرنىڭ تەييارتاپلىقىنى، بىغەرەزلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

بەرسە يېمەس، تاپسا قويماس

بۇ، ئەقىللىق ئادەم بايلىققا ئېرىشكەندە بەتخەجلىك قىلماي پىلانلىق، ئىقتىسادچىللىق بىلەن ئىش كۆرىدۇ؛ ئەخمەق ئادەم بايلىققا ئېرىشكەندە هەشەمەتچىلىك، دامخورلۇق بىلەن بۇزۇپ - چېچىپ تۈگىتىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بەرگەن ئالغانغا يېقىپتۇ،
بەرمىگەن دەريادا ئېقىپتۇ

بۇ، بىراۋغا شەپقەت قىلغان، ياردەم بەرگەن كىشى هەركىمگە ياقىدۇ، ماختىلىدۇ؛ بېخىللىق، پىخسىقلىق قىلغان كىشى هەركىمگە ياقمايدۇ، قارغىشقا ئۇچرايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بەرگەن باتۇر ئەمەس،
سورىغان باتۇر

بۇ، قولىدا بار، هالى ياخشى ئادەم ئۇچۇن بىراۋغا ياردەم بېرىش هېچ گەپ ئەمەسلىكىنى، قولىدا يوق ئادەم بىرەر نەرسىگە هاجەت بولغاندا بىراۋدىن ياردەم سوراش ئىنتايىن قىيىن بولۇپ، جۈرئەت تەلەپ قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بەرگەن بەگكە ياراپتۇ،
بەرمىگەن كىمگە (ياراپتۇ)

بۇ، سورىغاننى بەرگەن كىشى هەممىگە ياخشى كۆرۈنىدۇ، ماختىلىدۇ؛ بەرمىگەن كىشىنى هېچكىم ياخشى كۆرمەيدۇ، ماختىمايدۇ، ياقتۇرمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بەرمەس قىزنىڭ تويلۇقى ئېغىر

بۇ، ماقۇل بولمىغان ئىش، بەرگۈسى كەلمىگەن نەرسىنىڭ شەرتى، تەلىپى يۇقىرى، چىقىمى ئېغىر، باهانىسى كۆپ بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بەرمەسنىڭ ئېشى پىشماس،
ئوچاق بېشىدىن چۈشمەس

بۇ، بەرگۈسى كەلمىگەن، قارشى ئېلىشنى، مېهمان قىلىشنى خالىمىغان ئادەمنىڭ پوزىتسىيىسى ساختا، مۇئامىلىسى سۇس، باهانىسى كۆپ بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بەرمەككە بىرىمۇ كۆپ،
ئالماققا ئونىمۇ ئاز

بۇ، بىراۋغا بەرگەن بىر تەڭگىلىك

نەرسە بېخىل، پىخسىق ئادەملەر ئۈچۈن نا-
ھايىتى نۇرغۇن كۆرۈنىدۇ؛ بىراۋدىن ئال-
ماقچى بولغاندا ئۇن تەڭگىلىك نەرسىمۇ ئاز-
لىق قىلىدۇ، دېگەن مەننى بىلدۈرىدۇ.

بەزىدە خۇدا بىلەن روسۇل،
بەزىدە دۇتار بىلەن ئۇسسۇل

بۇ، ئىشلەشنى بىلگەن ئادەم دەم ئې-
لىشنىمۇ بىلىشى، ھەر ۋاقىت دەم ئېلىش
بىلەن ئىشلەشنى تەڭ ئېلىپ بېرىشى كې-
رەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

بەزىدە مېھمان كېلىدۇ
قويۇپ قويغان ئۆپكىدەك،
بەزىدە مېھمان كېلىدۇ
يۈگۈرۈپ قويۇپ تەپكۈدەك

بۇ، تويۇقسىز، ۋاقىتسىز، تەكرار
كەلگەن مېھمان ئۆي ئىگىسىنى تەڭلىكتە
قالدۇرۇپ، خۇش ياقماسلىقنى، خالىماس-
لىقنى، بىزارلىقنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ،
مېھماننىڭ ھۆرمىتى، ئىززىتى، نەزەرگە
ئېلىنمايدۇ، دېگەن مەننى بىلدۈرىدۇ.

بەش قول بىردەك ئەمەس

بۇ، ① بىر ئاتا - ئانىدىن تۇغۇلغان
قېرىنداشلار بىر - بىرىگە ئوخشاشمايدۇ،
ھەر خىل ئالاھىدىلىكلىرى بىلەن ئۆزئارا
پەرقلىنىدۇ؛ ② بىر تۈردىكى ھەر قانداق
نەرسىنىڭ چوڭ - كىچىكى، ئۇزۇن -
قىسقىسى، ياخشى - يامىنى، ئەرزان -
قىممىتى، ئېغىر - يېنىكى بولىدۇ، بىر-
دەك، ئوخشاش بولۇشى ناتايىن، دېگەن مە-
نىنى بىلدۈرىدۇ.

بەش قولنىڭ قايسىسىنى چىشلىسەڭ
ئوخشاش ئاغرىيدۇ

بۇ، ئاتا - ئانا ئۆز پەرزەنتلىرىنى بىر-
دەك كۆرىدۇ، قايسىسىغا زىيان - زەخمەت
يەتسە ئوخشاشلا ئىچى ئاغرىيدۇ، دېگەن مە-
نىنى بىلدۈرىدۇ.

بەش ئۆچكىگە ئالتە تېكە

«ئالتە ئۆچكىگە يەتتە تېكە» نىڭ ئىزا-
ھىغا قاراڭ.

بەگ بىلەن ئېلىشىپ بولماس،
دەرەخ بىلەن چېلىشىپ (بولماس)

«باي بىلەن دەۋالاشما، باتۇر بىلەن
چېلىشما» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

بەڭگىنى بالام دېمە،
بۇقىنى كالام دېمە

بۇ، كەيپكە، ھەۋەسكە بېرىلگەن بالا
تاپتىن چىقىدۇ، ئىشقا خۇشى يوق، ھو-
رۇن، يارامسىز ئادەم بولۇپ قالىدۇ. ئاتا
- ئانا بۇنداق بالىدىن بىزار بولىدۇ؛ بۇقا
ياۋاش كالىلارنى كۆرگەندە بۇقىلىقى ئەزۋەي-
لەپ، باشقۇرۇشقا كۆنمەيدۇ، ئىشلەتكىلىمۇ
بولمايدۇ، دېگەن مەننى بىلدۈرىدۇ.

بەل باغلىغان بىلەن ئەر ئەمەس،
چاچ تارىغان بىلەن خوتۇن (ئەمەس)

بۇ «ئەر» دېمەكلىك بىلەن ئەرلىك
ئۆلچىمىگە توشمايدىغان ئەرلەرمۇ بار، «خو-
تۇن» دېمەكلىك بىلەن ئاياللار ئىچىدىن ئەر-
لەرنى بېسىپ چۈشىدىغان نى - نى ئاياللارمۇ
چىقىدۇ، دېگەن مەننى بىلدۈرىدۇ.

بورىچى ھالۋىچى بولسا،
كۆزنى چاپاق بېسىپتۇ

بۇ، بىر كەسىپ ئەھلى ئۆز كەسپىنى ياراتماي، قىلىپ باقمىغان باشقا بىر يېڭى كەسىپ بىلەن شۇغۇللانسا، ئۇ كىشى ئىشنى ئاقتۇرالماي نەس باسىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بوزەكنى بوزەك ئەتسەڭ،
ئۇۋالىغا قالىسەن

بۇ، ياۋاش، بىچارە، ئاجىزلارنى ئانىي ئاپماسلىق، كىمىكى ئۇلارغا ئازار بېرىپ، ئانىي تېپىپ ئۇۋال قىلسا، ياخشى كۈن كۆرمەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بوزەكنى تاپسام،
بۇرنىغا بىپ ساپسام

بۇ، ياۋاش، ئاجىز، بىچارىلەرنى تاپ-قاندا ئۇلارنى بۇردا قىلىپ، ھىيلە - مىكىر بىلەن نەپ ئالمىسا قانائەت قىلمايدىغان مەك-كار ئالدامچىلارنىڭ خۇي - پەيلىنى بىلدۈ-رىدۇ.

بوش تاغار ئۆرە تۇرمايدۇ

«قۇرۇق تاغار ئۆرە تۇرماس» نىڭ ئى-زاھىغا قاراڭ.

بوغۇزلايمەن دېسەڭ، قويمۇ تىپىرلايدۇ

بۇ، بىراۋغا يولسىزلىق قىلىپ، بېھۇ-دە بوزەك قىلىمەن دېگۈچىگە ھېچكىم قاراپ تۇرمايدۇ، كۈچى يەتمىسىمۇ قارشىلىق كۆرسىتىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ:

ئۆزى قويدەك ياۋاش بىزنىڭ گۈلئايىم.
بۇ دورەم تۇرمىدى قاراپ مۇلايىم.
«بوغۇزلايمەن دېسەڭ، قويمۇ تىپىرلار» — دېگەندەك، ئۇمۇ قىلدى گەپنى ئاشكار.

بـوغـۇزنى پـۇتـۇن يېسە،
ئايىغىدىن تۇتۇن چىقار

بۇ، تاماقنى ئالدىرىماي، چايناپ يېگەن-دە ئادەمگە لەززەت بېرىدۇ، سالامەتلىككە پايدىسى كۆپ بولىدۇ؛ كىمىكى تاماقنى ئال-دىراپ، چايناماي يېگەندە ھەزىم بولالماي، ئوغا بولىدۇ، سالامەتلىككە تەسىر يېتىپ كېسەللىككە دۇچار بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بـوغۇمسىز يـەرگە پىچاق سالما

بۇ، ھەر ئىشنى پەيتىدە، ۋاقتىدا، با-بىدا، جايىدا قىلىش، گەپنى ئۆتىدىغان يەر-گە قىلىش، پەيتى ئۆتكەندە قىلغان ئىش ۋە سۆز پايدىسىز ئاقىۋەتنى كەلتۈرىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بولسا بولار، بولمىسا ئىز پۇلى(بولار)

بۇ، بىر ئىشقا ئىخلاس قىلمايدىغان، ئىشتىياق باغلىمايدىغان، قولىنىڭ ئۇچىدا ئىشلەپ ۋاقىتنى ئۆتكۈزىدىغان، پايدا - زى-يانغا كۆيۈنمەيدىغان كىشىلەرنىڭ مەسئۇلى-يەتسىزلىكىنى، بىپەرۋالىقىنى، بوشاڭلى-قىنى بىلدۈرىدۇ.

بولسا ھەر نېمە ئوخشايدۇ

بۇ، پۇل - بايلىق، ماددىي شارائىت تەل بولغاندىلا ھەر قانداق ئىش ۋۇجۇدقا چىقىدۇ، ھەممە ئىش يۈرۈشۈپ، گۈل -

گۈلىگە كېلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بولۇمسىزنى بولدۇرالمىدىم،
خۇرجۇن - قاچىسىنى تولدۇرالمىدىم

بۇ، قولىدىن ئىش كەلمەيدىغان، ئىش-
نىڭ يولىنى بىلمەيدىغان، راۋاج تاپمىغان،
پەم - پاراستى يوق قابىلىيەتسىز ئادەملەر-
نى ھەر قانچە يۆلىسىمۇ، بەربىر ئۇنۇمى
بولمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بولىدىغان زىرائەت كۆكىدىن مەلۇم

بۇ، زىرائەتنىڭ ئوخشايدىغان، ئوخشى-
مايدىغانلىقى ئۇنىڭ مايسىسىدىن مەلۇم بول-
غىنىدەك، بالىنىڭ چوڭ بولغاندا يارامىلىق
ياكى يارامسىز ئادەم بولىدىغانلىقى ئۇنىڭ
كىچىك ۋاقتىدىكى ئىش - ھەرىكىتىدىن مە-
لۇم بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بويتاقنىڭ تاپقىنىنى ئىت يەر،
ياقىسىنى پىت(يەر)

بۇ، بويتاقلىق تۇرمۇشىنىڭ قۇلايسىز،
چېچىلاڭغۇ ئىكەنلىكىنى، بويتاق كىشى تاپ-
قىنىنى پىلانلىق، مۇۋاپىق ئىشلىتەلمەي،
بۇزۇپ - چېچىۋېتىپ تۇرمۇشى كۆڭۈلسىز
ئۆتىدىغانلىقىنى، مېنەتچىلىككە قالىدىغان-
لىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بوينىدا ئىللىتى بارنىڭ ئايىغى سىرقىرار

بۇ، بىرەر گۇناھ ياكى سەۋەنلىك ئۆت-
كۈزۈپ قويغان ئادەم تەبىئىي ھالدا ئۆزىنىڭ
ئەيىبلىك قىلمىشىدىن ئەنسىرەپ ئۆز - ئۆ-
زىدىن خاتىرجەم بولالماي قورقۇنچ ئىچىدە
ئۆتىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بوينىنى ئېگەلمىسەڭ، قولىنى سۇي

بۇ، بىراۋنى بىرەر ئىشقا سالالماي،
گەپكە كىرگۈزەلمەي، قايىل قىلالماي قال-
غاندا يېلىنىپ - يالۋۇرۇشتىن باشقا چارە
يوق ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

بويۇڭ يەتمىگەن يەرگە قول ئۇزاتما

بۇ، ھەر ئادەم ئۆز خىلى، ئۆز قاياشى
بىلەن ئارىلىشىش، مۇناسىۋەت قىلىش، ما-
دارىغا قاراپ ئىش كۆرۈش، سۆزى ئۆتمەيدى-
غان، كۈچى يەتمەيدىغان، ئەمەلگە ئاشمايدى-
غان ئىشقا ئۇرۇنۇپ ئاۋارە بولماسلىق كې-
رەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

بويۇڭ يەتمىگەن يەرگە ئېسىلما

«بويۇڭ يەتمىگەن يەرگە قول ئۇزاتما»
نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

بويۇمغا بويى ماس كەلدى،
مىجەزىمىز تەس(كەلدى)

بۇ، ئادەم جورا تاللاشتا قامىتى،
ھۆسن - جامالى، مال - دۇنياسى، جەمئى-
يەتتىكى ئورنى جەھەتتىن ئۆزىگە لايىق كې-
لىدىغان جۈپتىنى تاپالايدىغانلىقىنى، لېكىن
مىجەزى، خۇي - پەيلى ئۆزىنىڭكىگە ئوخ-
شىشىدىغان خوتۇننى تاپالمايدىغانلىقىنى
بىلدۈرىدۇ.

بوي يەتمىگەن شاپتۇل ئاچچىق

«بويۇڭ يەتمىگەن يەرگە قول ئۇزاتما»
نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

بوي ئىشلىمەس، قول ئىشلەر

بۇ، ئادەم بويلۇق بولغان بىلەن ئەقلى، پەم - پاراستى بولمىسا، قولىدىن ئىش كەلمەيدۇ، لېكىن بويىسىز بولسىمۇ، ئەقلى، پەم - پاراستى بولسىلا قولىدىن ئىش كېلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بۇ دۆلەت سەندە تۇرماس،
بۇ مەينەت مەندە

بۇ، ئادەم ئۆمۈرۋايەت جاپا - مۇشەققەتلىك قىيىن تۇرمۇشتا ئۆتۈۋەرمەيدىغانلىقىنى، راھەت، ھالاۋەت كۆرىدىغان ياخشى كۈنلەرگىمۇ ئېرىشەلەيدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بۇرنىغا يېمىگۈچە موللا بولماس

بۇ، ھەركىم بېشىدىن بىرەر ئىسسىق - سوغۇق كۈننى كەچۈرمىگۈچە، يېڭىلىش، مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىمىغۇچە، ئەقىل، تەجرىبە - ساۋاقتا ئىگە بولالمايدۇ، تۇرمۇشنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى چۈشەنمەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بۇرۇتقا خاپا بولسام، ساقال چىقتى

بۇ، بىرەر كېلىشمەسلىك، ئوڭۇشسىزلىقتا يولۇققاننى ئاز دەپ، تۆپىلەپ يەنە بىر ئوڭۇشسىزلىق، كېلىشمەسلىككە يولۇققانلىقنى بىلدۈرىدۇ.

بۇرۇن تاغ ئايلىنىپ كەلسە،
ھازىر باغ ئايلىنىپ كېلىدۇ

بۇ، بىراۋنى بوزەك ئەتكەن، قاقشاتقان، زىيانغا ئۇچراتقان كىشى ئۇزاق ئۆتمەي باشقىلارغا قىلغان ئۇۋالچىلىق، ناھەق ئىشلىرىنىڭ جازاسىنى تارتىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بۇزۇقنىڭ خوتۇنى بۇزۇق

بۇ، ھەر قانداق بىر ئائىلىگە ئېرىنىڭ مىجەز - خۇلقى، ئەخلاق - ئىستىلى، ئىش - ئەمىلى تەسىر قىلىدىغانلىقى، يامان، ئەسكىنىڭ ئايالى ۋاپاسىز، ئەسكى بولىدىغانلىقى، ياخشى ئەرنىڭ ئايالى ھەر جەھەتتىن ياخشى بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بۇغداي پاتمىغان ئاغزىمغا،
موزاي بېشى بوش كەلدى

بۇ، كۆرۈنۈشتە ھېچكىمدىن نەپ، ئارىلىق ئالمايدىغان پاك - دىيانەتلىك قىياپەتكە كىرىۋېلىپ، ئەمەلىيەتتە پايدا - مەنپەئەت كويىدا نەپسانىيەتچىلىك قىلغان كىشىلەرنىڭ پارىخورلۇق قىلمىشىنى بىلدۈرىدۇ.

بۇغداي نېنىڭ بولمىسا،
بۇغداي سۆزۈڭ يوقمىدى؟

بۇ، بىراۋنىڭ ھاجىتىنى، قىيىنچىلىقىنى ھەل قىلالمىغان، دەردىگە دەرمان بولالمىغان تەقدىردىمۇ، كۆڭۈلگە تەسەللى بولغۇدەك سۆزۈڭ بولسا قىل، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بۇغداينىڭ بارار يېرى تۈگمەن

بۇ، ئادەم تۇغۇلۇپ ئۆلگەنگە قەدەر ھاياتلىق پائالىيىتىدە پاكلىقنى، سەممىيلىكنى ئۇنتۇپ، نام - شۆھرەتكە بېرىلگەن بە-

لەن ئاخىر ئەجەلنىڭ تۈگمىنىدە يانجىلىپ تۈپراققا ئايلىنىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بۇغدايىنىڭ باھانىسىدا
قارىمۇق سۇ ئىچىپتۇ

بۇ، ھەر قانداق بىر ئىشتا بىرەر ياخشى، رەھىمدىل، شەپقەتلىك ئادەمنىڭ خاسىيىتىدىن باشقىلارمۇ ياخشىلىققا ئېرىشىپ، پايدا - مەنپەئەتتىن بەھرىمەن بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بۇقا بوينىغا يىغار،
ئابدال قوينىغا(يىغار)

بۇ، مەرد كىشى ئەل - يۇرتقا كەلگەن خەۋپ - خەتەر، قىيىنچىلىق، ئاپەتلەرنى يېڭىش بۇرچىنى باتۇرلۇق بىلەن زىممىسىگە ئېلىپ ھۆرمەت تاپىدۇ؛ نادان كىشى مەنپەئەت كويىدا قۇۋلۇق قىلىپ، قاقتى - سوقتىلىق بىلەن پۇل - مال، بايلىق توپلايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بۇقا قېرىسا، بۇرنى قېرىماس

بۇ، ① ئەركەك ھايۋانلاردىكى ئورتاق خۇسۇسىيەت بولۇپ، جىسمانىي تەرەپتىن ئاجىزلاشسىمۇ، سەزگۈ تەرەپتىن ئاجىزلاشمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ. ② كۆچمە: ئەر كىشى قېرىسىمۇ، كۆڭلى، ھېسسىياتى، شەھۋانىي نەپسى قېرىمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بۇقا مۆرەيدۇ، پۇتى تىترەيدۇ

بۇ، دائىم چوڭ سۆزلەپ، پو ئاتىدىغان، قولىدىن ئىش كەلمەيدىغان، ئاغزى باتۇر ئادەملەرنىڭ كۆرەڭلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

بۇقىنى كالام دېمەڭ،
سازەندىنى بالام(دېمەڭ)

«بەڭگىنى بالام دېمە، بۇقىنى كالام (دېمە)»نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ: ئاناممۇ تولا نەسىھەت قىلىپ ماڭا ئاڭلىتالمىغاندىن كېيىن ئاخىر «بۇقىنى كالام دېمەڭ، سازەندىنى بالام (دېمەڭ)» دېگەن گەپ راست ئىكەن - دە، شۇنچە گەپ قىلسام ئاڭلىمىدىڭ، ئەمدى قالغىنىنى ئۆزۈڭ بىل، — دەپ قېيداپ گەپ قىلماس بولۇۋالدى.

بۇقىنى ھۆركىرەتكەن ئىككى تېشى

بۇ، ① ئەركەك ھايۋانلاردىكى ئورتاق خۇسۇسىيەت بولۇپ، پىچىلمىغان كالىلار جىنسىي كۈچىنىڭ مەۋجۇتلۇقىدىن ھۆركىرەيدۇ؛ ② كۆچمە: كىشىنى چوڭ سۆزلەتكەن، مەنمەنلىك، يۈز - ئابرۇيلۇق قىلىدۇرغان شۇ كىشىنىڭ قولىدىكى مال - دۇنياسى، مەنسىپى ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

بۇلبۇلغا باغ ياخشى،
كەكلىككە تاغ(ياخشى)

بۇ، ① قۇشلارنىڭ ياشاش، ماكانلىشىش ئالاھىدىلىكى ھەر خىل بولىدۇ. قۇشلار ئۆزىنىڭ ياشاپ كەلگەن ماكانىنى تاشلىمايدۇ، باشقا يەرگىمۇ كۆنمەيدۇ؛ ② كۆچمە: ھەر قانداق كىشىگە ئۆزىنىڭ تۇغۇلۇپ ئۆسكەن يېرى، يۇرتى ياخشى كۆرۈنىدۇ، ئۆز يۇرتىنى تاشلاپ، كىشىنىڭ يۇر-

تىدا ياشاش مۇساپىرچىلىقنى كەلتۈرىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بۇ يەردە ئوغرى يوق،
ھېلى قويغان ھېلى يوق

بۇ، كۆرۈنۈشتە ئالتۇن كۆرسىمۇ كۆز قىرىنى سالمايدىغان پاك دىيانەتلىك بولۇۋېلىپ، ئەمەلىيەتتە كىشى كۆرمىگەندە ئۇچرىغاننى ئالماي قويمايدىغان سەممىيەتسىز ئادەملەرنىڭ ئالا كۆڭۈللۈكىنى بىلدۈرىدۇ.

بۆرە بار يەردە قان بار

بۇ، تاپتىن چىققان بۇزۇق، ياۋۇز، لۈكچەك ئادەملەر بار يەردە ھەر قانداق يامانلىق، زىيان - زەخمەت، قان تۆكۈلۈش ھادىسىلىرى يۈز بېرىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بۆرە بالىسى تاغقا قاراپ ھۇۋلار

بۇ، يولدىن چىققان بۇزۇق، يامان ئادەمنىڭ نەسلى ۋەھشىي، قارانىيەت بولۇپ، ئەسلىنى ئۇنتۇمايدۇ، باشقىلارنىڭ قىلغان ياخشىلىق، شەپقىتىگە دۈشمەنلىك قىلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بۆرە تاپسا تەڭ ئورتاق،
قاغا تاپسا دەرەخ بېشىدا

بۇ، ئۆزى ئىشلىمەي، ئەجىر قىلماي، باشقىلارنىڭ نەرسىسىگە، تاپاۋىتىگە شېرىك بولىدىغان، ئۆزىنىڭ نەرسىسىنى، تاپاۋىتىنى يوشۇرۇپ، قاچۇرۇپ، باشقىلارغا نەپ بەرمەيدىغان، پىخسىق ئادەملەرنىڭ ئۇستاتلىق، ھىيلىگەرلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

بۆرە قېرىسا قويلىقى بار

بۇ، ①قېرىغان بۆرە تۈلكىگە ئوخشاش قۇۋ، ھىيلىگەر بولۇپ، قويلارنى شەپىسىز تۇتالايدۇ؛ ② كۆچمە: قېرىغان ئادەمنىڭ كەچۈرمىشى كۆپ، تەجرىبىلىك بولۇپ، ھەر قانداق ئىشنى پەم - پاراسەت بىلەن ئەپچىل ھەل قىلالايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ: بوۋاي، پۈتۈن ئۆمرۈم باشقىلارغا تەرىمنى ئاققۇزۇش بىلەن ئۆتتى. ئەمدى ئۆمرۈمنىڭ ئاخىرقى كۈنلىرىنى قانخور گومىنداڭغا ئوق ئېتىش بىلەن ئۆتكۈزەي، مېنى قېرى دەمسىز، «بۆرە قېرىسا قويلىقى بار» دېگەننى ئاڭلىمىغانمىدىڭىز، قېرى بولسامۇ ئىككى گومىنداڭچىغا ئېتىيمەن! دېدى ئۇنىڭغا.

بۆرە قېرىسا، ئىتلىقى بار

«بۆرە قېرىسا قويلىقى بار» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

بۆرە قېرىسا، ئىتنىڭ كۈلكىسى كېلەر

بۇ، بىراۋنىڭ ئوڭۇشسىزلىق، پېشكەللىككە ئۇچرىشى يەنە بىرىگە ئوڭۇشلۇق، خۇشاللىق، خاتىرجەملىك كەلتۈرىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بۆرە قېرىسىنى ئالدايدۇ

بۇ، شەخسىيەتچىلىك، نەپسانىيەتچىلىك تۈپەيلىدىن كىشىلەر پايدا - مەنپەئەت، نەپ ئالىشىپ، بىر - بىرىگە يۈز - خاتىر قىلماي، يول قويۇشماي ساختىپەزلىك قىلىشىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بۆرە يۈگىنى پاخپايتىپ، ئورۇقلۇقىنى بىلدۈرمەس

بۇ، مەرد، نومۇسچان ئادەم نامراتـ
لىق، يوقسۇزلۇق كۈنگە قالغان تەقدىردىـ
مۇ، ھېچ ئىش بولمىغاندەك، سىرىنى يو-
شۇرۇپ، بىچارە، ئاجىزلىقىنى بىلىندۈر-
مەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بۆرىدىن قورققان قوي باقماس

بۇ، ئۆلۈمدىن، خەتەردىن، زىياندىن،
كۈشەندىدىن قورققان كىشى ھېچ ئىش قىـ
لالمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بۆرە يوق جاڭگالدا مايمۇن پادىشاھ

«ئادىمى يوق ئۆيدە ئۆچكىنىڭ ئېتى
ئابدۇراخمان» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ: ئۇلار
ئۇنى «ئابلابەگ» دەپ كۆككە كۆتۈرەتتى. بۇ
خۇددى «بۆرە يوق جاڭگالدا مايمۇن پادىـ
شاھ» دېگەندەك، ئۇ بىردىنلا بۇ شەھەرنىڭ
نوچىسى بولۇۋالدى. دەرۋەقە «نوچىنىڭ ھە
- ھۇچىسى، پوچىنىڭ پۇۋلەكچىسى» بولـ
غىنىدەك، ئۇنىڭ ئەتراپىدا پايپېتەك بولۇپ
يۈرىدىغان چاپانچىلارمۇ كۆپەيدى.

بۆرىسى يوق جاڭگال بولماس، ئوغرىسى يوق يۇرت (بولماس)

بۇ، دۇنيادا بۆرىسىز جاڭگال بولمىغـ
نىدەك؛ ھەر قانداق يۇرتتا كىشىنى
قاقتى - سوقتى، بوزەك قىلىدىغان، قارانـ
يەت، يولدىن چىققان ئادەملەرنىڭ بارلىقـ
نى بىلدۈرىدۇ: «بۆرىسى يوق جاڭگال،
ئوغرىسى يوق يۇرت» بولمىغاندەك ھەممە
يەرنىڭ پىتنە - پاساتچىلىرى ئۆزىگە تۇشـ
لۇق تېپىلىدۇ، دېدى شائىر كۆپچىلىككە
ئاگاھلىتىپ، ئاندىن ۋەزمىن ئاھاڭدا تەسىر-
لىك داۋام قىلدى، شۇنداق بولغىنىمىز ئۈ-
چۈن ئاخىر قالغان كۈنىمىز مۇشۇ!

بۆرىمۇ يولدىشىغا قەست قىلماس

بۇ، ئاق كۆڭۈل، مەرد ئادەملەر ئۆز
قاياشلىرىغا ھەرگىز زىيانكەشلىك، ئۇۋال
قىلمايدۇ، يامان نىيەتتە بولمايدۇ، دېگەن
مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بۆرىنىڭ ئاغزى يېسىمۇ قان، يېمىسىمۇ قان

بۇ، دۈشمەن - رەزىل، سۇيىقەستچى
بولغاچقا، ئۇ خەلققە يامانلىق، زىيانكەشلىك
قىلسىمۇ، قىلمىسىمۇ ھامان شۇملۇقى، قاـ
رانىيەتلىكى بىلىنىپ تۇرىدۇ، دېگەن مەنـ
نى بىلدۈرىدۇ.

بۆرىنىڭ بالىسى بۆرە

بۇ، دائىم كىشىگە يامانلىق قىلىدىـ
غان، قارانىيەت، سۇيىقەستچى ئادەمنىڭ
نەسلى ھامان ئەجدادىنىڭ رەزىل خۇي -
پەيلىگە ۋارىسلىق قىلىدۇ، دېگەن مەنىنى
بىلدۈرىدۇ.

بۆرىنىڭ خىرىس قىلغىنىدىن، تۈلكىنىڭ ھىجايغىنى يامان

بۇ، دۈشمەننىڭ ئاشكارا ھۇجۇمى قور-
قۇنچلۇق بولمايدۇ، ئەكسىچە يوشۇرۇن قىلـ
نغا ھىيلە - مىكىرلىك سۇيىقەستى قور-
قۇنچلۇق بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىـ
دۇ.

تىنى بىلىش، كۆڭىنىڭ ئۆتكىنىگە شۈكۈر
قىلىش، كېيىنكى ئىشنى ئۆز ۋاقتىدا كۆ-
رۈش، بىھۇدە باش قاتۇرماسلىق لازىملىقىنى
بىلدۈرىدۇ.

بېتى ئەدەپ كۆرمىگەن،
كۆتى تەرەت(كۆرمىگەن)

بۇ، باشتىن - ئاخىر تەربىيە كۆرمە-
گەن، تەربىيىنى قوبۇل قىلمىغان كىشىلەر-
نىڭ ئەخلاق ئۆلچىمىدىن چىقىپ كەتكەن
سەلبىي ئوبرازىنى بىلدۈرىدۇ.

بېخىل بايدىن سېخىي گاداي ياخشى

بۇ، ئىچى تار، پىخسىق ئادەم ھەر قان-
چە بېيىغان بىلەنمۇ ھاجەتمەنلەرگە نەپ بې-
رىشنى خالىمايدۇ؛ قولى ئوچۇق، مەرد ئا-
دەم ھەر قانچە نامرات بولسىمۇ، ھاجەتمەن-
لەردىن ھېچ نەرسىسىنى ئايىمايدۇ، دېگەن
مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بېخىل تاپسا يېيىپ يەر،
سېخىي تاپسا ئېچىپ (يەر)

بۇ، ئىچى تار، پىخسىق ئادەملەر تاپقى-
نىنى باشقىلاردىن قىزغىنىپ يوشۇرۇپ يەي-
دۇ؛ قورسىقى كەڭ، مەرد ئادەملەر بارنى
تەڭ كۆرۈپ، تاپقىنىنى بىللە يەيدۇ، دېگەن
مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بېخىل جىنىدىن كېچەر،
مىلىدىن كەچمەس

بۇ، دۇنياپەرەس، ئاچ كۆز، پىخسىق
ئادەملەر مال - دۇنيا، بايلىق توپلاش كويى-
دا مال - دۇنيا، بايلىقنى ھاياتىدىن ئەلا
بىلىپ ھەر قانداق خەۋپ - خەتەرگە تەۋەك-
كۇل قىلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بېخىلدىن پۇل ئالماق،
پېتىر ناندىن قىل ئالماق

بۇ، خەسىس ئادەم مال - دۇنيا، باي-
لىق توپلاش كويىدا پىخسىقلىق قىلىپ باش-
قىلارغا نەپ بېرىشنى خالىمايدۇ؛ ئۇلاردىن
نەپ ئېلىش پېتىر ناندىن قىل سۇغۇرغاندەك
ئىنتايىن مۇشكۇل ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

بېخىل سىقىمىنىڭ تېشىنى يالار

بۇ، پىخسىق، خەسىس ئادەم ھەر ۋا-
قىت بېيىش كويىدا يېمەي - ئىچمەي پىش-
شىقلىق قىلىپ باشقىلارغىمۇ نەپ بەرمەي،
بايلىق توپلاشقا تىرىشىدۇ، دېگەن مەنىنى
بىلدۈرىدۇ.

بېخىلنىڭ بېغى كۆكەرمەس

بۇ، پىخسىق، ئىچى تار ئادەم پىششىق-
لىقىدىن ھەسەتخور كېلىدۇ. بۇنداق ئادەم-
لەرنىڭ ئىش - ھەرىكىتى ئىلگىرى باسماي-
دۇ، تۇرمۇشى روناق تاپمايدۇ، دېگەن مەنى-
نى بىلدۈرىدۇ.

بېخىلنىڭ ئىشنى قىلغۇچە،
سېخىينىڭ ئېتىنى يېتىلە

بۇ، بىراۋغا رەھىم - شەپقەت، ياخشى-
لىق قىلمايدىغان، مال - دۇنيا، بايلىق-
نى دەپ ئاجىزلارنى قاقتى - سوقتى قىلى-
دىغان پىخسىق ئادەملەرنىڭ ئىشىنى قىلىپ
ياشىغۇچە، ئەل - يۇرتنىڭ غېمىنى يەيدى-
غان، قولى ئوچۇق مەردلەرنىڭ خىزمىتىنى

قىلغان ئەلا، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بېرەرمەنىڭ بېشىنى ئالارمەن ئوڭلاپتۇ
بېرەرمەنىڭ بېشىنى ئالارمەن ئوڭلاپتۇ

بۇ، كەمبەغەل، ئاجىزلارغا قىلغان
ياخشىلىقلىرىنى مىننەت قىلمايدىغان، قەر-
زىنى تۆلىيەلمىگەن بىچارىلەرنى خىجالەت-
تەڭلىكتە قويمايدىغان پەزىلەتلىك، مەرد ئا-
دەملەرنىڭ كەڭ قورساقلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بېرىپ يامان بولغۇچە،
بەرمەي يامان بول

بۇ، ئۆتنە ئالغان نەرسە ياكى پۇلنى
قايتۇرۇشنى خالىمايدىغان، سورىسا رەنجىي-
دىغان ئادەملەر بىلەن ئۆتنە - بېرىم مۇئا-
مىلىسى قىلماسلىق كېرەكلىكىنى بىلدۈرى-
دۇ.

بىرىشتە سانىقى توققۇز،
ئېلىشتا سانىقى ئوتتۇز

بۇ، بىراۋغا بەرگەن ئازراق
پايدا - مەنپەئەت، ئەجىر بەدىلىگە ھەسسى-
لەپ پايدا - مەنپەئەت ئۈندۈرۈۋالىدىغان بې-
خىل، جازانىخور ئادەملەرنىڭ ھىيلە - مى-
كىرلىك ئىش - ئەمىلىنى بىلدۈرىدۇ.

بىرىمەن دېگەن قولىغا،
چىقىرىپ قويار يولىغا

بۇ، ئېلىشنى بىلىپ، بېرىشنى بىلمەي-
دىغان، ئېلىم - بېرىمدە مەسئۇلىيەتسىزلىك
قىلغانلار كىشىلەرنىڭ ئىشەنچىسىدىن مەھ-
رۇم بولۇپ، ئۆزىنى - ئۆزى مات قىلىدى-
غانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بىشەم خوتۇن بەش كۆڭلۈك،
بىزەڭ يولداش بىر كۆڭلۈك

بۇ، ئېرىنى ھۆرمەتلىمەيدىغان، كۆزى-
گە ئىلمايدىغان، ئۇرۇشقاق، ھازازۇل ئايال
ئېرى بىلەن ئىناق ئۆتەلمەي، تۇل قالىدۇ؛
ئېرىنچەك، مەككار يولۇچى ھەمراھىغا يول-
داش بولالماي، يالغۇز قالىدۇ، دېگەن مەنى-
نى بىلدۈرىدۇ.

بېشى بارنىڭ بۆكى بار

بۇ، ئاتا - ئانىسى، ئىگە - چاقىسى
بار كىشىنىڭ ئىززەت - ھۆرمىتى، قەدىر
- قىممىتى، ئابرۇيى، ئىناۋىتى بولىدۇ،
دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بېشى باش بولسۇن، ئايىغى تاش

بۇ، نىكاھلانغان ئەر - ئاياللارغا نى-
بەتەن تۇرمۇشى كۆڭۈللۈك ۋە ئۇمۇرلۇك
بولسۇن؛ مال - چارۋا، بايلىق، سېتىۋې-
لىنغان نەرسىلەرگە نىسبەتەن ئىگىسىگە
مەڭگۈ قۇتاتسۇن، ئەسقاتسۇن، دېگەن مەنى-
نى بىلدۈرىدۇ.

بېشىدا بارنىڭ قېشىدا بار

بۇ، ئىززەت - ھۆرمىتى بار، مەرتىۋى-
لىك، ئابرۇيلۇق ئادەمدە باشقىلارغا ئېھتى-
ياجلىق بولغان ھەممە نەرسە تېپىلىدۇ،
دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بېشىغا كەلگەن باسماقچى

بۇ، بېشىدىن بىرەر ئىش ئۆتكەن ئادەم
ھەر قانداق ئىشتا تەجرىبىلىك بولىدۇ، بىر-
قېتىم ئۇچرىغان زىيانغا ئىككىنچى قېتىم

ئۇچرىماسلىق ئۈچۈن چارە - تەدبىر قوللىنىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بېشىڭغا قىلىچ كەلسىمۇ توغرا سۆزلە

بۇ، ھەر بىر ۋىجدان ئىگىسى دۇچ كەلگەن ھەر قانداق خەۋپ - خەتەر، ئۆلۈم ئالدىدىمۇ قىلچە ئىككىلەنمەستىن ھەقىقەت ئۈچۈن ئادىل، ھەق، راست گەپ قىلىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

بېشىڭغا ھەر بالا كەلسە، خۇي - پەيلىڭدىن كۆر

بۇ، ھەركىم بىرەر كەلگۈلۈك، بالا - قازا، ھادىسىلەرگە دۇچ كەلگەندە باشقىلارنىڭ زىيانكەشلىكى دەپ قارىماي، بەلكى ئۆزىنىڭ ناچار ئەخلاق، خاتا سۆز - ھەرىكىتىنىڭ كاساپىتىدىن بولغانلىقىنى بىلىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

بېشىڭ نەدىن كېتەر – تىلىڭدىن

بۇ، ھەركىم كۆپ ھاللاردا ئويلىماي دەپ تاشلىغان گەپ - سۆزدىن خاتالىشىدىغانلىقىنى، تىل خاتالىقى ئادەمنى تۈرلۈك يامان ئاقىۋەتلەرگە گىرىپتار قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بېشىڭنى كىم سىلىسا ماشايىقىڭ شۇ، يېنىڭدا كىم ئولتۇرسا چىرايلىقىڭ شۇ

بۇ، بىراۋغا ياخشىلىق قىلىپ، يار - يۆلەك بولغان ئادەم شۇ كىشىنىڭ نىجاتكارى، شەپقەتچىسى بولىدۇ؛ چىن دىلىدىن مۇھەببەت بېغىشلىغان، كۆڭلىدىن سۆيگەن، ياخشى كۆرگەن كىشىسى ئەڭ گۈزەل يارى بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ:
«باي بالىسىغا تېگىپ مۇشۇنداق ئازابلارنى تارتقۇچە، دەپ ئويلىدى نازۇكئاي ئىچ - ئىچىدىن يېنىپ، قەدىرىمگە يېتىدىغان گاداي بالىسىغا تېگىپ، خاتىرجەم ئۆتكىنىم ئەۋزەل ئەمەسمىدى... كونىلار ‹بېشىڭنى كىم سىلىسا ماشايىقىڭ شۇ، يېنىڭدا كىم ئولتۇرسا چىرايلىقىڭ شۇ، دەپ بىكار ئېيتماپتىكەن».

بېشىڭ ئىككى بولمىغۇچە، قاچاڭ ئىككى بولماس

بۇ، يالغۇز، تەنھا ياشاشنىڭ مەنىسىز ئىكەنلىكىنى، بويتاقلىق تۇرمۇش روناق تاپمايدىغانلىقى، بەرىكەتلىك تۇرمۇش ئىناق ئائىلە قۇرۇش بىلەن بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بېشى يوقنىڭ ئېشى يوق

بۇ، ئاتا - ئانىسى، يۆلەنچۈكى يوق، ئىگە - چاقىسىز كىشىنىڭ يەيدىغان - ئىچىدىغىنى يوق، تۇرمۇشى موھتاجلىقتا ئۆتىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ: بىز مۇنداق جىددىي ئىشتا يۇرتنى ئويلىشىمىز كېرەك! كونىلار «بېشى يوقنىڭ ئېشى يوق» دەيدۇ، ئەگەر يۇرت كونىلىرىنىڭ بىرىدە نائىنساپ ئادەملەرنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالسا، ئۇ چاغدا ئەل يەيدىغان نېنىنى تاپالماي قالىدۇ، بىزنىڭ مۇبارەك يۇرتىمىزنىڭ نامى ئالەمدىن ئۆچۈپ كېتىدۇ، دەپتۇ ۋەزىر پادىشاھقا.

بېغى بارنىڭ تېغى بار

بۇ، ① باغ كىشىلەرگە بايلىق ۋە را-

ھەت - ھالاۋەت ئاتا قىلىدىغان تۈگىمەس خەزىنە ئىكەنلىكىنى؛ ② كۆچمە: ئانا گويا بىر باغنىڭ سىمۋولى، ئۇ پەرزەنتىگە چەك-سىز ئىللىق مېھىر - شەپقەتنى بىلەن غەم-خورلۇق قىلغۇچى يۆلەنچۈك، مۇقەددەس بىر پاناھ ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

بېگىڭگە يەتكۈچە بېلىڭ ئۈشتۈلار

بۇ، ئەمەلدار، كاتتىباشلارنىڭ ھەر ئىشتا تىلى بىر ئىكەنلىكىنى، ئۆز ئارا بىر - بىرىنى قوللايدىغانلىقىنى، ئۇلار بىلەن قارشىلىشىپ پايدا ئالغىلى بولمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بېگىم ئالۋاڭغا زورلايدۇ، موللام دۇئاغا

بۇ، بەزىلەر كەمبەغەل، ئاجىزلارنى ئەمىلىگە تايىنىپ، بەزىلەر تۈرلۈك ھىيلە - نەيرەڭ ۋاستىلەرگە تايىنىپ قاقتى - سوق-تى، بوزەك قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بېگىم چىقتى يامۇلدىن،
قورقۇپ كەتتىم دورغىسىدىن

بۇ، ئابرۇيپەرەس، ھەشەمەتكە ئام-راق، داۋراڭنى ياخشى كۆرىدىغان ئەمەلدار-نىڭ قول ئاستىدىكى چاپارمەنلىرى ھەيۋە-چى، پوپوزىچى ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

بېگىمدىن گۇمان بولدى،
ماڭا ئۇۋال (بولدى)

بۇ، پايدا - مەنپەئەت كويىدا پارا يەپ، ئادالەتسىز، ناھەق ئىش قىلىپ، پۇقرانى قاقشىتىپ زورلۇق قىلىدىغان نائىنساپ ئە-مەلدارلارنىڭ چىرىكلىكىنى، نەپسانىيەت-چىلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

بېگىم ئۇچۇن خىزمەت،
ئۆزۈم ئۇچۇن ئوقەت

بۇ، ھۆكۈمەت نامى بىلەن ۋەزىپە ئىجرا قىلىشنى سۇيىئىستېمال قىلىپ، نەپسانى-يەتچىلىككە بېرىلگەن، قاقتى - سوقتىلىق بىلەن ئۆز نەپسىگە چوغ تارتقانلارنىڭ چى-رىك ئىستىلىنى بىلدۈرىدۇ.

بېلى ئاغرىمىغاننىڭ نان يېيىشىگە باق

بۇ، ئىشلىمەي، ئەجىر قىلماي، تەي-يارغا ھەييار بولۇپ، ھالاۋەت كۆرۈشنى، باشقىلاردىن ئارتۇق بەھرىمەن بولۇشنى ئىز-دەيدىغانلارنىڭ تەييارتاپلىق خۇسۇس-سىيەتلىرىنى بىلدۈرىدۇ.

بېلى بوشنىڭ گېپى بوش

بۇ، ئىش خۇش ياقمايدىغان، بوشاڭ، ئىرادىسىز ئادەملەر جۈرئەتلىك سۆزلىيەل-مەيدۇ، پىكىردە بىر قارارغا كېلەلمەي-دۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بېلىق بېشىدىن سېسىيدۇ

بۇ، باشلىقلار چىرىكلەشسە تۆۋەندىكى-لەرنىمۇ بۇزىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بېلىق دەريادا سۇغا تەشنا

بۇ، مول - مەمۇرچىلىق شارائىتتىمۇ يوقسۇزلۇق، نامراتلىق دەردىدە ئاچلىقتىن قىينىلىدىغان، توق تۇرمۇشقا موھتاج بول-دىغان كەمبەغەللەرنىڭ بارلىقىنى بىلدۈرى-دۇ.

بېلىق سۇغا تارتىدۇ،
توشقان سايغا(تارتىدۇ)

بۇ، پېكىر - مەزھەپتە بىرلىككە كېلەلمەي، ھەركىم ئۆز ئالدىغا ئۆز بېشىمچىلىق بىلەن ئىش كۆرىدىغانلارنىڭ شۆھرەتپەرەسلىك، شەخسىي قەھرىمانلىق خۇسۇسىيەتلىرىنى بىلدۈرىدۇ.

بىتەلەي تالقان يېسە،
قارنىدىن بوران چىقىپتۇ

بۇ، يوقسۇل - نامراتلار تەلەيسىز بولىدۇ. تەلەيسىزلەرنىڭ قىلغان ئىشى كەمبەغەللىك تۈپەيلىدىن ئىلگىرى باسمايدۇ، قىلغان ئەجرى، ئەمگىكى بىكار كېتىدۇ، ئۇمىدى يوققا چىقىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بىتەلەيگە سۇ كەلسە
ئاللاكۇدىن يار كېتىپتۇ

بۇ، تەتۈر پېشانە، تەلەيسىز ئادەم بىرەر تاپاۋەت، ياخشىلىققا ئېرىشسە، كۈتۈلمىگەن بالا - قازا، ھادىسىگە يولۇقىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بىر ئاتا ئون بالىنى باقار،
ئون بالا بىر ئاتىنى باقالماس

بۇ، ئاتا - ئانا قانچىلىك كۆپ بالىسى بولسىمۇ ھەممىسىنى بېقىپ، قاتارغا قوشۇشقا تىرىشىدۇ، لېكىن پەرزەنتلەر چوڭ بولۇپ، پۇل تېپىشقا باشلىغاندىن كېيىن بىر - بىرىگە سىلىق سېلىشىپ ئاتا - ئانىسىغا ئوبدان قارىماي، ئۇلارنى قىيىن ئەھۋالغا چۈشۈرۈپ قويىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بىر ئارزۇ ئون ئارزۇنى تۇغىدۇ

بۇ، مەلۇم بىر جەھەتتە ئارزۇسىغا يەتكەن كىشى داۋاملىق يېڭى ئارزۇلاردا بولىدۇ. ئومۇمەن ئادەم ئارزۇدىن خالىي بولالمايدۇ، لېكىن توغرا بولمىغان ئارزۇ ھەرگىز ئەمەلگە ئاشمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بىر ئانىدىن ئارغامچا -
توقۇناقتىن باشقىسى چۈشەر

بۇ، بىر قورساقتىن تۇغۇلغان بالىلارنىڭ خۇي - پەيلى، مىجەز - خاراكتېرى ھەر خىل بولىدىغانلىقىنى، بىر - بىرىگە زادىلا ئوخشاشمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بىر بىكار ئوننى بىكار قىلىپتۇ

بۇ، ئىش خۇش ياقمايدىغان، ئېرىنچەك، بوشاڭ ئادەم ئۆزىنىڭ ھورۇنلۇق ئادەتلىرىنى باشقىلارغا سىڭدۈرۈپ، ئىشتىن يالتايتتۇرۇپ، بىكار تەلەپ، ئاقنانچى قىلىپ قويىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بىر پاتمان ئالتۇنۇڭ بولغۇچە،
بىر تاپان يېرىڭ بولسۇن

بۇ، تىرىكچىلىكتە يەر - زېمىن ئالتۇن - كۈمۈش، بايلىقتىن ئەۋزەل ئىكەنلىكىنى، پۇل، مال - دۇنيانى خەجلىسە تۈگەيدىغانلىقىنى، لېكىن يەر - زېمىن تۈگىمەس خەزىنە بولۇپ، ئىشلەتكەنگە تۈگىمەيدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بىر پۇل بېرىپ ئۇسسۇلغا سالسا،
ئون پۇل بېرىپ توختاتقىلى بولماس

بۇ، غەرەز ئۇقمايدىغان، قائىدە بىلمەيدىغان، ئەخمەق ئادەمگە بىرەر ئىشنى تاپشۇرسا كۆڭۈلدىكىدەك قىلالمىغانلىقىنىڭ ئۈستىگە چېكىدىن ئاشۇرۇۋېتىپ توسقىلى بولمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بىر پىلەكتە مىڭ خەمەك

بۇ، بىر ئاتا - ئانىدىن مىجەز - خۇلقى، ئەخلاقى بىر - بىرىگە ئوخشىمايدىغان، ياخشى ئەۋلادمۇ، يامان ئەۋلادمۇ دۇنياغا كېلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بىرتاغار ياڭاقنى ياڭاقچىلىك تاش چاقار

بۇ، ئەقىل - پاراسەتكە تولغان، بىلىملىك بىر دانا ئادەم بىر مەھەللە ياكى بىر يۇرتنىڭ خەلقىنى باشقۇرالايدۇ؛ پەم - پاراسەت، چارە - تەدبىر ئىشلىتىپ دۇچ كەلگەن خەۋپ - خەتەر، مۇشكۈللۈكنىڭ ئالدىنى ئالالايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بىرتال باش — بىر قوشۇق ئاش

بۇ، ئاشلىق ھاياتنىڭ ئاساسى ئىكەنلىكى، ئاشلىق بولمىسا، ياشاشقا بولمايدىغانلىقى، شۇڭا ھەممەيلەننىڭ ئاشلىقنى قەدىرلىشى، ھەرگىز زايە قىلماسلىقى لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بىر تال ئۈزۈم قىرىق كىشىگە يېتەر

بۇ، ھەر ئىشتا كۆڭۈلنى كەڭ تۇتۇپ، شەخسىيەتچىلىك، ئىچى تارلىق قىلماي، كەڭ قورساقلىق بىلەن بار ئىمكانىيەتتىن بىرلىكتە تەڭ بەھرىمەن بولۇپ، ئورتاق ياشاش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

بىر چوڭنىڭ سۆزىگە كىر، بىر كىچىكنىڭ

«بىر چوڭنىڭ گېپىنى ئاڭلا، بىر كىچىكنىڭ (گېپىنى ئاڭلا)» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

بىر چوڭنىڭ گېپىنى ئاڭلا،
بىر كىچىكنىڭ (گېپىنى ئاڭلا)

بۇ، ئەقىل ياشقا باغلىق ئەمەس، ھەر ياشتا بىر ئەقىل بولىدىغانلىقىنى، ياشانغانلارنىڭلا گېپىگە ئېسىلىۋالماي، ياشلارنىڭمۇ پىكرىگە قۇلاق سېلىش لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بىر خار بولغان،
بىر ئەزىز بولماي قالماس

بۇ، ئادەم ئۆز ھاياتىدا ھەمىشە بىر خىل ئۆتۈۋەرمەيدۇ، مەلۇم سەۋەبلەر تۈپەيلى قەدىر - قىممەتكە ئېرىشەلمەي رىيازەت چەككەن كىشى ھامان بىر كۈنى بەخت، ئامەتكە مۇيەسسەر بولۇپ، ئىززەت - ھۆرمەتكە ئېرىشىدۇ، خارلىنىپ قالغان نەرسە ئەزىزلىنىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بىر خوتۇننىڭ ھىيلىسى
قىرىق ئەرنىڭ ھىيلىسىدىن ئارتۇق

بۇ، ئادەمگەرچىلىكنى بىلمەيدىغان، ساختىپەز، ئالدامچى ئاياللارنىڭ قاقتى - سوقتى قىلىشقا ماھىرلىقىنى، ھىيلە - نەيرەڭنىڭ كۆپلۈكىنى بىلدۈرىدۇ.

بىر خۇشاللىقنىڭ بىر يىغىسى بار

بۇ، ۋەزىيەت ھەمىشە بىر خىل بولۇۋەرمەيدۇ، خاتىرجەملىك كەينىدىن بىئاراملىق، كۆڭۈللۈك ئىش كەينىدىن كۆڭۈلسىزلىك، بەخت كەينىدىن بەختسىزلىك يۈز بېرىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بىر خىل تۇرساڭ،
يۈز يىل ئۆمۈر كۆرىسەن

بۇ، ئادەم ياشلىقىدىن باشلاپ ھەر خىل كەيپ - ساپاغا بېرىلمەي، سالامەتلىكىنى ئاسراپ، بەدەن چېنىقتۇرۇشقا ئادەتلىنىپ ئۇزاق ئۆمۈر كۆرۈشكە ئاساس يارىتىش كېرەك، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بىر سەر ئالتۇنۇڭ بولغۇچە،
بىر مىسقال ئەقلىڭ بولسۇن

بۇ، مال - دۇنيا، بايلىق قانچىلىك كۆپ بولغان بىلەن خەجلىسە تۈگەيدۇ. ئەقىل ئىنساننىڭ تۈگىمەس زېھنى بايلىقى. ئىنسان ھايات پائالىيىتىدە ئەقىلگە تايىنىپ نى - نى ئىشلارنى ۋۇجۇدقا كەلتۈرىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بىر سۆز بىلەن ئەر ئۆلمەس

بۇ، تۇرمۇشتا كەمچىلىك، سەۋەنلىكسىز ئادەم بولمايدۇ. كەڭ قورساق، مەرد ئادەم گەپ - سۆز، تەنقىد ئاڭلىسىمۇ ئۆزىنى يوقاتمايدۇ، چۈشكۈنلىشىپ كەتمەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بىر سىرلىق بول،
سەككىز قىرلىق بول

بۇ، ھەركىم ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتتە ئامما بىلەن چىقىشىپ، دېگىلى بولمايدىغان ئىشلارنىڭ مەخپىيەتلىكىگە، سىر ساقلاشقا ماھىر بولۇش كېرەك، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بىر شاتراق موزاي پادىنى بۇلغار

بۇ، قائىدە - يوسۇننى بىلمەيدىغان، تاپتىن چىققان يامان ئادەم ئۆزىنىڭ ئەسكىلىكى بىلەن ئەل - يۇرتنىڭ نامىغا داغ كەلتۈرۈپ ئامانلىقىنى بۇزىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بىر قارلىغاچ كەلمەك بىلەن باھار بولماس

بۇ، بىر پۈتۈنلۈكنىڭ تولۇق ئەكس ئېتىشى ئۈچۈن قىسمەن بېشارەتنىڭ ياكى چىرايلىق بىر بەلگىنىڭ مەلۇم بولۇشى كۇپايە قىلمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بىر قىزى بار بەگزادە،
ئىككى قىزى بار خانزادە

بۇ، قىزلىق ئائىلە سىرلىق، كىبىرلىك، مەنمەنچى، ھەشەمەتچى، ئابرۇيپەرەس ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ: ئۇ «بىر قىزى بار بەگزادە، ئىككى قىزى بار خانزادە» دېگەن ماقالنى يادىغا ئېلىپ كۈلۈمسىرىدى، سەككىز قىزى بارغا قانداق ماقال تۈزۈش كېرەككىن؟ سۈت ھەققىدىن تارتىپ بىر - بىرلەپ يۈلۈپ ئېلىش كېرەك، دېدى ئاندىن ئۆز - ئۆزىگە.

بىر كۆرگەن تونۇش،
ئىككى كۆرگەن تۇغقان

بۇ، ئىجتىمائىي تۇرمۇشتا كىشىلەر ئۆزئارا بىر - بىرىگە كۆيۈنۈپ، رەھىم - شەپقەت قىلىپ، ئادەمگەرچىلىك، ئىناق، ئىتتىپاقلىق بىلەن ياشاش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

بىر كۆرگەن تونۇش،
ئىككى كۆرگەن دوست

«بىر كۆرگەن تونۇش، ئىككى كۆرگەن تۇغقان» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

بىر كۈن ئالدىرىغاندىن
قىرىق كۈن ئەقىل سورىما

بۇ، بىر ئىشنى ھەل قىلالماي باش قېتىنچىلىقى بىلەن گاڭگىراپ قالغان ئادەمنىڭ ئۇزاققىچە ئەس - ھوشى ئەسلىگە كېلەلمەيدۇ ۋە باشقىلارغىمۇ ئەقىل - مەسلىھەت بېرەلمەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بىر كۈن بۇرۇن تېرىساڭ،
ئون كۈن بۇرۇن يىغىسەن

بۇ، ھاياتلىقتا ۋاقىت ئىنسان ئۈچۈن ھەممىدىن مۇھىم، قىممەتلىك ئىكەنلىكىنى، ھەر قانداق ئىشتا ۋاقىتنى چىڭ تۇتۇپ، پەيتنى قولدىن بەرمەسلىك كېرەكلىكىنى؛ ۋاقىتنى چىڭ تۇتماي، پەيتنى كەتكۈزۈپ قويغاندا كېلىپ چىققان زىياننىڭ ئورنىنى تولدۇرۇۋالغىلى بولمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بىر كۆڭۈلۈك يولداشقا قىرىق كۈن سالام

بۇ، باشقا كۈن چۈشكەندە، ئېھتىياجلىق كۆڭۈللەردە ئەسقاتقان دوست - ھەمراھنى ئەستىن چىقارماي، ئۇنىڭغا دائىم ھۆرمەت بىلەن مىننەتدارلىق بىلدۈرۈش كېرەك، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بىر كىشى ياققان ئوت
يۈز كىشىنى ئىسسىتار

«بىر تال ئۈزۈم قىرىق كىشىگە يېتەر» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ: كونىلار «بىر كىشى ياققان ئوت يۈز كىشىنى ئىسسىتار» دەيدۇ، شۇ كىچىك بالىلارنىڭ چېيى بىلەن بىر ماشىنا ئادەم گېلىمىزنى ھۆللىدۇق. بۇ نېمە دېگەن ياخشى بالىلار، دېدى يېنىمدا ئولتۇرغان ئايال.

بىرگە تەگكەن ياخشى،
ئىككىگە تەگكەن پاخشى

بۇ، ئەردىن قەستەن ئاجرىشىپ كەينى - كەينىدىن ياتلىق بولۇشنى ئۆزىگە ئادەت قىلىپ، ئار - نومۇسنى يوقاتقان سەممىيەتسىز ئاياللارنىڭ ۋاپاسىزلىق خۇسۇسىيەتلىرىنى بىلدۈرىدۇ.

بىر گۆرگە سۇ كىرسە،
مىڭ گۆردە ئەنسىزچىلىك

بۇ، بىر ئائىلە ياكى بىر مەھەللىدە كۆتۈلمىگەن بىر ھادىسە، ئاپەت يۈز بەرسە ئۆز دائىرىسى بىلەنلا تۈگىمەي، بەلكى ئەل - يۇرت پاراكەندىچىلىك ئىچىدە قالىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ: كونىلار «بىر گۆرگە سۇ كىرسە، مىڭ گۆردە ئەنسىزچىلىك» دېگەندەك، مەريەم ئېرىنىڭ دەردىدە نېمە قىلارىنى بىلمەيتتى.

بىر گۈل ئېچىلماق بىلەن باھار بولماس

«بىر قارلىغاچ كەلمەك بىلەن باھار بولماس» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

بىرلىك بولماي، تىرىكلىك بولماس

بۇ، ئىناق، ئىتتىپاق ئۆتۈشنىڭ ياخشى ئىش ئىكەنلىكى، ئىتتىپاقلىق بولغاندىلا ۋەزىيەت مۇقىم، ئىشلەپچىقىرىش روناق تاپىدىغانلىقى، تۇرمۇش شاد - خۇرام، باياشاتلىقتا ئۆتىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بىر مەستتىن قورق،
بىر مۆرىمەستىن (قورق)

بۇ، مەست ئادەم كەيپلىكتە ئەس - ھوشىنى يوقىتىپ ئىزا، نومۇسنى بىلمەي، رەسۋا، پەسكەش ئىشلارنى قىلىدۇ؛ زۇۋان سۈرمەيدىغان جىمغۇر ئادەم ئويلىغىنىنى قىلىدۇ. بۇ خىل ئادەملەردىن ھەر ۋاقىت ھەزەر ئەيلەش كېرەك، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بىر مۇدۇرگەن ئون مۇدۇرەر

بۇ، تۇرمۇشتا ئەقلىنى ئىشلەتمەي، ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي يېقىلىشقان ئادەم ئۆمۈر بويى يېقىلىشتىن خالىي بولالمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بىرنى بىر كىم بېرەر،
كۆپنى ئەمگەك (بېرەر)

بۇ، ھەر كىم باشقىلاردىن ياردەم كۈتمەي، تەمەگەرلىكتىن خالىي ھالدا، ئۆز كۈچىگە تايىنىپ، ئۆز ئەمگىكى بىلەن ياشىشى كېرەكلىكىنى، باشقىلاردىن بىر نەرسە تەمە قىلىش ياخشى خىسلەت ئەمەسلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

بىرنى كەسسەڭ، ئوننى تىك

بۇ، ئورمان ئەھيا قىلىش، ئورماننى ئاسراش، مۇھاپىزەت قىلىش ھەممە كىشىنىڭ مەجبۇرىيىتى ئىكەنلىكىنى، دەل - دەرەخلەرنى قالايمىقان كەسمەي، بەلكى بوش ئورۇنلارغا كۆپلەپ دەرەخ تىكىپ مۇھىتنى كۆكەرتىشكە تەشەببۇسكار بولۇش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

بىرنىڭ كاساپىتى مىڭغا

بۇ، بىر ئەسكى ئادەمنىڭ بولمىغۇر ئىش - ھەرىكىتى ئائىلىسىنىڭ، ئەھلى مەھەللىسىنىڭ، جامائەتنىڭ شەنىگە داغ كەلتۈرىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بىر ھاپ، بىر ھۇم

بۇ، ئوزۇقلانغاندا تاماقنىڭ ئاشقازاندا ئوبدان ھەزىم بولۇپ بەدەنگە ياخشى سىڭىشى ئۈچۈن، ھەر بىر چىشلەم نان ياكى تاماقنى ئالدىرىماي ياخشى چايناپ يۇتۇش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

بىر ھارغاندىن سورىما،
بىر ئاچقاندىن (سورىما)

«بىر ھارغانغا گەپ قىلما، بىر ئاچقانغا» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

بىر ھارغانغا گەپ قىلما،
بىر ئاچقانغا (گەپ قىلما)

بۇ، سەپەردە ياكى ئىشلەپ چارچىغان

چاغدا كىشىگە ھارغىنلىق ۋە ئىچىرقاش تۇ-
يۇلىدىن ھېچنەرسە خۇش ياقمايدۇ، بۇ خىل
كىشىلەرنىڭ ئەس - يادى ئارام ئېلىش،
غىزالىنىشتا بولغاچقا، رايىغا بېقىش كې-
رەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

بىر ئېغىزدىن چىققان سۆز
مىڭ ئېغىزغا يېيىلار

«ئوتتۇز چىشتىن چىققان سۆز ئوتتۇز
ئەلگە تارقايدۇ» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

بىرى پۇل يىغسا، بىرى خالتا تىكەر

بۇ، ئىشچان ئائىلىنىڭ كىشىلىرى خا-
تىرجەم، باياشات ياشاش ئۈچۈن ئورتاق تى-
رىشچانلىق كۆرسىتىپ، بىرى بايلىق توپ-
لىسا، بىرى ئاش - ئوزۇق ئېلىشنىڭ غې-
مىنى قىلىپ تۇرمۇشغا ماددىي شارائىت
ھازىرلاش كويىدا بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرى-
دۇ.

بىرى تويۇپ سەكرەيدۇ،
بىرى توڭۇپ(سەكرەيدۇ)

بۇ، بېيىغان، پۇلدار ئادەم توقلۇقتىن
كۆرەڭلەپ شادلانسا، كەمبەغەل، نامرات
يوقسۇزلۇق ئاچ - يالىڭاچلىق دەردىدە خار-
لىقتىن زارلىنىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرى-
دۇ.

بىرى چالما دەپ تاشلىۋەتسە،
بىرى ئالما دەپ ئالار

بۇ، بەزىلەر تەرىپىدىن ئەرزىمەس، ئې-
تىبارسىز دەپ قارىلىپ خارلانغان، تاشلى-
ۋېتىلگەن ئادەم ياكى نەرسە باشقىلارنىڭ نە-
زىرىدە قەدىرلىك، ئېتىبارلىق بولۇپ ئالا-
ھىدە ئەتىۋارلىنىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بىرى ئۆلمىگۈچە، بىرى كۈن كۆرمەس

بۇ، بۇزۇق، قارانىيەت، ئەسكىلەر يو-
قالمىغۇچە، ئاق كۆڭۈل، رەھىمدىل، ياخ-
شى ئادەملەرگە خاتىرجەملىك بولمايدىغانلى-
قىنى بىلدۈرىدۇ.

بىر ئىت قاۋىسا،
ھەممە ئىت تەڭ قاۋاپتۇ

بۇ، بىراۋ بىر ئىش توغرۇلۇق سۆزلى-
سە ئۇنىڭ توغرا ياكى خاتالىقى، ھەق ياكى
ناھەقلىقىنى سۈرۈشتۈرمەي قارىغۇلارچە
قۇۋۋەتلەپ ئەگىشىدىغان، مەۋقەسى يوق،
تۇراقسىز ئادەملەرنىڭ خۇسۇسىيىتىنى بىل-
دۈرىدۇ.

بىر ئىت كۆرۈپ قاۋىسا،
مىڭ ئىت كۆرمەي قاۋايدۇ

«بىر ئىت قاۋىسا، ھەممە ئىت تەڭ
قاۋاپتۇ» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

بىر ياخشىلىق مىڭ بالادىن قۇتقۇزار

بۇ، بىراۋغا قىلىنغان ھەر قانداق بىر
ياخشىلىق ھەرگىز ئۇنتۇلمايدۇ ۋە بىكار
كەتمەيدۇ. ئۇ ۋاقتى كەلگەندە تۈرلۈك قى-
يىنچىلىق، پالاكەتتىن ساقلاپ قالىدۇ، دې-
گەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بىر ياخشىلىق ئۇنتۇلماس،
بىر يامانلىق (ئۇنتۇلماس)

بۇ، بىراۋغا قىلىنغان ھەر قانداق بىر

ياخشىلىق ياكى يامانلىق ھەرگىز بىكار كەتـ-مەيدۇ ۋە ئۇنتۇلمايدۇ، ئۇ ھامان قايتىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بىزنىڭكىگە كەلسەڭ يەپلا،
سېنىڭكىگە بارسام گەپلا

بۇ، بىراۋنىڭكىدە مېھمان بولۇشقا، زىياپىتىنى يېيىشكە ئامراق، ئۆزىنىڭكىگە كەلگەنلەرنى قۇرۇق گەپ بىلەن تەكەللۇپ قىلىپ ئۇزىتىدىغان، زىياپەت بېرىشنى، مېھمان قىلىشنى خالىمايدىغان پىخسىق ئا-دەملەرنىڭ ئۇستاتلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بىر ياشقىمۇ بىر ئۆلۈم،
مىڭ ياشقىمۇ بىر (ئۆلۈم)

بۇ، تۇغۇلۇش، ئۆلۈش مۇقەررەر ھا-دىسە بولۇپ، ئەھمىيەتلىك، شەرەپ بىلەن ئۆلۈش ھەركىم ئۇچۇن يۇكسەك، ئۇلۇغ پە-زىلەت ئىكەنلىكىنى، ئۆلۈمگە پىسەنت قىلـ-ماسلىقنى بىلدۈرىدۇ.

بىر شاختا گۈلمۇ بولىدۇ،
تىكەنمۇ بولىدۇ

«بىر ئانىدىن ئارغامچا - توقۇناقتىن باشقىسى چۈشىدۇ» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

بىر ياغاچتىن ئوقلۇقمۇ چىقىدۇ،
پوقلۇقمۇ چىقىدۇ

«بىر ئانىدىن ئارغامچا - توقۇناقتىن باشقىسى چۈشىدۇ» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

بىسىناق پادىشاھتىن،
سىنالغان گاداي ياخشى

بۇ، مەقسەت - مۇددىئاسىنى، نىيىتىد-

كـ-نى چۈشەنگىلى، بىلگىلى بولمايدىغان، بىرلىك قىلىپ ئەلنىڭ دەردىگە يەتمەيدىـ-غان، تەكەببۇر ئەمەلداردىن كۆرە، دائىم ئەلنىڭ غېمىنى يەيدىغان، ئەلگە سادىق نامـ-رات ئادەم ياخشى دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ: نازاكەت خېنىم قېشىنى ئۇچۇرۇپ مىيىقىدا كۈلدى - دە، مەن «بىسىناق پادىشاھتىن، سىنالغان گاداي ياخشى» دېگەن گەپنى ئاڭـ-لىغان، باتۇق سىلىنىڭ نەزەرلىرىدە قاچقۇن بولۇشى مۇمكىن. لېكىن مېنىڭ نەزىرىمدە ئۇ بويى ئالتۇن، قوۋۇرغىسى كۈمۈش يىـ-گىت! دېدى...

بىغەرەز پادىشاھتىن چوڭ

بۇ، غەرەز ئۇقمايدىغان، قائىدە - يو-سۇن بىلمەيدىغان، يولسىز، ئۇششۇق ئادەم مويسىپىت، مۆتىۋەر، يۇرت كاتتىلىرىغا ھەر ۋاقىت بىھۆرمەتلىك قىلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بىغەرەزدىن دوزاخ قېچىپتۇ

بۇ، غەرەز ئۇقمايدىغان، قائىدە - يو-سۇن بىلمەيدىغان، يولسىز، ئۇششۇق ئادەمـ-گە لەنەت، نەپرەت، قارغىشمۇ ئۆتمەيدۇ. ھەتتا جازامۇ كار قىلمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بىكار بولساڭ كېپەك تاسقاپ يە

بۇ، بىكار يۈرۈش ئادەمنى ئىشتىن چىقىرىپ، ھۇرۇنلاشتۇرۇپ، خەقنىڭ نەزىـ-رىدىن چۈشۈرۈپ قويىدۇ؛ ئىش ئادەمنى چېنىقتۇرىدۇ، بەلگىلىك ھەققە ئىگە قىلىدۇ ۋە تەييارتاپلىقتىن ساقلايدۇ، دېگەن مەنىنى

بىلدۈرىدۇ.

بىكار تۇرغۇچە، بىكار ئىشلە

«بىكار بولساڭ كېپەك تاسقاپ يە» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

بىكارچىنىڭ چولىسى يوق،
قىلغىلى ئىشى (يوق)

بۇ، ئىش خۇش ياقمايدىغان، بىكار تەلەپ ئادەملەر ئىش تېپىلسىمۇ ئىشلەشنى خالىمايدۇ، كۈن بويى لاغايلاپ، بىكار يۈرۈشنى ياخشى كۆرىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بىگىز تاغاردا توختىماس

«بىگىز قاپتا ياتماس، ئۆلۈك تاغاردا (ياتماس)» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ:

خىيانەت ھەر زامان چۇنكى خىيانەت،
بىگىز تەشمەي تاغارنى تۇرماس
سالامەت.

ماقالمۇ بار تېخى مەنىسى ئايدىن:
«ئىشتانغا چىقارغان كۆڭۈلگە تايىن».

بىگىز قاپتا ياتماس،
ئۆلۈك تاغاردا (ياتماس)

بۇنىڭ «بىگىز تاغاردا توختىماس»، «بىگىز قاپتا تۇرمايدۇ»، «بىگىز قاپتا ياتماس»، دېگەندەك ۋارىيانتلىرى بار بولۇپ، ھەر قانداق بىر ۋاستە، چارە - تەدبىر بىلەن ھەقىقەتنى يوشۇرۇپ قالغىلى، ھەق - ناھەقنى ئاستىن - ئۈستۈن قىلغىلى بولمايدىغانلىقىنى، يوشۇرۇلغان سىر ھامان ئاشكارا بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ: نۇرۇل بوۋاي ئامانقۇلنىڭ گېپىنى قۇۋۋەتلەپ مۇنداق دېدى: بىگىز قاپتا ياتماس، ئۆلۈك تاغاردا (ياتماس) دەپ، بۇ ئىشنىڭ سىرىمۇ ئېچىلىپ قالار.

بىلگەن بىلگىنىنى ئىشلەر،
بىلمىگەن بارمىقىنى چىشلەر

بۇ، قولىدىن ئىش كېلىدىغان، كەسىپ ئۆگەنگەن ياراملىق كىشى ھۈنىرىگە تايىنىپ جان باقىدۇ؛ قولىدىن ئىش كەلمەيدىغان، كەسىپ ئۆگەنمىگەن ھۈنەرسىز كىشى تۇرمۇشتا قىينىلىپ، پۇشايمان يەپ ئۆتىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بىلگەن بىلمىگە ئىشىنەر،
بىلمىگەن نېمىسىگە (ئىشىنەر)

بۇ، ئوقۇغان، كۆپنى كۆرگەن، بىلىملىك ئادەم سەۋىيىسىگە، قابىلىيىتىگە ئىشىنىدىغانلىقىنى؛ ئوقۇمىغان، ئىش كۆرمىگەن، بىلىمسىز، قارىنتۇرۇك ئادەمنىڭ ئىشەنگۈدەك ھېچ نەرسىسى يوقلۇقىنى بىلدۈرىدۇ.

بىلگەن يولۇڭنى ئاتاڭغا بەرمە

بۇ، ھەركىم ئۆزى توغرا، پايدىلىق دەپ بىلگەن ئىشىدىن ياناماسلىق، پىلانىنى بۇزماسلىق، ئۇنى سىر تۇتۇپ، باشقىلارغا ئېيتماسلىق، كىشىنىڭ سالاسىغا كەتمەسلىك لازىم، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ:

بۈگۈن ئۇقساق تېخى بىزنى جەھەننەم
سارى باشلارمىش،
ئېچىپ كەڭرى قويۇننى بىز يىلان
ئاسراپتىمىزيارەب.

ئۇنىڭ باتىل خىيالىچە بويارمىش قانغا
دۇنيانى،
بۇنىڭدىن زور گۇناھ بولماس، خاتا
چاغلاپتىمىز يارەب.
«ئاتاڭغا بەرمىگىن بىلگەن يولۇڭنى»
دەر ئىدى دانا،
نادامەت ئوتىدا، ئەپسۇس، جىگەر
داغلاپتىمىز يارەب.

بىلگىنىڭنى ئەلدىن ئايىما

بۇ، ھەر كىم ئەقلىنى، پەمىنى ئىشقا سېلىپ، قولىدىن كەلگىنىنى، بىلگىنىنى خەلققە بېغىشلاپ، بارلىقىنى خەلقىنىڭ مەنپەئىتىگە سەرپ قىلىش كېرەك، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بىلمەسلىك ئەيىب ئەمەس،
سورىماسلىق ئەيىب

بۇ، ھەر قانداق كىشى ھەممىلا نەرسىنى بىلىپ كېتەلمەيدىغانلىقىنى، بىلمىگەننى سوراپ بىلىش كەمچىلىك بولمايدىغانلىقىنى، لېكىن بىلمىگەننى سوراپ ئۆگەنمەستىن بىلەرمەنلىك قىلىش توغرا ئەمەسلىكىنى، تىرىشمايدىغان، ئۆگەنمەيدىغان كىشى ھامان زىيان تارتىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بىلمىگەنگە ياخشىلىق قىلما،
تىڭشىمىغانغا سۆز (قىلما)

بۇ، قىلغان ياخشىلىقنى بىلمەيدىغان، ئادەمگەرچىلىكى يوق، ۋاپاسىز ئادەمگە ياخشىلىق قىلىش ھاجەتسىز ئىكەنلىكىنى، توغرا پىكىر، مەسلىھەتنى ئاڭلىمىغانغا سۆزلىمەسلىك، نەسىھەت قىلماسلىق كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

بىلمىگەن يەرنىڭ ئوي - چوڭقۇرى تولا

بۇ، يات كىشىگە نىسبەتەن كۆرمىگەن، ئەلمى - تەلمىنى بىلمىگەن يەر سىرلىق، مۇرەككەپ بولىدىغانلىقى، شۇڭا بارغان يەرنىڭ ئەھۋالىنى ئىگىلەپ ۋەزىيەتنى ياخشى بىلىش، تەدرىجىي ماسلىشىش لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بىلىكى چوڭ بىرنى يېڭەر،
بىلىمى چوڭ مىڭنى (يېڭەر)

بۇ، ئوقۇغان، بىلىملىك ئادەم ئەقلىي قابىلىيىتى بىلەن ھەر قانداق مۇشكۈلاتقا، رەقىبىگە تاقابىل تۇرۇپ غەلىبىگە ئېرىشەلەيدۇ؛ ئوقۇمىغان، بىلىمسىز، نادان ئادەم جىسمانىي كۈچىگە تايىنىپ، ۋاقىتلىق جان ساقلىيالايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بىلىم ئەقىلنىڭ چىرىغى

بۇ، بىلىم كىشىنىڭ زېھىن - تەپەككۇر قابىلىيىتىنىڭ ئېشىشىغا ئىمكانىيەت يارىتىپ بېرىدىغان، ئەل ئىچىدە ھۆرمەتكە ئىگە قىلىدىغان تۈگىمەس مەنىۋى بايلىق بولۇپ، كىشىنىڭ قەلب دۇنياسىنى يورۇتىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بىلىمسىزگە ھال ئېيتقۇچە،
ئىچىڭدە سىڭىپ كەتسۇن

بۇ، ئوقۇمىغان، نادان ئادەمگە ھال ئېيتىپ زارلانماسلىقنى، ئىچكى ئەھۋالىنىڭ باشقىلارغا ئاڭلىنىپ سۆز - چۆ-

چەك، مەسخىرە ئوبيېكتى بولۇشتىن ساقلى-
نىش ئۈچۈن سەۋرچانلىق بىلەن سىر ساق-
لىشى كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

بىلىمسىزگە ئىش يوق،
ئىشسىزغا ئاش(يوق)

بۇ، دەۋرنىڭ تەرەققىيات تەلىپىگە ئا-
ساسەن ئوقۇش، بىلىم ئېلىش زۆرۈر ئىكەن-
لىكىنى، ئوقۇمىغان، نادان ئادەم ھېچ ئىش-
قا يارىماي، ئىشسىز قالىدىغانلىقىنى، ئىش-
سىز ئادەم تىرىكچىلىك قىلالمايدىغانلى-
قىنى بىلدۈرىدۇ.

بىلىمسىزلىك نامراتلىقتىن يامان

بۇ، ئادەم تۇرمۇشتا جاپاغا چىداپ ئىش-
لەش ئارقىلىق نامراتلىقتىن قۇتۇلۇشقا بو-
لىدىغانلىقىنى، لېكىن ئوقۇماي، بىلىم ئال-
ماي، نادانلىقتا ئۆتۈش ئەڭ قورقۇنچلۇق،
قۇتۇلغۇسىز نامراتلىق ئىكەنلىكىنى بىلدۈ-
رىدۇ.

پ

پاچىقىغا پىت چۈشۈپتۇ،
ئىشىغا چىۋىن (چۈشۈپتۇ)

بۇنىڭ «پۇچقىقىغا پىت چۈشۈپتۇ، ئىشىغا چىۋىن» دېگەن ۋارىيانتىمۇ بار بولۇپ، بىرەر سەۋەب بىلەن ئارىسالدىلىقتا خىيالى ئۆزگەرگەن، نىيىتى بۇزۇلغاننىڭ ئىشى بۇزۇلىدىغانلىقىنى، تاپاۋىتى، پايدا - مەنپەئىتى زىيانغا ئۇچرايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پاختەكتە بار كۆڭۈل تورغايدا يوقمۇ

«پاختەكتە بار كۆڭۈل، تورۇلغىدا يوقمۇ» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

پاختەكتە بار كۆڭۈل تورۇلغىدا يوقمۇ

بۇ، كۆڭۈلنىڭ ناھايىتى نازۇك، ئىنچىكە بولىدىغانلىقى، ئەرزىمەس ئىشلار ئۈچۈن باشقىلارنىڭ كۆڭلىنى ئاغرىتماسلىق، كۆڭۈل قالىدىغان ئىشلارنى قىلماسلىق لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پادا باققاندا دوست ئىدۇق،
ياڭاق چاققاندا ئايرىلدۇق

بۇ، جەبىر - جاپادا بىللە بولۇپ، ھالاۋەت كۆرىدىغان چاغدا قارشى تەرەپنىڭ ۋاپاسىزلىق قىلىپ ئۆز قەدىناسىدىن يۈز ئۆرۈگەنلىكى ۋە ئۇنى تاشلىۋەتكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

پادىچى ئىككى بولسا،
ئارىدا توقلى ئۆلەر

بۇ، ئىش ئۈستىدە خوجايىن كۆپ بولسا، «ئادەم جىق يەردە ئېشەك ھارام» دېگەندەك ئۆزئارا بىر - بىرىگە سېلىق سېلىشىپ، ئىشنى كېچىكتۈرۈپ، بۇزۇپ قويىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پادىدىن ئايرىلغاننى بۆرە يەر

«ئايرىلغاننى قار باسار، بۆلۈنگەننى بوران» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

پادىشاھ ئادىل بولسا،
پۇقرا مايىل بولار

بۇ، باشلىققا نىسبەتەن خىزمەتتە توغرا يول تۇتۇش بىلەن رەھبەرلىك سەنئىتىگە ماھىر بولۇشنىڭ زۆرۈرلۈكىنى، قول ئاستىدىكىلەر شۇنىڭغا ئاساسەن ئىناق، ئىتائەتچان بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پادىشاھ بىلەن تاز چىقىشالماس،
ئۆردەك بىلەن غاز (چىقىشالماس)

بۇ، يۇقىرىدىكىلەرنىڭ تۆۋەندىكىلەرنى كۆزگە ئىلمايدىغانلىقىنى، گۈزەل، چىرايلىقلارنىڭ كۆرۈمسىزلەرنى ياراتماسلىقتەك ئىچى تارلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پادىشاھ قەرزدارلىڭ بولسا،
ئەرزىڭنى خۇدا ئاڭلىسۇن

بۇ، ھوقۇقىغا تايىنىپ پۇقرالاردىن ئالغان پۇل، نەرسىلەرنى قايتۇرمايدىغان، تەلەپ قىلسا بەرمەيدىغان چىرىك ئەمەلدارلارنىڭ زورلۇق، ئۆكتەملىكىنى بىلدۈرىدۇ.

پادىشاھلىق ئەل بىلەن،
تۆمۈرچىلىك يەل بىلەن

بۇ، ھەر قانداق باشلىق، رەھبەر ئاممىغا تايىنىش، ئاممىغا كۆيۈنۈش بىلەن قۇدرەت تاپىدۇ، ھۈنەرۋەن - كاسىپ ھۈنەرگە تايىنىپ، ھۈنىرى ئارقىلىق داڭ چىقىرىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

پادىشاھ مەست بولسا،
دۆلىتى غەرق بولىدۇ

بۇ، بىرەر باشلىق - ئەمەلدار ئۆزىنىڭ سالاھىيىتىگە خىلاپ ھالدا ئەقلىدىن ئېزىپ، چىرىكلەشسە ئۇنىڭ خەلقى، دۆلىتى، يۇرتى تۇرلۇك مۇشكۇلات، ئاپەتلەرگە ئۇچراپ نامراتلىقتا ۋەيران بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ: شاۋاز ھەسەن ۋەزىرنى يول ئۇستىدە قەستلەپ ئۆلتۈردى. ئات باقار داۋۇتنى ئۆلۈمگە بۇيرۇدى، داۋۇت قېچىپ كەتسە ئورنىغا دادىسىنى ئۆلتۈرۈپ، ماڭا بۆھتان چاپلاپ، زىندانغا سالغۇزدى، «پادىشاھ مەست بولسا، دۆلىتى غەرق بولىدۇ» دەيدىغان گەپ بار، شاھىم، بۇ ئىشلارنى تەخلىمىدىڭىز، غاپىللىق پالاكەتكە تارتىدۇ، دېدى جالالىدىن.

پادىشاھنىڭ ئەمرى ۋاجىپ

بۇ، دۆلەتنىڭ قانۇنىغا، ھۆكۈمەتنىڭ پەرمان، بۇيرۇقىغا ئەمەل قىلىش، بويسۇنۇش ھەممە كىشىگە ئورتاق بولغان پۇقرالىق مەجبۇرىيەت ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ: ئى مۇسۇلمانلار، ھەدىسلەردە قەيت قىلىنىدۇكى پادىشاھنىڭ ئەمرىنى تۇتۇش ۋاجىپ، دېدى روزى غوجا.

پادىشاھنىڭ قۇيرۇقى ئۇزۇن،
قولتۇقى كەڭ

بۇ، ئەمەلدار - باشلىقنىڭ كۆز ئالدىدا، ئەتراپىدا ئىش بېجىرىش، مەسىلىنى ھەل قىلىش قۇلايلىق ئىكەنلىكىنى، رەھبەردىن يىراق، ئاساسىي قاتلامدا ئىش بېجىرىش، مەسىلىنى ھەل قىلىش قۇلايسىز، قاتمۇقات رەسمىيەت ئۆتكەللىرىدىن ئۆتۈشكە مەجبۇر بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پادىشاھنىڭ كۆزىدە بولغۇچە،
كۆڭلىدە بول

بۇ، ئادەتتىكى كىشىلەرگە نىسبەتەن ھەر قايسى قاتلام رەھبەرلىرى بىلەن ياخشى چىقىشىپ، ئىناق بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئىشەنچىسىگە ئېرىشىشنىڭ مۇھىم ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

پادىشاھنىڭ كۆڭلى پاقىغا چۈشۈپتۇ

بۇ، مەنسەپدار، مەرتىۋىلىك كىشىلەر ئىچىدە سالاھىيىتىگە نامۇناسىپ ھالدا ئەرزىمەس، ئېتىبارسىز نەرسىلەرگە كۆڭلى چۈشۈپ، ياخشى كۆرۈپ قالىدىغان غايىسىز، غۇرۇرسىز چاكىنا كىشىلەرنىڭ بارلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پاراسەتسىز پالاكەتكە يولۇقار

بۇ، ئاق - قارىنى، ھەق - ناھەقنى پەرق ئېتەلمەيدىغان، دىتسىز ئادەم كۆتۈلمىگەن خېيىمخەتەرگە، بەختسىزلىككە ئۇچرايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پارچە بۇلۇتتىن يامغۇر كۆتمە

بۇ، تارقىلىپ كەتكەن پارچە بۇلۇتتىن يامغۇر ياغمىغاندەك، بېخىل ۋە نامراتتىن مەدەت، ياردەم تىلەش ئەمەلگە ئاشمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پارقىرىغاننىڭ ھەممىسى ئالتۇن ئەمەس

بۇ، ئادەم چىرايلىق كىيىنىپ، سالاپەتلىك يۇرسىلا ئۇنى ئېسىل، ئۇلۇغ، پەزىلەتلىك دېگىلى بولمايدۇ، بەلكى ئۇنىڭ ياخشى ئادەملىكى پاك - ديانەتلىك، ئاق كۆڭۈل، ۋىجدانلىق بولۇشى بىلەن ئىپادىلىنىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

پاقا بىر سەكرەر، ئىككى سەكرەر، ئۈچىنچىسىدە ئورىغا چۈشەر

بۇ، خاتالىق ئۆتكۈزگەن، ئەيىبلىك ئادەم قىلمىشىنى يوشۇرۇپ، مەلۇم ۋاقىت جاۋابكارلىقتىن قېچىپ قۇتۇلۇپ كەتكىنى بىلەن، ھامان بىر كۈنى قانۇن تورىغا چۈشۈپ تېگىشلىك جازاسىنى تارتىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پاقا سوزۇلۇپ يىلان بولالماس، موماي ياسىنىپ جۇۋان (بولالماس)

بۇ، ئۆزىنىڭ يارىلىشىغا، ھالىغا باقماي باشقىلاردىن قامەت، ھۆسن تالىشىپ، دورامچىلىق قىلىدىغان ئادەملەرنىڭ ياسا-
چۈقلۇقىنى بىلدۈرىدۇ.

پاقا ئۆكۈز بىلەن تەڭ بولىمەن دەپ، يېرىلىپ كېتىپتۇ

«كەكلىك قاغىنىڭ مېڭىشىنى دورايمەن دەپ چاترىقى يىرىلىپ كېتىپتۇ» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

پاقىنىڭ بەختىدىن شۆڭقارنىڭ شورلۇقى ياخشى

بۇ، قورقۇنچاق، نامەرد ئادەمنىڭ ئامەتلىك كۈنىدىن، مەرد، باتۇرنىڭ كۆڭۈلسىز، بىتەلەي ئۆتكىنى ئەۋزەل، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

پاقىنىمۇ دەسسىسە «ۋاق» دەيدۇ

«بوغۇزلايمەن دېسەڭ، قويمۇ تېپىرلايدۇ» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

پاكار تاغ يايلاقتا يارىماس، قىسقا يىپ كىلەككە (يارىماس)

بۇ، كىچىك ۋە ئاز نەرسە تەلەپ، ئېھتىياجنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

پاكار ئىشككە ھەركىم مىنەر

بۇ، ياۋاش، ئاجىزلارنى ھەممە ئادەمنىڭ بوزەك قىلغۇسى كېلىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پاڭ بىلەن ئورتاق بولدۇم، گەپ ئاڭلىتالماي پورداق بولدۇم

بۇ، غەرەز ئۇقمايدىغان، جاھىل - ئۆزۈمچىل ئادەملەر بىلەن ئەپسىل بولغىلى

لارنى ئەدەپلىك، قائىدە ـ يوسۇنلۇق بولۇشقا ھەر قانچە تىرىشىپ دەۋەت، نەسىھەت قىلغان بىلەنمۇ كار قىلمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پالتا بار يەردە كەكە تور يېمەس

بۇ، تەسىرى چوڭ، كۈچلۈك نەرسە تۇرغان يەردە تەسىرى كىچىك، كۈچسىز نەرسىنىڭ ۋەزنى بولمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پالتا تەگمىگەن ياغاچ بولماس

بۇ، ھەر قانداق كىشى ھاياتلىقىدا زىيان ـ زەخمەتكە ئۇچرايدۇ، بېشىغا تۈرلۈك ھادىسە، كەلگۈلۈك، يامان كۈنلەر كېلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

پالتا چۈشكۈچە كۆتەك دەم ئاپتۇ

بۇ، بىرەر ئىش، ۋەزىپىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن يېتەرلىك شەرت ـ شارائىت، ئىمكانىيەتنىڭ تەل بولۇشىدىن باشقا پەيت ۋە ۋاقىتنى كۈتۈش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ: مادامىكى «پالتا چۈشكۈچە كۆتەك دەم ئاپتۇ» دېگەندەك، بۇ «مەخپىي توي» پۈرسىتىدە «ئالتۇنچىلار» قوراللىق پىتلىقلارنىڭ «پاناھىدا» خېلى ئوبدان ئارام ئېلىۋېلىشتى.

پالتا كەلگۈچە كۆتەك ئارام ئاپتۇ

«پالتا چۈشكۈچە كۆتەك دەم ئاپتۇ» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ: ھاجى، ئەل ـ يۇرت بەك تاسقىلىپ كەتتى، يىگىتلەرنىڭمۇ جېنى تۈمۈر ئەمەس، «پالتا كەلگۈچە كۆتەك ئارام ئاپتۇ» دەپ، بىزگىمۇ بىر ئاز ئارام كېرەك. لى دارىنىنىڭ نىيىتىنىمۇ چۈشىنىپ تۇرۇۋېتىمەن، دېگەنگە ئوخشاش گەپلەر بىلەن سالى دورغىلارنى قايىل قىلدى.

پالتاڭنى ئېلىپ تاغقا يۈر،
سېۋەتىڭنى ئېلىپ باغقا يۈر

بۇ، ھەرقانداق كەسىپ، ھەر قانداق ئىشنى قىلىشتا ئۇنىڭغا كېرەكلىك، ئېھتىياجلىق بولغان ئەسۋاب ـ ئۈسكۈنىلەر تەل بولۇش لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پالتىنىڭ سېپىغا
موزاي تېزەكلەپ قويۇپتۇ

بۇ، بىراۋغا ياردەم قىلىشنى خالىمايدىغان بېخىل، ئىچى تار ئادەم باشقىلارغا بار نەرسىسىنى ئاياپ ھەر خىل باھانە ـ سەۋەب بىلەن بەرگۈسى كەلمەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

پالتىدىن زۇۋان كەپتۇ،
قاتىلدىن ئىمان (كەپتۇ)

بۇ، بىراۋغا زىيان يەتكۈزگەن ئەيىبلىك ئادەم پاكىت ئالدىدا ھامان ئۆزىنىڭ جىنايى قىلمىشىنى ئىقرار قىلىشقا مەجبۇر بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پالتىنىڭ چۈلدىسىدا ئوتۇن يېرىپتۇ

بۇ، بىرەر ئىشقا ئەقلىنى ئىشلىتەلمەيدىغان، پەم ـ پاراستى يوق، ئەخمىقانە ئىش قىلىدىغانلارنىڭ ھاماقەتلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

پالچىدا داڭگال تولا،
شائىردا خىيال (نولا)

بۇ، پالچى ماھارەتلىك بولۇش ئۈچۈن پال ئېچىشنى كۆپ يىغىدۇ، شائىر ئىجادىيەتتە تېما تاللاش ئۈچۈن تەپەككۇرنى كۆپ قىلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ: ۋاي - ۋۇي، يىگىت، يەنە نېمە يېزىۋاتىسىز؟ «پالچىدا داڭگال تولا، شائىردا خىيال» دېگەن سۆز راست ئىكەن - دە! دېدى ئۇ لۇتپۇللاغا.

پالغا ئىشەنمە، پالسىزمۇ يۈرمە

بۇ، بولىدىغان ئىشنى ئالدىن مۆلچەرلەيدىغان، ھۆكۈم قىلىدىغان تەخمىنىي پەرەز بولۇپ، ئۇنىڭغا ئىشىنىش توغرا ئەمەسلىكىنى، لېكىن بەزى ھاللاردا ھەر ئېھتىماللىقا قارشى پالدىن پايدىلىنىشقىمۇ بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پالۋان دەرد يەيدۇ،
پاللىرى گۆش (يەيدۇ)

بۇ، خەلقپەرۋەر ئەزىمەتلەر ھەر قانچە دەرد - ئەلەم، ئازاب - ئوقۇبەت تارتىسىمۇ، جاپاغا، قىيىنچىلىققا چىداپ، باشقىلارنى بەخت - سائادەتلىك باياشات تۇرمۇشقا ئېرىشتۈرىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

پايدا بىلەن زىيان بىر تۇغقان

بۇ، ئادەم بەزىدە ماددىي ۋە مەنىۋى جەھەتتىن نەپ - ھايانغا ئېرىشىدۇ، بەزىدە زىيان - چىقىمغا ئۇچرايدۇ. بۇ تىرىكچىلىكتە يۈز بېرىپ تۇرىدىغان نورمال ھادىسە ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ: ياش بالا زىيانغا چىدىماي تولغانغاندا، دادىسى: ئاھ ئۇرما، بالام، «پايدا بىلەن زىيان بىر تۇغقان» دېگەندەك، تۇغقانچىلىقتا ھەر ئىككىلىسى بولۇپ تۇرىدۇ، يامىنى ئاھ ئۇرۇش، ئىبراھىم ھاجىم زىيانغا چىدىماي، ئاھ ئۇرۇپ بىر ھەپتە ئىچىدىلا ئۆلۈپ كەتتى، دېدى.

پايدىسىز ئوغرىنىڭ
گۈندىدا تۇرغىنى زىيان

بۇنىڭ «پايدىسى يوق ئوغرىدىن، گۈندىنىڭ بىكار تۇرغىنى ياخشى» دېگەن ۋارىيانتىمۇ بار بولۇپ، بىراۋغا ياخشىلىق قىلمايدىغان، پايدىسى تەگمەيدىغان ئادەمنىڭ بارىدىن يوقى ياخشى، تۇرغىنىدىن كەتكىنى تۈزۈك، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ: بۇ خىيالىي سارىڭ ئىكەن، بۇنى زىنداندىن چىقىرىۋېتىڭلار، پايدىسىز ئوغرىنىڭ گۈندىدا تۇرغىنى زىيان، دەپ بۇيرۇق بېرىپتۇ پادىشاھ.

پايدىسى يوق بايدىن،
سۇيى يوق ساي ياخشى

«ئەل سۆيمىگەن — مېۋىسىز قاقشال دەرەخ»نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

پايدىنى كۆرسە بۇرگىدەك چاققان،
زىياننى كۆرسە كىرپىدەك ياتقان

بۇ، پايدا - مەنپەئەت، ھوزۇر - ھالاۋەتكە ھەممىدىن چەبدەس، تەييار تۇرىدىغان؛ ئىش - ئەمگەك، جاپا - مۇشەققەتنى كۆرسە باش تارتىپ، قاچىدىغان تەييارتاپلارنىڭ ئۇستاتلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بەرىشنىڭ ئىشىدىن
شەيتان قىزغىنىپتۇ

بۇ، بەزى كەسىپ ئەھلىلىرى پايدا -

مەنپەئەتتە ئۇستۇنلۇك تالىشىپ، ئۆزئارا
بىر ـ بىرىنى كۆرەلمەي ھەسەتخورلۇق، ئى-
چىتارلىق قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پەس ئۇچقان ئېگىز قونار،
ئېگىز ئۇچقان پەس (قونار)
بۇ، كەمتەر، كىچىك پېئىل ئادەم ئام-
مىنىڭ ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولۇپ، ئۇز-
لۇكسىز ئالغا باسىدىغانلىقىنى؛ ئۆزىنى
چوڭ تۇتىدىغان كىبىرلىك ئادەم تەكەببۇر-
لۇقى، چوڭچىلىق خۇيى بىلەن ئاممىنىڭ
نەزىرىدىن چۈشۈپ قالىدىغانلىقىنى
بىلدۈرىدۇ.

پەس يەردە ياتما سەلگە كېتەرسەن،
دۆڭ يەردە ياتما يەلگە (كېتەرسەن)
بۇ، ھەر يەرنىڭ شەرت ـ شارائىتى،
ۋەزىيىتى بويىچە ئىش تۇتۇش، باشقىلارنىڭ
ئالدىغا ئۆتۈۋالماي، كەينىدىمۇ قالماي،
توغرا، نورمال ئىش كۆرۈش كېرەكلىكىنى
بىلدۈرىدۇ.

پەس يەرنىڭ توپىسى تاغ كۆرۈنەر
«ئادىمى يوق ئۆيدە ئۆچكىنىڭ ئېتى
ئابدۇراخمان» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

پەشنى كېسىپ يەڭنى ياماپتۇ
بۇ، ھەر ئىشنى ئەقىل ھەم پەم بىلەن
ئويلىنىپ قىلىش، مۇھىم نەرسىنى زۆرۈ-
رىيەتسىز ئىشقا زايە قىلماسلىق، ئەھمى-
يەتسىز، كىچىك ئىشنى دەپ ئورۇنسىز
بەدەل تۆلىمەسلىك لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پەلەككە ئالدىنىپ،
خەمەكسىز قاپتۇ
بۇ، ئىشلىمەي، ئەجىر قىلماي باشقى-
لاردىن شەپقەت، ياردەم كۈتۈپ، تەييار
نەپ، مەنپەئەت تەمەسى بىلەن ھېچنېمىگە
ئېرىشەلمەي، قۇرۇق قول قېلىپ، ئۈمىدى-
نىڭ يوققا چىققانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پەمسىز باتۇرلۇق،
قورۇلى يوق مىلتىق
بۇ، ھەر قانداق ئىشتا ئەقىل ئىشلەت-
مەي، تەۋەككۇلچىلىك بىلەن قارامىلىق قى-
لىش خۇددى نىشانسىز ئېتىلغان ئوققا ئوخ-
شاش ھېچقانداق نەتىجە بەرمەيدىغانلىقىنى
بىلدۈرىدۇ.

پەمسىز پەلەمپەيدىن يىقىلار
بۇ، بىرەر ئىشقا ئەقىل، پەم ئىشلەت-
مەيدىغان، دىتسىز ئادەم خاتا ماڭغان قەدى-
مىنىڭ تۈپەيلىدىن پېشكەللىككە دۇچار بو-
لىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پەمسىزنىڭ پاراستى يوق،
غەمسىزنىڭ پاراغىتى (يوق)
بۇ، بىرەر ئىشقا ئەقىل، پەم ئىشلەت-
مەيدىغان دىتسىز ئادەم پاراسەتسىز بولىدۇ؛
ھېچنېمىگە كۆڭۈل بولمەيدىغان، غەم يې-
مەس، بىغەم ئادەم خاتىرجەم تۇرمۇش شارا-
ئىتىغا، راھەتكە ئېرىشەلمەيدۇ، دېگەن مە-
نىنى بىلدۈرىدۇ.

پەمى يوق كىشىنىڭ
مەززىسى يوق ئىشىنىڭ
بۇ، بىرەر ئىشقا ئەقلىنى ئىشلەتمەيدى-

غان، پەمسىز ئادەمنىڭ بېجىرگەن ھەر قاد-
داق ئىشى سۇپەتلىك، پۇختا، كۆڭۈلدىكى-
دەك بولمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پوفاققا ياقا ياراشماس

بۇ، جىسمانىي جەھەتتىن تەندۇرۇس
بولمىغان، نۇقسانلىق كىشى ھەر قانچە يا-
سانسىمۇ ئەيىبىنى يوشۇرالمايدۇ، ياراشقۇ-
دەك كىيىم كىيەلمەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىل-
دۈرىدۇ.

پوفاقنىڭ ئۈستىگە سۆگەل چىقىپتۇ

بۇ، بىر ئوڭۇشسىزلىق ياكى قىيىنچى-
لىق ئۈستىگە يەنە بىر قىيىنچىلىق، كەلگۈ-
لۈكنىڭ قوشۇلۇپ كەلگەنلىكىنى بىلدۈرى-
دۇ.

پوقا چالما ئاتساڭ،
ئۈزۈمگە چاچرار

بۇنىڭ «پوقا چالما ئاتساڭ يۈزگە
چاچرار» دېگەن ۋارىيانتىمۇ بار بولۇپ، قا-
ئىدە - يوسۇن بىلمەيدىغان، ئەدەپسىز،
پەس ئادەملەردىن ھەزەر ئەيلىمەي، ئۇ-
لارغا تېگىپ قويغاندا بىھۇدە ھاقارەتكە ئۇچ-
رايدىغانلىقىنى، ئۇلارنىڭ بىشەملىك قىلى-
شىغا يول ئېچىپ بېرىدىغانلىقىنى بىلدۈرى-
دۇ.

پوقنى ئوسۇرۇق بىلەن ياپقىلى بولماس

بۇ، بىرەر خاتالىق ياكى جىنايەتنى ھەر
قانداق يول بىلەن يوشۇرۇپ قالغىلى، ھىيلە
- مىكىر ئىشلىتىپ باستۇرۇۋەتكىلى بول-
مايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پولۇ قورۇشتىن، شورپا سورۇشتىن

بۇ، تاماق ئېتىشتە دىققەت قىلىشقا،
بىلىشكە تېگىشلىك بىر يۈرۈش قائىدە بار-
لىقىنى، تۆشۈك ماھارىتىدە ھەركىم بۇنىڭغا
ئەستايىدىل كۆڭۈل قويۇپ، تاماقنى مەززى-
لىك پىشۇرۇش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇتالمىغان ياغاچ پۇتاقلىق

بۇنىڭ «پۇتالمىغان ياغاچ تىكەنلىك»
دېگەن ۋارىيانتىمۇ بار بولۇپ، ① دەرەخنى
پۇتاپ تۇرۇش ناھايىتى مۇھىم ئىكەنلىكى،
پۇتالغان دەرەخ تۈز، پۇتاقسىز ئۆسۈپ ماتې-
رىيال بولىدىغانلىقى، پۇتىمىغاندا ھەر تە-
رەپكە شاخلاپ ماتېرىيالغا يارىمايدىغانلىقىنى
بىلدۈرىدۇ. ② كۆچمە: ئادەمنى تەربىي-
لەش ئىنتايىن زۆرۈر ئىكەنلىكى، تەربىي-
لەنگەن ئادەم نۇقسانسىز، ياراملىق، تەربى-
يىلەنمىگەن ئادەم نۇقسانلىق، يارامسىز بو-
لىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇت پۇتقا ھەمراھ،
قول قولغا (ھەمراھ)

بۇ، تىرىكلىكتە كىشىلەر ئۆزئارا ئا-
دەمگەرچىلىك بىلەن بىر - بىرىگە كۆيۈ-
نۈپ، رەھىم - شەپقەت قىلىشنى،
مۇشكۈل ئىشلاردا، ئېغىر كۈنلەردە
ھەمدەم بولۇشنى بىلدۈرىدۇ.

پۇتتىن يىقىلغان تۇرار،
تىلدىن يىقىلغان تۇرالماس

بۇ، پۇتى زەخىملەنگەن ئادەم ساقىيىپ
ئەسلىگە كېلەلەيدۇ، خاتا گەپ قىلىپ يېڭى-
لىشقان ئادەم تەسەۋۋۇر قىلغۇسىز يامان
ئاقىۋەتكە قېلىپ مەڭگۈ باش كۆتۈرەلمەي-

دۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇتقا تاپسا باشقا يوق؛
باشقا تاپسا پۇتقا (يوق)

بۇ، تاپقىنى كۈندىلىك تۇرمۇشىغا يەتمەيدىغان، ئېھتىياجىغا ئۇلگۈرمەيدىغان، بىرگە تاپسا، بىرگە يوق ئۆتىدىغان ئادەملەرنىڭ يوقسۇزلۇق، نامراتلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇتۇڭنىڭ توغرىلىقىغا قارىما،
يولۇڭنىڭ توغرىلىقىغا قارا

بۇ، ھەركىم يۈرۈش - تۇرۇشقا ئەھمىيەت بەرگەندىن باشقا، ئىش - ھەرىكەت، ئېلىم - بېرىم مۇناسىۋەتلىرىدە پاك - دىيانەتلىك بولۇش ئۈچۈن نىيەتنى توغرىلاشنىڭ لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇتى كىچىك چاققانىنى كىيەر،
پۇتى يوغان تاپقانىنى (كىيەر)

بۇ، تەن قۇرۇلۇشىنى نورمال يېتىلدۈرۈشكە ئەھمىيەت بەرگەن كىشى خالىغان ئاياغنى تاللاپ كىيەلەيدۇ، ئەھمىيەت بەرمىگەنلەرنىڭ پۇتى يوغىناپ، ئاياغ كىيىمدىن قىينىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇتى ئۆيگە كىرگۈچە،
كەشى تۆرگە چىقىپتۇ

بۇ، بىرەر مەنسەپ، مەرتىۋىگە ئېرىشىپلا ئۆزىنى باسالماي، كۆرەڭلەپ، باشقىلارنى كۆزگە ئىلمايدىغان، قائىدە - يوسۇننى بىلمەيدىغان كىشىلەرنىڭ نومۇسسىزلىقىنى بىلدۈرىدۇ: ئەپسۇسكى، پۇتى ئۆيگە كىرگۈچە، كەشى تۆرگە چىقىپتۇ، دېگەندەك، روزى موللا شۆتاڭغا كىرىش بىلەنلا، كەلگۈسىدە قولغا كېلىدىغان تۆڭچىلىق ياكى قانداقتۇر باشقىچە ھوزۇر - ھالاۋەتلىرىنى ئەسلەپ، ئويۇن - تاماشا ۋە كەيپ - ساپاغا بېرىلگەنىدى.

پۇت يۈگۈرۈكى ئاشقا،
ئېغىز يۈگۈرۈكى باشقا

«ئاياغ يۈگۈرۈكى ئاشقا، ئېغىز يۈگۈرۈكى باشقا» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ: مۇندىن كېيىن كىمگە بولمىسۇن ئۇنداق بولمىغۇر گەپلەرنى قىلمىسىڭىزلا بولدى، — دېدى خەلىچە خېنىم، ئاندىن، — كونىلاردا «پۇت يۈگۈرۈكى ئاشقا، ئېغىز يۈگۈرۈكى باشقا» دېگەن گەپ بار، — دەپ مۇلايىم كۈلۈپ قويدى.

پۇختا ئىشتىن كاۋاك چىقماس،
يەككە قولدىن چاۋاك (چىقماس)

بۇ، ھەر ۋاقىت ئورتاق ھەمكارلىشىپ، ئېھتىياتچان بولۇپ، مەسلىھەت بىلەن قىلىنغان ئىش مۇكەممەل، مۇستەھكەم بولۇپ، ھەرگىز چاتاق، نۇقسان كۆرۈلمەيدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇرۇچتىن پوستەك پۈتەر

بۇ، ئاز نەرسىنىڭ جۇغلىنىشىدىن كۆپ نەرسە ھاسىل بولىدىغانلىقىنى، كىچىك ئىشلار ئارقىلىق نى - نى چوڭ ئىشنىڭ ۋۇجۇدقا چىقارغىلى بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇشايمان پايدا بەرمەس

بۇ، ھەركىم ئىشتىن بۇرۇن ئەقلىنى

ئىشقا سېلىپ، ئوبدان پىكىر يۈرگۈزۈش كېرەكلىكىنى، ناتوغرا قىلمىشى ئۈچۈن ئازابلىنىپ، ھەسرەت چېكىش پايدىسىز ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇل ئالدىدا ئېزىقما،
مەنسەپ دېسە قىزىقما

بۇ، ھەركىم پۇلنى دەپ نىيىتىنى بۇزماسلىقى، يولدىن ئازماسلىقى، ئاينىپ چىرىكلەشمەسلىكى؛ مەنسەپ، مەرتىۋىگە بېرىلمەسلىكى كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇل ئەجەلگە داۋا بولماس

بۇ، پۇل بىلەن ئۆلۈمگە تاقابىل تۇرغىلى، ئۆلۈمنى كېچىكتۈرگىلى، ئۆلمەسلىكنىڭ ئامالىنى قىلغىلى بولمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇل ئەقىل ئۆگىتەر،
تون مېڭىشنى تۈزىتەر

بۇ، پۇل - بايلىق ئادەمنىڭ ھەر بىر ئىشىغا قۇلايلىق ئىمكانىيەت تۇغدۇرۇپ، پاراسەت ئاتا قىلىدۇ. ياخشى كىيىم ئادەمنى باشقىلار ئالدىدا ھۆرمەت، ئابرۇيغا ئېرىشتۈرىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇل بار چاغدا مىڭى دوست،
پۇل تۈگىگەندە قېنى دوست

بۇ، پۇلى، مال - دۇنياسى بار چاغدا دوست، ئاغىنە بولىدىغان، تۈگىگەندە ئۆزلىرىنى چەتكە تارتىدىغان، باشقا كۈن چۈشكەندە ئەسقاتمايدىغان ۋاپاسىز، ئالدامچىلارنىڭ ساختىپەزلىك قىلمىشىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇل بايغا ئاقىدۇ،
سۇ سايغا (ئاقىدۇ)

بۇ، ھەر تەرەپتىن سىرغىغان سۇ ئاۋۇپ سايغا ئاقىدىغانلىقىنى؛ ھەر كەسىپ، ھەر ساھەدىكى ئىش - ئوقەتتە دەسمايىسى كۆپ ئادەمنىڭ پايدا، تاپاۋىتى ھەسسىلەپ كۆپىيىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇل بولسا جاڭگالدا شورپا

بۇ، پۇل - ئىقتىساد ھەممىنى ھەل قىلىدۇ، پۇل بولسا يوقنىمۇ بار قىلغىلى بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇل بېرىپ يۇرت تالاش،
ئاش بېرىپ تۆر (تالاش)

بۇ، پۇرسەت، شارائىت يار بەرگەندە ئادەم يۇرت كۆرۈپ نەزەر دائىرىسىنى، تۇرمۇش بىلىمىنى بېيىتىش كېرەكلىكىنى، يوقسۇل، نامراتلارغا خەيرىخاھ، يار - يۆلەك بولۇپ، خەلقنىڭ ھۆرمىتىگە ئېرىشىشنىڭ يۈكسەك پەزىلەت ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇل — پۇلى جىقلارغا تاتلىق

بۇ، دائىم پۇلنىڭ غېمىدە بولىدىغان، پۇلپەرەس — پۇلدارلارغا پۇل - مالنىڭ مېھرى شېرىن بىلىنىپ، بېيىغانچە پۇلدىن ئۈمىد ئۈزەلمەيدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇل تاپارغا سەن تۇرساڭ،
يەپ ياتارغا مەن تۇراي

بۇ، ئىش - ئوقەت قىلماي بىكار يۈرۈپ، باشقىلارنىڭ ئەمگىكى بىلەن ياشاشقا، تەيياردىن نەپ ئېلىشقا ئادەتلەنگەن بىكار تە-

لەپلەرنىڭ ھۆرۈنلۈكىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇل تاپتىم ياخشى بىلەن يېيىشكىلى،
يامان بىلەن دېيىشكىلى

بۇ، تاپقىنىنى ئەل - يۇرتتىن ئايىماي، بارىدىن يوقسۇل، نامراتلار بىلەن ئورتاق بەھرىمەن بولۇپ، بېخىللارنىڭ پىخسىقلىقىنى مەسخىرە قىلىدىغان مەردلەرنىڭ سېخىيلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇل تاپقان ئەقىل تاپىدۇ

بۇ، بىر تەڭگىسى بار ئادەمنىڭ بىر تەڭگىچىلىك ئەقلى بولىدۇ، مىڭ تەڭگىسى بار ئادەمنىڭ شۇنىڭغا لايىق ئەقلى بولىدۇ، پۇلى قانچە كۆپەيسە ئەقلىمۇ شۇنچە ئاشىدۇ دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ: ئۇ ئوغلىدىكى ئوقەتچانلىق، پەم - پاراسەتنى بايقاپ، سودىدا يېڭى يول تېپىپ ئۆرلەۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، «پۇل تاپقان ئەقىل تاپىدۇ» دېگەندەك، ئون ئوغۇلغا بەرگۈسىز بىر ئوغۇلنىڭ يېتىشىۋاتقانلىقىدىن سۆيۈنۈپ، پۇل تاپقانسېرى ئەقلىمۇ تېپىۋاتىدۇ، ئەقىلگە راسا تولۇۋاتىدۇ، دەپ ھاياجانلاندى.

پۇل تاپقۇچە ئەقىل تاپ

بۇنىڭ «پۇل تاپقۇچە يول تاپ» ۋە «پۇل تاپقۇچە، ھېساب تاپ» دېگەن ۋارىيانتلىرىمۇ بار بولۇپ، پۇل تېپىش، بېيىش ئۈچۈن ئاۋۋال كىشىلەر بىلەن بولغان مۇناسىۋەتنى كۈچەيتىپ، بېيىشنىڭ ئاساسىنى، شەرت - شارائىت، ئىمكانىيەتلىرىنى ھەل قىلىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇل تېپىۋالساڭ سانىۋال

بۇ، ئېرىشكەن تاپاۋەت ۋە بىكاردىن كەلگەن غەنىيمەتنىڭمۇ ئېدىتىنى، ھېسابىنى بىلىش كېرەكلىكىنى، ھېساب - ئېدىتسىز ئىش تۇتۇشنىڭ خاتا ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇل دۈشمەننى دوست قىلار،
دوستنى دۈشمەن قىلار

بۇ، مال - دۇنيا، پۇلنىڭ مېھرى ھەممىدىن كۈچلۈك ئىكەنلىكى، پايدا - مەنپەئەت توقۇنۇشىدا ئۇرۇق - تۇغقان، يېقىنلار بىر - بىرى بىلەن زىتلىشىپ، ئادا - جۇدا بولىدىغانلىقى؛ بىر - بىرىگە پايدا - مەنپەئەتى يەتكەن يات - غەيرىيلەر ئۆزئارا يېقىنلىشىپ تۇغقاندەك بولۇپ كېتىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇل دېگەن پىشىق تاماق

بۇ، پۇل تۇرمۇشتا بەلگىلىك قىممەتكە ئىگە نەق بايلىق بولۇپ، ئۇنىڭ بىلەن نۇرغۇن ئىشلارنى ھەل قىلغىلى، ئاچنى توق قىلغىلى، يوقنى تاپقىلى، نېمىگە خەجلىسە بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇل دېگەن قولنىڭ كىرى

بۇ، مەرد - سېخىيلار ئۈچۈن پۇل ھېچ نەرسىگە ئەرزىمەيدىغانلىقىنى، ئىشلىسە، ئەمگەك قىلسىلا پۇل تاپقىلى، بېيىغىلى بولىدىغانلىقىنى، ئۇ تىرىكچىلىكتە قولدىن قولغا ئۆتۈشۈپ تۇرىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇلسىز ئەر خوتۇنىغا جىن كۆرۈنەر

بۇ، پۇلى يوق، كەمبەغەل ئادەمنى ھېچكىم ياخشى كۆرمەيدىغانلىقىنى، كۆزگە ئىلمايدىغانلىقىنى، ئەتىۋارى، ھۆرمىتى بولمايدىغانلىقىنى، شۇڭا تىرىشىپ ئىشلەپ بېيىش ئارقىلىق قەد كۆتۈرۈپ، ئىناۋەت تىكلەش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇلسىزنى بازار تونۇماس

بۇ، پۇلى يوق ئادەم كۆن بويى بازار ئارىلىغان بىلەن ھېچكىم بىكارغا بىر نەرسە بەرمەيدىغانلىقىنى، شۇڭا تىرىشىپ ئىشلەپ تۇرمۇشنى ياخشىلاش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇل كەتسە كەتسۇن، يۈز كەتمىسۇن

بۇ، ئادەم ئۈچۈن يۈز - ئابرۇي، ئىناۋەت مال - دۇنيا، بايلىقتىن قىممەتلىك، مۇھىم بولۇپ، پۇلغا سېتىۋالغىلى بولمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ: نەمتۇلنىڭ ئاتا - ئانىسى نومۇسچان، ياۋاش ئادەملەر بولغاچقا، «پۇل كەتسە كەتسۇن، يۈز كەتمىسۇن» دېيىشىپ، قەرز ئېلىپ ھەشەمەتلىك داستىخان تەييارلىدى - دە، كېلىننى ئالغىلى يەنە بىر قېتىم كەلدى.

پۇل - مال كېتەر بوشلۇقتىن،
پۇرسەت كېتەر خۇشلۇقتىن

بۇ، ھەر قانداق بىر ئىشتا بوشاڭلىق، بىپەرۋالىق، كۆرەڭلىك، بەتخەجلىك، ئىسراپخورلۇق قىلماسلىقنى، ھەر ۋاقىت ھوشيار، ئېھتىياتچان، ئىقتىسادچىل بولۇش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇلنى پۇل تاپىدۇ

بۇ، ھەر قانداق تىجارەت، كەسىپكە يېتەرلىك دەسمى بولمىسا بولمايدىغانلىقىنى، ھالال كەسىپ بىلەن شۇغۇللىنىش جەريانىدا پۇلدىن ئۈنۈملۈك پايدىلىنىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇلنى پۇل ئۆزى تاپىدۇ

«پۇلنى پۇل تاپىدۇ» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

پۇلنىڭ بىر ئۈچى بىلەكتە،
بىر ئۈچى يۈرەكتە

بۇ، ئىقتىساد — پۇل ھەممىنى ھەل قىلغاچقا، تىرىكچىلىكتە ھەممىگە پۇل بولمىسا بولمايدىغانلىقىنى، پۇلنىڭ مېھرى، رىشتى ھەممىدىن كۈچلۈك ئىكەنلىكىنى، پۇلنى پەقەت ھۈنەر - كەسىپ، ئەمگەك قىلىش ئارقىلىق تېپىشقا بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇلنىڭ تىلى يوق

بۇ، پۇل يۈزسىز — رەھىمسىز بولۇپ، كىمنىڭ تىجارەت پەمى، كەسىپ يولى، ئىشلەش غەيرىتى بولسىلا، پۇل شۇنىڭغا باقىدۇ، پۇلنى شۇ تاپىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇلۇڭ بار بېرىپ ئۆت،
پۇلۇڭ يوق كۆرۈپ ئۆت

بۇ، ھەركىم ھاياتلىقتا ئادەمگەرچىلىكنى ئۇنتۇماسلىقنى، كەمبەغەل، نامراتلارغا ھەمدەم بولۇپ، ماددىي ۋە مەنىۋى جەھەتتە مېھىر - شەپقەت، غەمخورلۇق قىلىش كې-

رەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇلۇڭغا ئىشەنگۈچە ئەقلىڭگە ئىشەن

بۇ، پۇل ئادەمنىڭ قولىدىكى ماددىي نەرسە، ئۇنى خەجلىگەنسېرى كېمىيىدىغانلىقىنى، شۇڭا پۇل ۋە بايلىققا ئىشىنىشتىن كۆرە ئەقلىگە ئىشىنىشنىڭ توغرا ئىكەنلىكىنى، چۈنكى ئادەم ئەقلىگە تايىنىپ ياشىغاچقا، ئۇ تۈگىمەس، خورىماس مەنىۋى بايلىق ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇلۇڭنىڭ كەتكىنىگە قارىما، ئىشىڭنىڭ پۈتكىنىگە قارا

بۇ، بىرەر ئىشنى ۋۇجۇدقا چىقىرىش ئۈچۈن پۇلنىڭ كۆزىگە قارىماسلىق كېرەكلىكىنى، تېگىشلىك بولغان چىقىمنى قىلىشتىن قورقماي، ئىشنى كۆڭۈلدىكىدەك پۈتتۈرۈش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇلۇڭ يوق بازارغا بارما، مەشۇقۇڭ يوق مەشرەپكە (بارما)

بۇ، ھەرقىم ئىجتىمائىي مۇناسىۋەت قائىدىسىگە ھەر ۋاقىت رىئايە قىلىپ، قائىدە - يوسۇن بويىچە ئىش قىلىش لازىملىقىنى، مادارى بولمىغان ئەھۋالدا ئېلىم - بېرىم قىلماسلىقنى بىلدۈرىدۇ.

پۇلى ئازنىڭ غېمى ئاز

بۇ، كەمبەغەل، نامراتلار تۇرمۇش ئۆتكۈزۈش، قورساق، كىيىم - كېچەكتىن باشقىنى ئويلىمايدىغانلىقىنى، پۇلدارلار بولسا دائىم بايلىقىنى تېخىمۇ كۆپەيتىش ھەم ئۇنىڭ بىخەتەرلىكىنى قوغداش ھەققىدە باش قاتۇرۇپ ئارامخۇدا تۇرالمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇلى بار ئادەمدىن تاغمۇ قورقىدۇ

بۇ، پۇلنىڭ قۇدرىتى زور ئىكەنلىكىنى، ئىقتىسادى بار، پۇلدار ئادەم ھامىيلىق بولىدۇ، ھېچنېمىدىن قورقمايدۇ، سۆزى ئۆتكۈر، غالىب كېلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇلى بارغا بازار، پۇلى يوققا مازار

بۇ، ئىقتىسادى يېتەرلىك پۇلدار ئادەمنىڭ تۇرمۇشى بازاردەك قاينام - تاشقىن، كۆڭۈللۈك بولىدۇ، يوقسۇل - نامراتلارنىڭ تۇرمۇشى مازاردەك غەمكىن، مەيۈسلۈك بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇلى بار كاۋاپ يەيدۇ، پۇلى يوق كاۋاپ تۈتۈنى (يەيدۇ)

بۇ، ھالال ئەجرى بىلەن بېيىغان پۇلدار ئادەم ئەجرىنىڭ ھالاۋىتىنى كۆرىدۇ. كۈچىنى ئاياپ، ئەمگەك قىلىشتىن قاچقان ئادەم باشقىلارغا تەلمۈرۈپ، موھتاج بولۇپ، ھەسرەتتە ئۆتىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇلى بارنىڭ گېپى ئۇڭ، پۇلى يوقنىڭ گېپى توڭ

بۇ، كەمبەغەل - نامراتلارنىڭ دەۋاسى، ئىشى توغرا بولسىمۇ گېپى ئاقمايدىغانلىقىنى، بايلارنىڭ، ھوقۇقدارلارنىڭ خاتا بولسىمۇ گېپى ئۆتىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇلى بارنىڭ گېپى ئۇڭ بولدى ھەر چاغ،

پۇلى يوقنىڭ بېشىغا كەلدى دوزاخ.

تېرىمچى بىر چولاق كەتمەندە قالدى،
ماتاچى مىڭ ياماق چەكمەندە قالدى.

پۇلى بارنىڭ يولى بار

بۇ، پۇلدار ئادەمنىڭ جەمئىيەتتە مۇنا-سىۋەت دائىرىسى كەڭ، ئالاقىسى كۆپ بو-لۇپ، ھەر قانداق ئىشى راۋان، ئوڭۇشلۇق، مۇۋەپپەقىيەتلىك بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇلى بولسا قوللايدۇ،
بولمىسا قوغلايدۇ

بۇ، نەپ بەرگەن، پايدا يەتكۈزگەن كى-شىگە يېقىنچىلىق قىلىپ ياخشى كۆرىدى-غان؛ نەپ بەرمىگەن، پايدا يەتكۈزمىگەن كىشىدىن يۈز ئۆرۈپ ئالاقىنى ئۈزىدىغان نا-ئىنساپلارنىڭ شەخسىيەتچىلىكىنى بىلدۈرى-دۇ.

پۇلى تۈگىگەندە پوقىقىنى سىلاپتۇ

بۇ، ھەر ئىشنى ۋاقتىدا، شەرت - شا-رائىتى، ئىمكانىيىتى بار چېغىدا قىلىش لازىملىقىنى، پەيتى ئۆتۈپ، دەسمايىسى قال-مىغاندا تەدبىر كۆرۈشنىڭ پايدىسىز ئىكەن-لىكىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇلى كۆپنىڭ يولى كۆپ

قاراڭ: «پۇلى بارنىڭ يولى بار» نىڭ ئىزاھىغا

بىراۋ ئېيتتى: «ئەمەل - مەنسەپ، پۇلى كۆپ،
پۇلى كۆپنىڭ نېمە قىلسا يولى كۆپ».
بىراۋ ئېيتتى: «يېشى ئاتمىشتىن ئاشتى،
بىلىمى خۇدىنى كۆپ ھەددىدىن ئاشتى».

پۇل يىغقان باي ئەمەس،
نەپسىنى يىغقان باي

بۇ، باي بولۇش ئۈچۈن نەپسگە بېرى-لىپ تاپتىن چىقماسلىق، قاقتى - سوقتى-لىق قىلماسلىق؛ قولىدىكىگە، بارىغا قانا-ئەت قىلىپ، ھالال ئەجىر بىلەن بېيىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

پۈتكەن ئىشقا ئىگە تولا،
ئۆرۈشتىن كېيىن باتۇر (تولا)

بۇ، ئىشنىڭ ھالقىلىق، جاپالىق پەي-تىدە بىللە بولماي، باشقىلارنىڭ ئەمگەك نەتىجىسىگە، مۇۋەپپەقىيىتىگە ئىگە بولۇۋا-لىدىغان، تۆھپىسىنى، نام - شۆھرىتىنى تارتىۋالىدىغان قارانىيەت ئادەملەرنىڭ شەخ-سىيەتچىلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

پۈتمەس ئىشنىڭ بېشىغا،
باتۇر كېلەر قېشىغا

بۇ، جاپا - مۇشەققەتتىن قاچمايدىغان، ئىشچان كەسىپ ئەھلىنىڭ قولىدىن ھېچقان-داق ئىش قېچىپ قۇتۇلمايدىغانلىقىنى بىل-دۈرىدۇ.

پۈتمىگەن قەرزگە پوق ئال

بۇ، سودا - سېتىق، ئېلىم - بېرىمدا ھېسابىنى نەق قىلىش لازىملىقىنى، ھېسابى ئۈزمەي نېسى قىلغاندا، قەرز سۈرۈلۈپ يى-غىۋالالماي، يوققا چىقىدىغانلىقىنى بىلدۈ-رىدۇ.

پېشكەل سۆزلەپ كەلمەس،
كۆزلەپ كېلەر

«بالا ـ قازا كۆرۈنۈپ كەلمەس، پۇت ـ قولنى ساڭگىلىتىپ» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

پېقىرلىق تىلەمچىلىككە تارتىدۇ

بۇ، نامراتلىق، يوقسۇزلۇق دەردى كىشىنى ھەر كويغا سالىدۇ، جان ساقلاش ئۈچۈن باشقىلاردىن سەدىقە ئېلىشقا مەجبۇر قىلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

پىتنىخور تىرناقتىن تۈك ئۈندۈرەر

بۇ، بىراۋنى يوقىلاڭ ئىش توغرىلىق غەرەزلىك ھالدا قۇسۇر، كەمچىلىك تېپىپ، ناھەق ئەيىبلەپ، ئۇۋال قىلىدىغان تۆھمەتخورلارنىڭ يولسىزلىق قىلمىشلىرىنى بىلدۈرىدۇ.

پىتنىڭ ئاچچىقىدا چاپاننى ئوتقا ساپتۇ

بۇ، ئېتىبارغا ئېلىنمايدىغان، ئەرزىمەس ئىشلار ئۈچۈن چوڭ نەرسىلەرنى زىيانغا ئۇچراتقانلىقنى بىلدۈرىدۇ.

پىتنىڭ ئۈچىيگە ھېسسىپ قويۇپتۇ

بۇ، بىراۋغا كىچىككىنە مەنپەئىتىنىمۇ بىكارغا ئۆتكۈزۈۋەتمەيدىغان، ئۆزىدىن باشقىغا قىلچىلىك پايدىسى تەگمەيدىغان پىخسىقلارنىڭ بېخىللىقنى بىلدۈرىدۇ.

پىچاق تاشتا بىلىنىدۇ،
ئادەم ئىشتا سىنىلىدۇ

بۇ، تىغنىڭ كېسىدىغان، كەسمەيدىغانلىقى بىلىگەندە مەلۇم بولغىنىدەك؛ ئادەمنىڭ كۈچلۈك ـ ئاجىزلىقى، ئىشچان ـ ھورۇنلۇقى ئىش ـ ئەمگەكتە مەلۇم بولىدىغانلىقنى بىلدۈرىدۇ.

پىچاق دەستىسىنى كەسمەيدۇ

بۇ، ھەركىم ئۆزىنى ۋە ئۇرۇق ـ تۇغقان، يېقىنلىرىنى زىيانغا ئۇچرىتىشنى، مەنپەئەتىگە نۇقسان يەتكۈزۈشنى خالىمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

پىچاق گۆشكە ماڭار،
سۆڭەككە ماڭماس

بۇ، ① تىغ يۇمشاق نەرسىگە ئۆتىدىغانلىقنى، قاتتىق نەرسىگە ئۆتمەيدىغانلىقنى بىلدۈرىدۇ؛ ② كۆچمە: ياۋاش، ئاجىزنى ھەركىمنىڭ بوزەك قىلغۇسى كېلىدىغانلىقنى، يامان، بىشەم، ئەسكىگە ھېچكىم تېگەلمەيدىغانلىقنى بىلدۈرىدۇ.

پىچاق ئۆتكۈر بولسا،
ياغاچنىڭ قاتتىقى يوق

بۇ، ھەر قانداق ئىشتا ئەسۋاب ـ سايمان ياخشى بولسا ئىشلىگۈچىگە كۈچ كەلمەيدىغانلىقنى بىلدۈرىدۇ.

پىچاقنى ئۆزۈڭگە سال،
ئاغرىمىسا كىشىگە (سال)

بۇنىڭ «پىچاقنى ئۆزۈڭگە سال، ئاغرىمىسا ئۆزگىگە» دېگەن ۋارىيانتىمۇ بار بولۇپ، ھەر قانداق ئىشتا ئاۋۋال ئەتراپلىق ئويلىنىپ، تەلەپچان بولۇش، ئاندىن باشقىلارغا تەلەپ قويۇش، ئۆزى توغرا تاپمىغان ئىشنى باشقىلارغا زورلىماسلىق كېرەك، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

پىچاق يارىسى ئۈنتۈلار،

تىل يارىسى ئۇنتۇلماس

بۇ، جىسمانىي يارا ساقىيىپ كېتىدۇ، لېكىن تىل - ھاقارەت، يامان مۇئامىلىلەر پەيدا قىلغان كۆڭۈل يارىسى ئاسانلىقچە ساقايمايدۇ ھەم ھېچقاچان ئۇنتۇلمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

پىچىقىڭنى بىلەپ يۈر،
خۇدايىمدىن تىلەپ (يۈر)

بۇ، ھەر قانداق ئىشقا ئالدىنئالا تەييارلىق كۆرۈش بىلەن ئۇڭۇشسىزلىق، قىيىنچىلىقلارنى يېڭىشكە جۈرئەت قىلىپ، كەلگۈسىگە ۋە مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشقا ئۈمىدۋار بولۇش لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پىخسىقنىڭ پوقىنى چوقۇغان
قاغىنىڭ قورسىقى ئاغرىيدۇ

بۇ، بېخىل بىلەن باردى - كەلدى قىلغان كىشى ھېچقانداق مەنپەئەت، نەپكە ئېرىشەلمەي قۇرۇق قول قالغانلىقىدىن نائۈمىد بولۇپ، قاقشايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

پىرسىز ئۇستا بولماس،
قىرسىز تاختا

بۇ، ھەر قانداق ئىش، ھۈنەر - كەسىپنىڭ بېشى، يېتەكچىسى، ئۇستازى بولىدۇ، يېتەكچىسى يوق ئىش، ئۇستازسىز كاسىپ - ھۈنەرۋەن بولمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

پىرىڭگە بېقىپ مۇرىت بولار،
ساقالغان بېقىپ بۇرۇت (بولار)

بۇ، ئۇستازى قانداق بولسا، شاگىرتىمۇ شۇنداق تەربىيىلىنىدۇ؛ باشلىق قانداق بولسا، قول ئاستىدىكىلىرىمۇ شۇنداق بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

پىرىڭ بولغان ئېرىڭ بولار

بۇ، ئەزەلدىن چىقىشالمايدىغان ئادەم بىلەن قانداقتۇر كېيىنكى كۈنلەردە بىرگە بولۇپ قالىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پىشماس ئاشنىڭ ئوتى كۆيمەس

«بەرمەسنىڭ ئېشى پىشماس، ئوچاق بېشىدىن چۈشمەس» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

پىشمىغان ئاشتىن خام كاۋا ياخشى

بۇ، پىشمىغان تاماقنى يېيىش سالامەتلىككە زىيانلىق بولۇپلا قالماستىن، پىشمىغان تاماقنىڭ خۇددى خام كاۋىدىنمۇ بەتتەم ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

پىشمىغان تويغا قازان ئاسقىلى بولماس

بۇ، تېخى پۈتمىگەن، تايىنى يوق ئىشقا ھەرگىز ئالدىراڭغۇلۇق قىلماسلىقنى، ھېچنېمىدىن - ھېچنېمە يوق جابدۇنۇپ كەتمەسلىكنى، ئىشنىڭ پەيتىنى ئېغىر - بېسىقلىق، سەۋرچانلىق بىلەن كۈتۈش لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پىلانسىز ئىش، قېلىپسىز خىش

بۇ، پىلانغا ئاساسلانماي قىلىنغان ئىشنىڭ نەتىجىسى كۆڭۈلدىكىدەك بولمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پىل بىلەن دوست بولساڭ،
پىلخاناڭنى راسلا

بۇ، بىراۋ بىلەن مۇناسىۋەت ئورناتقاندا ئۇنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالى بىلەن پىششىق تونۇشۇش، ھەر ئېھتىمالغا قارشى كۈتۈۋېلىش سورۇنى تەييارلاپ قويۇش لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پىل تۇشۇكتىن قورقىدۇ،
چاشقان مۇشۇكتىن

بۇ، ھەركىمنىڭ ئۆزىگە تۇشلۇق رەقىبى، رىقابەتچىسى بولىدۇ. ئۇلار رەقىبىنىڭ زىيانكەشلىك قىلىشىدىن، قەستلىشىدىن ھەر ۋاقىت ئۆزىنى قوغدايدۇ، مۇداپىئە كۆرىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

پىلنىڭ ئۆمرىگە چىشىنىڭ قىممەتلىكلىكى سەۋەبكار

بۇ، ھەر قانداق نەرسىنىڭ ئېسىللىقى، ئەتىۋارلىقلىقى، گۈزەل - چىرايلىقلىقى كۆزگە يېقىن، رەقىبلىك بولۇپ، ئۇنىڭ ئۇزاقراق ئۆمۈر كۆرۈشىگە زىيانلىق ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

پىلنى يەڭگەن باتۇر ئەمەس،
ئاچچىقنى يەڭگەن باتۇر

«يولۋاسنى يەڭگەن باتۇر ئەمەس، ئاچچىقنى يەڭگەن باتۇر» نىڭ ئىنزاھىغا قاراڭ.

پىيادىنىڭ ئېتى چورۇق،
كۆچى ئوزۇق

بۇنىڭ «پىيادىنىڭ ئېتى چورۇق، ماغدۇرى ئوزۇق» دېگەن ۋارىيانتىمۇ بار بولۇپ، سەپەرنى ئوڭۇشلۇق، مۇۋەپپەقىيەتلىك داۋاملاشتۇرۇش ئۈچۈن كىيىم - كېچەك، ئوزۇق - تۈلۈك تەييارلىقىنى پۇختا قىلىش لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پىيازنىڭ پوستى تولا،
ئەخمەقنىڭ دوستى (تولا)

بۇ، ياخشى - ياماننى پەرق ئەتمەي، ئۇچرىغانلا ئادەم بىلەن ئارىلىشىپ، دوستلىشىدىغان ئەقىلسىز، نادانلارنىڭ ھاماقەتلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ت

تاپالىساڭ هالال يە،
تاپالمىساڭ شامال (يە)

بۇ، ھەركىم قىيىنچىلىقتا باش ئەگ- مەي، بار - يوقتا سەۋر - قانائەت قىلىپ، پاك - دىيانەتلىك بىلەن هالال تەر تۆكۈپ ياشاش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تاپقىنى قوي ئۆلتۈرەر،
تاپمىغىنى چۈجە خوراز

بۇنىڭ «تاپقىنى گۆل كەلتۈرەر، تاپال- مىغىنى بىر باش پىياز» دېگەن ۋارىيانتىمۇ بار بولۇپ، ھەركىم ئۆزىنىڭ ئىقتىسادىي ئەھۋالىغا يارىشا ئىش كۆرۈشنى، شارائىتى يار بەرمىگەن ئەھۋالدا ھەشەمەتچىلىك قىل- ماسلىقنى بىلدۈرىدۇ.

تاپقىنىم پاك، قولىقىم ساق

بۇ، ئەمگەك قىلىپ، هالاللىق بىلەن ئىشلەپ تاپقان بايلىق كىشىگە دەرد - ئە- لەم، خاپىلىق كەلتۈرمەي، ئۆزىگە نېسىپ بولۇپ، هالاۋىتىنى كۆرىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تاپقىنى ناماقۇللۇقتىن ئاشماپتۇ

بۇ، ئويلىماي، بىپەرۋالىق قىلىپ خا- تالىق ئۆتكۈزگەن كىشىنىڭ تاپاۋىتى، بايلى- قى كۆڭۈل ئېلىش، ھەق تۆلەش، خاتا- لىقنى ئوڭلاشقا سەرپ بولىدۇ، دېگەن مەنى- نى بىلدۈرىدۇ.

تاتلىق تىل يىلاننى ئىنىدىن چىقىرىدۇ

بۇ، پاساھەتلىك، ياخشى گەپ ھەرقان داق ئەسكى، جاھىل ئادەملەرنى تەسىرلەن دۈرۈپ، قايىل قىلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىل دۈرىدۇ.

تادان تۈلكە تۇمشۇقىدىن ئىلىنار

بۇ، ھىيلىگەر ئادەملەر ھەرقانچە قۇ لۇق ئىشلەتسىمۇ بەرىبىر قۇتۇلۇپ كېتەل مەيدۇ، ھامان بىر كۈنى ئۆزىنىڭ گەپ - سۆزى بىلەن تۇتۇلۇپ قالىدۇ، دېگەن مەن نى بىلدۈرىدۇ:

ئەپچىلەم ئاڭلاپ بۇنى بولدى بىئەپ
ئۆمرىگە يەتكۈدەكلا ئالدى ئەدەپ.
ئىلىنار تۇمشۇقىدىن تادان تۈلكە،
دېگەن شۇ، دەپ دۇكاندا بولدى
كۈلكە.

تارتىنساڭ سۆزۈڭنى كەم قىلۇر،
ئېرىنسەڭ ئىشىڭنى كەم قىلۇر

بۇ، ھەركىم ئۆز ھالىنى ئۆزى سۆز لەش، ئىش - غېمىنى ئۆزى قىلىش كېرەك لىكىنى، تارتىنىش، ئېرىنىشنىڭ پايدى سىز ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تار يەردە ئاش يېگۈچە،
كەڭ يەردە مۈشت يە

بۇ، ھەرقانداق ئىش - پائالىيەت ئۇ-
چۇن ئۆزىگە يارىشا مۇۋاپىق شارائىت، ئو-
رۇن - ماكان بولۇش لازىملىقىنى، كۇشادى-
سىزلىك ئىش - ھەرىكەتكە قۇلايسىزلىق
كەلتۈرىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تاز بازارغا بارسا،
شۇم خەۋەر تاپار

بۇ، يامانلىقنى تىلەيدىغان، شۇم ئېغىز
ئادەم بارغان يېرىدە قۇلاققا ياقمايدىغان،
ئەنسىز، ۋەھىملىك گەپلەرنى سۆزلەپ،
كىشىلەرنىڭ خاتىرجەملىكىنى بۇزۇپ، كۆ-
ڭۈلسىزلىك، پاراكەندىلىك تۇغدۇرىدۇ، دې-
گەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تاز باشقا يېشىل تەكىيە

بۇ، ياش قۇرامى بىلەن ھېسابلاشماي،
دائىم غەلىتە كىيىنىشنى، ياراشمىسىمۇ يا-
سىنىپ يۈرۈشنى ياخشى كۆرىدىغان ئادەم-
لەرنىڭ تېتىقسىزلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تاز بولساڭمۇ مەرتىۋەڭ بولسۇن

بۇ، كىمنىڭ ئەملى، مەرتىۋىسى بول-
سا، شۇنىڭ ھەممە ئىشلىرى يۈرۈشۈپ،
توققۇزى تەل، گېپى گەپ بولۇپ، خالىغى-
نىنى قىلالايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ:
— چۈشـەكەپسەن، بايقۇش، سوۋغا -
سالامغا كەلگەن گىلەم بىلەن گۈلدار كى-
گىزلەرنىڭ ئۆزىلا بىر ئۆينىڭ تورۇسىغا
تاقاشتى، كونىلارنىڭ: «تاز بولساڭمۇ مەر-
تىۋەڭ بولسۇن» دېگىنى راست ئىكەن - دە،

— دېدى ئۇ.

تاز بولسىمۇ قىز ياخشى

بۇ، سەت بولسىمۇ ھەممە ئادەم قىـز-
لارغا نـەزەر سالىدىغانلىقىنى، قىزلاردا
ئەرلەرنى ئۆزىگە مەپتۇن قىلالايدىغان بىر
خىل سېھرىي خۇسۇسىيەتنىڭ بارلىقىنى
بىلدۈرىدۇ: ئۇ ھېلىقى قۇتىنى يانچۇقىغا
سېلىۋېتىپ، — يېڭىدىن بىر قىز تاپقاندى-
دىم، چىرايىغۇ زىنىنەتتەك چىرايلىق ئە-
مەس، بىراق «تاز بولسىمۇ قىز ياخشى»
دېگەن گەپ بار ئەمەسمۇ، ئادەمنىڭ ئىچىنى
پىژژىدە كۆيدۈرەلىگۈدەك بىر نېمىدى، —
دېدى بوساقۇپقا قاراپ.

تاز بولسىمۇ مېنىڭ ئاتام

بۇ، ھەرقانداق ئەيىب - قۇسۇرى بول-
سىمۇ پەرزەنتلەر ئۇچۇن يەنىلا ئۆزىنىڭ ئاتا
- ئانىسى ئوبدان ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تاز بىلەن تاز تارغاق تالىشپتۇ

بۇ، ئۆزىگە ھېچبىر ئالاقىسى بولمى-
غان، ئەرزىمەس ئىشلار ئۇچۇن بىر - بىرى
بىلەن بىھۇدە جېدەللىشىدىغان، ئۇرۇشقاق
ئادەملەرنىڭ ئەخمەقلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تاز تارانغۇچە توي تارقاپتۇ

بۇ، ھەرقانداق ئىشقا تۇتۇنغاندا ئەزمى-
لىك قىلماي، پەيتنى چىڭ تۇتۇپ، تېز ھە-
رىكەتلىنىش لازىملىقىنى، سۇسلۇق قىلسا
پۇرسەت قولدىن كېتىپ، پىلان ئورۇندال-
مايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ناز نازنى كۆرسە بېشى قىچىشار

بۇ، بىرەر ئىش تۇپەيلىدىن كۆڭلىدە ئەندىشىسى بار ئەيىبلىك ئادەم ئۆز ئارا ئۇچ-راشقاندا گۇمان بىلەن بىر - بىرىدىن خۇ-دۇكسىرەپ، غەمدىن بېشى قاتىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ناز چۈشنى قوندۇرماس،
چۈش نازنى تىندۇرماس

بۇ، ھەرقانداق كىشى بىرەر ئىشتا جىنايى خاتالىق ئۆتكۈزۈپ، خاتالىقنى بوي-نىغا ئالماي ئۆزىنى قاچۇرغان بىلەن قىلمى-شى ھامان سۈرۈشتۈرۈلۈپ، جاۋابكارلىقى ئارام تاپتۇرمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرى-دۇ.

ناز دېمەي تېگىۋال،
ماز دېمەي كىيىۋال

بۇ، ئەر تاللاپ، چىققان لايىقنى يارات-مايدىغان ئاياللارنىڭ ھاكاۋۇرلۇقىنى، كى-يىم ياراتماي، كاتتا كىيىنىشنى ھەۋەس قى-لىدىغان ياسانچۇقلارنىڭ ھەشەمەتچى-لىكىنى بىلدۈرىدۇ.

نازغا نارغاق بەرسەڭ،
بېلىم تىلەيدۇ

بۇ، ئۆزىنى سورىمايدىغان، بىغەرەز، ئاتىنساپ ئادەم بىلەن ئالاقە قىلغاندا چىراي ئېچىپ قوتۇلغىلى، بىر نەرسە بېرىپ رازى قىلغىلى بولمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

نازغا مەنسەپ تەگسە،
چەللىدە ئات چاپار

بۇ، قولىدىن ئىش كەلمەيدىغان ئالدى-راڭغۇ ئادەملەر بىرەر ئەمەل - مەرتىۋىگە ئېرىشسە كاللىسى قىزىپ، خۇدىنى بىلەل-مەي ھەر مۇقامدا ئىش قىلىپ، ئالەمنى مالەم قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تاز قىزغا ئەر تاپماق —
قىدام كەكىگە ساپ تاپماق

بۇ، ئەيىب - قۇسۇرى، خۇيى بار قىز-لارغا لايىق چىقمايدىغانلىقىنى، ئۇنىڭغا لايىق تېپىش خۇددى چۈلدىسى يوق كەكىگە ساپ ئىزدىگەنگە ئوخشاش مۇشكۇل ئىش ئى-كەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تاز كارامەتچى كېلەر،
پوقاق دارامەتچى (كېلەر)

بۇ، ئىشقا خۇشى يوق، ئاقنانچى ئادەم ئۇستاتلىقىدىن ھىيلىگەر بولىدۇ؛ جاپادىن قاچمايدىغان، ئىشچان ئادەم ئىش - ئوقەتكە ماھىرلىقىدىن تاپاۋىتى كۆپىيىپ باي بولى-دۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تاز گۇل تاپسا، قىسقىلى جاي تاپالماس

بۇ، كەمبەغەل-يوقسۇللار بىرەر پايدا-مەنپەئەت، ياخشىلىققا ئېرىشكەندە تۈرلۈك توسالغۇ، كاشىلىلارغا دۇچ كېلىپ، ئۇنىڭ-دىن بەھرىمەن بولالمايدىغانلىقىنى بىلدۈرى-دۇ: شۆھرەتپەرەس خوتۇنلارنىڭ كىبىرانە سۆزلىرى، مەنمەنلىكلىرى، غەيۋەتلىرى، ئىچى تارلىقلىرى مېنى بىزار قىلىدۇ. كەم-بەغەللەرنى «ناز گۇل تاپسا، قىسقىلى يەر تاپالماپتۇ» دېگەندەك، مەسخىرە قىلىدۇ.

تازنى ئەر بولمايدۇ دېمە،
سازنى يەر بولمايدۇ (دېمە)

بۇ، يارامسىز، ئېتىبارسىز دەپ قارالغان ئادەملەرمۇ پەيتى كەلگەندە بىرەر ئىشتا نەتىجە، مۆجىزە يارىتىپ، نام، شەرەپكە مۇۋەپپەق بولالايدۇ؛ ئۇنۇم بەرمەيدىغان تاشلاندۇق، چىملىق يەرنى تەر تۆكۈپ ئىشلەپ ئۆزلەشتۈرسە، مۇنبەت، ھوسۇللۇق يەر بولالايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تازنى تاز دېسە ئۆلگۈسى كېلەر،
ساقنى تاز دېسە كۈلگۈسى (كېلەر)

بۇ، ئەيىبى بار نۇقسانلىق ئادەم ئۆزىنىڭ ئاجىزلىقىدىن خۇدۇكسىرەيدۇ، ئەيىبى تىلغا ئېلىنسا ھار ئالىدۇ؛ ئەيىب - نۇقسانسىز، پاك ئادەم مەسخىرىگە، بەتنامغا پەسەنت قىلمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ: ئۇلار قەيەرگىلا بارسام ئوغرى خوتۇن، لۈكچەك خوتۇن دەپ قارغايدۇ. تازنى تاز دېسە ئۆلگۈسى كېلەر، ساقنى تاز دېسە كۈلگۈسى كېلەر، دېگەندەك، مېنىمۇ ئوغرى، لۈكچەك دېسە، ئاچچىقىم كېلىپ بىئارام بولىمەن.

تازنىڭ بېشى تارىشا،
كورەك تۇماق يارىشا

بۇ، ھەركىم ئۆزىنىڭ ئورنى، سالاھىيىتىگە باب كېلىدىغان لايىق تاللىشى؛ قىلىدىغان ئىش - ھەرىكىتى، گەپ - سۆزى ئەمەلىي ئەھۋالغا ئۇيغۇن كېلىشى كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تازنىڭ كۆزى چاچتا،
قىزنىڭ كۆزى قاشتا

بۇ، ھەركىم ئۆزىگە كېرەكلىك، ئېھتىياجلىق بولغان كەم نەرسىسىنى تولۇقلاشقا كۆڭۈل بۆلىدىغانلىقىنى ۋە ئۇنىڭغا مۇۋەپپەق بولۇشقا تىرىشىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تازنىڭ نېمىسى بار — تۆمۈر تارغىقى

بۇ، باشقىلارنىڭ نەرسىسىدىن پايدىلىنىشنى ياخشى كۆرىدىغان، ئۆزىنىڭكىنى ھېچكىمگە تۇتقۇزمايدىغان، ئېلىشنى بىلىپ، بېرىشنى بىلمەيدىغان، ئۆزىنىڭكىنى ھەممىدىن ئېسىل چاغلايدىغان ئىچى تار ئادەملەرنىڭ پىخسىقلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تاسما يېگەن ئىت ئۆلگۈچە خۇيىنى تاشلىماس

بۇ، ھاياتلىقتا خۇي - مىجەز، ئادەت ئادەمنىڭ مۇھىم بىر بەلگىسى ئىكەنلىكىنى، ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتتە كىشىلەر بىلەن بىللە ياشاپ، بىللە تۈگەيدىغانلىقىنى، ئۇنى ئۆزگەرتىشنىڭ تەس ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تاش ئاتقانغا ئاش ئات

بۇ، بىراۋغا يامانلىق، زىيانكەشلىك قىلغان كىشىگە يامانلىق بىلەن جاۋاب قايتۇرماي، يەنىلا ياخشىلىق، خەيرىخاھلىق قىلىش بىلەن تەسىرلەندۈرۈش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تاش بىلەن ياڭاق تەڭ بولالماس

بۇ، كۈچلۈكلەر هامان ئاجىزلاردىن غالىب تۇرىدۇ، ئاجىزلار كۈچلۈكلەرگە هەرگىز تاقابىل تۇرالمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تاش چۈشكەن يېرىدە ئەزىز

بۇ، هەركىمنىڭ قەدىر - قىممىتى، ئىززەت - ئابرۇيى تۇغۇلۇپ ئۆسكەن يېرىدە، ئۆز يۇرتىدا بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تاشقا چاچ، بەختىڭدىن كۆر

بۇ، بىرەر ئىشنى قىلىشتا ئىككىلەنمەي، كۆڭۈل توختىتىپ جۈرئەت بىلەن ئىشلىگەندە ئۇنىڭ هالاۋىتىنى، راھىتىنى ئاستىدىن، قىلغان ئەجرىنىڭ نەتىجىسىدىن كۆرگىلى بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تاشلاپ قاچىدىغان قىز بار،
ئېلىپ قاچىدىغان جۇۋان (بار)

بۇ، تەربىيە كۆرمىگەن، ئەخلاقسىز، بىشەم، ساياق قىزدىن كۆرە، تەربىيە كۆرگەن، ئار - نومۇس، هايالىق، ۋاپادار، كۆيۈمچان جۇۋان ياخشى دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تاشنى تاياققا تاڭغىلى بولماس

بۇ، كۆڭلى چۈشمىگەن، مايىللىقى، ئىختىيارلىقى بولمىغان نەرسىنى باشقىلارغا زورلاپ تاڭغىلى، بىرلەشتۈرگىلى بولمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ: مەن راستىمنى ئېيتاي، ئەڭ مۇهىمى كۆڭۈل مەيلى، سىزگە مەيلىم بولمىسا، قانداقمۇ كۆڭلۈمنى بېرەلەيمەن، تاشنى تاياققا تاڭغىلى بولامدۇ؟ دېدى گۈلچېهرە خېنىم زاكىر بايۋەچچىگە قاراپ.

تاغارنى تۇۋىدە ئېيغۇچە ئاغزىدا ئايا

بۇ، باياشاتلىققا ئېرىشىش ئۈچۈن تېپىش بىلەن تېجەپ ئىشلىتىشنى بىرلەشتۈرۈش زۆرۈرلۈكىنى، هەرقانداق نەرسىنى باشتا ئايىماي، ئاخىرىدا چىڭ تۇتۇشنىڭ پايدىسىز ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تاغامدىن تاغار ياخشى،
هامامدىن بارداق (ياخشى)

بۇ، هەر كىم ئۆزىنىڭ ئىمكانىيىتىگە، ماددىي شارائىتىغا تايىنىپ ياشىشى، باشقىلارنىڭ شەپقىتىنى، ياردىمىنى كۈتمەسلىكى، تەمە قىلماسلىقى كېرەكلىكىنى، كىشىنىڭ بەرگىنى دائىملىق بولالمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تاغدەك ئىشىنچىمۇ تېرىقتەك تۈگۈنى بولىدۇ

بۇ، هەرقانداق زور، داغدۇغىلىق ئىش - پائالىيەت ياكى نەرسىنىڭ بەلگىلىك نىشانى، مەقسىتى، سەۋەبى، نېگىزى بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تاغقا چىقسا كېيىك، سۇغا كىرسە بېلىق

بۇ، قايسى ساهە، قايسى كەسىپتە بولسا شۇنىڭغا ماسلىشىپ، شۇنىڭ ئەهلى بولالايدىغان ئادەملەرنىڭ ئۇنىۋېرساللىق قابىلىيىتىنى بىلدۈرىدۇ.

تاغنىڭ زىننىتى قورام تاش،
ئادەمنىڭ زىننىتى ئۇستىباش

بۇ، ھەرقانداق نەرسىنىڭ ئۆزىگە لايىق ھۆسنى، گۈزەللىكى بولغىنىدەك، ئادەمنىڭ گۈزەللىكى، چىرايلىقلىقى كىيىم - كېچەك، ياسىنىشقا باغلىق ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تاغ يۆتكەلسە يۆتكىلەر، خۇي يۆتكەلمەس

بۇ، ھەرقانداق زور نەرسىنىمۇ ئورنىدىن يۆتكەشكە، پارچىلاپ ئۆزگەرتىشكە بولىدىغانلىقىنى، بىراق كىشىنىڭ كىچىكىدىن ئادەتلەنگەن تۇغما خۇي - پەيلىنى ئۆزگەرتىش مۇشكۈل ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تاڭ سۆزلىمە تاڭدا كېلۇر،
ئالدىرىمىغىن ئاستا (كېلۇر)

بۇ، بىراۋنىڭ ئەيىبىگە، خاتالىقىغا، بېشىغا كەلگەن كەلگۈلۈك - مالامەتكە ھەيران قېلىپ كۈلمەسلىك، كۆرەڭلىمەسلىك، بۇنداق ئىشلار ئۆزىنىڭ بېشىغىمۇ كېلىپ قېلىشىنى ئۇنتۇماسلىق كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ: مەنمۇ بىر ئايال بولغىنىم ئۈچۈنلا ئۇلارنىڭ تەقدىرىگە ئېچىنساممۇ، قىلچە مەنسىتمەيتتىم، مانا «تاڭ سۆزلىمە تاڭدا كېلۇر، ئالدىرىمىغىن ئاستا كېلۇر» دەپ، بىر يىل بولدى، مەنمۇ بۇ قايىنامغا كىرىپ كەتتىم، دېدى گۈلبەھرەم.

تاڭ ئۇيقۇسى – خان ئۇيقۇسى

بۇ، كېچىنىڭ دەسلەپىدىكى ئۇيقۇ كىشىلەرگە ئانچە ھوزۇر - لەززەت بىلىنمەيدىغانلىقىنى، سەھەردىكى ئۇيقۇ شېرىن چۈشلەرگە تولغان، ھوزۇرلۇق، ئىنتايىن راھەت بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تالالىقى بار، ئۆي ئىچىلىكى يوق

بۇ، تۇرمۇش باشقۇرۇشنى، ئۆي تۇتۇشنى بىلمەيدىغان، قولىدىن ئىش كەلمەيدىغان ئاياللارنىڭ ياسىنىشقا، ھەشەمەتكە ئامراقلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تالا مۇشۇكى ئۆي مۇشۇكىنى قوغلاپتۇ

بۇ، بىر ئائىلە ياكى كوللېكتىپ ئۆزىنىڭ ئۆي - جاي، يەر - زېمىنىنى قوغدىمىسا، باشقىلار ھەر خىل يوللار بىلەن قانۇنسىز ئىگىلىۋېلىپ، ئۇلارنى خوجايىنلىقىدىن مەھرۇم قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ: ھاجى قاتتىق چېچىلغان ھالدا مەھمۇت مۇھتىغا ھومىيىپ: «ئۆزلە نېمانداق قىلدىلا، «تالا مۇشۇكى ئۆي مۇشۇكىنى قوغلاپتۇ» دەپ، بۇ بىر نېمىنىڭ ھېلىتىنلا بىزنىڭ شىللىمىزغا مىنمەكچى بولۇۋاتقىنىنى كۆرمەيۋاتامدىلا» دەپ كايىپ كەتتى.

تاللاپ ـ تاللاپ تازغا ئۇچراپتۇ

بۇ، كۆڭلىگە ھېچنېمە ياقمايدىغان، بىر نەرسىنى كۆپ تاللاپ، ئاسانلىقچە ياراتمايدىغان ئادەملەر ئاخىر ئەرزىمەس، يارامسىز نەرسىلەرگە ئۇچراپ، زىيان تارتىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ: كۈيئوغۇل دېگەننى ئويدان ئويلاپ، تاللىمىسا بولمايدۇ. نى - نى يەرلەرگە بەرمىدىم، ئەمدى ئۆتۈپ - تېشىپ بىر قارا ئىشچىغا بېرەمتىم؟ تاللاپ - تاللاپ تازغا ئۇچراپتۇ دېگەندەك، خەلقىئا.

لەم ئالدىدا قايسى يۈزۈم بىلەن باش كۆتۈ-
رۈپ يۈرىمەن؟ دېدى ئانىسى ئەختەرگە.

تاللاپتۇ - تاللاپتۇ، ئاخىر قالماپتۇ

بۇ، ھەر جەھەتتە كېرەكسىز، يارام-
سىز دەپ شاللىنىپ ئېتىبارغا ئېلىنماي
كەلگەن ئادەم ۋە نەرسىلەرنىڭ ئاخىر بىر
كۈنى تېگىشلىك ئورنى چىقىپ ئېتىبارغا
ئېلىنىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ناما - ناما كۆل بولار

بۇ، ھەرقانداق كۆپ نەرسىنىڭ خۇددى
كاتتا بىنالار دانە - دانە خىشتىن پۈتكەندەك
ئازدىن جۇغلىنىپ ھاسىل بولىدىغانلىقىنى،
شۇڭا بىر نەرسىنى ئاز دەپ كۆزگە ئىلماس-
لىق خاتا ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ناماق بېرىپ تامغىقىدىن ئىلىپتۇ

بۇ، ئۆزىنىڭ ھازىرقى ۋە كەلگۈسى
ئىشلىرىنىڭ ئوڭۇشلۇق، راۋان بولۇشى ئۈ-
چۈن باشقىلارغا ئاز - تولا پايدا - نەپ بېرىپ
ئۇلارنى چىرىتىش يولى بىلەن ئۆزىگە قارى-
تىۋالىدىغان شەخسىيەتچى ئادەملەرنىڭ
ھىيلىگەر، ئۇستاتلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

نام تۈۋىدىن، دەرەخ ئۇچىدىن،
ئادەم ئىچىدىن قېرىيدۇ

بۇ، ئۆلى بوش تام تېز كېرەكتىن چىق-
ىدۇ؛ يىلتىزى چىرىگەن دەرەخ شېخىدىن
قېرىيدۇ؛ ئادەم غورىگىل، ناچار ئوز ۋۇقلى-
نىش، روھىي ئازابلىنىش تۈپەيلىدىن بال-
دۇر ھالىدىن كېتىدۇ دېگەن مەنىنى بىلدۇ.

تام تېشىپ تېرىق ئاپتۇ،
مۇز تېشىپ بېلىق (ئاپتۇ)

بۇ، ئەرزىمەس ئىشلارنى قىلىپ كىشى-
لەر ئالدىدا سۆز - چۆچەك، مەسخىرىگە
قېلىپ، ئىناۋىتىنى بۇلغايدىغان ئادەملەر-
نىڭ ئەخمىقانىلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تامچە سۇ بەڭگىگە دەريا كۆرۈنەر

بۇنىڭ «بەڭگىگە ئېشەك سۇيدۇكى دەر-
يا كۆرۈنەر» دېگەن ۋارىيانتىمۇ بار بولۇپ،
كەيپ بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ئادەم قورقۇن-
چاق، يۈرەكسىز كېلىدىغانلىقىنى، كۆزىگە
كىچىك نەرسىلەر گويا تاغدەك، بىر نەرسە
ئىككى - ئۈچ بولۇپ كۆرۈنىدىغانلىقىنى
بىلدۈرىدۇ.

تامچە سۇدا تال كۆكىرەر

بۇ، پۈتكۈل ھاياتلىق سۇغا ئېھتىياج-
لىق ئىكەنلىكىنى، سۇ بىلەن ھەممە ياشناي-
دىغانلىقىنى، ئاز سۇنىڭمۇ رولى بولىدىغان-
لىقىنى، ئۇنى ئىسراپ قىلماي، تېجەپ
ئىشلىتىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تامغىلىق مال يوقالماس

بۇ، ئادەم ھەر ۋاقىت ئۆزىگە پۇخ-
تا بولۇشنى، باشقىلاردىن ئورۇنسىز گۇمان-
لىنىپ، پۇشايمان، ھەسرەت چەكمەسلىك-
نى، ئەنلىك، بەلگىلىك مەنقۇلات ئىشەنچ-
لىك بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تام ياقىلىساڭ تام باسار

بۇ، خەۋپ - خەتىرى بار، جېدەل -
ماجىرا، غەلۋە - غوۋغا بولغان يەرگە بارغان

ئادەم كۈتۈلمىگەن بالا - قازاغا، پېشكەللىككە يولۇقىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تاۋار - دۇردۇن ئاشار، لاي ئاشماس

بۇ، كىيىم - كېچەك ئۈچۈن ئىشلىتىلگەن رەختنىڭ پۇرۇچلىرى قالىدۇ؛ ئۆي - ئىمارەتلەرنى رېمونت قىلىشقا ئىشلىتىلگەن لاي ھەرقانچە كۆپ بولسىمۇ، ئىشلەتكەندىن كېيىن قالدۇق قالمايدۇ دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تاۋاقنىڭ سىرى كەتسىمۇ سىنى كەتمەس

بۇ، ياخشى جابدۇق ھەرقانچە ئىشلىتىلىپ كونىرىسىمۇ، ئىسكەتى، كۆركەملىكى يوقالمىغاندەك، چىرايلىق، پەزىلەتلىك ياخشى ئادەملەر قېرىپ ياشانسىمۇ، ھۆسنى - گۈزەللىكى، ئېسىللىقى يوقالمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تاي ئات بولغۇچە، ئەر مات بولار

بۇ، بالىلار تەربىيىلىنىپ قاتارغا قوشۇلغۇچە، ئاتا - ئانا قېرىپ، مۈكچىيىپ ھالىدىن كېتىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تايىنى باقسا ئات بولۇر،
بۆرىنى باقسا يات(بولۇر)

بۇ، ياخشىنى تەربىيىلىسە قائىدە - يوسۇنلۇق ئادەم بولۇپ، جانغا ئەسقاتىدۇ؛ ياماننى ھەرقانچە تەربىيىلىسىمۇ ئەسكىلىكىنى تاشلىماي، ياخشىلىققا يامانلىق بىلەن جاۋاب قايتۇرۇپ، ۋاپا قىلمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تاياق تەگكۈچە بېشىڭنى تارت

بۇ، ھەركىم كۈتۈلمىگەن كۆڭۈلسىزلىك، زىيان - زەخمەت، ھادىسىگە يولۇقماسلىق ئۈچۈن ھەر ۋاقىت ھوشيار تۇرۇپ، ئېھتىياتچانلىق بىلەن قوغدىنىش ئارقىلىق ئۆزىنى ئاسراش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تاياق گۆشتىن ئۆتەر،
تىل سۆڭەكتىن(ئۆتەر)

بۇ، تاياق - توقماقنىڭ زەربىسى بەدەنگە تەسىر قىلىدىغانلىقىنى؛ تىل، ئاھانەت، ھاقارەتنىڭ زەربىسى ئادەمنىڭ قەلبىگە، يۈرىكىگە، روھىي دۇنياسىغا تەسىر قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تاياق ئېيىقنىمۇ موللا قىلار

بۇ، يامان ئادەملەرنى ئۇرۇش، جازالاش، دىكتاتۇرا ئارقىلىق ئىدارە قىلغاندىلا خۇي - پەيلىنى ئۆزگەرتىپ، باشقۇرۇشقا بويسۇنىدىغان، قائىدە - يوسۇنلۇق ئادەم قىلغىلى بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تەپسە تەۋرىمەس

بۇ، زورۇر ئىشقا ئالدىرىمايدىغان، ئەنچى قايىنمايدىغان، غەم يېمەيدىغان، بىپەرۋا، ئىش خۇش ياقماس ئادەملەرنىڭ ئېرىنچەك، ھۇرۇنلۇقىنى بىلدۈرىدۇ.

تەخەيلىك ئېشەك پايخانغا يارىماس

بۇ، بالىلىق ئايال ئېغىر ئىشقا يارىمايدىغانلىقىنى، ئىش - ئەمگەكنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەدىبىرنىڭ قانداق بولسا،
ئەقدىرنىڭ شۇنداق (بولار)

بۇ، ھەر كىمنىڭ روناق تېپىش - تاپماسلىقى، تىرىكچىلىكىنىڭ ياخشى - ياman بولۇشى ئەقلىنى ئىشلىتىش - ئىشلەتمەسلىكى، پەم - پاراسەت، ئامالىنىڭ بار - يوقلۇقىغا باغلىق ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەر بىلەن كەلگەن تەشنالىققا داۋا

بۇ، ھالال ئەجىر - ئەمگەك قىلىپ ئېرىشكەن پايدا - تاپاۋەت تەنگە سىڭىدۇ، ئېھتىياجنى قاندۇرىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەرنىپنى سەن تاپمىساڭ،
ئەرنىپ سېنى تاپىدۇ

بۇ، ئەدەپ - ئەخلاق، قائىدە - يوسۇن، ئىنتىزامنى ئۆگەنمەي، ئۇنىڭغا ئەمەل قىلماي ئۆزۈمچىلىك قىلغان كىشى قانۇن - تۈزۈم، ئىنتىزام تەرىپىدىن باشقۇرۇلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەر - قىلغان - ئەتكەننى ھالاللايدۇ

بۇ، ئەجىر - ئەمگەك سىڭدۈرۈلگەن ھەرقانداق ئىشنىڭ مېۋىسى، پاك بولىدىغانلىقىنى، ئۇنىڭدىن پايدىلىنىش، بەھرىمەن بولۇش ھەقلىق، قانۇنلۇق ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تەرى يامانىنىڭ مېھرى يامان

بۇ، مىجەزى ئەسكى، ئاچچىقى يامان، سەن ئادەم كۆڭلى يۇمشاق، شەپقەتلىك، كۆيۈمچان بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تەشنا ئادەم چۈشىدە سۇ كۆرەر

بۇ، ئادەم ھەر ۋاقىت ئۆزىنىڭ بىردىنبىر ھاجىتى، ئېھتىياجى ھەققىدە غەم يەيدىغانلىقىنى، پۈتۈن دىققىتى شۇنىڭغا مەركەزلىشىپ، كۆڭلىدە دائىم شۇنى ئويلايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەقدىرگە تايىنىپ ياشىماي،
ئەدىبىرگە تايىنىپ ياشا

بۇ، ئادەم ھەر خىل غەيرىي ۋاسىتىگە تايىنىپ ياشاشتىن كۆرە، ئۆزىنىڭ ئەقلىي قابىلىيىتى ۋە ئەمگەك نەتىجىلىرىگە تايىنىپ ياشاش ئارقىلىق تەقدىرىنى بەلگىلەش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تەقدىرنى تەگبىر بۇزار

بۇ، پىشىپ يېتىلمىگەن، تەسەۋۋۇردىكى ئىشنى ئەمەلگە ئاشۇرغاندەك ئالدىنئالا ماختىنىپ داۋراڭ سېلىش ئۆزىنىڭ كېلەچەك ئىستىقبالىنى بۇزغانلىق، بەختىگە زامىن بولغانلىق بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تەقۋادا ھالال يوق،
پەتىۋادا ھارام (يوق)

بۇ، نەپسانىيەتچىلىككە بېرىلگەن مەرتىۋىلىك، ئابرۇيلۇق، ئىخلاسمەن ئادەملەردە پاكلىق، سەمىمىلىك، ئادىللىق بولمايدىغانلىقىنى؛ ئەمەلىيەتتىن چىقىرىلغان قارار، ھۆكۈمدە شەك - شۈبھە، ساختىلىق يوقلۇقىنى بىلدۈرىدۇ.

تەگىسەڭ تېرىق بولار،
تەگمىسەڭ ئېرىق (بولار)

بۇ، بىرەر مەسىلىگە نىسبەتەن ئېغىر - بېسىق، سوغۇق قان، كەڭ قورساق بولغاندىلا زىددىيەت پەسىيىپ، مەسىلە تىنچلىق بىلەن ئاسان ھەل بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ: ئۆپكەڭنى بېسىۋال! ئۇنچەۋالا چالۋاقاپ كەتمە، قوشنىلار بىلەن چىرايلىق ئۆتكەن ياخشى، ئۆزئارا ئانچە تەگىشمەيلى، «تەگىسەڭ تېرىق بولار، تەگمىسەڭ ئېرىق (بولار)» دېگەن گەپ بار، سەن بۇنى بىلەمسەن؟ دېدى رازۋېدچىك ئايالغا چۈشەندۈرۈپ.

تەڭ تېگى بىلەن، تېزەك قېپى بىلەن

بۇ، ھەركىم - ھەرنەرسە ئۆز خىلى، ئۆز تۈرى بىلەن ماسلىشىش، پار كېلىش، جۈپ بولۇش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

خۇدادىن نالىما، بەندىدىن رەنجىمە

بۇ، بىرەر ئىشتا كۆڭۈلسىزلىك، مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىغاندا بىراۋغا دادلىماسلىق، بىراۋدىن يامانلىماسلىقنى، پەقەت ئۆزىنىڭ كەم ئەقىل، يارامسىزلىقىدىن كۆرۈش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تەڭشەلمىگەن ئالەم

بۇنىڭ «تەڭشەلمىگەن جاھان» دېگەن ۋارىيانتىمۇ بار بولۇپ، ئىنسانىيەت تۇرمۇشىدا ناھەقچىلىق، ئادالەتسىزلىك، تەڭسىزلىك، ئېگىز - پەسلىك ھامان مەۋجۇت دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تەڭ يېگەن تەنگە سىڭەر

«تەڭ يېگەن تەنگە سىڭەر، يالغۇز يېگەن يەرگە» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

تەڭ يېگەن تەنگە سىڭەر،
يالغۇز يېگەن يەرگە (سىڭەر)

بۇ، ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتتە شەخسىيەتچىلىك، ئىچى تارلىق قىلماي، كەڭ قورساقلىق بىلەن بار ئىمكانىيەتتىن بىرلىكتە بەھرىمەن بولۇپ، ئورتاق ياشاش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تەلەپ قىل، سەۋەب قىل

بۇ، ئويلىغان ياكى پىلانلىغان بىرەر ئىشنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش، ئارزۇ - ئۈمىد ئۇچۇن چارە تېپىش، ئامال قىلىش، تەدبىر كۆرۈش لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تەلەيسىزنىڭ ئامبىرىغا بۇغداي قۇيسا،
ئارپا چىقار

بۇ، بىتەلەي - بەختسىز ئادەمنىڭ قىلغان ئىشلىرى ئالغا باسماي، ئوڭۇشسىزلىق، پىشكەللىككە ئۇچرايدىغانلىقىنى، تاپاۋىتى، دارامىتى زىيانغا ئايلىنىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تەلەي كىمدە — دوقا ماڭلايدا

بۇ، بەخت - ئامەت ھۆسن - جامال، قەددى - قامەت تاللىمايدىغانلىقىنى، سەت، كۆرۈمسىز، ئوقسانلىق ئادەملەرگىمۇ مەنسۇپ بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تەلەيلىكنىڭ خوتۇنى ئۆلەر،
تەلەيسىزنىڭ ئۆيى كۆيەر

بۇ، بەختى بار، ئامەتلىك ئادەم يامان خوتۇندىن قۇتۇلۇپ، مىجەزى ياخشى، ئەخلاقلىق، ئىنساپلىق، ئىغىر - بېسىق، مۇلايىم خوتۇنغا ئېرىشىدىغانلىقىنى؛ بىتەلەي، بەختسىز، تەتۈر پېشانە ئادەمنىڭ ئائىلىسى ئىنتىپاقسىزلىق، سوغۇقچىلىق تۈپەيلىدىن كۆڭۈلسىزلىك بىلەن بەرىكەت تاپالماي سورۇلۇپ توزۇيدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تەلەيلىك يىگىتنىڭ يەڭگىسى ئالدىدا

بۇ، ئامىتى كەلگەن كىشىنىڭ ھەرقانداق ئىشى ئوڭغا تارتىپ مۇشكۈلى ئاسان، قىلغان - ئەتكىنى ئەپلىشىپ، ئويلىغاندىن ئارتۇق راۋان يۈرۈشىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ: ئۇزاق ئۆتمەي باشلىقنىڭ ئوشۇقى ئالچۇ قوپتى، كونىلار «تەلەيلىك يىگىتنىڭ يەڭگىسى ئالدىدا» دېگەندەك، مېنى كۆزدىن يوقىتالماي تۇرغان باشلىققا نەقلا پۇرسەت كەلدى.

تەلەيىنى نەگە بارسەن دېسە،
دوقا ماڭلايغا، دەپتۇ

«تەلەي كىمدە — دوقا ماڭلايدا» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ: كونىلار «تەلەيىنى ‹نەگە بارسەن؟› دېسە ‹دوقا ماڭلايغا› دەپتۇ» دېگەندەك، شۇنچە كۆپ چىرايلىق قىزلار تۇرۇپمۇ گۈلخانىغا لايىق چىقتى. ئەسلىدە ئۇلارنىڭ ئىككىسى بۇنىڭدىن سەل ئاۋۋال جاڭگالدا پادا باققان، تېزەك تېرىپ يۈرۈشكەن يېرىدە ئۇچرىشىپ، ئىچ - پەش تارتىشىپ قالغان-

تەلۋە ئات مىنسە خۇدانى تونۇماس

بۇ، كاللىسى ئىشلىمەيدىغان گېرى، ئەقىلسىز ئادەم بىرەر ئامەت، مەرتىۋە، ياخشىلىققا ئېرىشكەندە ئۆتمۈشىنى ئۇنتۇپ، ئەل - يۇرتتىن يۈز ئۆرۈپ، نامەردلىك، ۋاپاسىزلىق قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تەلۋە تەپسە زەنجىر ئۈزەر

بۇ، كاللىسى ئىشلىمەيدىغان، ئەقىلسىز، گېرى ئادەم بىرەر ئىش قىلغاندا ھېچنېمىدىن يانماي، قارامىلىق، جاھىللىق بىلەن قائىدە - يوسۇننى بۇزۇپ بالا تېرىيدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تەلۋە تۆرنى بەرمەس

بۇ، كاللىسى ئىشلىمەيدىغان، ئەقىلسىز، گېرى ئادەم ئۆزىنىڭ ھالىغا باقماي قارامىلىق بىلەن چوڭلۇق تالىشىپ، باشقىلارنىڭ پايدا - مەنپەئەت، ئورۇن، مەرتىۋىگە ئېرىشىشىنى خالىمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تەلۋىگە چوماق تۇتقۇزما

بۇ، كاللىسى ئىشلىمەيدىغان ئەقىلسىز، گېرى ئادەم ھوقۇق، مەرتىۋىگە ئېرىشسە ھەرقانداق ئىشنى چېكىدىن ئاشۇرۇۋېتىپ، باشقىلارغا كۈن بەرمەي، ئۇۋال قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تەلۋىنى قورقۇتماق —
ئۆلۈكنى تىرىلدۈرمەك

بۇ، ئۆلگەن كىشىنى تىرىلدۈرگىلى

بولمىغاندەك، گەپ يېمەيدىغان، ئەقلى -
ھوشى جايىدا ئەمەس، بىغەرەز، كاج ئادەم-
نى ھەرقانچە كۆچەپ ئەيىبلىگەن بىلەنمۇ
ئەيۋەشكە كەلتۈرگىلى بولمايدىغانلىقىنى
بىلدۈرىدۇ.

تەلۋىنىڭ تېرىسى قېلىن

بۇ، كاللىسى ئىشلىمەس، غەرەز ئۇق-
ماس، كاج، جاھىل ئادەم بىنومۇس، يۈز
قېلىن بولۇپ، ھېچنېمىدىن ئىزا تارتمايدى-
غانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تەلىم بېرىش ئۈچۈن تەلىم ئال

بۇ، بىراۋغا تەربىيە بەرمەكچى، پەندى
- نەسىھەت قىلماقچى بولغان ئادەم ئالدى
بىلەن شۇ شەرتنى ئۆزى ھازىرلاپ ئۆلگە
يارىتىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تەمەگەرنىڭ تامغىقى قۇرۇق

بۇ، ئۆز كۈچىگە تايىنىپ ياشاشقا ئا-
دەتلەنمەي، بىراۋدىن نەپ، رىزىق كۈتۈپ
ياشاشقا ئۆگىنىپ قالغان ئادەم يوقسۇزلۇق،
نامراتلىقتا ئۆتىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرى-
دۇ.

تەمىنى بىلەي دېسەڭ تېتىپ كۆر،
ئېپىنى بىلەي دېسەڭ ئېتىپ (كۆر)

بۇ، بىرەر نەرسىنى بىلىش، چۈشى-
نىش ئۈچۈن تەكشۈرۈپ، تەتقىق قىلىش،
ئەمەلىيەتتىن ئۆتكۈزۈش كېرەك، دېگەن
مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تەن ساقلىقى — پادىشاھلىق

بۇ، ھاياتلىقتا ئىنسان ئۈچۈن سالامەت-
لىك ئەڭ قىممەتلىك ۋە تەڭداشسىز زور
بايلىق ئىكەنلىكىنى، ساغلاملىق پادىشاھلىق-
تىنمۇ ئارتۇق تۇرىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تەن ساقلىقى — جاننىڭ راھىتى

بۇ، ھاياتلىقتا ئىنسان ئۈچۈن سالا-
مەتلىك، ساغلاملىق راھەتتە بەختلىك، كۆ-
ڭۈللۈك ياشاشنىڭ كاپالىتى، جاننىڭ ھۇ-
زۇرى ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تەۋەككۈلچىنىڭ بىر ناخشىسى ئۇشۇق

بۇ، بىرەر ئىشقا كۆپ ئويلاپ ئولتۇر-
ماي، ئاقىۋىتىنىڭ قانداق بولۇشى بىلەن
ھېسابلاشماي، ئىككىلىنىپ ئارىسالدى بول-
ماي، يۈرەكلىك تۇتۇش قىلىدىغان ئادەم-
نىڭ بىر چارىسى غەنىمەت، زاپاس ئىكەن-
لىكىنى بىلدۈرىدۇ: بۇ چوكانمۇ خېلى قام-
لاشقان بالا ئىكەن. خۇدا بەرسە پەيغەمبەر
غىڭ قىلماپتۇ دېگەن مۇشۇ بولسا كېرەك.
تەۋەككۈلچىنىڭ بىر ناخشىسى ئۇشۇق دېگەن
گەپمۇ بارغۇ! ئالسام ئالاي، دەۋەتتىم.

تەۋەككۈل دەرياسىغا سال كېمە،
خاھى ئاقسۇن، خاھى چۆكسۇن غەم يېمە

بۇ، بىرەر ئىشقا كۆپ ئويلاپ ئولتۇر-
ماي، ئىككىلىنىپ دېلىغۇل، ئارىسالدى
بولماي، يۈرەكلىك تۇتۇش قىلىش كېرەك-
لىكىنى، ئۇ ئىش مەيلى ئوڭۇشلۇق بولسۇن
ياكى ئوڭۇشسىزلىقتا ئۇچرىسۇن ئاقىۋىتى-
دىن ئەنسىرىمەسلىكنى بىلدۈرىدۇ.

تەييارتاپ تەييارغا ئاشىق

بۇ، ئۆزى ئىشلىمەي، باشقىلارنىڭ كۈچىگە تايىنىپ ياشايدىغان هۇرۇن ئادەم دائىم باشقىلار تەرىپىدىن تەخلەپ قويۇلغان، هازىرلانغان ماددىي نەرسىلەرگە ئىگە بولۇشقا خۇشتار ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تەييار ئىشنىڭ بېشىغا، ئاسان كېلەر قېشىغا

بۇ، باشقىلار تەرىپىدىن تەخ قىلىنغان ئىشنىڭ نەتىجە - مېۋىسىگە هەركىمنىڭ كۈچ چىقارمايلا ئىگە بولغۇسى كېلىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

توپا ئالساڭ دۆڭدىن ئال

بۇ، ئېسىل پەزىلەتلىك، ئالىيجاناب ئادەملەر بىلەن ئېلىم - بېرىم، مۇناسىۋەت قىلغاندا ئىشەنچلىك، پايدىلىق بولىدىغانلىقىنى، ئۇنىڭدىن زىيان، خاپىلىق كەلمەيدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

توپ بولدۇق – توق بولدۇق

بۇ، بىرلىك - ئىتتىپاقلىق بولغاندىلا هەممە ئىش ئوڭۇشلۇق، نەتىجىلىك، تۇرمۇش پاراۋان، باياشات بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

توپ توپقا يىغىلار، يالغۇز ئازگالغا (يىغىلار)

بۇ، ئۇيۇشقان - ئىتتىپاقلاشقانلار بىر كېلىشمەسلىك، ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچرىغاندا ئاممىنىڭ هىمايىسى، ياردىمى بىلەن قوغدىلىدىغانلىقىنى؛ ئايرىمچىلىق قىلىغان، بۆلۈنگەن يېگانىلەر زاۋال تېپىپ يوقىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

توپقا قاراپ تاش ئاتما

بۇ، هەرقانداق كىشى ئاممىغا، خەلققە زىيانلىق، بولمىغۇر ئىشلارنى قىلماسلىق كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

توخۇ بۈركۈت بولالماس

بۇ، بىرەر ئىشقا جۈرئەت قىلالمايدىغان، پەم - پاراسەتسىز، قورقۇنچاق، نامەرد ئادەم هەرگىز پالۋان بولالمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

توخۇ بىلگىنىنى چىللايدۇ

بۇ، ئادەم هەرقانداق ئىشتا ئۆزىنىڭ بىلگىنىنى، خالىغىنىنى قىلىش، ئويلىغىنىنى سۆزلەش لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ: يۇسۇپ تەيجى تەمكىنلىك بىلەن، خاپا بولماڭ ئۆچېيگى، «توخۇمۇ ئۆزى بىلگىنىنى چىللايدۇ»، «ئىتمۇ ئۆز كوچىسىدا ئۆزىنى خوجا سانايدۇ» دېگەن گەپ بار. ئۇ ئۆزىنى مەن سېلىڭ دېسە، دەپ تۇرمامدۇ، بىز ئىشىمىزنى قىلىۋېرەيلى. ئۇنىڭغا بىر نېمە دېسەك هازىرلا چۈجە خورازدەك هۇرپىيىپ قوپىدۇ، دېدى.

توخۇ بىلگىنىنى قىچقىرار

«توخۇ بىلگىنىنى چىللايدۇ» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

توخۇ تويماس، كۆرگەننى قويماس

بۇ، ئاچ كۆز ئادەم هەرقانچە يەپ -

ئىچىمۇ تويغىنىنى ھېس قىلالماي، داۋاملىق يېگۈسى كېلىپ تۇرىدۇ؛ ئىش - ئوقەتتە تاپاۋىتى كۆپەيسىمۇ قانائەت ھاسىل قىلماي، داۋاملىق پايدا - مەنپەئەت، نەپ ئىغىشتىن يانمايدۇ دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

توخۇ چىللىمىسىمۇ تاڭ ئاتىدۇ

بۇ، ھەرقانداق ئىشنىڭ ۋاقتى - سائىتى كېلىپ شەرت - شارائىتى پىشىپ يېتىلگەندە، بىرەر ئىزنا ياكى بىشارەتنىڭ بولۇشى كۈتۈلمەستىن ئۆز يولىدا ئەمەلگە ئېشىۋېرىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

توخۇ داڭگال چۈشەر،
ئۆچكە جاڭگال (چۈشەر)

بۇ، ھەركىم ئۆزىنىڭ بىردىنبىر ھاجەت - ئېھتىياجى ھەققىدە غەم يەيدىغانلىقىنى، پۈتۈن دىققىتى شۇنىڭغا مەركەزلىشىپ، كۆڭلىدە دائىم شۇنى ئويلايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ: «توخۇ داڭگال چۈشەيدۇ، ئۆچكە جاڭگال» دېگەندەك، سىنىڭ خىيالىڭ ھەمىشە قىمار ئويناشتىمۇ؟ دېدى ئۇ.

توخۇ داڭگال چۈشەيدۇ،
ئوتۇنچى جاڭگال (چۈشەيدۇ)

«توخۇ داڭگال چۈشەر، ئۆچكە جاڭگال» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

توخۇ قونداققا چىققاندا ھەممىنى ئۇنتار

بۇ، بىرەر ھوقۇق - مەرتىۋىگە ئېرىشكەندە ئۆتمۈشىنى ئۇنتۇپ، ئاممىدىن يۈز ئۆرۈيدىغان ۋاپاسىز، قارا كۆڭۈل ئادەملەرنىڭ ھاماقەتلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

توخۇ كۆرگەننى چوقۇيدۇ،
موللا كۆرگەننى ئوقۇيدۇ

بۇ، توخۇ ئەتىدىن كەچكىچە ئۇچرىغاننى چوقۇپ دانلىغاندەك، ئوقۇمۇشلۇق بىلىم ئەھلى داۋاملىق ئىلىم ئىگىلەش ئىستىكىدە ئۇچرىغانلىكى ساۋاتتىن خەۋەردار بولۇشقا تىرىشىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

توخۇنى تاخ دېمە،
مۈشۈكنى پەش (دېمە)

بۇ، بىرەر ئىشتا باشقۇرۇشقا، قائىدە - يوسۇنغا خىلاپ كېلىدىغان نامۇۋاپىق سۆز - ھەرىكەتتىن ساقلىنىپ، ئىتائەتمەنلىك بىلەن بويسۇنۇش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

توخۇنى كۆلچەككە ھەيدەپتۇ،
ئۆردەكنى قونداققا (ھەيدەپتۇ)

بۇ، ھەرقانداق ئىش - ۋەزىپىنى كىشىلەرنىڭ كەسىپ ئالاھىدىلىكى، قابىلىيىتى بويىچە ئەمەلىيەتنى چىقىش قىلىپ ئورۇنلاشتۇرۇش لازىملىقىنى، ماس كەلمەيدىغان ۋەزىپىنى تېڭىشقا بولمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

توخۇنى ئوغرىلىغانمۇ ئوغرى،
تۇخۇمىنى يېگەنمۇ (ئوغرى)

بۇ، چوڭ نەرسىنى ئوغرىلىغان بىلەن كىچىك نەرسىنى ئوغرىلىغانمۇ، ئوغرىلىغاننى ساقلاپ بەرگەنمۇ ئوخشاشلا ئوغرىلىققا ياتىدىغان جىنايەت ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

نوخۇنى ئۆلتۈرمىگۈچە
بولۋاسنى قورقۇتقىلى بولماس

بۇ، ھەرقانداق ئىشتا ئاز - تولا قۇربان
بەرمەي، بەدەل تۆلىمەي تۇرۇپ مەقسەتكە
يەتكىلى بولمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

نوخۇ ئۇچسا تامغا قونار،
لاچىن ئۇچسا تاغقا (قونار)

بۇ، بىر ئىشقا جۈرئەت قىلالمايدىغان،
پاراسەتسىز، قورقۇنچاق ئادەمنىڭ تىرىكچى-
لىك دائىرىسى چەكلىك بولۇپ، شان -
شەرەپ قازىنالمايدۇ؛ ھېچنېمىدىن قورقمايـ
دىغان، جۈرئەتلىك، قەيسەر ئادەمنىڭ تى-
رىكچىلىك دائىرىسى چەكسىز بولۇپ، ئۇز-
لۈكسىز شان - شەرەپ قازىنالايدۇ، دېگەن
مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

نورپىقىمنى كىچىك دېسەڭ،
بوغان ناغار ئارتىپ كۆر

بۇ، ھەرقانداق ئىشتا بىراۋنىڭ ئىقتى-
دارىغا سەل قارىماي ئەمەلىي سىناپ كۆ-
رۈش كېرەكلىكىنى، كىچىك ئادەمنىڭ قو-
لىدىنمۇ ئۆزىگە تۇشلۇق ئىش كېلىشىگە ئى-
شىنىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

نوز بالىغان ئىت قوپارغۇ ئاستىدا ئۆلەر

بۇ، تۇرمۇش ئىستىلىدا ئۆزىگە ئەخلاق-
سىزلىقنى يوقتۇرۇۋېلىپ، باشقىلارنىڭ
ھالال نېسىۋىسىگە چاڭ سېلىشنى ئادىتىگە
ئايلاندۇرۇۋالغان كۈرسۈك مىجەز كىشىنىڭ
يامان ئاقىۋەتكە قالىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

توشقان تېرىسى ئۈچ كۈن چىدار

بۇ، بىرەر جىددىي ۋە مۇشكۇل ئەھۋال-
غا دۇچ كەلگەن كىشى سەۋرچان بولۇپ،
چىدام، غەيرەت بىلەن بەرداشلىق بېرىش
لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

توشقاندەك يۈز يىل ياشىغۇچە،
يولۋاستەك بىر يىل ياشىغان ئەلا

بۇ، ھەركىم ھاياتلىقىدا ئادىل، توغرا
يول تۇتۇپ غۇرۇرى بىلەن ياشاش، قورقۇن-
چاقلىق، خۇشامەتچىلىك، يالاقچىلىق قى-
لىشنى نومۇس بىلىش كېرەكلىكىنى بىلدۈ-
رىدۇ.

توشقان ئۆلسە، تۈلكە ھازا تۇتۇپتۇ

بۇ، دائىملىق بەھرىمەن بولۇۋاتقان
مەنپەئەتىنىڭ تاسادىپىي قولدىن كېتىشى،
رىزقىدىن مەھرۇم بولۇش ھەممىنىڭ كۆڭ-
لىنى يېرىم قىلىپ، يىغلىتىدۇ، دېگەن مە-
نىنى بىلدۈرىدۇ.

توغرا ئادەم سايىسىنىڭ ئەگرىلىكىدىن
قورقماس

بۇ، پاك - دىيانەتلىك، سەممىي ئادەم
ئەيىب، نۇقسان، خاتالىقلىرىنى تۈزىتىش-
تىن باش تارتماي، مەردانىلىق بىلەن مۇئا-
مىلە قىلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

توغرا سۆز تاشنى يارار،
تۆھمەت باشنى (يارار)

بۇ، چىن ۋە ھەق سۆزنىڭ قۇدرىتى
چەكسىز بولۇپ، ھەممىنى يېڭەلەيدۇ، قا-
يىل قىلالايدۇ، خاتا سۆز (تۆھمەت) كىشى-

گە كۆڭۈلسىزلىك ئېلىپ كېلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

توغرا سۆز تۇمۇرنى تېشەر، سىلىق سۆز قىلىچنى كېسەر

بۇ، چىن ۋە ھەق سۆزنىڭ قايىل قىلىش كۈچى چەكسىز بولىدۇ، سىلىق گەپ ھەرقانداق قاتماللىقنى يۇمشىتىپ، كىشىنى تەسىرلەندۈرەلەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

توغرا سۆزنىڭ توقمىقى بار

بۇ، چىن دىلدىن ئېيتىلغان راست گەپ ئاڭلىماققا قاتتىق، ئېغىر تۇيۇلۇپ، كۆڭۈلنى رەنجىتىسمۇ، لېكىن پايدىلىق نەتىجە بېرىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

توغرا گەپ قۇلاققا ياقماس

بۇ، چىن دىلدىن ئېيتىلغان راست گەپ «ئاچچىق» ۋە قوپال تۇيۇلغاچقا، ھېچكىم ئاڭلاشنى خالىمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

توغرا ئېيتقان تۇغقىنىغا ياراماپتۇ

بۇ، لىللا گەپ قىلىدىغان ئادەمنىڭ پايدىلىق نەسىھەتلىرى قېرىنداش ۋە يېقىنلىرىنىڭ زىتىغا تېگىپ، نارازىلىقىنى قوزغايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

توققۇز قىزنىڭ تولغىقى تەڭ تۇتۇپتۇ

بۇ، بىرمۇنچە ئىشلارنىڭ بېجىرىلىشى ئوخشاش ۋاقىتتا توغرا كېلىپ قېلىپ، ئالدىراشلىق، جىددىي ۋەزىيەت پەيدا بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ: ياللا، توققۇز قىزنىڭ تولغىقى تەڭ تۇتتى، ئۇنى قىلسام، بۇ قالىدۇ، بۇنى قىلسام، ئۇ قالىدۇ، دېدى ئايسىخان ئۇھ تارتىپ.

توققۇز قىزنىڭ تولغىقى بىر كۈندە تۇتۇپتۇ

«توققۇز قىزنىڭ تولغىقى تەڭ تۇتۇپتۇ» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

توق كېكىرەر، ئاچ ئۇسۇرار

بۇ، ھال - ئوقىتى ياخشى، تۇرمۇشى باياشات ئادەم كۆرەڭلەپ پو ئاتىدۇ؛ ھال - ئوقىتى ناچار، تۇرمۇشى غورىگىل، يوقسۇز ئادەم دۇغدىيىپ پۇشۇلدايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

توقلۇقتىن شوخلۇق چىقار

بۇ، ئادەم بېيىغاندا باياشات تۇرمۇشتىن خۇي - پەيلى ئۆزگىرىدۇ، ئەدەپ - ئەخلاقنى قايرىپ قويۇپ، خىلمۇ خىل ھەۋەسلەرگە بېرىلىدۇ دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ:

بىراۋلار مارىشار ئانجان تېمىدىن،
بىراۋلار «تۇف» دېدى دەرد - ئەلەمدىن.
بىراۋ ئېيتتى «ئەگەرچە بولسا توقلۇق،
بۇ توقلۇقتىن چىقاركەن ھەممە شوخلۇق.

توقۇناق بالا، ئىلمەك قازا

بۇ، ئۇشتۇمتۇت كەلگەن بالا - قازا، تاسادىپىي يۈز بەرگەن ئوڭۇشسىزلىق - پېشكەللىكنى بىلدۈرىدۇ.

توق ئىت ئاچ ئىتنىڭ قۇيرۇقىنى چىشلەيتۇ

بۇ، تۇرمۇشى خاتىرجەم، باي - پۇل-
دارلار نامرات، ئاجىزلارنى كۆزگە ئىلماي،
ھەر جەھەتتىن بوزەك قىلىدىغانلىقىنى بىل-
دۈرىدۇ.

نوك - نوك ئېتەر تۆمۈرچى،
پۇلنى ئۇسار كۆنچى

بۇ، ھەرقايسى ھۈنەر - كەسىپ تۈرلى-
رىنىڭ ئالاھىدىلىكى، جاپا - مۇشەققىتى ۋە
تاپاۋىتىدە مۇئەييەن پەرق بولىدىغانلىقىنى،
بۇنىڭ ئۈچۈن پىشقان ماھارەتتىن باشقا،
چاققانلىق، چەبدەسلىك، ھوشيارلىق بول-
غاندىلا ئەجرىگە تۇشلۇق نەتىجە قازىنىش
مۇمكىنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

نوكۇر ئاتقا تۆمۈر تاقا،
ئەسكى چاپانغا سۆسەر ياقا

بۇ، ياش قۇرامى، ئەيىب، نۇقسانىغا
قارىماي، تۇرمۇشتا ئەمەلىيەتتىن ھالقىپ
باسىنىشقا، كىيىنىشكە ئامراق، تېتىقسىز
كىشىلەرنىڭ ھەشەمەتچىلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

نوكۇرنى باردا تۇت،
نوشقاننى قاردا (تۇت)

بۇ، بىراۋنىڭ ئاجىزلىقىدىن پايدىلى-
نىپ مۇشكۇل ئىشقا زورلىغانلىقنى بىلدۈ-
رىدۇ.

نوكۇر ئۇسسۇلچى، كېكەچ غەزەلچى

بۇ، مۇئەييەن ئەيىب - نۇقسانى بار
ئادەم ئۆزىگە ماس كەلمەيدىغان كەسپكە
خۇشتار كېلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈر-
دۇ.

توڭگۇز دۈمبا بىلەن سەمرىيدۇ

بۇ، كاللىسى ئىشلىمەيدىغان، دۆت
ئادەم گالۋاڭلىقىدىن دەككە - دەشنەم، تىل
- ئاھانەت ئاڭلىغانسېرى كۆڭلى ئەمىن تاپى-
دۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

توڭگۇز قوي بولماس،
دۈشمەن ئۆز (بولماس)

بۇ، ئەل - يۇرتقا ئامانلىق بەرمەيدى-
غان، كۆپچىلىكنىڭ ئىشىغا بۇزغۇنچىلىق
قىلىدىغان سۇيىقەستچىلەرنىڭ رەزىل تەبى-
ئىتى ھەرگىز ئۆزگەرمەيدۇ، دېگەن مەنىنى
بىلدۈرىدۇ.

توڭگۇزنىڭ بىر تال تۈكىنى يۇلغىنىڭ يۇل-
غان

بۇ، نامەرد ياكى بېخىل - پىخسىق
ئادەملەردىن ئاز - تولا نەپ ئۈندۈرۈۋېلىش
غەنىيمەت ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ: ھېلىقى
ئۈچ ھارۋا سوۋغاتنى ئېلىش - ئالماسلىق
مەسىلىسىدە ئىختىلاپ چىقىپ قالدى. قارا
بوسۇق بىلەن توختى سەيپۇڭ: «توڭگۇزنىڭ
بىر تال تۈكىنى يۇلغىنىڭ يۇلغان» ، دەپ
ئېلىش تەرەپدارى بولدى.

تولا سايرىغان بۇلبۇل قەپەسكە چۈشەر

بۇ، ۋەزىيەتكە باقماي، قالايمىقان،
كۆپ سۆزلىگەن كىشى ئاقىۋەتتە نەزەربەنت
ئاستىدا بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تولا گەپنىڭ مەززىسى يوق،
كەنجى كېۋەزنىڭ غوزىسى (يوق)

بۇ، كېچىكىپ تېرىلغان كېۋەز غوزا

تۈتالمىغانلىق، ھەددىدىن زىيادە، تەكرار
دېيىلگەن سۆزنىڭ ھېچقانداق قىممەت - ئە-
تىۋارى بولمايدىغانلىقىنى، بۇنىڭغا ھېچكىم
قۇلاق سالمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تولا يېگەن بۆرىنىڭ قوشى كامار

بۇ، نەپسى يامان، قانائەتسىز، ئاچ
كۆز ئادەم ھەرقانچە يېگەن بىلەنمۇ چىرايىغا
چىقمايدىغانلىقىنى مال - دۇنياسى كۆپە-
يىپ، بېيىسىمۇ ئاخىر خانىۋەيران بولۇپ
توزۇيدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تونۇشمىغانىنىڭ ئېتى يوق،
ئادەملەرنىڭ يېتى (يوق)

بۇ، كىشىلىك مۇناسىۋەتتە ئادەملەر
ئۆزئارا تونۇشۇپ، ئارىلىشىپ، نورمال ھا-
لەتتە باردى - كەلدى قىلىشىپ ئۆتۈش كې-
رەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

توۋا قىلغانغا تۆگە بەر

بۇ، بىرەر يامانلىق، گۇناھ ئىشلاردىن
قول ئۈزۈپ، توغرا يولدا مېڭىشقا نىيەت
قىلغان كىشىگە كەڭچىلىك قىلىپ، ئىرىك-
چىلىك يولى بېرىش كېرەك، دېگەن مەنىنى
بىلدۈرىدۇ.

توي باھانىسى بىلەن تون پۈتتى

بۇ، مەلۇم ئىشنىڭ بېجىرىلىشى، ئە-
مەلگە ئېشىشى ئارقىلىق يەنە بىر ئېھتىياج-
لىق نەرسىنىڭ بىرلىكتە ھەل بولغانلىقىنى
بىلدۈرىدۇ.

توي تونلۇقنىڭ، ھېيت ئاتلىقنىڭ

بۇ، كاتتا كىيىنگەن، ساپپاكىز ئادەم
ھەرقانداق مەرىكىلەردە ھۆرمەتكە سازاۋەر
بولۇپ، قىزغىن قارشى ئېلىنىدىغانلىقىنى؛
ئەمەلدار، مەرتىۋىلىك ئادەم خالىغان يېرىدە
بەھۇزۇر ھېيتلايدىغانلىقىنى بىل-
دۈرىدۇ.

توي — خۇدانىڭ خەزىنىسى

بۇ، ئىككى ياشنىڭ ئىختىيارى رازى-
لىقى، ھەقىقىي مۇھەببىتى ئارقىلىق جۈپ
بولۇپ، ئۇرتاق تۇرمۇشقا قەدەم قويۇشى
كەلگۈسىدە روناق تېپىشنىڭ ئاساسى
ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تويدىن يامانلىساڭ توي قىلىپ كۆر

بۇ، بىرەر ئىشنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش
ئانچە ئوڭاي ئەمەسلىكىنى، توي - مەرىكىدە
ھەممە ئادەمنى تولۇق رازى قىلىپ كەتكىلى
بولمايدىغانلىقىنى، شۇڭا، ساھىبخاندىن
رەنجىگەنلەر ئۆزى مەرىكە ئۆتكۈزۈپ بېقىشى
كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تويغا بارساڭ بۆرۈن بار،
بۆرۈن بارساڭ ئورۇن (بار)

بۇ، ھەركىم تەكلىپ قىلىنغان مەرىكە
سورۇنلىرىنىڭ ۋاقتىغا رىئايە قىلىش، كې-
چىكمەسلىك كېرەكلىكىنى، ۋاقتىدا بارغان-
دا قىزغىن قارشى ئېلىنىپ، بەھۇزۇر مېھ-
مان بولالايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تويغا بارساڭ تويۇپ بار،
بەش بالاڭنى قويۇپ (بار)

بۇ، ھەركىم تەكلىپ قىلىنغان مەرىكە سورۇنلىرىغا غىزالىنىپ، بالا ئەگەشتۇرمەي بېرىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

نويغا بارساڭ تويۇپ بار،
بۇز خالتاڭنى قويۇپ (بار)

بۇ، ھەركىم تەكلىپ قىلىنغان مەرىكە سورۇنلىرىغا غىزالىنىپ بېرىش، داستىخاندا ئۆز سۈپىتىنى ساقلاپ (ئالدىغا تىزغان نەرسىلەرنى يانچۇقىغا سالماي) ئولتۇرۇش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

نويغا بارساڭ تويۇپ بار،
ئاۋار - توقا كىيىپ (بار)

بۇ، ھەركىم تەكلىپ قىلىنغان مەرىكە سورۇنلىرىغا تويۇنۇپ بېرىشتىن باشقا ئىمكانىيىتىنىڭ بارىچە چىرايلىق جابدۇنۇپ بېرىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

نويغان يەرگە توققۇز كۈن تەزىم

بۇ، ھەركىم تىرىكچىلىك ئىشلىرى ئىلگىرى بېسىپ، روناق تاپقان يەرنى ئۇنتۇماسلىق، ئەمەلىي ھەرىكىتى ئارقىلىق قەدىرىنى ئىپادىلەش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

نويغۇچە بە، تەرلىگۈچە ئىشلە

بۇ، ھەركىم باياشات تۇرمۇشقا ئېرىشىش، خاتىرجەم ياشاش ئۈچۈن يېگىنىگە بارىشا بېرىلىپ ئەمگەك قىلىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

نويماس كۆزنى گۆرنىڭ توپىسى تويدۇرار

بۇ، ئۆتتۈۋاتقان ھال - ئوقىتى، ياخشى كۈنگە قانائەت قىلماي، مال - دۇنياغا بېرىلگەن، نەپسانىيەتچى، ئاچ كۆزلەر ئاخىر قەبرىگە كىرگەندە قانائەت تاپىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تويمىساڭ تويۇڭدا تويارسەن

بۇ، ئۆتتۈۋاتقان كۈنگە شۈكۈر قىلماي، ئاچ كۆزلۈك بىلەن مال - دۇنيا، بايلىققا بېرىلگەن ئادەم مۇسىبىتىدە ئەمىن تاپىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تويىنىڭ ئەلچىسى بولغۇچە،
بايىنىڭ غالچىسى بول

بۇ، ئىككى تەرەپنىڭ ئىشى ئۈچۈن ئوتتۇرىدا خىزمەت قىلىشنىڭ قىيىنلىقىنى، بۇنىڭدىن كۆرە، جاپالىق بولسىمۇ بىر ئادەمنىڭ خىزمىتىنى قىلىش ياخشى ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تويىنىڭ بولغىنىدىن «بولىدۇ»سى قىزىق

بۇ، ھەرقانداق مەرىكە، ھېيت - بايرام ياكى تەنتەنىلىك ئىشنىڭ ئۆتكۈزۈلۈشتىن ئاۋۋالقى دەبدەبە - داۋرىڭى ئەتراپقا يېيىلىپ، كىشىنى قىزىقتۇرىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تويۇڭنى چوڭ قىلغۇچە، غېمىڭنى چوڭ قىل

بۇ، بىرەر ئىشنى قىلىشتىن ئىلگىرى شۇنىڭغا ئائىت زۆرۈر شەرت - شارائىت، ئىمكانىيەتلەرنى تولۇق ھازىرلاش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئۆتسا بېغى بار، كۆيگەن دېغى بار

بۇ، قىلىنغان مەلۇم ئىشنىڭ قولغا چىققۇدەك پاكىتى، ئېغىزغا ئالغۇدەك ئاساسى، قەلبىنى بېغىشلىغان مۇھەببەت نىشانىسى، كۆڭۈل خاتىرىسى بارلىقىنى بىلدۈرىدۇ: ئەجەبمۇ ئەزۋەيلەپ كەتتىڭ، راستىنلا «تۇتسا بېغى بار، كۆيگەن دېغى بار» دېگەندەك ئىش ئىكەن، يازغان خەت ۋە سوۋغا - سالاملىرىنى مەن ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرگەن تۇرسام، دېدى ئۇ.

تۇتسا سېپى يوق، قىچقارسا ئېتى (يوق)

بۇ، تېگى - تەكتى، نەسەبى ناچار، جەمئىيەتتىكى ئىجتىمائىي ئورنى تۆۋەن، نام - ئابرۇيى يوق، ئېتىبارسىز كىشىلەرنى بىلدۈرىدۇ.

«تۇر - تۇر» كۆپ بولسا،
ئۇيقۇدا مەززە يوق

بۇ، ھەرقانداق ئىشتا داۋراڭ، ھەيدەكچىلىك، بۇيرۇقۋازلىق ھەددىدىن ئېشىپ كەتسە ئادەمنى بىئارام قىلىپ، خاتىرجەملىك بۇزۇلىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تۇرغان تامغا ئۇسسەڭ،
بېشىڭ يېرىلار

بۇ، كىمنىكى بىراۋغا قەستەن بىشەملىك قىلىپ، يولسىزلىق بىلەن چېقىلىدىكەن، ئاقىۋەتتە ئۆز جازاسىنى تارتىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تۇرغانلارغا تۇۋرۇك بول،
ماڭغانلارغا كۆۋرۈك (بول)

بۇ، يوقسۇل، يېتىم - يېسىر، ئاجىزلارغا يار - يۆلەك، پاناھ بولۇشنى، ئۇلارنى يېتەكلەپ، ئىشلىرىغا ئوڭايلىق تۇغدۇرۇپ، مەدەت بېرىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تۇرقى ئىنسان، خۇلقى ھايۋان

بۇ، قىياپەت - تۇرقى ئادەم ھېسابلانسىمۇ، خۇي - پەيلى، قىلىقى ئىنسان قېلىپىدىن چىققان ئادەملەرنىڭ ئەخلاقسىزلىق قىلمىشلىرىنى بىلدۈرىدۇ.

تۇرمىغان مېھمانىنىڭ كەتكىنى ياخشى،
ساقايمىغان ئاغرىقنىڭ ئۆلگىنى (ياخشى)

بۇ، ئۆز لايىقىدا، ھەددىدە بولغان ئىش قەدىرلىك، ئەتىۋارلىق بولىدۇ؛ كېچىككەن، ئۆزۈنغا سوزۇلغان ئىش ھەممىنى ئارام تاپتۇرماي بىزار قىلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تۇرۇپ تۇرغاننى توختاپ يە،
كېتىپ بارغاننى قوغلاپ (يە)

بۇ، ھەركىم قولىدىكىگە، تەييارغا تايىنىپ ياشىماي، ئىشلەپ، ئەجىر قىلىپ، يوقنى تېپىپ ياشاش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تۇزاقتىن قورققان قۇش
ئاچا ياغاچقا قونماس

بۇ، باتۇر - مەرد ئادەم ھىيلە - مەكىرگە ئالدانمايدۇ، خەۋپ - خەتەرنى مەنسىتمەيدۇ، ئۆلۈمدىن قورقمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تۇزلۇق قاپاقتىن تۇز،
باغلىق قاپاقتىن ياغ تەپچىيدۇ

بۇ، قارا نىيەت، ئىچى تار ئادەملەرنىڭ
ئىش - ھەرىكىتىدىن يامانلىق، شۇملۇق
ئەكس ئېتىدۇ؛ ئاق كۆڭۈل، رەھىمدىل
ئادەملەرنىڭ ئىش - ھەرىكىتىدىن ياخشى-
لىق، خەيرىخاھلىق ئەكس ئېتىدۇ، دېگەن
مەنىنى بىلدۈرىدۇ: ئەنە، ئۇنىڭ تومۇرلى-
رىدا تەلۋىچۈك دەرياسىنىڭ سۈيىدەك قاپقارا
تەلۋە قان ئويناپ يۈرمەكتە. تۇزلۇق قاپاق-
تىن تۇز، ياغلىق قاپاقتىن ياغ تېپىدۇ،
دېگەندەك، ئۇنىڭ تومۇرلىرىدىكى قارا قان
ھە دېسىلا تېشىغا تېپىپ چىقىپ، ئۇنى قور-
قۇنچلۇق قاپقارا دېۋىدەك كۆرسىتىۋاتامدۇ!
؟

تۇز ھەققى - خۇدا ھەققى

بۇ، ئاتا - ئانا ياكى بىراۋنىڭ ئاش -
تاماق بېرىپ، تەربىيىلەپ باقـقانلىقىنى
قـايتۇرۇشقا تىگىشلىك مەجبۇرىيەت، خۇدا
ئالدىدا ئادا قىلىش زۆرۈر بولغان قەرز دەپ
تونۇش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تۇزۇڭنى يەپ، تۇزلۇقۇڭنى چاقاي

بۇنىڭ «تۇز بەرگەننىڭ تۇزلۇقىنى چې-
قىپتۇ» دېگەن ۋارىيانتىمۇ بار بولۇپ، بى-
راۋنىڭ باققان، تەربىيىلىگەن ئەجرىنى يەر-
دە قويغانلىقىنى، ياخشىلىققا يامانلىق، ۋاپاغا
جاپا قىلغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ: زاكىر ئۆسەك-
چى، جاكىر خورەكچى، باكىر ئورەكچى،
ناكىر ئېتەكچى ۋە تۇز بەرگەننىڭ تۇزلۇقى-
نى چاقىدىغان خاكىر تېزەكچى قاتارلىق
دوستلىرىنىڭ ماقۇللاۋاتقان چىرايلىرى كۆ-
رۈنگەندەك بولدى. ھېلىمنىڭ قىزىنىڭ بە-
دىنىگە توك ئۆتكۈزۈپ قىينىماقچى بولۇۋاتـ-
قانلىقىنى ئۇلار مەدەنىيەتنىڭ مۇجەسسەم-
لىك ئىپادىلىنىشى دەپ قاراۋاتقانلىقى ئې-
نىق ئىدى.

تۇزىنى يەپ، تۇزلۇقىغا تۈكۈرۈپتۇ

بۇ، بىراۋنىڭ ياخشىلىقى، شەپقىتى،
غەمخورلۇقىغا ئېرىشىۋېلىپ، كەينىدىن يۈز
ئۆرۈپ، ۋاپاغا جاپا قىلىدىغان يۈزسىزلىكنى
بىلدۈرىدۇ:

— ئەگەر ئۇنىڭ بىلەن مۇناسىۋىتىنى
ئۈزمەي، يەنە غېرىب - سەنەم بولۇشىدىغان
بولسا، تۇزىمىزنى يەپ، تۇزلۇقىمىزغا تۈ-
كۈرگەن ئۇ شۇمنىمۇ، ئانىسىنىمۇ قوغلاپ
چىقىرىمەن، ئاچچىقىم كەلسە، ئۇنى سولى-
تىۋېتىمەن! — دېدى ئۇ گۈلچېھرە خېنىم-
غا.

تۇغقاندىن يامانلىغان ئەقلىنىڭ يوقلۇقى،
تاماقتىن يامانلىغان قورساقنىڭ توقلۇقى

بۇ ئەسلىي «ئاتا - ئانىغا قېيىدىغان
ئەقلىنىڭ يوقى، تاماققا قېيىدىغان قورساق-
نىڭ توقى» دېگەن ماقالىنىڭ ۋارىيانتى بو-
لۇپ، تۇغقان - قېرىنداشىدىن يۈز ئۆرۈش
ھاماقەتلىك، ئەخمىقانىلىق ئىكەنلىكىنى،
غىزا - تاماقنى تاللاپ، باتناپ يېمەسلىك
بىمەنىلىك، كۆپۈرلۇق بولىدىغانلىقىنى بىل-
دۈرىدۇ.

تۇغقاننى تاشلىساڭ يات بولار،
تومۇرنى تاشلىساڭ دات (بولار)

بۇ، ئۇرۇق - تۇغقان، قېرىنداشلار

ئۆزئارا بىر - بىرىگە كۆيۈنۈپ، يار - يۆلەك، يېقىن ئۆتۈش لازىملىقىنى؛ تۆمۈر ئەسۋابنى دائىم ئاسراپ، پاكىز سۈرتۈپ ئىشلىتىشنىڭ مۇھىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تۇغقاننىڭ بارى ياخشى،
بۈگۈن قىچقارسا ئەتە «ھە» دېسىمۇ ياخشى

بۇ، ئۇرۇق - تۇغقان، قېرىنداشلار گەرچە ئۆزئارا بىر - بىرىگە كۆيۈمسىز بولسىمۇ، يەنىلا بار بولغىنى ياخشى ئىكەنلىكىنى، باشقا كۈن چۈشكەندە ئەسقاتىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تۇغقاننىڭ بېغى چىڭ يەردە

بۇ، بىر نەسەب، بىر ئائىلىگە تەۋە كىشىلەر ھەرگىز بىر - بىرىدىن ئايرىلىپ كېتەلمەيدىغانلىقىنى، ئۇلار ئوتتۇرىسىدىكى قېرىنداشلىق رىشتىسى بىر - بىرىگە مەھكەم باغلاپ تۇرىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تۇغقان يىراق بولسا كىشنىشىدۇ،
يېقىن بولسا چىشلىشىدۇ

بۇ، قېرىنداشلار يىراق ئولتۇراقلاشقاندا بىر - بىرىنى سېغىنىپ قەدىرلىشىدىغانلىقىنى، ئۆزئارا ئىزدىشىپ ئىناق ئۆتىدىغانلىقىنى؛ يېقىن، بىر يەردە ئولتۇراقلاشقاندا شەخسىيەتچىلىك، ھەسەتخورلۇق قىلىشىپ، بىر - بىرى بىلەن چىقىشالماي زىتلىشىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تۇغماس خوتۇن شۈمەك بېغىپتۇ

بۇ، ئۆزىگە ھېچقانداق ئالاقىسى ۋە لازىمى يوق، ئەھمىيەتسىز نەرسىلەرنى يېغىپ، تېرىشتۇرۇپ يۈرىدىغان كىشىلەرنىڭ مىجەز - خۇلقى، ئىش - ھەرىكىتىگە قارىتىلغان.

تۇغۇلغان يەردىن تويغان يەر ياخشى

بۇ، بىر يەرگە بېكىنىپ، ئۆمۈر بويى يوقسۇزچىلىق، نامراتلىقتا ياشىغاندىن كۆرە، يۆتكىلىپ روناق تېپىپ، توق - باياشات ياشىغان ئەۋزەل ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تۇغۇلمىغان تاينىڭ دۇبىسى يېغىر

بۇ، ۋۇجۇدقا چىقمىغان خىيالىي ئىش ياكى نەرسە ھەققىدە بىھۇدە غەم يەپ، باش قاتۇرۇپ ئاۋارە بولغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تۇغۇلۇپ ئەيىناق بولماس،
تۇرۇپ ئەيىناق بولار

بۇ، ئاتا - ئانىلار پەرزەنتلىرىنىڭ ساغلام، تەندۇرۇس ئۆسۈپ يېتىلىشى ئۈچۈن ئەخلاق جەھەتتىن يېتەرلىك تەربىيە بېرىشنىڭ زۆرۈرلۈكىنى، بۇنىڭغا كۆڭۈل بۆلمەي بىپەرۋالىق قىلىنسا، بالىلار كەيسىزلىك تۈپەيلىدىن جىسمانىي جەھەتتە زەخىملىنىپ، ناكار بولۇپ قالىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تۇغۇلۇپ ئۆلمىگىنىڭنى كۆرەي،
قەرز بولۇپ تۆلىمىگىنىڭنى (كۆرەي)

بۇ، ھايات چەكلىك، ئۆلۈم مۇقەررەر ئىكەنلىكىنى، ئادەم تۇغۇلۇپ ھامان بىر كۈنى ئۆلىدىغانلىقىنى؛ قەرزدار بولغان ئادەم قەرزنى ھامان بىر كۈنى تۆلەشكە مەجبۇر ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تۇل بولساڭمۇ، قۇل بولما

بۇ، ئايال كىشى ھەر ۋاقىت ئۆز قەدىر
- قىممىتىنى ساقلاپ، غۇرۇرلۇق ياشاش
لازىملىقىنى، تەنھالىقتا قالغاندىمۇ باشقىلار-
غا ئاياغ ئاستى بولماسلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تۇل خوتۇن تۇل خوتۇننىڭ قاياشى

بۇ «كەمبەغەل كەمبەغەلنىڭ قاياشى»
دېگەن ماقالىنىڭ ۋارىيانتى بولۇپ، كەمبە-
غەل، تۇل خوتۇن، مەرتىۋىسىز ئادەملەر
ھەرقانداق ئىشتا ئۆز خىلى، ئۆز تەڭدىشى
بىلەن مۇناسىۋەت قىلىشىدۇ، ئۆزئارا بىر -
بىرىنىڭ ھال - مۇڭىغا يېتىپ، بىر -
بىرىنى قوللىشىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرى-
دۇ.

**تۇل خوتۇننىڭ چۇشىگە ئەر كىرىدۇ،
باينىڭ چۇشىگە يەر (كىرىدۇ)**

بۇ، ئادەملەر ھەر ۋاقىت ئۆزىنىڭ ھا-
جىتى، ئېھتىياجى ھەققىدە غەم يەيدىغانلىقى-
نى، پۈتۈن دىققىتى كېلەچىكىگە، شېرىن
ئارزۇلىرىغا مەركەزلىشىپ، كۆڭلىدە دائىم
شۇنى ئويلايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ: قاچان،
قانداق ئۇخلاپ قالغىنىم يادىمدا يوق، ئاجا-
يىپ چۇش كۆرۈپتىمەن. «تۇل خوتۇننىڭ
چۇشىگە ئەر كىرىدۇ، باينىڭ چۇشىگە يەر»
دېگەن گەپ راست ئوخشايدۇ، مەن چۇشۇمدە
كازىمنى كۆرۈپتىمەن.

تۇل خوتۇننىڭ ئۆيىدە نان يېمەك تەس

بۇ، ئەرسىز ياشاۋاتقان ئايال تىرىكچى-
لىكنىڭ تەسلىكىدىن ئۇششاق سۆز، قىتى-
غۇر، پىخسىق بولۇپ قالىدىغانلىقىنى، پەر-
زەنت ۋە كېلىنلىرىگە ئامراق، كۆيۈمچان
بولمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تۇمشۇقىغا يېمەي، بۇرنىغا سۇ كىرمەس

بۇ، ئادەم بىرەر ئىش - ھەرىكەت ئۈس-
تىدە پېشكەللىككە ئۇچراپ، زىيان تارتقاندا
ئەقىل - پاراسەت، تەجرىبە - ساۋاققا ئىگە
بولۇپ ئىبرەت ئالىدۇ، دېگەن مەنىنى بىل-
دۈرىدۇ.

تۇمىقىنى ئال دېسە، بېشىنى كېسىپتۇ

«بۆك ئال دېسە باش كېسىپتۇ» نىڭ
ئىزاھىغا قاراڭ.

**تۆردىكى بىلەن چىقىشقۇچە،
بوسۇغىدىكى بىلەن چىقىش**

بۇ، ھەرقانداق ئىشتا ھوقۇقدار، مەر-
تىۋىلىكلەر بىلەن يېقىنلىشىپ، باردى -
كەلدى قىلىشتىن كۆرە، پېقىر - پۇقرا،
ئامما بىلەن ئىتتىپاقلىشىپ ئۆتۈش ئەۋزەل
ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

**تۆردىكى بىلەن چىقىشقۇچە،
پەگاھتىكى بىلەن چىقىش**

«تۆردىكى بىلەن چىقىشقۇچە، بوسۇغى-
دىكى بىلەن چىقىش» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

**تۆرنى ئالغان ھېساب ئەمەس،
زەللە ئالغان ھېساب**

بۇ، ھەرقانداق ئىشتا قۇرۇق ئابرۇي،
مەرتىۋە تالىشىپ غادايغاندىن كۆرە، ئەمەلىي
ئىشلەپ نەتىجە قازانغان ئەلا، دېگەن مەنىنى
بىلدۈرىدۇ.

تۆشۈك مونچاق يەردە قالماس، يەردە قالسىمۇ توپا قونماس

بۇ، مۆئەييەن قىممىتى بار ھەرقانداق ئېسىل نەرسىنىڭ خارلانمايدىغانلىقىنى، ھامان تېگىشلىك ئېتىبارغا ئېرىشىپ ئەزىزلىنىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ:

ۋە لېكىن پايدىسىز بولماس بۇ ھەرگىز،
تۆشۈك مونچاقمۇ قالماس يەردە يېپىسىز.
كىشىكىم ئۇنتۇماس ئۆتمۈش ئەلەمنى،
قويار كەلگۈسىگە توغرا قەدەمنى.

تۆشۈك ئېغىز تۆشۈك ئېغىزدىن قالماپتۇ

بۇ، ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتتە كىشىلەر ئارىسىدىكى يەڭگىللىك، قىزىقچانلىق، ئىتتىپاقسىزلىق تۈپەيلىدىن كېلىپ چىقىدىغان مەنمەنلىك، چوڭچىلىقنى بىلدۈرىدۇ.

تۆگە بىلەن يانتاققا چۆككىلى بولماس

بۇ، جاۋابكار بولغۇچى ھەرقانداق يول بىلەن جىنايى پاكىتنى، ھەقىقەتنى يوشۇرۇپ قالالمايدىغانلىقىنى، غەرىزى ئەمەلگە ئاشمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تۆگە تالغا تويماس، سودىگەر مالغا (تويماس)

بۇ، ھايۋان ئوت - چۆپ، يەم - خەشەكنى ئۈزۈلدۈرمەي يېسىمۇ ھەرگىز تويۇنمايدۇ؛ تىجارەت كەسپىگە بېرىلگەن ئادەم تىجارىتىنى ھەرقانچە تەرەققىي قىلدۇرسىمۇ يەنىلا تەلپىي قانماي، مال مەنبەسىنى كۆپەيتىشكە تىرىشىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تۆگە سىلكىنسە ئون ئېشەككە يۈك چىقار

بۇ، پۇلدار، سېخىي ئادەمنىڭ بىر قېتىملىق قىلغان خەير - ساخاۋىتى، ھىممىتى كۆپلىگەن نامرات، يوقسۇللار ئۈچۈن مەلۇم تىرىكچىلىك ئاساسى بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تۆگە قانچە بولسا، يېغىرى شۇنچە بولىدۇ

بۇ، ھاللىق ئادەمنىڭ تاپاۋىتى، كىرىمى قانچە كۆپ بولغان بىلەن ئۇنىڭ ئېھتىياجى، غېمى، تۇرمۇش سەرپىياتى ئۆزىگە تۇشلۇق بولىدىغانلىقىنى، ھاجىتىگە لايىق خىراجەت قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تۆگە قانچە — يېغىرى شۇنچە

«تۆگە قانچە بولسا، يېغىرى شۇنچە بولىدۇ» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

تۆگە كۆردۈڭمۇ؟ ياق

بۇ، ھەركىم ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتتە بىلمىگەن، ئۇقمىغان مۇرەككەپ ئىشلارغا، گەپ - سۆزگە ئارتۇقچە ئارىلاشماسلىقىنى، بىھۇدە ئاۋارىچىلىك، باش ئاغرىقىغا قېلىشتىن ساقلىنىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ: سوپى كۆپچىلىككە قاراپ، قەدىمكىلەردە «سۆز قوغلىغان دەردكە يولۇقار، يول قوغلىغان خەزىنىگە» دەيدىغان گەپ بار. بايىقى خەۋەردە چوقۇم بىر شۇملۇق بار، «تۆگە كۆردۈڭمۇ؟ ياق» دېگەندەك، «غىرت» قىسىپ ئاستا يولىمىزغا راۋان بولغىنىمىز ياخشى، دېدى.

بۇ، دائىم بىرەر ئىشتا ئەس - ھوشىنى يىغالماي، زېھنىنى ئىشلىتەلمەي، قويغان - تۇتقىنىنى بىلەلمەي، كۈن بويى ئالدىراپ، چالۋاقاپ يۈرىدىغان كىشىلەرنىڭ ئۇنتۇغاقلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تۆگەڭ نار بولسا، يۈكۈڭ يولدا قالماس

بۇ، ① ئۇلاغ ياراملىق بولسا، سەپەر جاپا بىلىنمەي، مەنزىلگە ئوڭۇشلۇق يەتكىلى بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ؛ ② كۆچمە: رەھبەر قابىل بولسا، ھەرقانداق ئىش راۋان يۈرۈشۈپ، ئىش ئاقسىمايدۇ، كاشىلا كۆرۈلمەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تۆگە ئۇسسۇلغا چۈشسە،
بەتتە تاختا زەدەكنى بۇزار

بۇ، قولىدىن ئىش كەلمەيدىغان پەمسىز، كالاڭپاي ئادەملەر يارامسىزلىقىدىن بۇيرۇغان ئىشنى ئەپلەشتۈرەلمەي، بۇزۇپ قويىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تۆگە ئېتىز بۇزسا ھېچ گەپ يوق،
توخۇ پالاقلىسا ۋاراڭ - چۇرۇڭ

بۇ، ئەمەلدار - باشلىقلار ھەرقانداق بۇزۇقچىلىق، نەپسانىيەتچىلىك قىلسىمۇ سۈرۈشتۈرگىلى ئادەم چىقمايدىغانلىقىنى، پۇقرالارنىڭ ئۇششاق - چۈششەك سەۋەنلىكلىرى شۇئان سۈرۈشتۈرۈلۈپ، چەكلىنىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تۆگۈرۈپ يېگەن مېھماندىن قورق

بۇ، مېھمان بولغان كىشى مەرىكە سورۇنلىرىدا ئەپسىنى يىغىپ، يەپ - ئىچىشتە ئەدەپلىك بولۇش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تۆگىدەك بويۇڭ بولغۇچە،
تۈگمىدەك ئەقلىڭ بولسۇن

بۇ، ئادەمنىڭ بويى ئېگىز، يېشى چوڭ بولغان بىلەن ئەقىللىق، پاراسەتلىك بولۇشى ناتايىن ئىكەنلىكىنى، ئەقىل — بوي بىلەن ياشقا باغلىق ئەمەسلىكىنى، ئەقىل - پاراسەت ھەممە كىشىگە ئىنتايىن زۆرۈر ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تۆگىمۇ تۆگە، مايىقىمۇ تۆگە

بۇ، ① مالنىڭ چوڭىمۇ مال، كىچىكىمۇ مال دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ؛ ② كۆچمە: ئەمەلدارمۇ ئادەم، پۇقرامۇ ئادەم، ھەممە ئادەم ئوخشاش - باراۋەر دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تۆگىنى شامال ئۇچۇرسا،
ئۆچكىنى ئاسماندا كۆر

بۇ، چوڭ زىياننىڭ ئالدىدا كىچىك زىيان ھېچنېمىگە ئەرزىمەيدىغانلىقىنى، يۇرت ئاپەتكە، بالا - قازاغا ئۇچرىسا ئۇ يەردىكى ئادەملەرنىڭ ئامان قالمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تۆگىنىڭ مازار بىلەن ئىشى يوق

بۇ، بىرەر ئىشتا باشقىلارنى نەزەردە تۇتمايدىغان، ئۆزىنىلا ئويلايدىغان، ھېچنېمىگە پەرۋا قىلمايدىغان، غەم يېمەس ئادەملەرنىڭ بىپەرۋالىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تۆگىنىڭ مەيلى بولسا،
يانتاقا بويۇن ئۇزىتار

بۇ، بىرەر ئىش ـ نەرسىگە ھاجىتى چۈشكەن ئادەم ئۆز ئىختىيارى بىلەن ئىھتىياجىنى قاندۇرغۇچىنىڭ ئالدىغا بارىدۇ دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تۆگىنى ئۇسسۇلغا سالسا
يەتتە چۈنەك قوغۇنى بۇزار

«تۆگە ئۇسسۇلغا چۈشسە يەتتە تاختا زەدىكىنى بۇزار» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

تۆمۈرچى كۆمۈرچى بىلەن دوست

بۇ، ھەركىم ئۆز ساھەسى، ئۆز كەسپىگە دائىر كىشىلەر بىلەن ئارىلىشىدۇ، باردى ـ كەلدى، ئىلىم ـ بىرىم قىلىدۇ دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تۆمۈرچىلىك يەل بىلەن،
پادىشاھلىق ئەل بىلەن

بۇ، ھەرقانداق ھۈنەر ـ كەسىپ ئۆزىگە خاس سايمان، تەدبىر بىلەن يۈرۈشىدىغانلىقىنى؛ ھاكىمىيەت، ھۆكۈمەت ئىشى ئاممىغا تايىنىش، خەلقپەرۋەرلىك بىلەن بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ: كىچىككىنە قۇمۇلدىن بىر نەچچە يۈز مەرگەن، نۇرغۇن ئالتۇن ـ كۈمۈشنى قانداق يىغقىلى بولسۇن! كونىلار «تۆمۈرچىلىك يەل بىلەن، پادىشاھلىق ئەل بىلەن» دەپتىكەن، چىڭ گاڭ غوجامنىڭ شانۇشەۋكىتى يۇرتنىڭ تىنچ ـ ئامانلىقى ۋە ئابادانلىقى بىلەن بولمايزە، ئەل ـ يۇرتقا ئېغىرچىلىق سېلىش بىلەن بولغۇدەكمۇ! دېدى نۇشىرۋان تەيجى.

تۆمۈرچىنىڭ پالتىسى يوق،
ياغاچچىنىڭ تۆۋىقى (يوق)

بۇ، ھەرقانداق ھۈنەرۋەن، كاسىپ تىرىكچىلىك تۇپەيلىدىن ئۆزىگە چىقىنالماي، تۇرمۇشىدىكى كەمچىل تەرەپلەرنى تولۇقلاشقا يېتىشىپ بولالمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تۆمۈرچىنىڭ قولىدا
تۆمۈر ئىمان ئېيتىدۇ

بۇ، ماھىر كاسىپنىڭ قولىغا چۈشكەن ھەرقانداق چىڭ، قاتتىق نەرسە مۇقەررەر ھالدا ئۇنىڭ رايىغا باقىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تۆمۈرنى دات يەيدۇ،
يۈرەكنى دەرد (يەيدۇ)

بۇ، ئادەم كۆڭۈل ئازادىلىكتىن مەھرۇم بولغاندا دەرد ـ ئەلەم تۇپەيلىدىن ئاچچىق يۇتۇپ، ئازابلىنىپ، سالامەتلىكىدىن ئايرىلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تۆمۈرنى قىزىقىدا سوق

بۇ، شەرت ـ شارائىتى پىشىپ يېتىلگەن، ۋاقتى ـ سائىتى كەلگەن ھەرقانداق ئىشنى پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ، كېچىكتۈرمەي بېجىرىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ:

ئۇبۇلمۇ ئويلىغاچ شۇ ھالنى دەرھال،
سوراپ قايتا كېرىمدىن ھالۇئەھۋال.
دېدى: «يولغا كېچىكمەي چىققىنىڭ خوپ،
تۆمۈرنى قىزىقىدا سوققىنىڭ خوپ».

تۆمۆرنى قىسقا كەس،
باغاچنى ئۇزۇن (كەس)

«ياغاچ كەسسەڭ ئۇزۇن كەس، تۆمۆر كەسسەڭ قىسقا (كەس)» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

تۆمۆرنى كۆيە يېمەس

بۇ، كۆيە مېتالنى ھەرگىز يېيەلمىگەندەك؛ نام مەنپەئەتنى كۆزلىمەيدىغان، ئاق كۆڭۈل، پاك دىيانەتلىك ئادەمنى ھەرقانداق زىيانداش ئامىل چىرىتەلمەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تۆتۆنسىز ئوت بولماس،
تۆقسانسىز يىگىت (بولماس)

بۇ، قالانغان ھەرقانداق ئوتنىڭ تۆتۆنى بولغاندەك، ھايات ياشاۋاتقان ھەرقانداق ئادەمنىڭ ئۆزىگە يارىشا ئەيىب، قۇسۇرى بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تۆتۆننىڭ ئاچچىقىنى مورا بىلەر

بۇ، ھەرقانداق زىيان ياكى دەرد ـ ئەلەمنى دەل ئۆز بېشىدىن كەچۈرگەن كىشى بىلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تۆتۆننى بۇلۇت كۆرمەس،
بۇندىسنى ئىت (كۆرمەس)

«يۇندىسنى ئىت كۆرمەيدىغان، تۆتۆننى بۇلۇت» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

تورۇككە بىر تاياق،
بوللىغا ئون تاياق

بۇ، بىلىمسىز، نادان ئادەم يېڭىلىشسە كۆپ ئەيىبلىنىشكە ئەرزىمەيدۇ، ئوقۇغان ـ ئۇققان، بىلىملىك، ئوقۇمۇشلۇق ئادەم يېڭىلىشسە ئاسانلىقچە كەچۈرۈشكە بولمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تۆز يەردىن لاتقا چىقىرىپتۇ،
سىلىق يەردىن چوماق (چىقىرىپتۇ)

بۇ، بىراۋدىن قەستەن قۇسۇر، كەمچىلىك ئىزدەپ، يوق يەردىن پۇتاق چىقىرىدىغان ئادەملەرنىڭ چاتاقچىلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تۆكۈرۈكنى ئېغىزغا ئالغىلى بولماس

بۇ، ھەركىم قىلغان سۆزىگە، بەرگەن ۋەدە ـ لەۋزىگە ئەمەل قىلىش كېرەكلىكىنى، گەپ ئېغىزدىن چىققان ئىكەن، يېنىۋېلىشقا بولمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تۆگمەن بىر ئايلانغۇچە،
ئىگىسى يۈز ئايلىنار

بۇ، تىرىكچىلىكتە بىرەر ئائىلىنىڭ ھەر كۈنلۈك تۇرمۇشىنىڭ ئوڭۇشلۇق، خاتىرجەم ئۆتۈشى ئۈچۈن ئائىلە باشلىقى بولغان كىشى كۆپ باش قاتۇرىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تۆگمەن تېشى مەن بولسام،
چېقىلدۇرۇقى سەن بولدۇڭ

بۇ، ھەرقانداق ئىش ۋە نەرسىنىڭ تېگى ـ تەكتىنى بىلگەن كىشى تىلغا ئېلىنماي، بىر چەتتە قېلىپ، باشقىلارنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىپ شاپاشلاپ، بىلەرمەنلىك قىلىشى ئەجەبلىنەرلىك ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تۆگمەندە تۆغۇلغان چاشقان گۆلدۇرمامىدىن قورماپتۇ

بۇ، جاپا - مۇشەققەت، غۇربەتچىلىكتە ئۆسۈپ يېتىلگەن ئادەم ھەرقانداق ۋەزىيەتكە تابەرداشلىق بېرەلەيدۇ، خەۋپ - خەتەرگە تاقابىل تۇرالايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ: ئۇلار شۇ تاپتا، خۇددى «تۆگمەندە تۆغۇلغان چاشقان گۆلدۇرمامىدىن قورقماپتۇ» دېگەندەك، قورقۇشتىن، يۈرەكزادىلىكتىن تامام خالىي ئىدى.

تۆگمىنى دەپ تۆگىدىن قۇرۇق قاپتۇ

بۇ، ئاز نەرسىنى دەپ كۆپ نەرسىدىن، ۋاقىتلىق مەنپەئەتنى كۆزلەپ، كەلگۈسىدىكى چوڭ پايدىدىن قۇرۇق قېلىشنى بىلدۈرىدۇ.

تۆگمىنى كۆرۈپ، تۆگىنى كۆرمەپتۇ

بۇ، ئازغىنا مەنپەئەتكە بېرىلىپ، كۆپ پايدىنى كۆرمەيدىغان، ۋاقىتلىق پايدىنى قوغلىشىپ، كەلگۈسىدىكى زور مەنپەئەت بىلەن ھېسابلاشمايدىغان ھاماقەتلىكنى بىلدۈرىدۇ.

تۆخلۇكىدىن شامال كىرمەس، ئىشىكىدىن ئادەم (كىرمەس)

بۇ، ھېچكىم بىلەن ئارىلاشمايدىغان، باردى - كەلدى قىلمايدىغان، بىراۋغا پايدىسى تەگمەيدىغان ئادەملەرنىڭ پىخسىق، بېخىللىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تۆلكە تۆمشۇقىدىن ئېلىنار

لۇق، شۇملۇق بىلەن جان ساقلىسىمۇ، ھامان بىر كۈنى قىلمىشى، مەككارلىقى ئاشكارىلىنىپ تۇتۇلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تۆلكىنى كۆرەخلەتكەن يولۋاسنىڭ ھەيۋىسى

بۇ، ئاددىي، ئېتىبارسىز ئادەملەرنىڭ ئاما ئىچىدە چوڭچىلىق، مەنمەنلىك قىلىشى مەلۇم ھىمايىگە، ھىمايىچىسىگە مۇناسىۋەتلىك ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تۆلكىنىڭ تېرىسى ئۆزىگە دۈشمەن

بۇ، چىرايلىق، گۈزەل نەرسە كىشىلەرنىڭ قىزىقىش، قولغا چۈشۈرۈش ئوبيېكتى بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تۆلكىنىڭ سوئالىغا خورازنىڭ جاۋابى بار

بۇ، ھىيلىگەر، ئالدامچىلارنىڭ قۇۋلۇق - شۇملۇق قىلمىشلىرىغا ھەر ۋاقىت ئېھتىياتچانلىق بىلەن ئىش كۆرىدىغان ھوشيار، سەزگۈر ئادەملەر تاقابىل تۇرالايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تۆلكىنىڭ قۇيرۇقى بىر تۇتام

بۇ، ھىيلىگەر، ئالدامچىلارنىڭ قۇۋلۇق، شۇملۇق، ئۇستاتلىقى ئۇزاققا بارماي، ھامان ئاشكارىلىنىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

قى، ئادىتى ئۆزئارا بىر - بىرىگە ماس كەلگەن ئادەملەرنىڭ ئوخشاشلىق ھالىتىنى بىلدۈرىدۇ.

ئىجمەل كىيەن تاپسا ئۆلۈۋالار

بۇ، ھالال - ھارامنى ، ئاق - قارىنى ئىلغىمايدىغان، تەييارغا ھەييار، پايدا - نەپ ئۈچۈن ئۆزىنى ئۇرۇپ تۇرىدىغان مەنپەئەتپەرەس ئادەم بىرەر نەپكە ئېرىشىش يولىدا ئۆلۈمدىنمۇ يانمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئىرە بولمىسا، تۈك نەدىن چىقسۇن

بۇ، بىرەر ئىش ۋە نەرسىنىڭ ۋۇجۇدقا كېلىشىگە مەلۇم ئاساس، مەنبە بولمىسا، ئۇنىڭ نەتىجىسى، مەھسۇلى بولمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئىرەڭدە داپ ئېتمەن،
سۆڭەكڭدە ساپ (ئېتمەن)

بۇ، ھەددىدىن زىيادە ھىيلە - مىكىر ئىشلىتىپ بىراۋنى ياۋۇزلۇق بىلەن خارلاپ، قىيناپ، بوزەك قىلغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئىرىساڭ ئالىسەن،
ئىزلىسەڭ تاپىسەن

بۇ، بىراۋغا ياخشىلىق قىلغان كىشى ياخشىلىقنىڭ، يامانلىق قىلغان كىشى يامانلىقنىڭ نەتىجىسىنى كۆرىدۇ؛ ئىرىشقان، ئىجتىھات قىلغان كىشى مەقسىتىگە يېتىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئىرىغان خامان قىلار،

تېرىمىغان ئارمان (قىلار)

بۇ، ئىشلىگەن، ئەجىر قىلغان كىشى ئەجرىنىڭ ھۇزۇر - ھالاۋىتىنى كۆرىدۇ، تېگىشلىك دارامەتكە ئېرىشىدۇ؛ ئىشلىمىگەن، ئەجىر قىلمىغان كىشى يوقسۇللۇقتىن مەڭگۈ پۇشايمان قىلىپ ھەسرەتتە ئۆتىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تېرىغانغا يەر قېرىماس،
ئىشلىگەنگە ئەر (قېرىماس)

بۇ، يەرگە ئىشلىگەنسېرى كۈچىيىپ، مۇنبەتلىشىدۇ، ئادەم ئىشلىگەنسېرى پىششىپ چېنىقىدۇ، تۇرمۇش باياشات ئۆتىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تېرىغان ئوراپ يەر،
تېرىمىغان سوراپ (يەر)

بۇ، جاپادىن قاچماي تەر تۆكۈپ ئىشلىگەن كىشىنىڭ ئوزۇقى مول بولۇپ، خاتىرجەم، باياشات ياشايدىغانلىقىنى، ئىشلىمىگەن، ھالال تەر ئاققۇزمىغان ئادەم يوقسۇزلۇقتىن موھتاجلىق ئىچىدە ئۆتىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تېرىق قۇلىقىدىن، ئادەم كىچىكىدىن

بۇنىڭ «تېرىق قۇلىقىدىن بەلگىلىك، بالا كىچىكىدىن» دېگەن ۋارىيانتىمۇ بار بولۇپ، زىرائەتنىڭ بولىدىغان - بولمايدىغىنى، ھوسۇلىنىڭ ئوخشايدىغان - ئوخشىمايدىغىنى مايسىسىدىن مەلۇم بولغىنىدەك، ئادەمنىڭ ئەخلاق - پەزىلەتلىك، قابىلىيەتلىك بولۇش - بولماسلىقى ئۆسمۈرلۈك چېغىدىن مەلۇم بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تېرىقمۇ تېرىمايمەن،
قوشقاچمۇ قورۇمايمەن

بۇ، كۆڭۈلچەكلىك بىلەن مۇناسىۋەتسىز ئىشلارغا ئارىلىشىپ، بىھۇدە ئاۋارىچىلىككە، قورساق كۆپۈكىگە قالماسلىقنى بىلدۈرىدۇ.

تېرىمىغاننىڭ چارىكى چوڭ

بۇ، ئىشلىمىگەن — ئەجىر قىلمىغان ئادەمنىڭ ھەقىقىي تەر ئاققۇزغانلاردىن ئارتۇق ھەق، دارامەتكە ئىگە بولۇشنى شەرت قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تېرىيدىغان يېرىڭ نەم بولسۇن،
كىرىدىغان يېرىڭ كەڭ (بولسۇن)

بۇ، دېھقانچىلىقتا سۇ ۋە نەملىكنىڭ مۇھىملىقىنى، ھاياتلىقتا ئادەم ئۇچۇن ئازادە تۇرالغۇ ھەم مۇناسىۋەتنىڭ كەڭ بولۇشى زۆرۈر ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تېزەكنى قوزغىساڭ سېسىقى چىقار

بۇ، يولسىز - بىشەم ئادەملەرگە چېقىلغاندا ئۇنىڭ قالايمىقان بىلجىرلاش ۋە ئەدەپسىز گەپلەرنى قىلىشىغا يول ئېچىلىپ، باشقىلارغا ئاھانەت، ئەسكىلىك قىلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تېزىنى باسساڭ، مېزى چىقار

بۇ، ئەسكىنىڭ بىر ئەيىبىنى يوشۇرسا، يەنە باشقا بىر ئەيىبىنىڭ ئاشكارا بولۇپ قالىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

گومىنداڭ «سەۋرىچانلىق» نىقابىنى،
چىدالماي يىرتقۇچتەك سايلامدىلا.
تېزىنى باسسا، مېزى چىقىپ،
ھەر كۈنى ھەر يەردە، ھەر چامدامدىلا.

تېزىنى باسسا مېزى،
مېزىنى باسسا تېزى چىقار

«تېزىنى باسساڭ مېزى چىقار» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

تېشى پال - پال، ئىچى غال - غال

بۇ، سىرتىدىن ھەيۋەت، چىرايلىق كۆرۈنگىنى بىلەن ئىچى قۇرۇق؛ كۆركەم، سۆلەتلىك بولغىنى بىلەن تەلەپكە لايىق ئەمەس، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ: ئۇ «تېشى پال - پال، ئىچى غال - غال» دەپ بىكارغا ئېيتمىغانىكەن - دە، كونىلار! دېدى ئىچىدە مەيۈس ھالدا ئۆيىگە قاراپ كېتىۋېتىپ، ھەممە نەرسە ئىچى - تېشى ئوخشاش، ئىسمى - جىسمىغا لايىق بولسا بولمامدىغاندۇ؟

تېكە بولسىمۇ سۈت بەرسۇن

بۇ، ھەرقانداق ئادەم ياكى نەرسە بولۇشىدىن قەتئىينەزەر پەقەت پايدا - مەنپەئەت، نەپ بەرسىلا بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تەكنى سورىغۇچە ئۈزۈمىنى يە

بۇ، ئېرىشكەن نەرسىنىڭ تېگى - تەكتىنى، كېلىش مەنبەسىنى سۈرۈشتۈرمەي؛ نەقنى غەنىيمەت بىلىپ پايدىلىنىش، بەھرىمەن بولۇش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

سىغا ئېرىشەلمىگەن ئادەمنىڭ ئېككىلا دۇنيادا قەدىر - قىممىتى، ئىززەت - ھۆرمىتى بولمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئىرىككە ئۆي تېپىلار،
ئۆلۈككە گۆر (تېپىلار)

بۇ ھايات ياشاۋاتقان ھەرقانداق ئادەم ئۆي - ماكانسىز قالمايدۇ، ئۆلگەن ئادەم مۇقەررەر گۆرسىز قالمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئىرىك ئىززەتكە تويماس،
ئۆلۈك دۇئاغا (تويماس)

بۇ، ئۆلگەن ئادەم دۇئاغا موھتاج بولغاندەك، ھايات ياشاۋاتقان ھەرقانداق ئادەم ئۆزىگە يارىشا ئىززەت - ئابرۇيى ۋە قەدىر - قىممىتىنىڭ ئۈزلۈكسىز ئېشىشىنى ئارزۇ قىلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئىرىكى بىرنى ئۆلتۈرەر،
ئۆلۈكى مىڭنى (ئۆلتۈرەر)

بۇ، ھاياتلىقىدا ئەل - يۇرتقا جەبىر - زۇلۇم سېلىپ، خەلقنى قاقشاتقان ئادەم ئۆلگەندىمۇ خەلققە ئارام بەرمەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئىز پۈكۈپ ياشىغۇچە،
ئىك تۇرۇپ ئۆلگەن ياخشى

بۇ، بىراۋغا باش ئېگىپ لالما ئىتتەك خورلۇقتا ياشىغاندىن كۆرە، مەردانىلىق بىلەن ئۆلگەن ياخشى، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تىكەن بولۇپ پۇتقا كىرگۈچە،
چىمەن بولۇپ باشقا قادال

بۇ، خەلققە زىيانلىق ئىش قىلىپ، نەپرەت - قارغىشقا ئۇچرىغاندىن كۆرە، خەلققە پايدىلىق ئىش قىلىپ، ئالقىش - ھۆرمەتكە سازاۋەر بولۇش ئەۋزەل ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تىلەپ ئالغان تىزغا يەتمەس

بۇ، ھەركىم ئۆز كۈچىگە تايىنىپ ياشاش كېرەكلىكىنى، كىشىنىڭ بەرگىنى ھېچنېمىگە دال بولمايدىغانلىقىنى، موھتاجلىق ئىلكىدە، تەمەگەرلىك بىلەن ياشاشنىڭ ئىنسانىي خىسلەت ئەمەسلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تىلەمچىنىڭ خالتىسى تولسىمۇ، كۆزى تولماس

بۇ، ئاچ كۆز، تەمەخورلارنىڭ پۇل - مال، پايدا - مەنپەئەتكە تويمايدىغان قانائەتسىزلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تىلدىن كەلگەن قولدىن كەلسە،
ھەركىم پادىشاھ بولار

بۇ، ئويلىغان، ئارزۇ قىلغان تەسەۋۋۇرنى ئېيتماقتا ئاسان بولغان بىلەن ئۇنى ئەمەلگە ئاشۇرماق ئۇنچىلىك ئاسان ئەمەسلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تىلغا ئىختىيار بەرسەڭ،
ئەلگە ئېتىبارسىز بولىسەن

«ئاغزىڭغا كەلدى» دەپ سۆزلىسەڭ، ئەلدە ئابرۇيۇڭ بولماس»نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

نلى باشقىنىڭ دىلى باشقا

بۇ، لەۋزىدە تۇرمايدىغان، گەپ - سۆ-
زى ئىشەنچسىز ئادەم ئالدامچى، سەممىيەت-
سىز بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

نلىسەڭ تاپارسەن

بۇ، تىرىشچان ئادەم هاياتىدا نېمىنى
ئارزۇ قىلسا، ياخشى كۆرسە، نېمىگە ئىش-
تىياق باغلىسا، هامان تىلىكىگە ئېرىشىدۇ،
دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

نلىگەننى تىلىمە، مۆتىهەمنى يۆلىمە

بۇ، ئۆتنە بەرگەن نەرسىنى قايتۇرمە-
غۇچە سورىماسلىق، تەڭلىك قىلماسلىق
كېرەك؛ ئالغۇ - بەرگۈدە سەممىيەتسىز،
قارا كۆڭۈل، ئۇششۇق ئادەملەرگە ياردەم
قىلماسلىق كېرەك، دېگەن مەنىنى بىلدۈرى-
دۇ.

نلىڭ قاتتىق بولسا ياغلىۋەت،
يۇمشاق بولسا داغلىۋەت

بۇ، هەركىم گەپ - سۆزدە پاساهەت-
لىك، مۇددىئانى ئىپادىلەشكە ماهىر بولۇش-
ى، سۆزلىگەندە زېرەكلىك بىلەن ئۇسۇلغا
دىققەت قىلىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

نلىڭ كۆيسە تۆز بالا،

ئىچىڭ كۆيسە مۇز (بالا)

بۇ، بىرەر رەنجىش، خاپىلىق، بەختە-
سىزلىككە ياكى ئىشق - مۇهەببەت سەۋدا-
سىغا گىرىپتار بولغان كىشى هەرگىز يې-
نىكلىك قىلماي، ئېغىر - بېسىق، سەۋر
- تاقەتلىك بىلەن ئۆزىنى تۇتۇۋېلىش كې-
رەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تىلىڭنى تارت، چىشىڭ سۇنمىسۇن

بۇ، كىشى هەر ۋاقىت ئېهتىياتچان،
كەم سۆز بولۇپ، ئورۇنلۇق سۆزلەش كې-
رەكلىكىنى، بىپەرۋالىق بىلەن كەلسە -
كەلمەس، قالايمىقان سۆزلىگەندە كۆڭۈلمە-
گەن كۆڭۈلسىزلىك، يامان ئاقىۋەتكە قالى-
دىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تىلىنىڭ تېگىدە تىلى بار

بۇ، هەرقانداق ئىشتا كۆڭلىدە سىر
ساقلايدىغان، راست گېپىنى بىلگىلى بول-
مايدىغان، ئىككى يۈزلىمچى ئادەملەرنىڭ
سەممىيەتسىزلىكىنى بىلدۈرىدۇ: ئىككى
يۈزلىمىلىكىڭىز ۋە تىل تېگىدە تىل ساقلى-
غىنىڭىزمۇ يەتمەمدۇ؟ دېدى ئاپتاپ ئايىم.

تىلى يۇمشاق ئاش يەر،
تىلى قاتتىق مۇشت (يەر)

«ئاغزى يۇمشاق گۆش يەر، ئاغزى قات-
تىق مۇشت» نىڭ ئىزاهىغا قاراڭ.

ج

جاپا تارتمىغۇچە هالاۋەت يوق

بۇنىڭ «جاپا چەكمەي هالاۋەت يوق» ۋە «جاپا تارتماي هالاۋەت يوق» دېگەن ۋارىيانتلىرىمۇ بار بولۇپ، جاپالىق ئەمگەك قىلمىغان، تەر تۆكۈپ ئىشلىگەن كىشى بەخت - سائادەتكە، راهەت - پاراغەتلىك تۇرمۇشقا ئېرىشەلەيدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

جاپا چەكمىگەن ۋاپانىڭ قەدرىنى بىلمەس

بۇ، تەر تۆكۈپ ئىشلىگەن، شۇنداقلا، بىراۋنىڭ خالىسانە ياردىمى ۋە ئىلھامى بىلەن قەد كۆتۈرگەن ئادەملا قولغا كەلگەن نەتىجىنىڭ قەدىر - قىممىتىگە يېتىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

جاپانىڭ تېگى راهەت

بۇ، هالال تەر ئاققۇزۇش، جاپا - مۇشەققەتلىك ئەمگەك ئارقىلىق راهەت - پاراغەتلىك باياشات تۇرمۇشقا ئېرىشكىلى بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ

جاغدا قوغۇن جېنىغمىدى

بۇ، هەرقانداق نەرسە ئادەمدىن ئەزىز ئەمەسلىكىنى، ئادەم بولغاندىلا هەممە نەرسە تېپىلىدىغانلىقىنى، بار نەرسىنى بىراۋدىن ئايىماي، كەڭ قوللۇق بىلەن ئورتاق پايدىلىنىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

جاغدا قېرىماس، ئوغرى بېيىماس

بۇ، كۈچ - قۇۋۋىتى، ماغدۇرىدىن قالمىغان ئادەم ئۇزاق ياشايدۇ، ئىقتىسادىي جەهەتتىن باشقىلارنى زىيانغا ئۇچراتقان، مال - مۈلكىگە خىيانەت قىلغان ئادەم ئىلگىرى باسمايدۇ، راۋاج تاپمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

جاڭگال ئارقىسىدىكى كۆرۈنەر، بۇرۇن ئاستىدىكى كۆرۈنمەس

بۇ، يىراق، چەت - ياقىدىكى ئىش - هەرىكەتلەرگە دىققەت قىلىنىپ، نەزەردىن ساقىت بولمايدىغانلىقىنى، كۆز ئالدىدىكى ئىش - هەرىكەتلەرگە سەل قارىلىپ، دىققەتنىڭ سىرتىدا قالىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

جاڭگالدا هاڭرىغان ئېشەك شەهەردە هاڭرىيالماس

بۇ، ئۆز مەهەللىسىدە سۆزمەن، ناتىقلىق قىلىپ خەقنى ئاغزىغا قاراتقان ئادەم، يات يەرگە بارسا يېتىرقاپ سۆزلىيەلمەيدۇ، دەۋر سۇرەلمەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

جاڭگالدا يوقالغان ئېشەكنى ئۆيدىكى مومايدىن سوراپتۇ

بۇ، باشقا يەردە كۆڭۈلسىزلىك - زى-

يانغا ئۇچراپ، ئۇنىڭ ھېساب - سورىقىنى مۇناسىۋەتسىز ئادەمدىن ئالىدىغان كىشىلەر-نىڭ ھاماقەتلىكىنى، يولسىزلىقىنى بىلدۈ-رىدۇ.

جان بار يەردە قازا بار

بۇ، ھاياتلىقتا ئاغرىق - سىلاق، تۈر-لۈك ھادىسە، خېيىم - خەتەر ۋە ئۆلۈمدىن خالىي بولغىلى بولمايدىغانلىقىنى، تۇغۇلۇش بىلەن ئۆلۈش مۇتلەق بولۇپ، ئۆز ئارا باغلى-نىشلىق ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ: بالام، «جان بار يەردە قازا بار» دېگەندەك، ياخشى كۈنىڭ يامىنى بولۇپ، بالىلىرىنىڭ قولىغا قالساق، نېمە ئىشلار بولۇپ كېتىدۇ، كىم بىلىدۇ، باي مەيدىسىگە ئۇرۇپ تۇرغان چاغ-دا، ئۆمۈرلۈك ئىشىڭنى تۈگىتىۋالساقمى-كىن دەيمىنا، دېدى يۈلتۈزخان ئوغلىغا.

جان باققان باتۇر

بۇ، ئۆزىنى خار قىلماي، توغرا يول بىلەن ئەجىر قىلىپ، ھاياتلىقتا نورمال كۈن كەچۈرگەن كىشى نوچى، دېگەن مەند-نى بىلدۈرىدۇ.

جان بولسا جاھان، ئاش بولسا قازان

بۇ، ئادەم ھەر ۋاقىت تىرىكلىكنىڭ قەدىر - قىممىتىگە يېتىشى كېرەكلىكىنى، ھايات بولغاندىلا ماددىي شارائىتقا ئېرىشكە-لى، ھەممە ئىشنى قىلغىلى، ئارزۇ - ئار-مانغا يېتكىلى بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

جان تۇمشۇققا كەلگۈچە جان بەرمە

بۇ، بىرەر ئىش تۈپەيلىدىن خەۋپ - خەتەر، پاجىئە، ئۆلۈم - يېتىم ھادىسىسى يۈز بېرىش ئېھتىمالى بولغاندىمۇ ئاخىرقى تىنىقىچە ئۈمىدۋار بولۇپ، ھەرگىز بو-شاشماسلىق، تەقدىرگە ئالدىراپ تەن بەر-مەسلىك كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

جان چىققاندا ياسىننىڭ نېمە كېرىكى

«ئۆلگەندىن كېيىن ‹ياسىن› نىڭ نېمە پايدىسى» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ: جان چىققاندا ياسىننىڭ نېمە كېرىكى؟ دېدى دورىغا ئاچ-چىق بىلەن، ئۆزۈم قارىتۇرۇك بولسامۇ ئەقىل - ھوشۇم جايىدا.

جان چىقمىغۇچە خۇي چىقماس

«ئۆلگەندە خۇي ئۆلگۈچە قالماس» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

جان دوستۇڭ جېنىدىن كېچەر،
مال دوستۇڭ مېلىدىن كەچمەس

بۇ، چىن دوست بارلىقىنى دوستىنىڭ پايدىسى ئۈچۈن بېغىشلايدۇ، ھالقىلىق پەيت-تە ھاياتىنى قۇربان قىلىشقىمۇ رازى بولى-دۇ، ساختا دوست ھەر ۋاقىت پايدا - مەنپە-ئەت كويىدا دوستىغا ھىيلە - مىكىر ئىشلە-تىپ، شۇلۇۋېلىش كويىدا بولىدۇ، زۆرۈر تېپىلغاندا ئەسقاتمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىل-دۈرىدۇ.

جاندىن كەچمىگۈچە جانانغا يەتمەس

بۇنىڭ «جاندىن كەچمىگۈچە جانانغا يەتكىلى بولماس» دېگەن ۋارىيانتىمۇ بار بو-لۇپ، ھەركىم بەخت - سائادەتكە ئېرى-شىش، سۆيگۈ - مۇھەببەتتە مۇرادقا يېتىش

ئۈچۈن جاپا - مۇشەققەت، ئېغىر چىلىققا چىداش كېرەكلىكىنى، تېگىشلىك پەيتتە بەدەل تۆلەشكە توغرا كېلىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ: ھازىر خەلق «جاندىن كەچمىگىچە جانانغا يەتكىلى بولماس» دېيىشىۋاتىدۇ. ھەممىلا يەردە خەلق بېشىغا چۈشكەن ئېغىر چىلىق، قاتمۇ قات زۇلۇم خەلقنى شۇنداق تونۇشقا كەلتۈردى، دېدى ئابدۇخالىق ئۇيغۇر.

جان راھىتى تەن بىلەن،
تەن راھىتى پەم بىلەن

بۇ، ھاياتنىڭ ھۇزۇرى تەن ساغلاملىق بىلەن كۆڭۈللۈك ئۆتكەن ئائىلە تۇرمۇشى ئىكەنلىكىنى، ساغلاملىقنىڭ ھۇزۇرى ئەقىل - پاراسەت بىلەن تەدبىرلىك ياشاش ئارقىلىق بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

جان راھىتى تەن بىلەن،
تەن ساقلىقى پەم بىلەن

بۇ، ھاياتنىڭ ھۇزۇرى ساغلاملىق بىلەن كۆڭۈللۈك ئۆتكەن ئائىلە تۇرمۇشى ئىكەنلىكىنى، ئۆزىنى ئاسراش، كۆيۈنۈش، سالامەتلىككە ئەھمىيەت بېرىش ئەقىل - پاراسەت بىلەن بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

جانغا جان كەلگەندە باتۇر

«باشقا كەلگەندە باتۇر» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

جان كۈندە چېچەكلەمدۇ،
قوغۇن كۈندە خەمەكلەمدۇ

«جان كۈندە چېچەكلىمەس» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

جان كۈندە چېچەكلىمەس

بۇ، ئادەم مەڭگۈ ئۆمۈر كۆرمەيدۇ، ھامان بىر كۈنى ئۆلىدۇ، شۇڭا ھەركىم ئۆزىنى ئوبدان ئاسراش لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ: ئەمدى تاش كولاشنى قوي، مەن ساڭا سودا - سېتىقنى ئۆگىتەي. كونىلار «جان كۈندە چېچەكلىمەس» دېگەندەك، جاننى ئۇپراتماي ياشايدىغاننىڭ يولىنى قىلساڭ قانداق؟ دېدى ئۇ ئابدۇللاغا.

جانمۇ جان — ئۆزىنىڭ جېنى،
كىشىنىڭ جېنى — ئىتنىڭ جېنى

بۇ، ھەركىمگە ئۆزىنىڭ جېنى باشقىلارنىڭ جېنىدىن تاتلىق ئىكەنلىكىنى، باشقىلارنىڭ بېشىغا كەلگەن جان قايغۇسىنى ھېچكىم ئۆز بېشىغا كەلمىگۈچە بىلمەيدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

جاننى ئاسرىساڭ، ۋاقىتنى تۇت

بۇ، ھەركىم ھاياتنى قەدىرلەش - ئاسراش ئۈچۈن كىچىكىدىن باشلاپ ۋاقىتنى قەدىرلەش ئېڭىنى يېتىلدۈرۈش لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

جاھاندا بولساڭ، يار بول

بۇ، ھەركىم تىرىكچىلىك جەريانىدا ئەل بىلەن جاپا - مۇشەققەت، راھەت - ھالاۋەتتە بىللە بولۇپ، باشقىلارنىڭ پايدا - مەنپەئەتىگە كۆيۈنۈش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

جاھاندا مىڭ كىشى،
كۆڭۈلدە بىر كىشى

بۇ، دۇنيادا ئادەم قانچە كۆپ بولغان بىلەن ھەركىمنىڭ كۆڭلىگە پۈككەن ئادىمى بولىدۇ؛ گۈزەللەر قانچە كۆپ بولغان بىلەن چىن دىلىدىن ياخشى كۆرۈپ سۆيگىنى بىرلا بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ: مەن ئۇنداق قارىمايمەن، «جاھاندا مىڭ كىشى، كۆڭۈلدە بىر كىشى» دېگەن گەپنى ئاڭلىمىغانمۇسىز. ھەر بىر كىشىنىڭ كۆڭلىدە ئۆزىنىڭ بىر ئارزۇ – ھەۋىسى بولىدۇ، دەپ جاۋاب بەردى گۈلشات.

جاھان ساڭا باقمىسا،
سەن جاھانغا باق

«زامان ساڭا باقمىسا، سەن زامانغا باق»نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ: ئۇ، مەندىن كۆيۇرلۇق ئۆتكەن بولسا توۋا قىلسام، ياراتقان ئىگىسى گۇناھىمدىن ساقىت قىلار! كونىلاردا «جاھان ساڭا باقمىسا، سەن جاھانغا باق» دېگەن گەپ بار. خۇدا ئۆزى ئەزىزلەپ بەرگەن جاننى بەندىلىرىنىڭ دىشۋارچىلىقتا قويۇشىنى راۋا كۆرمەيدۇ، دېدى ئايالىغا.

جاھان ئۇششۇقىنىڭ

بۇ، ھەربىر ئىشتا ئىزا – نومۇسنى بىلمەيدىغان، ھەممىگە مۇتتەھەملىك، قىبلىنلىق قىلىدىغان ئادەملەرنىڭ يولسىزلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

جاھىللىق – جان ئازابى

بۇ، بىراۋنىڭ مەسلىھەت – نەسىھەتنى قوبۇل قىلمايدىغان، ئۆزۈمچىلىك بىلەن ئۆز قارشىدا چىڭ تۇرۋالىدىغان ئادەم كاجلىقى تۈپەيلىدىن ئاممىنىڭ ھىمايىسىدىن ئايرىلىپ، دىشۋارچىلىقتا قالىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

جاھىل ئۆز بېشىنى يەر

بۇ، ھەمىشە دېگىنىنى قىلىدىغان، خاتا يولدىن يانمايدىغان كاج ئادەم ھامان ئېغىر ئاقىۋەتكە قېلىپ، ھالاكەتكە يۈز تۇتىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ: ئۇ ئېرىنى تىللىۋېتىپ، تازا بىر سەكرىگە ئىكەن، كۆۋرۈك قاپ ئوتتۇرىسىدىن سۇنۇپتۇ، كاج خوتۇنمۇ سۇغا غەرق بولۇپ، بېشىنى يەپتۇ، شۇنىڭدىن كېيىن، «جاھىل ئۆز بېشىنى يەر» دېگەن سۆز كىشىلەر ئارىسىغا تارالغان ئىكەن.

جاي بەرگەنگە جان بەر

بۇ، بىراۋغا ياشاش ئىمكانىيىتى بېرىپ، باشپاناھ بولغان كىشىگە ياخشىلىق قىلىش بىلەن جاۋاب قايتۇرۇپ، گېزى كەلسە جېنىنىمۇ ئايىماسلىق كېرەك، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

جايى يوقنىڭ جېنى يوق

بۇ، ئۆي – ئىمارەت، تۇرالغۇنىڭ ئادەم ئۈچۈن ئىنتايىن مۇھىم ئىكەنلىكىنى، ئۆي – زېمىنسىز كىشىنىڭ ھېچقانداق ئېتىبارى بولمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

جەڭدە ئۆلسە بىر كىشى،
ئىز باسىدۇ مىڭ كىشى

بۇ، ۋەتەن – مىللەت ئازادلىقى ئۈچۈن

پىداكارلىق بىلەن ئۆلگەنلەرنىڭ ئورنىغا سانسىزلىغان ئەۋلادلار ۋارىسلىق قىلىپ، ئىزنى باسىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

جەڭگە ئالدىرىما ئاتقاننى كۆرسەن،
سۇغا ئالدىرىما ئاققاننى كۆرسەن

بۇ، ھەرقانداق ئىشقا ئالدىراقسانلىق قىلماي، ئۇنىڭ قانۇنىيەتلىرىنى پۇختا ئىگىلەپ، يېتەرلىك تەجرىبىگە ئىگە بولغاندىن كېيىن كىرىشىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ: باقىنىڭ قىزىلمۇچ دېگەن لەقىمى بىكار قويۇلمىغان. بۇ ئۇنىڭ تەنتەك، بىغەرەزلىكىگە قاراپ سىڭگەن لەقەم ئىدى. مانا قاراڭلار، بوۋىلارنىڭ «جەڭگە ئالدىرىما ئاتقاننى كۆرسەن، سۇغا ئالدىرىما ئاققاننى كۆرسەن» دېگەن ھېكمەتلىك سۆزلىرى بۇگۈن تازىمۇ ئىسپاتلاندى.

جەڭنىڭ بىرى جەڭ،
توققۇزى رەڭ

«جەڭنىڭ بىرىلا جەڭ، قالغان توققۇزى رەڭ»نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

جەڭنىڭ بىرىلا جەڭ،
قالغان توققۇزى رەڭ

بۇ، بىرەر ئىشنى قىلىش ئۈچۈن ۋاستىگە تايىنىشتىن باشقا ئەقىل - پاراسەت، چارە - ئامال، پەم بولۇشنىڭ مۇھىم ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

جەينەك يېقىن بولسىمۇ،
چىشلىگىلى بولماس

بۇ، ھەر بىر كىشى ئۆز قاياشى، قولۇم

ـ قوشنا، ئەل ـ ئاغىنە، قېرىنداش، بۇرادەرلىرىگە زىيان يەتكۈزمەسلىك، ئازار بەرمەسلىك كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

جۇۋاز كالا بىلەن ياخشى،
تۈگمەن سۇ بىلەن (ياخشى)

بۇ، ھەرقانداق ئىش ئۆز ئېھتىياجى، ئۆز يۈرۈشى، پارى بويىچە ماسلاشقاندا نەتىجىلىك، مۇۋەپپەقىيەتلىك بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

جېدەل بار يەرگە بەش نان كۆتۈرۈپ بېرىپتۇ

بۇ، كۆڭۈلسىز ئىشلارنىڭ بولۇشىنى كۈتىدىغان، ئۇرۇش ـ تالاش يۈز بەرسە تاماشا كۆرۈشكە ئالدىرايدىغان، جېدەل ـ ماجىرا، غەلۋىگە ئامراق ئادەملەرنىڭ خۇسۇسىيىتىگە قارىتىلغان.

جېدەلخورغا گۇۋاھچى بولما

بۇ، ھە دېسە باشقىلار بىلەن جېدەللەشىدىغان، ئۇرۇشقاق ئادەمنىڭ ئىشىغا ئارىلاشماسلىقنى، مۇناسىۋەتسىز ئىشقا شاھىت بولماسلىقنى، ھەركىم ئۆزىنى ئاياش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

جېدەل نەدىن كېلەر — تالاشتىن،
بالا نەدىن كېلەر — قاياشتىن

بۇ، بىھۇدە، ئورۇنسىز تەگىشىش، كۆڭۈل ئاغرىتقى تۇپەيلىدىن ئۇرۇش - جېدەل يۈز بېرىدۇ؛ ئۇرۇق - تۇغقان، يېقىنلارنىڭ ھەسەتخورلۇقى تىنچ ئائىلىنىڭ ئارامىنى بۇزىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

جىدەلنى باشلىغان لاپچى،
ئۇسسۇلنى باشلىغان داپچى

بۇ، ھەدېسە پو ئاتىدىغان، يالغان سۆزلەيدىغان ئادەم غوۋغا، ماجىرانىڭ سەۋەبكارى بولىدۇ؛ ھەرقانداق ئىشنىڭ مۇئەييەن باشلىنىش نۇقتىسى بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

جىنى ئاغرىمىغاننىڭ يېنى ئاغرىماس

بۇ، ئادەم تەر ئاققۇزماي، جاپا چەكمەي، تاسادىپىي ئېرىشىپ قالغان نەرسىنىڭ قەدرىگە يەتمەيدۇ، تۇرمۇشتا ئىنچىكە ھېساب بىلەن ئىش قىلمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

جىنى بارنىڭ گېلى بار

بۇ، ھەركىم ھاياتلىقتا ئوزۇقلۇققا تايىنىپ ياشايدىغانلىقىنى، ئاش - ئوزۇقسىز بىر كۈنمۇ ياشىيالمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

جىنىدىن تويغان جاھانغا سىغماس

بۇ، بىرەر سەۋەب تۈپەيلى ھاياتىدىن زېرىككەن ئادەم خەۋپ - خەتەردىن باش تارتماي قارامىلىق قىلىپ باشقىلارغا جەبىر - زۇلۇم سالىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

جىنىمنى ئويلىسام ئۇيقۇم قاچىدۇ

بۇ، تاتلىق جاننى ھېچنېمىگە تەڭ قىلمايدىغان ئادەم ئۇزاق ئۆمۈر كۆرۈش غېمىدە ھەر ۋاقىت سەگەك، ئېھتىياتچان بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

جىرتاق خوتۇنغا چاپاق ئەر

«قارىغۇنىڭ چاپاق ئادىشى بار» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

جىق بولسا كېتەر،
ئاز بولسا يېتەر

بۇ، ھەركىم تۇرمۇشنى پىلانلىق، تېجەشلىك باشقۇرۇپ، ئىنچىكە ھېساب بىلەن ئىش كۆرۈش، ئىسراپچىلىق، بەتخەجلىكتىن ساقلىنىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

جىق گەپ ئېشەككە يۈك

بۇنىڭ «ئۇششاق گەپ ئېشەككە يۈك» دېگەن ۋارىيانتىمۇ بار بولۇپ، گەپنى ئاز، مەزمۇنلۇق قىلىش، قولاققا ياقمايدىغان، تېتىقسىز گەپتىن ھەزەر ئەيلەش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

جىقنى دەپ ئازدىن قۇرۇق قاپتۇ

بۇ، ئاز نەرسىنىڭ جۇغلىنىشىدىن جىق نەرسىنىڭ ھاسىل بولىدىغانلىقىنى، بىراقلا كۆپ نەپكە ئېرىشىش تەمەسىدە ئاز نەپتىنمۇ مەھرۇم بولماسلىق كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

جىڭنىڭ گۆشى — جىنىنىڭ گۆشى

بۇ، ئۇدۇللۇق، پارچە - پۇرات سېتىۋېلىنغان نەرسىنىڭ بەرىكىتى بولمايدىغانلىقىنى، كۆزگە كۆرۈنمەيلا تۈگەيدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

جىلە قىلساڭ، مۇشۇكمۇ چىشلەيدۇ

بۇ، بىراۋنى ئورۇنسىز خاپا قىلىپ تې-
رىكتۈرسە، ھەرقانداق ياۋاش بولغان تەق-
دىردىمۇ جان - جەھلى بىلەن قارشىلىشىدى-
غانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

جىم تۇرغان تامغا ئۇسمە

بۇ، بىراۋغا ئورۇنسىز چېقىلماسلىق-
نى، قەستەن يولسىزلىق قىلماسلىقنى بىل-
دۈرىدۇ.

جىم ئولتۇرساڭ مۆڭ دەيدۇ،
ئېگىز ئولتۇرساڭ دۆڭ (دەيدۇ)

بۇ، بىراۋنى ياۋاش، ئاجىز كۆرۈپ،
قەستەن بوزەك قىلىدىغان، سۆز - ھەرى-
كەت، ئىشلىرىدىن قۇسۇر تېپىپ ياراتمايدى-
غان چوڭچىلىق، كۆرەڭلىكنى بىلدۈرىدۇ.

جىم ياتقان يىلاننى قوزغىما

بۇ، بىراۋغا ھېچبىر خىيالىغا كەلمى-
گەن ئىشنى داۋراڭكەشلىك بىلەن ئۇقتۇ-
رۇپ، دىققەت - ئېتىبارىنى قوزغاپ، ئىش
تېرىماسلىق كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ. كو-
نىلار «جىم ياتقان يىلاننى قوزغىما» دەپتى-
كەن، مۇبادا ئۇنى قوزغاپ قويساق، چاققى-
لى نەشتىرىنى تەڭلەپ كەلسە، زادى نېمە
بىلەن ئۆزىمىزنى مۇھاپىزەت قىلىمىز! دې-
دى ئۇ.

جىمغۇرنىڭ چىشى قولتۇقىدا

بۇ، بىراۋنىڭ تۇرقىغا قاراپ باھا بەر-
مەي، مىجەز - خۇلقى، ئەمەلىي ئىش -
ھەرىكىتىگە ئاساسلىنىش كېرەك، دېگەن مە-
نىنى بىلدۈرىدۇ: ماۋۇ خەتتىكى گەپلەر كى-
شىنى ئەندىشىگە سالىدۇ. بىر ۋاقىتلاردا
«جاھاندا قورقادۇرمەن پەنجى كەستىن، بى-
رى مەستتىن، بىرى خەستىن، بىرى پەس-
تىن، بىرى بىلمەس، بىرى مۆرىمەستىن»
دېگەن گەپنى ئاڭلىغۇدىم، «جىمغۇرنىڭ
چىشى قولتۇقىدا» دەپ، بۇ توختاخۇن مۆ-
رىمەس كالىدەك بېشىنى قولتۇقىغا تىقىۋې-
لىپ، شۇنچىۋالا ئىشلارنى قىلىپ يۈرۈپتۇ
ئەمەسمۇ؟ دېدى سەپەرقۇل.

جىمغۇرنىڭ ھۈنىرى ئىچىدە

«ياۋاشنىڭ مۈڭگۈزى ئىچىدە» نىڭ ئى-
زاھىغا قاراڭ.

جىنىدىن قېچىپ ئالۋاستىغا ئۇچراپتۇ

بۇ، كىشىلىك تۇرمۇشتا بىر بەختسىز-
لىكتىن ئامان قېلىپ، يەنە ئۇنىڭدىنمۇ بەت-
تەر پالاكەتكە يولۇققانلىقنى بىلدۈرىدۇ.

جىنىنىڭ قەستى شاپتۇلدا

بۇ، ئېغىزدا دېيىلگەن گەپ بىلەن ئا-
ساسىي مەقسەت - مۇددىئا تۈپتىن باشقا -
باشقا، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ: كىمدۇر
بىرى بۇ شەيتان يوچۇنلا گەپلەرنى قىپتۇغۇ،
ئۇ «جىنىنىڭ قەستى شاپتۇلدا» دېگەندەك،
بىزنى يەنە داغدا قويماقچىمۇ؟ دېدى.

چ

چاپاق خوتۇننىڭ جىرتاق ئېرى بار،
باغاق ئاتنىڭ مايماق ئېگىرى (بار)

بۇ، ھەركىم، ھەر نېمىنىڭ ئۆزىگە يارىشا خىلى، بىر - بىرىگە ماس كەلگەن جۈپتى بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

چاپان كۆيسىمۇ كۆيسۇن،
قازان قاينىسۇن

بۇ، زىيان - چىقىم بولسىمۇ مەيلى، قورساق تويغۇزۇش، جان ساقلاش ھەممىدىن ئەۋزەل، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

چاپاننىڭ يېڭىسى ياخشى،
دوستنىڭ كونىسى

بۇ، كىيىمنى يېڭىلاپ كىيسە كىشىگە يارىشىپ، سالاپەت بېغىشلايدۇ، دوستلاشقانلار ئۇزاق ۋاقىت سىرداشقاندا ئۆزئارا چۈشىنىش ھاسىل قىلىپ، بىر - بىرىگە سادىق، مېھرىبان بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

چاپسان بول دېسە،
زاغرامنى يەۋالاي دەپتۇ

بۇ، ھېچنېمىدىن غەم - ئەندىشە قىلمايدىغان، جاھاننى سۇ بېسىپ كەتسە ئوشۇقىغا ئالمايدىغان، ھەددىدىن ئارتۇق بىغەملىك - بىپەرۋالىقنى بىلدۈرىدۇ.

چاپسانغا بار، لايپۇسقا يوق

بۇ، ئىش - ھەرىكەتتە چاققان، چەبدەس ئادەم تۈرلۈك نەپتىن قۇرۇق قالمايدۇ؛ ئېزىلەڭگۈ، مىس - مىس، سۆرەلمىپالاسلار تېگىشلىك نەپتىنمۇ بەھرىمەن بولالمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

چاپقىنى ئالىمەن دەپ
قارىغۇ قىپتۇ

بۇ، بىلمەيدىغان ئىش ياكى نەرسىنى تۈزەيمەن دەپ بۇزۇپ قويىدىغان مەنمەنچىلەرنىڭ پوچىلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

چاپىنى بارغا مۇشت ئاتاي،
جۇۋىسى بارغا تور كەتسۇن

«قىزىم ساڭ ئېيتاي، كېلىنىم سەن ئاڭلا» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

چاپىنى تىزدىن ئاشماس،
ئالدىنى ياپسا كەينىگە يەتمەس

بۇ، نامرات ئادەم كەمبەغەللىك تۈپەيلىدىن قىلغان ئىشى ئىلگىرى باسمايدۇ، ئوقىتى راۋاج تاپمايدۇ، تاپقىنى ئېھتىياجىغا يەتمەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ: ئېرى ھۈنەرگە تىرىشچان، خوتۇنى ئۆيدە ئىشچان، شۇنداق بىللە ياشايدىكەن، لېكىن بۇلارنىڭ ئوقىتى زادى ئىلگىرى باسماپتۇ، قانچە قىلىپ باقسىمۇ چاپىنى تىزدىن ئاشماپتۇ،

ئالدىنى ياپسا، كەينىگە يەتمەپتۇ.

چاپىنغا قارىما، ئادىمىگە قارا

بۇ، بىراۋغا باها بېرىشتە ھەرگىز سالا-پىتى، سىرتقى كۆرۈنۈشىنى ئاساس قىلماي، بىلىمى، پەزىلىتى، ئىش - ھەرىكىتى، ئەخلاقىغا قاراش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

چاپىنىمدا تۆت يانچۇق،
خەجلەي دېسەم بىر پۇل يوق

بۇ، تاپاۋەت - كىرىمىگە قارىماي، كىيىنىشكە، ياسىنىشقا بېرىلىپ، تۇرمۇشىنى ئورۇنلاشتۇرالمايدىغان ئادەملەرنىڭ سۆلەتپەرەسلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

چاچنىڭ ئۇزۇنى ئۇلاق،
سۇنىڭ سۇزۇكى بۇلاق

بۇ، كۆرۈنۈشى چىرايلىق - كۆركەم نەرسىنىڭ ياسالما، ساختا بولىدىغانلىقىنى، ھەقىقىي ئېسىللىق ھەرقاچان ساپلىق ۋە چىنلىقتا ئىپادىلىنىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

چارىسىز ئىش بولماس،
چارىسىز ئاش (بولماس)

بۇ ھەرقانداق مۇددىئانى ئەمەلگە ئاشۇرۇشنىڭ ئۆزىگە يارىشا بەلگىلىك ئامال، تەدبىرى بولىدىغانلىقىنى، شۇنداقلا دۇنيادا يۈزدە - يۈز ساپ نەرسە مەۋجۇت ئەمەسلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

چاسا ئۆلچۈك يۇمىلاق مۇجۇققا چۇشمەس

بۇ، ھەرقانداق ئىش - ھەرىكەت ئۆز قانۇنىيىتى بويىچە بىر - بىرىگە باب كېلىشى، ئۆزئارا ماسلىششى، ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن بولۇشى كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

چاشقان ئەرزىنى مۇشۇك تەستىقلىماپتۇ

«چاشقاننىڭ ئەرزى مۇشۇككە» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

چاشقان تۆشۈكى ساراي بوپتۇ

بۇ، بىرەر ئىش تۇپەيلىدىن ھەددىدىن زىيادە قورقۇپ، ئۆزىنى يوشۇرغىدەك يەر تاپالماي قىيىن ئەھۋالدا قالغان كىشلەرنىڭ ئەنسىزلىك ھالىتىنى بىلدۈرىدۇ: ئۇ ئەھۋالنىڭ بارغانسېرى كەسكىنلىشىپ خەۋپلىك دەرىجىگە يەتكەنلىكىنى، كاتتىباشلارغا چاشقان تۆشۈكى ساراي بولۇپ كۆرۈنۈشكە باشلىغانلىقىنى ئېيتىپ كېلىپ، ئاخىرىدا ئۆزىنىڭمۇ بىرەر ئەھۋالغا دۇچ كەلگىنىدە ئاغىنىسى ئابدۇراخماندىن «پاناھ» كۈتىدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

چاشقانغا كېپەك ئالدۇرماس،
قوڭغۇزغا تېزەك (ئالدۇرماس)

«يۇندىسىنى ئىت كۆرمەيدىغان، تۇتۇنىنى بۇلۇت» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

چاشقاننىڭ ئەرزى مۇشۇككە

بۇ، رەھىمسىز، تاش يۈرەك ئادەملەرگە ھال - ئەھۋال ئېيتىش ياخشى نەتىجە بەرمەيدۇ، ئۇ بەربىر ئۆچ ئالماي قويمايدۇ دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ: ئۇ ئەرز - شىكايەتلەر يەنە شۇلارنىڭ قولىغا قايتىپ كېلىپ، «چاشقاننىڭ ئەرزى مۇشۇككە» دې-

گەندەك بولۇپ قالمىسۇن دەپ قورقتۇم، راھىلە، ئۇنىۋېرسىتېتتىكى ۋاقىتلىرىمدا مۇشۇنداق بولارىنى ئويلىغانمىدىم، دېدى.

چاشقاننىڭ ئۆلگۈسى كەلسە،
مۈشۈكنىڭ قۇيرۇقىغا ئېسىلار

بۇنىڭ «چاشقاننىڭ ئۆلگۈسى كەلسە، مۈشۈكنىڭ قۇيرۇقىنى چىشلەر» دېگەن ۋارىيانتىمۇ بولۇپ، خەتەرلىك ئىشلارغا تەۋەككۈل قىلىپ، ئۆز - ئۆزىنى ھالاكەتكە تۇتۇپ بېرىدىغان كىشىلەرنىڭ ھاماقەتلىك ھەرىكىتىنى بىلدۈرىدۇ: چاشقاننىڭ ئۆلگۈسى كەلسە مۈشۈكنىڭ قۇيرۇقىنى چىشلەپتۇ، دېگەندەك ئىش بولدى، ئۇ سىڭىنىنى يەپ يۈرگەن بولسا بۇنداق بولمايتتى.

چاشقان بىغار، پاقا يەر

بۇ، باشقىلار تەر تۆكۈپ تاپقانغا ھېچقانداق ئەجىر قىلماي شېرىك بولۇپ ياشاشقا ئادەتلەنگەن كىشىلەرنىڭ تەييارتاپلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

چاققان جۇۋاننى بۆشۈك ئاستىدا كۆرۈك

بۇ، ئادەتتە ھېچكىمنى ئۆزىگە تەڭ قىلمايدىغان، باشقىلارنىڭ قىلغان ئىشىنى ياراتمايدىغان، لېكىن ئۆز بېشىغا كەلگەندە ھېچ ئىشنى ئەپلەشتۈرەلمەيدىغان چوڭچى، ھاكاۋۇر ئاياللارنىڭ بولۇمسىز - ئەلەڭسىزلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

چاققانغا بار، لاپبۇسقا يوق

«چاپسانغا بار، لاپاسقا يوق» نىڭ ئى-

-زاھىغا قاراڭ.

چاقماقتا ئاتنى تېگىشكەن ئەخمەق

بۇ، بىرەر ئىشتا پايدا - زىياننى پەرق ئېتەلمەيدىغان، ئەرزىمەس كىچىككىنە مەنپەئەت ئۈچۈن چوڭ بەدەل تۆلەشتىن يانمايدىغان دىتسىز ئادەملەرنىڭ كەم ئەقىللىقىنى بىلدۈرىدۇ.

چاقىدا گۇناھ يوق، تانىسى بۇزۇق،
قىزىدا گۇناھ يوق، ئانىسى بۇزۇق

«خامنى بۇزغان شانىسى، قىزنى بۇزغان ئانىسى» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ: ئەخمەق قىزىم! گۈلدەك ياشلىقىڭنى غازاڭ قىلىپسەن - دە، ئەقلىنى قاغا چوقۇۋالغان قىزىم! «چاقىدا گۇناھ يوق، تانىسى بۇزۇق، قىزىدا گۇناھ يوق ئانىسى بۇزۇق» دېگەن ماقال مەندەك بېشىغا كەلگەننىڭ ئاغزىدىن چىققان ئىكەن - دە! ۋاي قانداق قىلاي.

چاقىرسا ئېتى بار، تۇتسا سېپى (بار)

بۇ، ئەل - يۇرت ئىچىدە ئىززەت - ئابرۇيى، ھۆرمەتكە ئىگە، نام - شۆھرىتى بار مەرتىۋىلىك كىشىلەرنىڭ نوپۇزىنى بىلدۈرىدۇ.

چاقىرمىغان - تەلۋىدىن يامان

بۇ، ئىززەت - ئابرۇيىنى ساقلىماي، بىراۋنى چىقىمدار قىلىپ، بىمەھەل مېھمان بولۇش ئىنتايىن ئەقىلسىزلىق، چېكىدىن ئاشقان ھاماقەتلىك ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

چاقىرىلمىغان مېھمان
سۇپۇرۇلمىگەن يەردە ئولتۇرار

بۇ، چىللىمىغان سورۇنغا بارغان كىـ
شى قارشى ئېلىنمايدۇ، ئىززەت ـ ھۆرمىـ
تى بولمايدۇ، تېگىشلىك ئورۇنغا ئېرىشەلـ
مەي سوغۇق مۇئامىلىگە ئۇچرايدۇ، دېگەن
مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

چاك باسمىغان ئىشنى چېچەك باسار

بۇ، ئەسلىدىنلا ئەپلەشمىگەن، ئوڭۇشـ
لۇق يۈرۈشمىگەن ئىش تۈرلۈك توسالغۇ،
كاشىلىلارغا ئۇچرايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلـ
دۈرىدۇ.

چاخقىغانغا سۇ بەر،
مۈزلىغانغا ئوت (بەر)

بۇ، نامرات ـ يوقسۇللارغا قولىدىن
كېلىشىچە غەمخورلۇق قىلىش، ئازار يەتـ
كەن، خاپىلىق تارتقان دەردمەنلەرگە خەيرـ
خاھ ـ باشپاناھ بولۇش لازىملىقىنى بىلدۈـ
رىدۇ.

چالا تىلماچ ئادەم ئۆلتۈرەر

بۇ، بىرەر نەرسىنى بىلمەي تۇرۇپ ياـ
كى يېرىم ـ ياتا بىلىمگە ئىشىنىپ ئاغزىغا
كەلگىنىچە سۆزلىگەن ئادەمنىڭ يامان ئاقىـ
ۋەت پەيدا قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

چالا موللا دىن بۇزار

«چالا تىلماچ ئادەم ئۆلتۈرەر» نىڭ ئىـ
زاھىغا قاراڭ.

چالا موللا ۋاراقلايدۇ،
ئەگرى نوغۇچ تاراقلايدۇ

بۇ، يېتەرلىك بىلىمى يوق، يېرىم چېـ
لەك سۇدەك شالاقشىيدىغان كىشىلەر ھەرـ
قانچە بىلەرمەنلىك قىلسىمۇ، ئەمەلىي ئىشتا
قىينىلىدۇ؛ يارامسىز نەرسىلەر ھەرگىز ماـ
تېرىيال بولالمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىـ
دۇ:

ئەگرى نوغۇچ تاختىدا، تەكشى باسماي
تاراقلار،
چالا موللا كىتاب ئاچسا، ئوقۇيالماي
ۋاراقلار.

چاۋاك ئىككى قولدىن چىقىدۇ

بۇ، ھەرقانداق ئىشنىڭ ۋۇجۇدقا چىـ
قىشى ئۈچۈن ئىچكى ـ تاشقى ئامىل زىچ
ماسلىشىشى، ئىككى تەرەپ بىردەك كۈچ
چىقىرىشى لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

چاينىماي يۇتقان تاماقنىڭ تەمى يوق

بۇ، غىزالىنىشقا ئەھمىيەت بېرىپ،
تاماقنى ئالدىرىماي چايناپ يېيىش كېرەكلىـ
كىنى، چاينىماي ياكى چالا ـ پۇچۇق چايناپ
يۇتقان تاماقنىڭ سالامەتلىككە زىيىنى بولۇپـ
لا قالماي، تەم ـ لەززىتى بولمايدىغانلىقىنى
بىلدۈرىدۇ.

چاينىماي يېگەن كۆشمەي ئۆلەر

بۇ، ھەركىم سالامەتلىكىنى ئاسراش
ئۈچۈن غىزالىنىشقا دىققەت قىلىپ، نەپسـ
نى يىغىش، تاماقنى قالايمىقان يېمەسلىك
كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

چەرچەندە ئېشەك ئۆلۈپتۇ دېسە،
ئۆپكىسىنى مەن قويغان دەپتۇ

بۇ، بىرەر ئىش - ۋەقە ھەققىدە باشلان-
غان گەپ - سۆزگە ئارىلىشىۋالىدىغان، قە-
يەردىن سۆزلىسە شۇ يەردىن ئېغىز غېرىچ-
لاپ لوقما سالىدىغان، بىلمىسىمۇ بىلەرمەن-
لىك قىلىدىغان قۇلاق موللىسى ئادەملەرنىڭ
خۇسۇسىيىتىنى بىلدۈرىدۇ.

چەككىنىم جەبىر - جاپا،
ئاڭلىغىنىم تەنە - تاپا

بۇ، تۇرمۇشتا بىر ئۆمۈر جاپا - مۇ-
شەققەت تارتقىنىغا يارىشا ھالاۋەت كۆرەل-
مەي، تىل - ھاقارەت، خارلىقتىن قۇتۇلال-
مايدىغان بەختسىز كىشىلەرنىڭ بىچارىلىق
تەقدىرىنى بىلدۈردۇ.

چەۋەندازلىق ئاتقا يۈگەن سېلىشتىن مەلۇم

بۇ، ھەرقانداق كەسىپ ئەھلىنىڭ ما-
ھىرلىقى، شۇ ساھەدە كامالەتكە يەتكەنلىكى
ئىشنى باشلىشىدىن، ھەرىكەتتىكى چاققانلى-
قىدىن مەلۇم بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈ-
رىدۇ.

چوڭ باشنى ئاچسا،
كىچىك كۆتنى ئاچار

بۇ، ئادەم ھەر ۋاقىت ئۆزىنى ئاياش،
ئېھتىياتچان بولۇش، چوڭلار ئەخلاق - پە-
زىلەتتە كىچىكلەرگە ھەممە جەھەتتە ئۈلگە
بولۇپ، يامان تەسىر بەرمەسلىك كېرەك،
دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

چوڭ بولساڭ، كىچىك بول

بۇ، ئادەم يۈز - ئابرۇيى، مەرتىۋىسى
ئاشقانسېرى كەمتەر، كىچىك پېئىل بو-
لۇش، كىبىرلىك قىلماسلىق لازىملىقىنى
بىلدۈرىدۇ.

چوڭ بېشىنى ئاچسا،
كىچىك كۆتىنى ئېچىپتۇ

«چوڭ باشنى ئاچسا، كىچىك كۆتنى
ئاچار» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

چوڭ بېلىق كىچىك بېلىقنى يەر

بۇ، كۈچلۈكلەر ئاجىز - بىچارىلەرنى
بوزەك قىلىدۇ، ئۆزىگە بويسۇندۇرۇپ يەم
قىلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ:

چوڭ بېلىقلار يېدى كىچىك بېلىقنى،
قىلدى ئۇلار مۇتتەھەملىك ۋە زور-
لۇق.

بىزمۇ نۇرغۇن كۈلپەت تارتقان
ئۇلاردىن،
تارىخىمىز بولغان بوران - جۇدۇنلۇق.

چوڭ بېلىق يېنىدا كىچىك بېلىققا كۈن يوق

«چوڭ بېلىق كىچىك بېلىقنى يەر»
نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

چوڭ توقاچ پىشقۇچە،
كىچىك توقاچ كۆيۈپتۇ

«چوڭ نان پىشقۇچە، كىچىك توقاچ
كۆيۈپ كېتىپتۇ» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

رىتى، مېھىر - شەپقىتى چەكسىز، تەڭداش-
سىز دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

چوڭغا چوڭچە، كىچىككە ئوڭچە

بۇ، ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتتە ھەر كىمنىڭ مىجەز - خۇلقى، ھەر خىل خۇسۇسىيەتلىرىنى نەزەرگە ئېلىپ، ئەھۋالغا يارىشا مۇئامىلە قىلىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

چوڭ نان پىشقۇچە،
كىچىك توقاچ كۆيۈپ كېتىپتۇ

بۇ، بىرەر ئىشتا شەرت - شارائىت پىشىپ يېتىلمەي، ئازراقمۇ شەپە، ئۇچۇرغا ئېرىشمەي تۇرۇپ، ھېچنېمىدىن ھېچنېمە يوق ئالدىراپ كەتكەنلىكنى بىلدۈرىدۇ.

چوڭنىڭ ئەقلىمۇ چوڭ

بۇ، ھەرقانداق ئىشقا نىسبەتەن ياشانغان، كۆپنى كۆرگەن، تەجرىبىلىك ئادەملەرنىڭ بىلىدىغىنى، چارە - تەدبىرى مول ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

چوڭنىڭ بەرگىنى خۇدانىڭ بەرگىنى

بۇنىڭ جانلىق تىلدا كۆپرەك دېيىلىدىغان «باينىڭ بەرگىنى خۇدانىڭ بەرگىنى» دېگەن ۋارىيانتىمۇ بار بولۇپ، ئاتا - ئانىنىڭ باغرى كەڭ، ھىممىتى چەكسىز ئىكەنلىكىنى، بارلىقىنى پەرزەنتىدىن ئايىمايدىغانلىقىنى، بۇ ماھىيەتە خۇدانىڭ رەھمىتى، شەپقەت - ئىلتىپاتى ھېسابلىنىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

كىچىك ئۆينىڭ قورداق

بۇ، تۇرمۇشتا ئاتا - ئانىلىرىغا يۆلىنىۋېلىپ، تاپقىنىنى كۆرسەتمەيدىغان، باققان ئەجرىگە يارىشا مەنپەئەت يەتكۈزمەيدىغان، تاش يۈرەك، ئالاكۆڭۈل پەرزەنتلەرنىڭ ۋاپاسىزلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

چوڭ ئىززەت قىلسا،
كىچىك خىزمەت قىلار

بۇ، چوڭلار كىچىكلەرگە كۆيۈنۈپ، غەمخورلۇق قىلسا، كىچىكلەر چوڭلارنى ھۆرمەتلەپ گېپىنى ئاڭلايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

چۆپىدىمۇ يوق،
سۈيىدىمۇ يوق

بۇ، يۈز بەرگەن ھەرقانداق ئىشقا قىلىچە ئارىلاشمىغان، ھېچقانداق مۇناسىۋەت، ئالاقىسى بولمىغان كىشىلەرنىڭ بىتەرەپلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

چۆچۈرە چۆرۈلگۈچە، ئۇگرە ئۆرۈلگۈچە

بۇ، ھەرقايسى غىزا تۈرلىرىنى ئۆزىنىڭ قائىدىسى، تەرتىپى بويىچە پىشۇرۇش كېرەكلىكىنى، پىشقاندا ئوتنى دەرھال توختىتىپ، ئېزىلدۈرۈۋەتمەسلىك كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

چۆچۈرە كۆلدە پىشار،
مانتا چۆلدە (پىشار)

بۇ، ھەرقانداق تاماقنىڭ پىشۇرۇلۇش تەرتىپى، ئۇسۇلى ئۆزگىچە بولۇپ، بىرى سۇدا قايناپ پىشسا، بىرى قاسقان ياكى

جىسمىدە دۇملىنىپ، ھور بىلەن پىشىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

چۈچۈرە يېمەكتىن مەقسەت گۆش يېمەك

بۇ، ئاتاقتا بىر ئىشنى ئوتتۇرىغا چىقىرىپ قويۇپ، ئەمەلىيەتتە شۇ ئارقىلىق ئاساسلىق مۇددىئاغا يېتىشنى بىلدۈرىدۇ.

چۈگۈن قايىنسا ئۆز بويىنغا تاشار

بۇ، ھەركىم ۋەزىيەت، شارائىتقا باقماي، ئەرزىمەس ئىشلارغا باش قاتۇرۇپ، قالايمىقان سۆزلىسە ئۆز بېشىغا بالا تاپىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ: ھاپىز جويجاڭ سىپايە، لېكىن زەھەرخەندىلىك بىلەن، كونىلاردا «چۈگۈن قايىنسا ئۆز بويىنغا تاشار» دېگەن تەمسىل بار. سىز ساۋاتلىق بولغاچقا، بۇنىڭ مەنىسىنى بىلىسىڭىز كېرەك! ھەر ھالدا ئۆزىڭىز قايناپ، ئۆزىڭىزنى كۆيدۈرۈپ يۈرمەڭ! دېدى قۇتلۇق ئەپەندىگە.

چۆلدە تەشنالىق يامان،
بولدا بالغۇزلۇق (يامان)

بۇ، سەپەردە يۈز بېرىش ئېھتىمالى بولغان ھەرقانداق خەۋپ - خەتەر، ئوڭۇشسىزلىقنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن تولۇق تەييارلىق بولۇش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

چۆلدە ئېتىڭ ھارمىسۇن،
قېرىغاندا خوتۇنۇڭ ئۆلمىسۇن

بۇ، تىرىكچىلىكتە ھەركىم ئۆزىگە ئەقىبەتسىز بولماسلىق، قېرىغاندا قەدىناس ھەمراھىدىن ئايرىلىپ قالماسلىق كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ. ← see below

چۆلگە يامغۇر ياخشى،
يوبدانغا چامغۇر (ياخشى)

بۇ، ھەرقانداق نەرسە، ئۆزى ئېھتىياجلىق نەرسە بىلەن گۆلى گۆلىگە كېلىپ ماسلىشىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

چۆلنىڭ باغرى يامغۇرغا تەشنا

بۇ، تۇرمۇشتا ھېچنېمىگە باغرى قانمىغان، بىقۇۋۇل ئادەم جىددىي قۇتقۇزۇش، ياردەمگە موھتاج بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

چۈجە باققان توخۇنىڭ مەيدىسىدە تۈكى يوق

بۇ، بالىجانلىق ئادەم قېرىلىق يەتمەي تۇرۇپ كۈچ - ماغدۇرىدىن كېتىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

چۈجە خوراز بىلگىنىنى قىچقىرار

«توخۇ بىلگىنىنى چىللايدۇ» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ: يائاللا، مېنىڭ گېپىم بىلەنلا قالدىڭلىغۇ، ئۆزۈڭ دە دەيدىكەنسىلە، دېسە شاڭخو قىلىدىكەنسىلە، «چۈجە خوراز بىلگىنىنى قىچقىرار» دېگەن گەپ بار، بىلىشىمچە دېمەمدىمەن، دېدى ئايشەمگۈل سىيىتئاخۇنغا.

چۈجىسى بار توخۇ ئۇچالماس

بۇ، بالىلىق ئايال بالىسىدىن كېچەلمەيدۇ، ھېچ يەرگە بارالمايدۇ، ياتلىق بولۇشنىمۇ خالىمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۇ-

رىدۇ.

چۈجىسى كۆپ توخۇغا دان تەگمەس

بۇ، بالىسى كۆپ ئاتا - ئانىلار بالىلىرىنى تويۇندۇرۇش غېمى بىلەن بولۇپ، ئۆزلىرى ئاچ - توق قالىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

چۈجىنى سانايمەن دەپ،
توخۇنى كۆرمەكچى

«چۆچۈرە يېمەكتىن مەقسەت گۆش يېمەك» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

چۈجىنى كۈزدە ساناڭ

«چۈجىنى كۈزدە سانا، چۆچۈرىنى پىشقاندا» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ: ئۆز زامانىسىدا، قوراللىق ئىسيان كۆتۈرگەن تۆمۈر خەلپىدەك خوخەنزىلەر مېنىڭ بۇ ھۈنىرىمگە بەرداشلىق بېرەلمىگەن يەردە، ئەمدى بۇ تالىپ مىجەز پەن ياۋنەن ئەپەندى نېمە قىلالايتتى؟ چۈجىنى كۈزدە سانايمىز تېخى، مانا بۇنى ئاقىلانىلىق دېسە بولىدۇ.

چۈجىنى كۈزدە سانا،
چۆچۈرىنى پىشقاندا (سانا)

بۇ، ھەر ئىشنى ۋاقتى كەلگەندە كۆرۈش، ئۇنىڭ نەتىجىسىگە قارىتا ئاخىرىدا يەكۈن چىقىرىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

چۈجىنىڭ شۇملۇقىدىن
توخۇنىڭ ئەمچىكى يوق

بۇ، يامانلىق ئىشلاردىن يانمايدىغان، ئىچى تار، ھەسەتخور ئادەملەر قارا نىيەتلىكىدىن بەھرىمەن بولۇشقا تېگىشلىك مەنپەئەتلەرگە ئېرىشەلمەي ئارماندا ئۆتىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ: كونىلار «چۈجىنىڭ شۇملۇقىدىن توخۇنىڭ ئەمچىكى يوق» دەپ راست ئېيتىپتىكەن. ئەمدىزە، تۇرپانلىق، قۇمۇللۇق دېگەن گەپلەرنى چىقاردىڭلارمۇ؟ شىڭ زىخۇي دېگەن بىرنېمە قۇمۇللۇقنىڭ قېنى بىلەن بويالغان قىلىچنى تۇرپانلىقلارنىڭ بېشىدا ئوينىتىۋاتسا، بۇنىڭغا قانداق چىداپ تۇرغىلى بولىدۇ، دېدى ھاجى كۆپچىلىككە.

چۈشكە نېمە كىرمەيدۇ،
دۈشمەن نېمە دېمەيدۇ

بۇ، ئۇخلىغان كىشى چۈشىدە بار - يوقنىڭ ھەممىنى چۈشەيدۇ، سۈيىقەست قىلىدىغان، يامان نىيەتلىك ئادەم ئاغزىغا كەلگەننىڭ ھەممىسىنى دەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

چۈشلۈك ئۆمرۈڭ بولسا،
كەچلىك ئوزۇق تاپ

بۇ، ئادەم ھاياتلىقتا ئۆزىنىڭ بۈگۈنىنى كۆڭۈللۈك ئۆتكۈزۈشتىن باشقا كېيىنكى تۇرمۇشىنىڭ خاتىرجەملىكى ئۈچۈن بەلگىلىك ماددىي ئاساس، مۇئەييەن شەرت - شارائىت تەييارلىشى كېرەك، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

چۈشمەك ئاسان، چىقماق تەس

بۇ، يامان ئىشلارنى قىلىپ، خەلقنىڭ قارغىش - نەپرىتىگە ئۇچرىماق، ئابرۇي -

چېچىدا ئۆلقى يوق،
يۈزىدە يامىقى (يوق)

بۇ، ئەدەپ - ئەخلاق، پاك - دىيانەت بىلەن ئۆسۈپ يېتىلگەنلەر ئەيىب - نۇقسانسىز ھەقىقىي گۈزەل ھېسابلىنىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

چىدىماسنىڭ نالىسى تولا،
خوش ياقماسنىڭ باھانىسى (تولا)

بۇ، مۇتقا خۇشتار، ھورۇن ئادەم ھەمىشە ئىش دېسە بېشى ئاغرىپ، دۇنياغا تۆرىلىپ قالغىنىدىنمۇ ئاغرىنىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

چىدىماسنىڭ ئۆيى پايلىماسنىڭ قېشىدا

بۇ، بىرەر ئىشقا بەرداشلىق بېرەلمەيدىغان، ئىرادە - غەيرەتسىز ئادەم ھورۇننىڭ ھەمراھى ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

چىراغپايدا چاي ئىچكەن
«چېچەن»نى كۆرۈڭ

بۇ، ھەر نەرسىنى ئۆز لايىقىدا ئىشلىتەلمەيدىغان، پەم - پاراسەتسىز، ھاماقەت ئادەملەرنىڭ ئەقىلسىزلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

چىراغ پەرلىگەن خىزمەت ئەمەس،
ئۇچۇرمىگۇچە ھېساب ئەمەس

بۇ، بىرەر ئىشنى ئېپىدە، قاملاشتۇرۇپ قىلالمايدىغان، ھە دېگەندىلا بۇزۇپ قويىدىغان كىشىلەرنىڭ كالاڭپايلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

چىراغ تۈۋى قاراڭغۇ

بۇ، باشقىلارنىڭ كەمچىلىكىنى كۆرۈپ، ئۆزىنىڭكىنى كۆرمەيدىغان، يىراقتىكى ئىشلارغا نەزەر سېلىپ، كۆز ئالدىدىكى ئىشلارغا كۆڭۈل بۆلمەيدىغان ھالەتنى بىلدۈرىدۇ.

چىراي تاللىماي مىجەز تاللا

بۇ، ھەقىقىي مۇھەببەتكە ئېرىشىش ئۈچۈن قارشى تەرەپنىڭ ھۆسن - جامالى، تەقى - تۇرقىنى كۆزلىمەي، گۈزەل خۇلقى، ئەخلاقىنى ئاساس قىلىش لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

چىرايغا چاي قويۇپ ئىچكىلى بولماس

بۇ، ھەقىقىي مۇھەببەت - سۆيگۈ ھۆسن - جامالغا باغلىق ئەمەسلىكىنى، ساختا گۈزەللىك ۋاپا قىلمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

چىرايغا قاراپ ھال سوراپتۇ

بۇ، بەزىلەر بىراۋنىڭ ئەمەل - ئابرۇيىغا، ھوقۇق - مەرتىۋىسىگە، پۇل - بايلىقىغا قاراپ مۇئامىلە قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ: ئوغلۇم، ئىشلىگەننىڭ يۈزى يورۇق، ئىشلىمىگەننىڭ يۈزى چورۇق ئىكەنلىكىنى ئۇنتۇما، ھازىر «چىرايغا قاراپ ھال سوراپتۇ» دەيدىغان زامان ئەمەس، ئادەم ئۆز قەدىر - قىممىتىنى ھالال ئەمگەك بىلەن يارىتىشى لازىم، دېدى ئىبراھىم ئاكا.

چىراي كۆرۈپ ھال سورا

بۇ، ھەرقانداق ئىشتا ئادەمنىڭ مىجەز - كەيپىياتىغا، ئەمەلىي ئەھۋالىغا قاراپ مۇ-

ئامىلە قىلىش، سىردىشىش كىرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

چىراي كۆيدۈرەر،
خۇلق سۆيدۈرەر

بۇ، گۈزەل ھۆسن ـ جامال كىشىنى ئىختىيارسىز مەپتۇن قىلىپ ئۆزىگە تارتىدۇ، ياخشى مىجەز ـ قىلىق ھەركىمگە ھەقىقىي ياقىدۇ، چىن دىلىدىن سۆيدۈرىدۇ دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

چىرايلىقتا ۋاپا يوق

بۇ، ھۆسن ـ جامالى كېلىشكەن ساھىبجاماللار گۈزەللىكىگە تەمەننا قويۇپ ئۇچمە كۆڭۈل كېلىدىغانلىقى، شۇڭا مۇھەببەت قويۇشقا بولمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

چىرايلىق چىرايلىق ئەمەس،
سۆيگەن چىرايلىق

بۇ، ھەقىقىي سۆيگۈ ـ مۇھەببەت چىرايغا ئەمەس، بىر ـ بىرىنى ياخشى كۆرۈپ ۋاپادارلىق كۆرسىتىشكە باغلىق ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

چىرايلىقنى تاشلىساڭمۇ،
پەدىناسىنى تاشلىما

بۇ، تاسادىپىي ئۇچرىتىپ قالغان گۈزەل ـ ساھىبجامالدىن كېچىشكە بولىدۇكى، ئۇزاق يىللىق ھەقىقىي ۋاپادار ھەمراھىدىن ھەرگىز ئايرىلىشقا بولمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

چىرايلىقنىڭ چىقىمى تولا

بۇ، ھەركىمنىڭ كۆزى چۈشىدىغان گۈزەل، كۆركەم نەرسىنىڭ خېرىدارى كۆپ، باھاسى يۇقىرى بولىدۇ؛ ھۆسن ـ جامالى كېلىشكەن ئاياللارنىڭ شەرتى جىق، تويلۇقى ئېغىر بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

چىرايلىقنىڭ دەردى يامان،
سەتنىڭ ھالى (يامان)

بۇ، كۆڭۈلگە ياقىدىغان گۈزەل مەھبۇبنىڭ سۆيگۈ ئوتى كۈچلۈك، مېھرى چوڭقۇر بولىدۇ؛ چىرايى كۆرۈمسىز، قىلىقى يېقىمسىزنىڭ مىجەزى يامان، خۇيى ئەسكى كېلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

چىرايلىق يۈزدە ئەمەس، سۆزدە

بۇ، كۆڭۈلگە ياقىدىغان ھەقىقىي گۈزەللىك چىرايغا ئەمەس، بەلكى قەلبىگە، ئەقىدىسىگە، يۈرىكىدىن چىققان لەۋزىگە باغلىق ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

چىراينىڭ ئاقلىقىدىن
كۆڭۈلنىڭ ئاقلىقى ئەلا

بۇ، ئادەمگە نىسبەتەن ھۆسن گۈزەللىكىدىن كۆرە، نىيەتنىڭ توغرىلىقى، قەلبىنىڭ پاكلىقى ھەممىدىن مۇھىم ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

چىراينىڭ سەتلىكىگە
ئەينەك گۇناھكار ئەمەس

بۇنىڭ «چىرايىڭنىڭ سەتلىكىگە ئەينەك ئەيىبلىك ئەمەس» دېگەن ۋارىيانتىمۇ

بولۇپ، ھەركىم ئۆزىنىڭ تۈرلۈك ئەيىب - نۇقسانلىرىنى باشقىلاردىن كۆرمەسلىكى، باشقىلارغا دۆڭگىمەسلىكى كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

چىرىغىڭ قانچە بولسا،
سايەڭ شۇنچە (بولار)

بۇ، ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتتە بىراۋنىڭ ئىززەت - ھۆرمىتىنىڭ قانچىلىكلىكى خەلق ئاممىسىغا قىلىپ بەرگەن ياخشى ئىشلىرى بىلەن ئۆلچىنىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

چىشلەيدىغان ئىت چىشىنى كۆرسەتمەيدۇ

بۇ، دۈشمەنلىك قىلىدىغان ئادەم ئالدىنئالا بېشارەت بەرمەيدىغانلىقىنى، بەلكى يامان نىيىتىنى تۇيدۇرماستىن ئىشقا ئاشۇرىدىغانلىقىنى، شۇڭا ھەر ۋاقىت ھوشيار، سەگەك بولۇش لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

چىش باشقىچە ئاغرىيدۇ،
كۆز باشقىچە (ئاغرىيدۇ)

بۇ، ھەرقانداق بىر دەرد - رەنجىنىڭ ئۆزىگە يارىشا ئازابى، خاپىلىقى بارلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

چىش تۆكۈلۈپ تىل قالىدۇ

بۇ، يۈز بەرگەن ھەرقانداق ئىش - ھەرىكەت ئۆز نۆۋىتىدە ئۆتۈپ كېتىدۇ، بولۇنغان گەپ سۆز تۈگىمەيدۇ ۋە ئۇنتۇلمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

چىشىنىڭ دورىسى ئامبۇر،
ئۆپكىنىڭ دورىسى چامغۇر

بۇ، ھەرقانداق ئاغرىقنىڭ ئۆزىگە يارىشا شىپاسى بارلىقىنى، كېسەلنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ داۋالاش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

چىشى چىققان بالىغا
چايناپ بەرگەن ئاش بولماس

بۇ، ياش قۇرامىغا يەتكەن كىشىگە ھەممە جەھەتتىن ئەقىل ئۆگىتىش، يوقنى تەل قىلىپ بېرىش مۇۋاپىق ئەمەسلىكىنى، ئۆز ئەقلى ۋە كۈچىگە تايىنىپ ياشاشقا ئادەتلەندۈرۈش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

چىشىڭنىڭ بارىدا گۆش يە

بۇ، ھەركىم ئۆمرىنى قەدىرلەش، مەنىلىك ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن پۇرسەتنى چىڭ تۇتۇپ، قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلارنى قىلىۋېلىش لازىملىقىنى، پۇرسەتنى ئۆتكۈزۈۋېتىپ پۇشايمان قىلىش پايدىسىز ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

چىشىمغا قارىما، ئىشىمغا قارا

بۇ، ئادەمنىڭ ئادەملىكىنى ئۆلچەشتە ياش قۇرامى، بوي - تۇرقىدىن كۆرە، ئەمەلىي ئىش - ھەرىكىتى، يارىتقان نەتىجە - تۆھپىسىگە ئاساسلىنىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

چىغىرىقچى چىگىت دەيدۇ،
چوكانلار يىگىت

بۇ، ھەركىم - ھەر كەسىپتىكىلەر ئۆز ئېھتىياجىنى چىقىش قىلىپ سۆزلەيدۇ، شۇنىڭ غېمىنى يەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

خ

خالىسىڭىز شاپتۇل يەڭ،
خالىسىڭىز شاپىلاق (يەڭ)

بۇ، ھۆرمەتنى ساقلىغان، قائىدە - يوسۇنلۇق ئادەم ئىززەتنى بىلەن نېمەتكە نائىل بولىدۇ، ئۆزىنى بىلەلمەي يولسىزلىق قىلغان ئادەم دەككە - دەشنام ئىشتىدۇ دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

خامان ئالماق — شەھەر ئالماق

بۇ، تېرىلغان زىرائەتنى خامانغا يىغىپ، تېپىپ، تازىلاش دېھقانچىلىقتا ئەڭ مۇرەككەپ ۋە مۇشكۈل ھالقىنىڭ بىرى بولۇپ، خۇددى بىر مەيدان جەڭ قىلىپ شەھەر ئالغانغا باراۋەر ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ: كونىلار «خامان ئالماق — شەھەر ئالماق» دەيدىكەن، ئۇ بۇگۇن «شەھەر ئالدى» ، چۈنكى ئۇ ئىمتىھاندىن ئۆتتى. ئۆتكەندىمۇ ئادەتتىكى نەتىجە بىلەن ئەمەس، بەلكى ئۆز قاتارىدىكىلەرنى تاڭ قالدۇرغان ئەلا نەتىجە بىلەن ئۆتتى.

خامانغا سېلىنغان ئۆي بەرىكەت تاپالماس

بۇ، جامائەت مال - مۈلكىنى، مەنپەئەتىنى قاقتى - سوقتى قىلىدىغان، زىيانغا ئۇچرىتىدىغانلارنىڭ ھەر قانداقى راۋاج تاپالمايدۇ، بەربىر خانىۋەيران بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

خام بىلەن پىششىق تەڭ بولماس

بۇ، كىچىك بالا بىلەن چوڭ ئادەم، گۆدەك بىلەن ياشانغان كىشى، نادان بىلەن ئالىم ھەر جەھەتتىن پەرقلىنىدۇ، ھەرگىز باراۋەر بولالمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

خامنى بۇزغان شانىسى،
قىزنى بۇزغان ئانىسى

بۇنىڭ «چاقنى بۇزغان تانىسى، قىزنى بۇزغان ئانىسى» دېگەن ۋارىيانتىمۇ بولۇپ، دەستىگاھ ناچار، يارامسىز بولسا، رەختىياخشى توقۇلماي ماتېرىيال زايە بولىدۇ؛ ئانا تەربىيىسى كۈچلۈك، ساغلام بولمىسا، قىز بالا بۇزۇلۇپ، يولدىن چىقىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

خان ئاغزى مايماق

بۇ، ئەمەلدارلار ھوقۇقىغا تايىنىپ بەزى گەپلەرنى ئويلاپ - ئويلىماي دەپ تاشلايدىغانلىقىنى، لېكىن ئۇلارنىڭ ئاغزىدىن چىققىنى قانۇنلىشىپ قالىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ: ئۇ بۇ مەۋجۇت رېئاللىققا كۆز يۇمۇپ، يۇقىرى - تۆۋەن پالاقلايدىغان بولسا، كىم بىلىدۇ تېخى، «خان ئاغزى مايماق» ئەمەسمۇ، ئۇنىڭدىن تېخىمۇ يوغان ئەيىب - قۇسۇرلارنى تېپىشار! دېدى ئۇلار.

خان بىلەن ئېلىشساڭ بېشىڭ كېتەر،
باي بىلەن ئېلىشساڭ مېلىڭ (كېتەر)

بۇ، ھەرقانداق ئىشتا ئەمەلدارلار بىلەن قارشىلاشقان، پۇت تېپىشكەن ئادەم كۈن ئېلىشى تەسلىشىپ تۈگمەس كۆڭۈلسىزلىك، زەربىگە ئۇچرايدىغانلىقىنى؛ پۇلدارلار بىلەن ئۈچلەشكەن ئادەم تەئەللۇقاتىدىن ئايرىلىپ، خانىۋەيران بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

خانغا يارىغان ئېشىم، تازغا يارىماپتۇ

«خانغا يارىغان ئىشىم تازغا يارىماپتۇ» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

خانغا يارىغان ئىشىم تازغا يارىماپتۇ

بۇ، كۆپچىلىككە، ئەل - يۇرتقا يارىغان ئىش كەسپ ئەھلى بولمىغان، ھەسەتخور ئادەملەرگە يارىماي، قەستەن قۇسۇر تاپىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

خان قوزۇق، پۇقرا ئۇزۇق

بۇ، ئەمەلدارنىڭ غېمى ئۆز ھۆكۈمرانلىقىنى مۇستەھكەملەشتە ئىكەنلىكىنى، پۇقرالارنىڭ غېمى تىنچ، خاتىرجەم تىرىكچىلىك قىلىپ، توق تۇرمۇشقا ئېرىشىش ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

خاننىڭ ئاغزى مايمۇن

«خان ئاغزى مايماق» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

خاننىڭ قىزى چوڭمۇچ تۇتسا،
نولى قابىرىپتۇ

بۇ، ئىشنىڭ نېمىلىكىنى بىلمەيدىغان، ئەركىنايناق، ئاقنانچى كىشىلەرنىڭ ئىشقا بوشلۇقىنى، چىدىماسلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

خاننىڭ ھاجىتى پۇقراغا چۈشەر

بۇ، ئەمەلدار - باشلىقلارنىڭمۇ ئويلىمىغاندا ئاددىي كىشىلەرگە موھتاج بولۇپ يېلىنىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

خاننىڭ ھۆرمىتى پۇقرا بىلەن

بۇ، ئەمەلدارلار قول ئاستىدىكىلەرگە كۆيۈنۈپ ھىمايىسىگە ئېرىشسە، ئاندىلا ھەر قاچان ئۇلارنى ھۆرمەت قىلىدىغانلىقىنى، ئابروي - ئىناۋىتى كۈندىن - كۈنگە ئاشىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ: پۇقرا بولمىسا، خان كىمگە خان بولىدۇ؟ كونىلاردا «خاننىڭ ھۆرمىتى پۇقرا بىلەن» دېگەن گەپ بار. ئۆزلىرى بىزنىڭ ھۆرمىتىمىزنى قىلىپ بوسۇغىمىزغا كېلىپلا، ئۆزلىرىنى ھۆرمەت قىلىپ تۆرگە باشلىمىساق سەت تۇرار!... دېدى لەيلىخان.

خانىۋەيران قىلسا قىلسۇن،
داغى پەرزەنت قىلمىسۇن

بۇ، ھەركىم ئۆي - ماكانى، مال - دۇنياسىدىن ئايرىلىپ، قۇرۇق قول قېلىشقا رازى بولسىمۇ، پەرزەنتىدىن ئايرىلىپ، جۇدالىقنىڭ دەرد - ئەلىمىنى چېكىشنى خالىمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

خەلپەم كۆلمەيدۇ،
كۆلسە تېلىقىپ كېتىدۇ

بۇ، بىر ئىشقا نىسبەتەن كۆپ ھاللاردا قىتىپ تۇرۇۋالىدىغان، ئەمما خۇشى كېلىپ ئارىلىشىپ قالسا چېكىدىن ئاشۇرۇۋېتىدىغان تۇراقسىز ئادەملەرنىڭ پىسخىك ئالاھىدىلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

خەقنىڭ يۇرتىدا پادىشاھ بولغۇچە،
ئۆز يۇرتۇڭدا دىۋانە بول

«كىشىنىڭ يۇرتىدا سۇلتان بولغۇچە، ئۆز يۇرتۇڭدا ئۇلتاڭ بول» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ: بىز ئۇيغۇرلاردا «خەقنىڭ يۇرتىدا پادىشاھ بولغۇچە، ئۆز يۇرتۇڭدا دىۋانە بول» دېگەن سۆز بار. تاغىڭىز بۇ ھېكمەتلىك سۆزنىڭ توغرىلىقىنى ئۆز بېشىدىن كەچۈرگەچكە، شۇ خەتنى يازغان ـ دە، دېدى ئۇ بالىغا.

خەقنىڭ ئىشىغا تومۇزدىمۇ قول توڭلايدۇ

«كىشىنىڭ ئىشىغا تومۇزدا قول توڭۈپتۇ» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

خەلق «پۇۋ» دېسە بوران چىقار

بۇ، خەلق ھەممىدىن ئۇلۇغ، قۇدرەتلىك بولۇپ، ھەممىگە غالىب كېلەلەيدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ: «خەلق ‹ پۇۋ › دېسە بوران چىقار» دېگەن گەپ راست ئىكەن. سەپ ـ سەپ بويىچە تەۋرەپ، دولقۇنلىنىپ كېتىۋاتقان نامايىشچىلار قوشۇنىنىڭ تىنىقى بىلەنلا شەھەر ئوتتەك قىزىپ كەتكەنىدى.

خەلقنى ئالدايمەن دېگىنىڭ
ئۆزۈڭنى ئالدىغىنىڭ

بۇ، ئىجتىمائىي تۇرمۇشتا ساختىپەزلىك قىلماي، ئاممىغا سەممىمىي، سادىق بولۇش، ئالغۇ ـ بەرگۈدە ئادىل، گەپ ـ سۆزدە راستچىل بولۇش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

خەلق ئېيتماس، ئېيتسا خاتا بولماس

بۇ، توغرا ئىش ياكى سۆز ـ ھەرىكەتكە ئامما قارشى چىقمايدۇ، ناتوغرا ئىشلارغا قارشى تۇرۇپ، نارازىلىقىنى ئىپادىلىسە خاتا بولمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

خەلق ياندۇرغان چىراغنى
پۇۋلىگەنىڭ ساقىلى كۆيەر

بۇ، خەلق رايىغا قارشى ئىش تۇتقانلار ئاخىر ھالاكەتكە يۈز تۇتۇپ ئۆز بېشىنى يەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

«خوپ» دېسەڭ ئۆتىسەن،
«ھۇپ» دېسەڭ يۇتىسەن

بۇ، ھەركىم ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتتە رايىش بولۇپ، چوڭلار بىلەن قارشىلاشمىسا، ئىشلىرى ئوڭۇشلۇق، تۇرمۇشى خاتىرجەم، مەئىشىتى مول بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

خوتۇن ئالدىڭ ـ ئۇچاڭغا ئوتۇن ئالدىڭ

بۇ، ئۆيلىنىپ يېڭىدىن ئائىلە تۇرمۇشىنى باشلىغان يىگىتنىڭ زىممىسىگە ئائىلە يۈكى، ئەرلىك مەجبۇرىيىتى ئارتىلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

خوتۇن ئالساڭ بازاردىن ئال،
بىغۇبلىشىڭ ئۆزۈڭدىن

بۇ، چىن مۇھەببەت جاي تاللىمايدۇ، ئۆز ئارا سىر دىشىپ، چۈشىنىش ھاسىل قىلىپ ئالغان ئايال ئەرگە سادىق بولۇپ، ئېرىنىڭ دېگەن يېرىدىن چىقىدۇ، باشقۇرۇشقا بويسۇنىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ: تەلەي دېگەن شۇنداق نەرسە، «خوتۇن ئالساڭ بازاردىن ئال، يىغۇېلىشىڭ ئۆزۈڭدىن» دېگەن گەپ بار. ئۇ بىچارىمۇ ياشلىقىنىڭ كەينىگە كىرىپ، كۆرىدىغىنىنى كۆردى، ئەمدى ئادەم بولۇپ قالار، دېدى ئۇ.

خوتۇن ئالساڭ بايدىن ئال،
مېلىڭغا مال قوشۇلار

بۇ، ئەر كىشى ئىقتىسادىي ئەھۋالى ياخشى، دىيانەتلىك ئائىلىدىن ئۆيلەنگەندە ھەر جەھەتتىن پايدىسى يۇقۇپ، ئۆيى ئاسان قويۇلىدۇ، ئىشلىرى ئىلگىرى باسىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ: كونىلار «خوتۇن ئالساڭ بايدىن ئال، مېلىڭغا مال قوشۇلار» دېيىشكەن، مەن قاسىمنىڭ كېيىنكى كۈنلىرىنى ئويلىدىم. چۈنكى كەمبەغەلنى يۆلىگۈچە، بايدىن تىلىگەن ئەۋزەل، دېدى رەجەپ ئاقساقال خوتۇنىغا ئەسكەرتىپ.

خوتۇن ئالساڭ يىراقتىن ئال،
ئېشەك ئالساڭ يېقىندىن

«ئات ئالساڭ يېقىندىن ئال، خوتۇن ئالساڭ يىراقتىن (ئال)» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

خوتۇن ئەرگە قارايدۇ،
ئەر يەرگە (قارايدۇ)

بۇ، ئېرىنىڭ مىجەزىگە قاراپ ئىش قىلىدىغان ۋاپاسىز ئايال يۈز كېلەلمەيدىغان قىلىقلارنى چىقىرىپ ئەرنىڭ يۈزىنى تۆكىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

خوتۇن تاللىغان خوتۇنسىز قالار،
ئوتۇن تاللىغان ئوتۇنسىز (قالار)

بۇ، ھەركىم تۇرمۇش ئىشىغا ئەستايىدىل، سەممىي پوزىتسىيە تۇتۇشنى، ئۇچىغا چىقىپ كۆڭۈل بولماي ئائىلىنى گۈللەندۈرۈش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

خوتۇن خەقنىڭ چېچى ئۇزۇن، ئەقلى قىسقا

بۇ، بەزى كەم ئەقىل، كالتە پەم ئاياللارنىڭ ئەقلىي جەھەتتىكى يېتەرسىزلىكىگە قارىتىلغان: ئۇ ئورنىدىن دەس تۇردى-دە، تال - تال چېچىلىپ كېتىۋاتقان سېرىق ساقىلىنى سىقىملاپ «خوتۇن خەقنىڭ چېچى ئۇزۇن، ئەقلى قىسقا» دېگەن راست گەپ ئىكەن، سەن نېمىنى بىلەتتىڭ، ئۇنىڭ ئۈستىگە، ھېلىقى جىسا دېگەن دۆيۈزنىڭ پەيلىنى كۆرمىدىڭمۇ، ئەمدى بولار ئىش بولدى، دېدى.

خوتۇنسىز ئەر — قىرسىز يەر

بۇ، ئۆيلەنمىگەن، ئۆي - ئوچاقلىق بولمىغان ئەر كىشى خۇددى قىرى يوق تاشلاندۇق يەرگە ئوخشاش ئېتىبارسىز بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

خوتۇنغا ئامراق — بالىغا ئۆچ،
قايماققا ئامراق — كالىغا ئۆچ

بۇ، تۇرمۇشنىڭ ھۇزۇر - لەززەت، راھىتىنى ياخشى كۆرۈپ، ئۇنىڭ كېيىنكى

ئاۋارىچىلىكى ۋە دەردى ـ بالاسى بىلەن خۇ-
شى يوق، جاپادىن قاچىدىغان ئادەملەرنىڭ
چىدىماسلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

خوتۇنغا ئىشەنمە، قومۇشقا يۆلەنمە

بۇ، بىر ئەرگە نىسبەتەن ئۆز غۇرۇرىغا
مۇناسىپ سىر بولۇشىنىڭ لازىملىقىنى، ئايا-
لىم دەپ نورماللىقتىن ھالقىپ، مۇناسىۋەت-
سىز ئىشلارنى دەپ يۈرۈشىنىڭ ياخشى ئە-
مەسلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

خوتۇن قالسا ئەر تاپار،
ئەر قالسا مال (تاپار)

بۇ، تىرىكچىلىكتە ئايال كىشى تۇل
بولسا ياتلىق بولۇشقا تىرىشىدۇ، ئەر كىشى
بويتاق بولسا مال ـ دۇنيا توپلاشقا كىرىشى-
دۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

خوتۇن قانتى ئەر،
ئەر قانتى ئات

بۇ، ئەر ـ خوتۇنچىلىقتا بىر ئائىلىگە
نىسبەتەن ئەر كىشى ئايالنىڭ ئۆمۈرلۈك
ھەمراھى، ۋاپادار يۆلەنچۈكى ئىكەنلىكىنى؛
ئات بولسا ئىنساننىڭ يىرىقنى يېقىن قىلى-
دىغان ئاساسلىق قاتناش قورالى ئىكەنلىكى-
نى بىلدۈرىدۇ.

خوتۇن كۆڭلىسە ئۆي بۇزۇلار،
ئەر كۆڭلىسە ئۆي تۈزۈلەر

«ئەر كۆڭلىسە ئۆي تۈزۈلەر، خوتۇن
كۆڭلىسە ئۆي بۇزۇلار» نىڭ ئىزاھىغا قا-
راڭ: «خوتۇن كۆڭلىسە ئۆي بۇزۇلار، ئەر
كۆڭلىسە ئۆي تۈزۈلەر» دېگەننى ئاڭلىمىغان-
مىدىڭ؟ ئۆيدىن يوقالمىسام بۇ پۇل نەدىن
كېلىدۇ؟ بىلىپ تۇرۇپ بەتنام گەپلەرنى يەنە
ئېغىزغا ئالىسەن ـ غۇ؟ دېدى ئۇ ئايالىغا
رەنجىپ.

خوتۇن كىشى تىلى بىلەن تۇل بولار

بۇ، مىجەزى ئىتتىك، ئاغزىنىڭ دەر-
ۋازىسى يوق، بىشەم، مەنمەنچى ئايال خۇي
ـ پەيلىنىڭ ناچارلىقىدىن ئەر بىلەن ئىناق
ئۆتەلمەي نىكاھتىن ئاجرىشىپ، تۇللۇق ئا-
زابىنى تارتىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

خوتۇن كىشى لاپ بىلەن يۈرەر،
ئۇستىرا كاپ بىلەن (يۈرەر)

بۇ، تىغ ـ ئەسۋابنى بىلەپ ئىشلەتسە
ياخشى ئۆتكىنىدەك، ئايال كىشىنىمۇ كۆپ-
رەك گەپ بىلەن ماختاپ ـ ئۇچۇرۇپ قويسا
كۆڭلى كۆتۈرۈلۈپ، ئۆينى ئوبدان تۇتىدۇ،
دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

خوتۇن كىشى مۇھەببەتنى
قىرىق يىل كۆڭلىدە ساقلار

بۇ، ئايال كىشى قىز ۋاقتىدا كۆزى
چۈشكەن، ياخشى كۆرگەن كىشىسىنىڭ كۆ-
يۈك دېغىنى قېرىغۇچە قەلبىدە ساقلايدۇ،
دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

خوتۇن كىشىنىڭ تۇللۇقىدىن
ئەر كىشىنىڭ بويتاقلىقى يامان

بۇ، ئەر كىشىنىڭ ئاچ ـ توق قېلىپ،
كىر ـ تۇڭرا بېسىپ، يالغۇزلۇق دەردىنى
تارتىشى ئايالنىڭ يالغۇزلۇق ئازابىدىن ئې-
غىر ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

خوتۇن كىشىنىڭ جېنى قىرىق بىر

بۇ، ئايالللاردا چىدام - غەيرەت، سەۋر - قانائەتتىن باشقا، كىشىلىك مۇناسىۋەتتە ئالاھىدە ئىپادىلىنىدىغان نومۇسچانلىقنىڭ مەۋجۇت ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

خوتۇن كىشىنىڭ چېچى ئۇزۇن، ئەقلى قىسقا

«خوتۇن خەقنىڭ چېچى ئۇزۇن، ئەقلى قىسقا»نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ:

«چېچى ئۇزۇن ئەقلى قىسقا»
دەيدىكەن،
مىڭ ئەقىلسىز ئەردىن ئەلا بىر ئايال.
پەم - پاراسەت بابىدا كەلسە گېزى،
ياخشىدۇر ئەسلا ناپاك ئەر يۈزىدىن.
پاك ئايالنىڭ كوچىدا باسقان ئىزى!

خوتۇن كىشىنىڭ ئۇچىقى بىلەن چاقىغا تەگمە

بۇ، ئەر - خوتۇنچىلىقتا ئىناق تۇرمۇش كەچۈرۈش ئۈچۈن ئەر كىشى ھەرگىز ئايالنىڭ ئۇششاق - چۈششەك ئىشىغا چات كەرمەسلىكى، قازان بېشىغا ئارىلىشىۋالماسلىقى لازىم، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

خوتۇننى بەزىدە قۇشلا، بەزىدە مۇشتلا

بۇ، ئەر - خوتۇنچىلىقتا بەزىدە ئايال كىشىنى چىرايلىق گەپ - سۆز، ياخشى مۇئامىلە بىلەن ئۇچۇرۇپ - ماختاپ كۆڭلىنى ئېلىشمۇ ۋە بەزىدە تىل - دەشنام، قوپال مۇئامىلە بىلەن رەنجىتىپ دىلىنى چەگىشمۇ بولۇپ تۇرىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

خوتۇننى زېرىكتۈرەي دېسەڭ، ھۆل ئوتۇن ئېلىپ بەر

بۇ، ئەر كىشى ئايالىنىڭ ئۇششاق - چۈششەك ئىشىغا چات كىرىۋالسا، قازان بېشىغا ئارىلىشىۋېلىپ تۇرمۇشىنى قىسسا، خوتۇن كىشى تەبىئىي ھالدا تۇتقان ئۆيىدىن زېرىكىپ، ئېرىدىن بىزار بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

خوتۇننىڭ ئوبدىنى ئېرىنى باقار، دېھقاننىڭ ئوبدىنى يېرىنى (باقار)

بۇ، ۋاپادار ئايال ساداقەتمەنلىك بىلەن ئېرىنى كۈتىدۇ، ئىشچان دېھقان ھالال ئەمگىكى بىلەن يېرىنى ئوغۇتلاپ - ئاسراپ مۇنبەتلەشتۈرىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

خوتۇنۇڭ ئەقىللىق بولسا، كۆڭلۈڭ يورۇق بولار

بۇ، ئەقىللىق ئايال ئۆينى پەم - پاراسەت، تىرىشچانلىق بىلەن رەتلىك تۇتۇپ، قوشنىلار ئارا ئىناق - ئىتتىپاق ئۆتۈپ، ئۆيگە كەلگەن مېھمانلارنى ئۆز لايىقىدا ئوبدان كۈتۈپ، ئەرنىڭ يۈز - ئابرۇيىنى كۆتۈرىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

خوتۇنۇڭ بولسا قوچاقتەك، ئېرىڭ بولسا ئوچاقتەك

بۇ، نىكاھلانغان ئەر - خوتۇنلار ئۆزئارا بىر - بىرىگە كۆيۈنۈپ، تىرىشچانلىق بىلەن ئائىلە باشقۇرغاندىلا بەختىيار، كۆڭۈللۈك تۇرمۇشقا ئېرىشكىلى بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

خوتۇنۇڭ بىشەم بولسا،
سەن بىغەم بول

بۇ، ئەر - خوتۇنچىلىقتا ئەر كىشى ئايالىنىڭ ناچار خۇي - پەيلىگە قارىتا تەڭ تۇرۇۋالماي، كۆڭۈلنى كەڭ تۇتۇپ، پەرۋاسىز مۇئامىلىدە بولۇش لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

خوتۇنۇڭنىڭ قانداقلىقىنى بىلەي دېسەڭ، قوشناڭ بىلەن ئۇرۇشقاندا قاراپ تۇر

بۇ، ئايالLar ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتتە ئىناق - ئىتتىپاق بولۇپ، ئۆزئارا بىر - بىرىنى كەچۈرۈش، يول قويۇش، ھۆرمەتلەش، سۆز - ھەرىكەتتە ئېغىر - بېسىق بولۇش، ئار - نومۇسنى ساقلاش لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ: مەريەمخان بۇركۇتتەك ئېتىلىپ بېرىپ ھەسەلخاننىڭ گېلىنى بوغۇۋالدى. ئىككى خوتۇن ھويلىدا پومداقلىشىپ كەتتى. بىر دەمدىن كېيىن ھەر ئىككىسىنىڭ ئاغزى - بۇرنى قانغا بويالدى. قەدىمكىلەر «خوتۇنۇڭنىڭ قانداقلىقىنى بىلەي دېسەڭ، قوشناڭ بىلەن ئۇرۇشقاندا قاراپ تۇر» دېگەندەك، ئۇلار ئاغزىغا كەلگەننى دېيىشىپ، ھارغىننى بىلەلمەي ئېلىشاتتى ۋە تىللىشاتتى.

خوتۇنى غار بولسا، ئېرى خار بولار

بۇ، ئايال كىشى تۇرمۇشتا ھەشەمەتچىلىككە بېرىلىپ، كۆرگەنلا نەرسىگە پۇل خەجلەپ، بەتخەجلىك، ئىسراپخورلۇق قىلسا، ئەرنى كاردىن چىقىرىپ، ئىناۋىتىنى تۆكىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

خوتۇنى ياخشى شومشەيمەس

بۇ، تۇرمۇشتا ھەشەمەتچىلىك قىلماي، تېجەشلىك بىلەن ئائىلە باشقۇرىدىغان، مۇناسىۋەتتە ئىناق - ئىتتىپاق ئۆتىدىغان ئەقىللىق، پەزىلەتلىك ئايالنىڭ ئېرى ھەرقاچان تەڭلىك، خىجىللىق تارتمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

خوتۇنى يوقنىڭ خوتۇنى جىق

بۇ، ئۆيلەنمەي بويتاق ياشاشقا ئادەتلەنگەن ئەر يولدىن چىققان پاھىشە خوتۇنلارغا تاپقىنىنى سورۇپ كۈن ئۆتكۈزىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

خوتۇنى يوقنىڭ خۇدى يوق

بۇ، ئۆيلەنمىگەن - بويتاق ئەرنىڭ كۆڭلى چېچىلاڭغۇ، تۇرمۇشى رەتسىز بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

خوتۇن يولدا، بالا بەلدە

بۇ، ئاياللارنى كەمسىتىدىغان، نىكاھ، تۇرمۇش، پەرزەنت مۇناسىۋىتىگە سەل قاراپ، كۆپ نىكاھلىق بولۇشقا ئادەتلەنگەن، خۇراپاتلىق ئىدىيىسى كۈچلۈك ئەرلەرنىڭ خاراكتېرىنى بىلدۈرىدۇ: مەن بەزى خاراباتلارنىڭ «خوتۇن يولدا، بالا بەلدە» دەيدىغان ئەخمىقانە قاراشلىرىنى ۋە تۇرمۇشىمىزدىكى ئەر - خوتۇن كۆپ ئاجرىشىدىغان قالاق ئادەتلىرىمىز مىللىتىمىزنىڭ ئىللىتى دەپ نەپرەتلىنەتتىم، دېدى سادىق ئەپەندى.

خوجامنىڭ خوجىسى بار،
جامغۇرنىڭ ئورىسى (بار)

بۇ، چوڭىنىڭمۇ چوڭى، باشلىقنىڭمۇ
باشلىقى، نوچىسىنىڭمۇ نوچىسى بولغىنىدەك،
باشقا نەرسىلەرنىڭمۇ كونترول قىلىنىدۇ-
غان، تىزگىنلىنىدىغان ئاملى بولىدىغانلى-
قىنى بىلدۈرىدۇ.

خوجامنىڭ قورسىقى توق،
قۇلى بىلەن ئىشى يوق

بۇ، پۇقرانىڭ غېمىنى يېمەيدىغان،
قول ئاستىدىكىلەرگە كۆيۈنمەيدىغان، ئۆزد-
نىڭ توققۇزى تەل، تۆرمۇشى باياشات ئە-
مەلدارلارنىڭ تۆرىچىلىكىنى بىلدۈرىدۇ:
كونىلار «خوجامنىڭ قورسىقى توق، قۇلى
بىلەن ئىشى يوق» دېگەندەك، بۇ نائەھلىنىڭ
قىلغان ئەسكىلىكىنى كۆرمەمدىغان!
خەپ، ئۆزۈڭمىغۇ ئاللىقاچان پەيمانىڭ
توشقان نەرسە ئىدىڭ! دادۇيجاڭ شۇنداق
دەپ ئاۋازلىق غودۇڭشىغىنىچە دادۇي تەرەپ-
كە كەتتى.

خوجامنىڭ قورسىقى توق،
قۇلىدىن خەۋىرى يوق

«خوجامنىڭ قورسىقى توق، قۇلى بى-
لەن ئىشى يوق» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

خوجامنىڭ قورسىقى توق،
قىلغىلى ئىشى يوق

بۇ، ئامىمغا پايدىلىق ئىش قىلىشقا را-
يى بارمايدىغان، ھوقۇقىغا تايىنىپ راھەتپە-
رەسلىك بىلەن كۈن ئۆتكۈزۈشكە ئادەتلەن-
گەن، تۆرمۇشى باياشات ئەمەلدار - باشلىق-
لارنىڭ تۆرىچىلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

خورازنىڭ تاجىسى بولغۇچە،
تۆگىنىڭ قۇيرۇقى بول

بۇ، نامەرد - زوراۋانلارغا گۇپپاڭچى-
لىق قىلىپ يۈز - ئابرۇي، ئىناۋەت تاپقۇ-
چە، مەرد، ئاق كۆڭۈل كىشىلەرنىڭ چاكى-
رى بولۇپ ياشىغان ياخشى، دېگەن مەنىنى
بىلدۈرىدۇ.

خورىكى چوڭنىڭ تۇمشۇقى ئىلمەك

بۇ، ھەدېسە تەكەببۇرلۇق، چوڭچىلىق
قىلىدىغان ئادەم ھاكاۋۇرلۇقىدىن كىشىلەر-
نى كەمسىتىپ كۆڭلىنى ئاۋۇندۇرۇشنى
ياخشى كۆرىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

خۇشمۇخۇش، داڭقاندا گۆش

بۇ، كىشىلىك مۇناسىۋەتتە ئۆزئارا بار-
دى - كەلدى ئىشلىرى باراۋەرلىك ئاساسىدا
ئېلىپ بېرىلسا، ھەر ئىككى تەرەپنىڭ كەي-
پى ياخشى، سورۇنى قىزغىن، داستىخىنى
مول بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

خويمۇ سەنەم سالغۇم بار،
پۇتۇم قوپال، قولۇم گال

بۇ، كۆڭلىدە چوڭ - چوڭ ئىشلارنى
قىلىش ئارزۇسى بولسىمۇ، ئەمەلدە شەرت
- شارائىت ۋە ئىقتىسادى يار بەرمەسلىك
تۈپەيلىدىن مەقسەتكە يېتەلمەي ئارماندا قې-
لىشنى بىلدۈرىدۇ.

خۇپتەندىن قېچىپ،
تاراۋىغا تۇتۇلۇپتۇ

بۇ، بىر ئىشنى تەس كۆرۈپ ئۆزىنى
قاچۇرۇپ، قىيىنلىق دەرىجىسى ئۇنىڭدىن

ئېشىپ چۈشىدىغان يەنە بىر ئىشقا يولۇققاندىلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

خۇدا بەرسە پەيغەمبەر «غىڭ» قىلماپتۇ

بۇ، خەلق ئاممىسى تەرىپىدىن بېرىلگەن ئابرۇيىنى ئايرىم شەخسلەر ئىچى تارلىق قىلىپ يوققا چىقىرىۋېتەلمەيدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

خۇدا بەرسە، خۇدا بەردىنىڭ قورسىقى كۆپتى

«خۇدا بەرسە، شەيتاننىڭ كۆزى قىزىرىپتۇ»نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

خۇدا بەرسە شەيتاننىڭ كۆزى قىزىرىپتۇ

بۇ، خەلق ئاممىسى تەرىپىدىن بېرىلگەن ھۆرمەت - ئابرۇي، شان - شەرەپكە قىسمەن ھەسەتخور شەخسلەرنىڭ ئىچى تارلىق قىلىپ، قارشى تۇرغۇسى، تارتىۋالغۇسى كەلگەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ:

— توي قىلماقچى ئىدىم، ئۇستام، سىلىدىن ئازراق پۇل قەرز ئالايمىكىن دېگەنىدىم.

— نېمە دەيدىغانسەن، قاسىم، «خۇدا بەرسە شەيتاننىڭ كۆزى قىزىرىپتۇ» دېگەندەك، مانا بۈگۈن قولۇمغا ئازراق پۇل كىرىۋىدى، شەيتىنىڭ مۈشۈ ئويغا ساپتۇ - دە، سېنى؟! — دېدى روزىئاخۇن ئۇستام قوپال ھەم نارازى بولغان تەلەپپۇزدا.

خۇدا بەرسە ئىشىكتىنمۇ، تۈڭلۈكتىنمۇ كىرىدۇ

بۇ، بىراۋغا بەخت - ئامەت كەلگەندە قىلغان - ئەتكىنى ئەپلىشىپ، ئوقەتى راۋانلىشىدۇ، ئىشلىرى ئوڭغا تارتىپ ھەر تەرەپتىن ئۇستى - ئۇستىلەپ پايدا - مەنپەئەتكە ئېرىشىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ:

خۇدا بەرسە ئىشىكتىنمۇ، تۈڭلۈكتىنمۇ كىرىدىكەن، ئون يىلغا يەتمىگەن ۋاقىت ئىچىدە ئۇنىڭ قويى ئىككى - ئۈچ مىڭغا، ئات - كالىلىرى يەتمىش - سەكسەنگە يېتىپ، ئىككى يەردە جاڭزا، يەر - سۇغا ئىگە بولدى...

خۇدا بىلىپ پاقىغا قۇيرۇق، ئېشەككە مۈڭگۈز بەرمىگەن

بۇ، باشقىلارغا زىيان ئۇرۇشنىڭلا كويىدا بولغان قارا نىيەت ئادەملەر ھەرگىز ھوقۇق - مەرتىۋىگە ئېرىشەلمەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ:

ئۇلار ئۆز مەخپىيەتلىرىنى باشقىلارنىڭ ئاغزىدىن ئاڭلاپ ھەيران قېلىشتى - دە:

— «خۇدا بىلىپ پاقىغا قۇيرۇق، ئېشەككە مۈڭگۈز بەرمىگەن» دېگەندەك، كەنتتىكى خەۋەرچىلەرنى دۇنياغا يۈزلەندۈرمىگەن، بولمىسا، خەلقئارا مەخپىيەتلىكنىڭ ئاشكارىلىنىشى يەنە قايسى دەرىجىگە باراتتىكىن - تاڭ؟ — دېيىشتى.

خۇدا بىلىپ ئېشەككە مۈڭگۈز، مۈشۈككە قانات بەرمىگەن

«خۇدا بىلىپ پاقىغا قۇيرۇق، ئېشەككە مۈڭگۈز بەرمىگەن»نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ: خۇدا بىلىپ ئېشەككە مۈڭگۈز، مۈشۈككە قانات بەرمىگەنىكەن، مۇبادا ساڭا

سامانلىقنىڭ ئاچقۇچى تېگىپ قالىدىغان بول-
سا، قانچىلىك نوچىلىق قىلار ئىدىڭ، ئەخ-
مەت؟ دېدى ئۇ.

خۇدا دېگەن قۇلىغا،
ئەكىلىپ بېرەر يولىغا

بۇ، ئەل - يۇرتنى ئويلىغان، ئەل - يۇرت ئۈچۈن كۆيۈنۈپ بارلىقىنى بېغىشلىغانلار خەلقنىڭ ھۆرمەت ھىممىتىگە ئېرىشىدۇ، مۇشكۇلى ئاسان بولۇپ، ھەممە ئىشلىرى يۇرۇشىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

خۇدادىن قورققۇچە،
قۇدادىن قورق

بۇ، قۇدىلار ھەرقانداق ئىشتا ئۆزئارا قىزغىن بولۇپ، بىر - بىرىنى ھۆرمەتلەش، يول قويۇش، ئورۇنسىز ئاغرىنماسلىق لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ:

— كونىلار «خۇدادىن قورققۇچە، قۇدادىن قورق» دەپتىكەن، قۇدىلىرىم ئالدىدا ناھايىتى خىجىلمەن، بۇ قېتىممۇ خاپا بولۇشمىسلا، شاراپەتنى ئۆزلىرىگە قوشۇپ قويالمايدىغان ئوخشايمەن، — دېدى ئۇ.

خۇدادىن كەلسە كەلسۇن،
خوجىلاردىن كەلمىسۇن

بۇ، ياخشىلار ھەرقانچە قاتتىق قوللۇق قىلسىمۇ ئېغىر كەلمەيدىغانلىقىنى، لېكىن ئالا خۇيلۇق، قورقۇنچلۇق بولغىنى قارا نىيەت، يامانلاردىن كەلگەن دەرد - ئەلەم، بالامەت ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

خۇدا ساقلىغان يەردە بالا يوق،
شال تېرىغان يەردە پولو (يوق)

بۇ، خەلق نەزەر سالغان، كۆڭۈل بۆلگەن جايدا تىنچ - ئامانلىق، خاتىرجەملىك بولىدىغانلىقىنى، يۇرتتا ھەر خىل زىرائەت تېرىلغان بىلەن بەزى سەۋەبلەر تۈپەيلى ئېھتىياجلىق نەرسە تېپىلمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

خۇدا قارىغۇنى كۆزدىن ئايرىسا،
ھاسىسىدىن ئايرىماس

بۇ، ئادەم مەلۇم جىسمانىي ئاجىزلىققا گىرىپتار بولسىمۇ، يەنىلا جەمئىيەتنىڭ ياردىمى بىلەن ياشاش ئىقتىدارىدىن مەھرۇم بولمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ: «خۇدايىم قارىغۇنى كۆزدىن ئايرىسا، ھاسىسىدىن ئايرىماس» دېگەندەك، يەنە ئۇلارنىڭ كۈنى بىر نېمىلەرنى قىلىپ ئۆتۈپ كېتەتتى، قوشنا - قولۇملارمۇ قاراپ تۇرمايتتى.

خۇدا قېرىنداشنى بىر ياراتقان،
خالتىسىنى ئايرىم (ياراتقان)

بۇ، ئىنسانلار يارىلىشتا ئوخشاش يارالسىمۇ، تۇرمۇش مەنبەسى، شارائىتى بىر خىل بولمايدۇ، ھەركىم ئۆز رىزقى - نېسىۋىسىنى تېپىپ يەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

خۇدا كەچ قويسا قويار، ئاچ قويماس

بۇ، ئادەم تىرىكچىلىكتە كەمبەغەل، نامراتلىق تۈپەيلىدىن مەلۇم ۋاقىت يوقسۇزلۇقتا ئۆتسىمۇ، لېكىن ئۆز تىرىشچانلىقى بىلەن ھالىغا يارىشا ياشايدىغانلىقىنى بىلدۈ-

رىدۇ.

خۇدا كۆزدىن ئايرىسىمۇ، ھاسىسىدىن ئايرىماس

«خۇدا قارىغۇنى كۆزدىن ئايرىسا، ھاسىسىدىن ئايرىماس» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

خۇدانىڭ بەرگۈسى كەلسە قوشلاپ بېرىدۇ

بۇ، ئادەمنىڭ بەخت - تەلىيى ئوڭدىن كەلگەندە ئىشلىرى يۈرۈشۈپ، مېلىغا مال قوشۇلۇپ، ئۇستىلەپ پايدا كۆرىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ: مۇشۇ ماللار مېنىڭمىكەن، «خۇدانىڭ بەرگۈسى كەلسە قوشلاپ بېرىدۇ» دېگەن مانا شۇدە، مانا ئەمدى راستلا باي بولۇپتىمەن. لېكىن، باي بولساق ھەممىمىز تەڭ بولايلى.

خۇدانىڭ بەزى كۈنلىرىدىن ئۆرگىلىپ كېتەي، بەزى كۈنلىرىدىن چۆرگىلىپ كېتەي

بۇ، ئادەم ئوڭۇشلۇق كۈنلەرگە ئېرىشكەندە خۇشاللىنىپ، پېشكەللىككە ئۇچرىغاندا ۋايسىماي، سەۋر - تاقەتلىك بولۇش لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

خۇدا ئۇچمىغان قۇشقا پاكىنەك تال بېرەر

بۇ، جەمئىيەتتە ھەركىم ئەھۋالىغا يارىشا تىرىكچىلىك يولىغا ۋە تۇرالغۇ شارائىتىغا ئېرىشىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

خۇدا ئۇرغاننى خۇدا بەردى قوشلاپ ئۇرۇپتۇ

بۇ، بىرەر ئىشتا ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچرىغان ئادەمنى تۆپە - تۆپىلەپ نەس باسىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ: «خۇدا ئۇرغاننى خۇدا بەردى قوشلاپ ئۇرۇپتۇ» دېگەندەك، نويۇسۇم تېخى بىر يەرگە ئورنىتىلماي تۇرۇپلا «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» نىڭ شىددەتلىك بورىنى كۆتۈرۈلۈپ كەتتى.

خۇدا ئۇرغاننى خۇدا بەردىمۇ قوشۇلۇپ ئۇرۇپتۇ

«خۇدائۇرغاننى خۇدابەردى قوشلاپ ئۇرۇپتۇ» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ: كونىلار «خۇدا ئۇرغاننى خۇدا بەردىمۇ قوشۇلۇپ ئۇرۇپتۇ» دېگەندەك، بىتەلەي شەمسىدىننىڭ قايتىش سەپىرىنىڭ 4 - كۈنى كېچىدە ئۇنىڭ پۈتۈن مال - مۈلكىنى قاراقچىلار بۇلاپ كېتىپ، جېنىنى ئارانلا ساقلاپ قالدى.

خۇدائۇرغاننى يۆلىگىلى بولماس

بۇ، ئاتا - ئانىسىنىڭ قارغىشىنى ئالغان، خەلقنىڭ نەزىرىدىن چۈشكەن ئادەم پالاكەت - پېشكەللىككە يولۇقىدۇ، ئىشلىرى ئىلگىرى باسمايدۇ، ھەرقانچە يۆلىگەن بىلەنمۇ راۋاج تاپمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

خۇدا ئۇرىمەن دېسە، ئاۋۋال ئەقلىدىن ئۇرار

بۇ، ئادەمنى پالاكەت باسقاندا ئالدى بىلەن ئەقلى - ھوشىدىن مەھرۇم بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

خۇدايىم بار دەپ ئاچ قاپتۇ، ئېشىكىم بار دەپ كەچ قاپتۇ

بۇ، تىرىكچىلىكتە ئۆز كۈچىگە تايان-

ماي، بىراۋنىڭ ياردىمىگە، تەقدىرنىڭ ئوڭ
كۆزدە قارىشىغا ئۈمىد باغلىغان ئېرىنچەك
كىشىلەر غۇربەتچىلىككە قېلىپ، روناق تا-
پالمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

خۇشال بولغاندا كۆزگە پالاكەت كۆرۈنمەس

بۇ، بىرەر ئىشتا كۈتۈلمىگەن مۇۋەپپە-
قىيەتكە ئېرىشكەن ئادەم غەپلەتتە قېلىپ،
خەۋپ - خەتەر، پېشكەللىككە يولۇقۇشنى
ئويلىمايدۇ دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

خۇشامەتچى بولماي دېسەڭ،
تەمەدىن نېرى بول

بۇ، ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتتە ھەركىم
ئادىل، توغرا يول تۇتۇش، غەيرىي مۇددىئا
بىلەن بىراۋغا ياخشى كۆرۈنۈشكە ئۇرۇنماس-
لىق، نەپسانىيەتچىلىك كويىدا بىراۋدىن
نەپ تەمە قىلماسلىق كېرەكلىكىنى بىلدۈرى-
دۇ.

خۇشامەتچى بېلىدىن قېرىيدۇ،
ماختانچاق ئاغزىدىن (قېرىيدۇ)

بۇ، ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتتە كىشىلەر
ئوتتۇرىسىدىكى نورمال بولمىغان ناتوغرا ئا-
دەتلەر ھەر ئىككى تەرەپ ئۈچۈن پايدىسىز
ئاقىۋەت كەلتۈرىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈ-
رىدۇ: ھېلىم بىر هازادىن كېيىن كۆرگەن-
لىرىنىڭ چۈش ئىكەنلىكىنى بىلىپ ئېسىنى
يىغدى، كۆڭلى جايىغا چۈشكەندەك بولدى،
زورلاپ ھىجايدى، ئۇنىڭ بېلى ئاغرىۋاتات-
تى، بىردىنلا «خۇشامەتچى بېلىدىن قېرىي-
دۇ، ماختانچاق ئاغزىدىن» دېگەن ماقالنى
ئېسىگە ئېلىپ، قېرىلىق يەتكەنىدۇ يا،

دەپ سەل قورقتى.

خۇشامەتچىنىڭ چىشى بولمىسىمۇ
سۆڭەك غاجار

بۇ، خۇشامەت قىلىشقا ئادەتلەنگەن ئا-
دەم مەرتىۋىسىز بولسىمۇ، ھەر خىل يوللار
بىلەن پايدا - مەنپەئەتلەردىن بەھرىمەن بولا-
لايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

خۇش ياقماسقا ئىش بۇيرۇساڭ
ئالتىنچى ئايدا قولى توڭۇپتۇ

بۇ، ئىش خۇشياقمايدىغان ھۇرۇن ئا-
دەمنى ئىشقا بۇيرۇسا، ھەر خىل باھانە -
سەۋەبلەرنى كۆرسىتىپ باش تارتىدۇ، دېگەن
مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

خۇش ياقماسقا ئىش بۇيرۇساڭ،
ساڭا ئەقىل ئۆگىتەر

«خۇش ياقماسقا ئىش بۇيرۇساڭ ئال-
تىنچى ئايدا قولى توڭۇپتۇ» نىڭ ئىزاھىغا
قاراڭ.

خۇمداندا خىش تولا،
قىلاي دېسەم ئىش (تولا)

بۇ، ئىش بىلەن خۇشى يوق، ھۇرۇن
ئادەم گەپنى چوڭ قىلىپ، باشقىلارغا ئۆزى-
نى ئالدىراش كۆرسىتىدۇ، دېگەن مەنىنى
بىلدۈرىدۇ.

خۇيلۇق قىز ئۆي تۇتالمايدۇ

بۇ، ھېچ گەپنىڭ تايىنى يوق سەۋەبسىز
يامانلاشنى ئادەت قىلىۋالغان ئاياللارنىڭ
تۇرمۇشى بەختسىزلىككە ئۇچرايدۇ، دېگەن
مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

خوٛيىنى بىلمىگەن ئاتقا يېقىن بارما

بۇ، ① خوٛيى تونۇش بولمىغان ئاتقان يېقىن بارماسلىق، قارىملىق قىلىپ زەخمىلىنىشتىن ساقلىنىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ؛ ② كۆچمە: سىرداشمىغان، ناتونۇش ئادەمگە ئارىلىشىشتىن ئېھتىيات قىلىپ، كۆتۈلمىگەن كۆڭۈلسىزلىك يۈز بېرىشتىن ساقلىنىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

خوٛيى يامانىڭ پەيلى يامان

بۇ، ئەدەپ ـ ئەخلاقنى بىلمەيدىغان، غەيرىي مىجەزلىك ئادەم ھەمىشە باشقىلارغا يامانلىق ئويلايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

خېرىدارىڭ كۆزى بولسا،
كاسىپ ئاچلىقتىن ئۆلەر

بۇ، ئىستېمالچىلار مال سېتىۋالغاندا كۆرۈنۈشكە ئەمەس، سۈپىتىگە قاراش؛ ھۈنەرۋەنلەر سۈپەتسىز، ساختا ماللارنى ئىشلەپچىقارماسلىق ۋە خېرىدارلارنى گالۋاڭ چاغلىماسلىق كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

خېرىدارىڭ بولمىسا، زىبالىقىڭ نە ئەتىۋار

«خېرىدارىڭ بولمىسا، زىبالىقىڭ نە كېرەك» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ:

كۆنمىسەم ئەگەر سۆكتى ئۇلار،
بار ئىكەن بەك تەرسالىقىڭ دەپ.
«خېرىدارىڭ بولمىسا ئەگەر،
نە ئەتىۋار زىبالىقىڭ» دەپ.

خېرىدارىڭ بولمىسا،
زىبالىقىڭ نە كېرەك

بۇ، ① لايىق چىقمىغان، ھېچكىم مۇھەببەت ئىزھار قىلمىغان قىزنىڭ ھۆسنى ھەرقانچە چىرايلىق بولغىنى بىلەن ھېچقانداق ئېتىبارى بولمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ: روزىخان، مومايغا ۋاكالىتەن، ئاۋارە بولۇشۇپلا، كونىلار «خېرىدارىڭ بولمىسا، زىبالىقىڭ نە كېرەك» دەپتىكەن، ھەربىرلىرى خېرىدارىمىز بولۇشقان ئىكەنلا، سىلىگە كۆپ رەھمەت! كېيىنكى گەپ بالىلارنىڭ ئىختىيارىدا، بىزنىڭ ھېچقانداق پىكرىمىز يوق، دېدى. ② كۆچمە: ئىجتىمائىيەتتە ھىمايىچىسى يوق ئادەم ھەرقانچە كۈچ ـ قۇدرىتى بار، ياراملىق ـ قابىلىيەتلىك ئىكەنلىكىدىن قەتئىينەزەر ھېچقانداق ئەتىۋارى بولمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

خېمىر ئۇچىدىن پېتىر

بۇ، ئەسكى ئادەت ـ ئىللەتلەر يۇقىرىدىكىلەردىن، چوڭلاردىن باشلىنىپ، تۆۋەندىكىلەرگە — كىچىكلەرگە تارقىلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

خېنىمنىڭ قېشىنى كۆرۈڭ،
تاۋىقىنىڭ تېشىنى (كۆرۈڭ)

بۇ، ياسىنىشقا بېرىلىپ، ئۆي تۇتۇشنى بىلمەيدىغان، تالالىقى بار، ئۆي ئىچىدىكى يوق ئاياللارنىڭ ياسانچۇقلۇقىنى بىلدۈرىدۇ.

خىزىر بىراقتىكى چاغدا
يېقىنىدىكى قاراقچىدىن پەخەس بول

بۇ، بىر ـ بىر يار ـ يۆلەك بولىدىغان تايان-

چىسى يوق، ھىمايىچىسىز ئادەملەر يامان
ئادەملەرنىڭ زىيان - زەخمەت يەتكۈزۈشى-
دىن ھەر دائىم ھوشيار بولۇش لازىملىقىنى
بىلدۈرىدۇ: ئۇ ماڭىغۇ چېقىلالمايدۇ، لې-
كىن مەن شەھەرگە قايتىپ كەتكەندىن كې-
يىن ئانامنى ئاۋارە قىلمايدۇ دېگىلى بولام-
دۇ!؟ كونىلار «خىزىر يىراقتىكى چاغدا
يېقىندىكى قاراقچىدىن پەخەس بول» دەپ
بىكار ئېيتمىغان -دە، دېدى ھاشىماخۇن.

خىش قېلىپىدا ياخشى،
پىچاق غىلىپىدا (ياخشى)

«خىل خىلى بىلەن، پىچاق قىنى بى-
لەن»نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

خىل خىلى بىلەن،
پىچاق قىنى بىلەن

بۇ، ھەركىم - ھەر نەرسە ئۆزىگە مۇنا-
سىپ كېلىدىغان ئورۇندا تۇرسا مۇۋاپىق بو-
لىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ: مەن بىر كەمبە-
غەل تۇل خوتۇن، سەن بىر يېتىم بالا،
نۇربۇۋۇنىڭ دادىسى بولسا باي، يۇرتنىڭ
چوڭلىرىدىن بىرى، بۇ ئىشنىڭ بولمايدۇ،
بالام. قوي، نۇربۇۋى توغرۇلۇق ئويلىما،
«خىل خىلى بىلەن، پىچاق قىنى بىلەن»
دېگەن گەپ بار. مەن سېنى ئۆز خىلىڭنى
تېپىپ ئۆيلەپ قوياي، دەپتۇ موماي.

خىل خىلى بىلەن،
نۇر نۇرى بىلەن

«خىل خىلى بىلەن، پىچاق قىنى بى-
لەن»نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ: مەخسۇس گۈل-
زارىدا بارلىق گۈللەرنىڭ ھەممىسى «خىل
خىلى بىلەن، نۇر نۇرى بىلەن» بار ئىكەن،
ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ چېچەكلىرىگە مەست بو-
لۇپ، يۇمشاق شامالدا گىرەلىشىپ سۆيۈ-
شۈپ تۇرىدىكەن.

خىل خىلىدا ياخشى،
پىچاق قىنىدا (ياخشى)

«خىل خىلى بىلەن، پىچاق قىنى بى-
لەن»نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

خىلى - خىلىغا،
گۈلى - گۈلىگە

بۇ، بىرەر ئادەم ياكى نەرسىنىڭ ئۆزئا-
را بىر - بىرىگە ماس كەلگەنلىكىنى، ياراش-
قان - ئەپلەشكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ: بىر
ئايال كۈيئوغۇلنى كۆرۈپ ئاغزى - ئاغزىغا
تەگمىگەن ھالدا، ۋاي ئانام! قاراڭلار، ئۇ-
نىڭ بوي - قەددىنىڭ كېلىشكەنلىكىنى!
«خىلى - خىلىغا، گۈلى - گۈلىگە» دېگەن
شۇ - دە! ... دەپ تەرىپلەشكە باشلىدى.

خىيال كېچىدە ئېچىلار،
گۈل سەھەردە (ئېچىلار)

بۇ، ھەر ئىش - ھەر نەرسىنىڭ نامايان
بولىدىغان مۇئەييەن ۋاقتى - سائىتى بارلى-
قىنى بىلدۈرىدۇ: چولپان ھەر ئەتىگىنى
ھەممىدىن بالدۇر ئويغىناتتى - دە، «خىيال
كېچىدە ئېچىلار، گۈل سەھەردە» دېگەندەك،
تەشتەكتىكى گۈللىرى بىلەن مەلىكە بولات-
تى. دېمىسىمۇ ھازىر ئۇنىڭغا خىيال بىلەن
گۈل ئەرمەك ئىدى.

د

داپچىنىڭ دىپى يىرىلسا،
گەردىشى مايمۇنغا ئويۇنچۇق بوپتۇ

بۇ، بىراۋغا تەخسكەشلىك قىلىپ ئاسرىدا زىددىيەت كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان سۇخەنچىنىڭ غەرىزى ئاشكارىلىنىپ رەسۋالىشىشى داۋراڭچىلارغا تاماشا بولىدۇ، دىگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

داپقا بىقىپ ئۇسسۇل

بۇ، ھەرقانداق ئىشنى ۋەزىيەتكە، شەرت ـ شارائىتقا، ئىھتىياجغا ۋە ئەمەلىي ئەھۋالغاقاراپ ئىشلەش كىرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

داچەن ئوينا تاۋكادا،
پۇلنى خەجلە ھىيتگاھدا

بۇ، جاپاغا چىداپ، ھەر خىل كەسىپ بىلەن شۇغۇللىنىپ، ئىرىشكەن تاپاۋەتنىڭ ھالاۋىتىدىن كۆڭۈللۈك بەھرىمەن بولۇش، راھەتتە ياشاش كىرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

دادامغا يوق پۇرچاق ئانامغا نەدە

بۇ، بىرەر نەرسە ئەڭ ئىھتىياجلىق ئورۇنغا يىتىشمەي تۇرۇپ، ئانچە مۇھىم بولمىغان ئورۇنغا تىخىمۇ يىتىشمەيدىغانلىقىنى، يەنى ئۆزۈمگە يوق تۇرۇپ، ساڭا نەدە تۇرۇپتۇ، دىگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

دادام مازارغا شەيخ،
مەن تەييارغا (شەيخ)

بۇ، ھىچبىر ئەجىر قىلماي. باشقىلارنىڭ ئەمگەك مىۋىسىگە ئىگە بولۇۋالىدىغان، باشقىلار ئاققۇزغان قان ـ تەر بەدىلىگە ياشاشنى ئادەت قىلىۋالغان كىشلەرنىڭ تەييارتاپلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

داستىخان مىھمان بىلەن ئاۋات

بۇ، كۈتۈۋىلىشقا تەييارلانغان سورۇن، نازۇ نىمەتلەر مىھماننىڭ ئىززىتى. مىھمان كەلمىسە سىلىنغان داستىخاننىڭ قىممىتى، سورۇننىڭ ھەشەمىتى ھىچنىمىگە ئەرزىمەيدۇ، دىگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

داڭقىڭ چىقمىسا يايلاققا ئوت قويۇۋەت

بۇ، ئەسكى ئادەم ياخشى ئىشلارنى قىلماي، ئەكسىچە دائىم ئەل ـ يۇرتقا پاراكەندىچىلىك سالىدىغان ھەرىكەتلەر بىلەن نام چىقىرىدۇ، دىگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

دام ئۇرغىلى يات يەر ياخشى

بۇ، ھەركىم ئەمەلىيەتتىن چەتنىمەي ھالىغا بىقىپ سۆزلەشنى، كەلسە ـ كەلمەس پو ئاتماسلىقنى، لاپ ئۇرۇپ خەلقئالەم ئالدىدا ئۇياتقا قىلىشتىن ساقلىنىش لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

دانا قەدرىنى ئەخمەق بىلمەس،
ئاغرىق دەردىنى ساق (بىلمەس)

بۇ، ئەقىلسىز، هاماقەتلەر ئاقىل ـ
دانىشمەنلەرنى چۈشەنمەيدۇ ۋە قەدرىگە يەت-
مەيدۇ؛ تېنى ساغلام، بىرەر قېتىممۇ ئاغ-
رىپ باقمىغان ئادەم ئاغرىق ئازابىنى بىلمەي-
دۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

دانا كىشى ئاز سۆزلەپ، كۆپ ئاڭلار

بۇ، ئىشنىڭ يولىنى بىلىدىغان، ئە-
قىللىق ئادەم يەنە كەم سۆزلۈكنى ئۆزىگە
ئادەت قىلىپ، باشقىلارنىڭ سۆزىنى كۆپ-
رەك ئاڭلاشقا تىرىشىدۇ، دېگەن مەنىنى
بىلدۈرىدۇ.

دان سۈيى – جان سۈيى

بۇ، زىرائەتلەر دان تۇتۇشقا باشلىغاندا،
داننىڭ تولۇق ۋە توق بولۇشى ئۈچۈن قويۇ-
لىدىغان سۇ بولۇپ، مەھسۇلاتقا بىۋاستە
تەسىر كۆرسىتىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

داننى بۇ يەردىن يەپ،
باشقا يەردە تۇخۇملاپتۇ

«داننى ئۆيدە يەپ، تالادا تۇخۇملاپتۇ.
»نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ: ھىم، كونىلارنىڭ
دېگىنىدەك، داننى بۇ يەردىن يەپ، باشقا
يەردە تۇخۇملاشقا تۇرۇپسەن ـ دە! دېدى
دادىسى ئوغلىغا قاراپ.

داننى ئۆيدە يەپ،
تالادا تۇخۇملاپتۇ

بۇ، بۇ تەرەپتىن مەنپەئەت ئېلىپ،
تەرەپنىڭ مەنپەئىتى ئۈچۈن ئىشلىگەنلىك-
نى، بۇ تەرەپنىڭ خەيرىخاھلىقىغا ئېرى-
شىپ، ئۇ تەرەپ ئۈچۈن كۈچ چىقارغانلىقى-
نى بىلدۈرىدۇ.

دەججالنىڭ توقۇمى پۈتمەس

بۇ، بارلىق ئىش ـ ھەرىكىتى ھىيلە
ـ مىكىرگە تولغان، ھەدېسە باشقىلار ئۈس-
تىدىن ئىللەت تاپىدىغان قارا نىيەت ئادەم-
لەرنىڭ رەزىللىكى تۈگىمەيدۇ، دې-
گەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

دەرەخ غولىدىن سۇنماس،
شېخىدىن سۇنار

«دەرەخنىڭ تۈۋى سۇنمايدۇ، شېخى
سۇنىدۇ» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

دەرەخنىڭ تۈۋى سۇنمايدۇ،
شېخى سۇنىدۇ

بۇ، ئىناق ـ ئىتتىپاق ئۆتكەنلەر تۈزۈ-
مايدۇ، بۆلگۈنچىلەر روناق تاپمايدۇ، ھالا-
كەتكە مەھكۇم بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىل-
دۈرىدۇ.

دەرد بار، دەرمان يوق

بۇ، ① ئاغرىق ئازابىغا بەرداشلىق بې-
رىدىغان چىدام ـ غەيرەتنىڭ يوقلۇقىنى بىل-
دۈرىدۇ؛ ② كۆچمە: دۇچ كەلگەن بىرەر
دەرد ـ ئەلەم، خاپىلىقنى يېڭىدىغان جاسا-
رەت، سەۋر ـ تاقەتنىڭ يوقلۇقىنى، ئىرادى-
نىڭ ئاجىزلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

دەرد باشقا، ئەجەل باشقا

بۇنىڭ «كېسەللىك باشقا، ئەجەل باش-

قا» دېگەن ۋارىيانتىمۇ بار بولۇپ، ئاغرىق،
دەرد - ئەلەمنىڭ قايغۇ - ئازابى ئۆزىگە
يارىشا بولىدۇ، قازا بىلەن ئۆلۈممۇ ئۆز يو-
لىدا بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

دەرد سۆزلىتەر، ئەلەم ئۆلتۈرەر
بۇ، ئادەم روھىي ۋە جىسمانىي ئازابقا
دۇچ كەلگەندە ھەسرەت چېكىپ زارلىنىدۇ،
كۆزىگە ھېچ نەرسە كۆرۈنمەيدۇ، ھەرنېمە
بولۇشتىن يانمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرى-
دۇ.

دەرد قورۇقى كېتەر،
ئاچ قورۇقى كەتمەس
بۇ، كېسەللىك ساقايسا تەسىر تۈگەي-
دۇ، جاراھەت ساقايسا بەدەن ئەسلىگە كېلە-
دۇ، جاپالىق تۇرمۇشنىڭ جىسمانىيەتنى
خورىتىشى چىرايغا ئۆچمەس ئىز سالىدۇ،
دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

دەرد كەلسە جۈپ، دۆلەت كەلسە تاق
بۇ، بىراۋنى نەس باسقاندا كەينى -
كەينىدىن پالاكەتكە يولۇقىدۇ؛ بەخت، ھالا-
ۋەت ھەركىمنىڭ قىلغان ئەجرىگە يارىشا بو-
لىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

دەرد كەلسە قوشلاپ كېلىدۇ،
بىر - بىرىنى باشلاپ (كېلىدۇ)
بۇ، ئادەمنى پالاكەت باسقاندا دەرد -
ئەلەم، خاپىلىقلار تۆپە - تۆپىلەپ يۈز بې-
رىپ، تۇرمۇش رىتىمىنى قالايمىقانلاشتۇ-
رۇۋېتىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

دەرد كەلگەندە دەرمان كېتەر
بۇ، ① ئادەم ئاغرىق - سىلاققا دۇچ
كەلگەندە كېسەللىك ئازابى ھالىدىن كەتكۈ-
زىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ؛ ② كۆچمە: پالا-
كەت - خاپىلىققا بولۇققان كىشىنىڭ سەۋر
- تاقەت قىلغۇدەك جاسارىتى قالمايدىغانلى-
قىنى بىلدۈرىدۇ.

دەردى يوق — ئالەمدە يوق
بۇ، دۇنيادا ئازاب - ئوقۇبەت، خاپى-
لىق، دەرد، ئەلەم تارتماي خاتىرجەم ياشاي-
دىغان بىرمۇ ئادەم بولمايدىغانلىقىنى بىلدۈ-
رىدۇ.

دەردى يوقىقا ۋاي چىشىم دېمە
بۇ، ئاغرىپ باقمىغان ئادەمگە كېسەل-
لىك ھەققىدە ھال ئېيتماسلىقنى؛ غېمى
يوق، تۇرمۇشى خاتىرجەم ئادەمگە دادلانماس-
لىقنى بىلدۈرىدۇ.

دەردى يوق ئېشەك،
ئىشقى يوق كېسەك
بۇ، ھاياتلىقتا ئاز - تولا بولسىمۇ غەم
- ئەندىشە، قايغۇ - ھەسرەتسىز ھەم سۆيگۈ
- مۇھەببەتسىز ئادەم بولمايدىغانلىقىنى بىل-
دۈرىدۇ.

دەرد يامانمۇ، ئەلەممۇ؟
موللا يامانمۇ، قەلەممۇ؟
بۇ، ئاغرىق - سىلاق، جىسمانىي ئا-
زاب، كۆڭۈلسىزلىك، يوقسۇزلۇق غېمى
كىشىنىڭ ئۆمرىگە ئېغىر تەسىر كۆرسىتە-
دىغانلىقىنى؛ كۆپ سۆزلەشتىن كۆرە،

كۆپ يېزىش ئېشىپ چۈشىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

دەريا تېشىپ كەتسە،
ئۆردەكنىڭ نېمە ئىشى

«ئاسمان بېسىۋالسا، ئاستىدا يېتىپ مانتا يەر» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

دەريادا بېلىق ئۈسسۇز

«بېلىق دەريادا سۇغا تەشنا» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ: ئۇ مۇشۇ كەمگىچە خۇددى «دەريادا بېلىق ئۈسسۇز» دېگەندەك، يالغۇز بېشى بىلەنلا يۈرۈۋاتىدۇ، قاچانغىچە مۇشۇنداق يۈرەر؟ ۋاقىت دېگەن ھەش - پەش دېگۈچە ئۆتۈپ كېتىدىكەن، دېدى.

دەريادا غاز تولا،
قىز بالىدا ناز (تولا)

بۇ، ئادەم ۋە نەرسىلەردە بولۇشقا تېگىشلىك بەزى خۇسۇسىيەتلەر ئۇلارنىڭ ھەرقايسىسىغا خاس يارىشىملىق زىننەت ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

دەريادىكى بېلىقنىڭ باھاسى يوق

بۇ، ھەر ئادەم ياكى نەرسىنىڭ قەدىر - قىممىتى ئۆزى ۋۇجۇدقا كەلگەن ۋە ياشىغان ماكاندا ئىپادىلىنىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

دەريانى بۆلگەن تارام،
قوشۇننى بۆلگەن قارام

بۇ، دەريانىڭ يۆنىلىشىنى ئېقىن بۇزىدۇ؛ ئاممىنىڭ بىرلىكىنى تەۋەككۈلچى بۇزىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ: كونىلاردا «دەريانى بۆلگەن تارام، قوشۇننى بۆلگەن قارام» دېگەن گەپ بار. مۇبادا، بىز مۇشۇنداق كېتىۋېرىدىغان بولساق، كۈنلەرنىڭ بىرىدە پىلدىرلىغان شامدەك ئۆچۈپ كېتىشىمىز مۇمكىن، دېدى مامۇت قۇرغۇي.

دەزى بارنىڭ دەزىگە تېگەر

بۇ، بىرەر ئىشتا باشقىلارغا يۈز كېلەلمەيدىغان ئادەم ئىللىتىنى يوشۇرالمايدۇ، ئۆز - ئۆزىدىن خۇدۇكسىرەيدۇ دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ: ئۇ بەگ - خوجىلارنىڭ گاداي دېھقان قىزلىرىنى بوزەك قىلماقچى بولغان، لېكىن گاداي دېھقان قىزلىرىنىڭ ساپ، پاك ۋىجدانىنى كۆرسەتكەن بۇ ئويۇنغا زەھىرى قاينىدى، خۇددى «دەزى بارنىڭ دەزىگە تېگەر» دېگەندەك، ئۆزىگىمۇ دەز كەتتى.

دەزى يوق تۇخۇمغا چىۋىن قونماس

بۇ، ئىللىتى يوق، پاك - دىيانەتلىك، بىجىرىم ئادەم بۇزۇلمايدۇ، چىرىمەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

دەسلەپكى بىلەن ئۆي تۇتمىساڭ،
ئۆلگۈچە پۇشايمان

بۇ، تۇنجى قېتىم قۇرغان تۇرمۇشىنىڭ قەدرىگە يەتمەي ئاجرىشىپ كەتكەن كىشى ئۆمۈرۋايەت ھەسرەت چېكىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

دەسمايە غالتەككە چىقتى،
تۇخۇ قوندافقا (چىقتى)

بۇ، بايلىق - سەرمايىسىنى كۆز - كۆز قىلىپ ماختىنىدىغان ئادەمنىڭ ھولۇقمىلىقىدىن پالاكەتكە ئۇچراپ تۈگەشكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

دەشنەم يېگىنىم، ئاش - نان يېگىنىم

«دەشنەم يېگىنىم بەش نان يېگىنىم» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ: گۇلەندەم ئۇنىڭدىن سەسكىنىپ قاچاتتى ۋە كۆپ قېتىم ئۇنى قاتتىق سىلكىۋەتكەنىدى. مەمەت گويا «دەشنەم يېگىنىم، ئاش - نان يېگىنىم» دېگەندەك، زادىلا ھار ئالماي كۇلۇپ ئۆتكۈزۈۋېتەتتى.

دەشنەم يېگىنىم، بەش نان يېگىنىم

بۇ، خەقتىن تىل - ئاھانەت ئىشتىپ دەككە يېسىمۇ ھار ئالمايدىغان داپيۈز ئادەملەرنىڭ پەرۋاسىزلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

دەللالنىڭ دەسمايىسى يالغانچىلىق

بۇ، ئارىدا ۋاستىچىلىك قىلىدىغانلارنىڭ ساختىپەزلىك ۋە ئالدامچىلىققا تايىنىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

دەلۋىنىڭ ئاپتىپىغا ئالدانما، دۈشمەننىڭ كۈلكىسىگە (ئالدانما)

بۇ، ئىسسىقى يوق قىش ئاپتىپىغا گول بولماسلىقنى؛ دۈشمەننىڭ ھىيلە - مىكىر يوشۇرۇنغان ھىجىيىشىدىن ھەزەر ئەيلەش لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

دەم غەنىيمەت، دىدار غەنىيمەت

بۇ، ھاياتلىقتا ھەركىم ئۆرۈق - تۇغقان، يېقىنلىرى بىلەن پات - پات يۈز كۆرۈشۈپ تۇرۇش؛ شەرت - شارائىت، پۇرسەتنىڭ بارىدا ئارام - ھاردۇق ئېلىش تولىمۇ زۆرۈر ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

دەم ئېلىپ، دەرمان توپلا

بۇ، ① چارچىغان ئادەم روھىي - جىسمانىي جەھەتتىن ئارام ئېلىپ، كۈچ - قۇۋۋىتىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ؛ ② كۆچمە: ئىقتىسادىي جەھەتتە زىيانغا ئۇچرىغانلار پەم - پاراسەت ئىشلىتىپ قايتىدىن قەددىنى كۆتۈرۈش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

دەۋا قىرىماس

بۇ، بىرەر ناھەقچىلىق ئۈستىدە قىلىنغان ئەرزنىڭ ۋاقتى ئۆتسىمۇ كونىرىمايدىغانلىقىنى، يەنە قايتىدىن دەۋا قىلسا بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ: مەتروزى ئەنە شۇنداق گادىرماش خىياللار بىلەن كۈننى تۈنگە ۋە تۈننى تاڭغا ئۇلايتتى. مەتۋاقى ئۇنىڭغا «دەۋا قىرىماس» دەپتىكەن، كونا ھېسابنى كېيىن قىلىشىمىز، دېدى.

دەۋا قىرىماس، ئالتۇن چىرىمەس

«دەۋا قىرىماس» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

دەۋا كوچەيسە پۇلۇڭنى ئالار، ئاغرىق كۈچەيسە جېنىڭنى (ئالار)

بۇ، بىرەر ئىش ئۈستىدە قىلىنغان ئەرزدە ھەقدارنىڭ تەلىپى ئورۇنلۇق بولسا قارشى تەرەپ مۇقەررەر ھالدا چىقىمدار بولىدۇ؛ كېسەللىك ئېغىرلاشسا ھاياتقا خەۋپ

دوزاخقا ئۆگەنگەن كۆڭۈل،
بېھىشكە كۆنمەيتۇ

بۇ، جاپالىق مۇھىتقا ئۆگىنىپ قالغان ئادەم توقۇزى تەل بولغان، راھەت - پاراغەتلىك باياشات تۇرمۇش مۇھىتىغا كۆنەلمەيدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

دوست ئاغرىتىپ ئېيتار،
دۈشمەن كۈلدۈرۈپ (ئېيتار)

بۇ، ياخشى نىيەتلىك ئادەم كۆڭۈل ئاياپ ئولتۇرماي سەممىي نەسىھەت قىلىدۇ، يامان نىيەتلىك ئادەم كۆرۈنۈشتە ياخشىچاق بولۇپ، يالغاندىن كۆپتۈرۈپ ماختايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ: ئىرپان ئۇنىڭغا ئېچىنىپ، ئېغىرىڭمۇ، يېغىرىڭمۇ چۈشۈۋاتىدىغۇ؟ قان سېتىڭ، لايغا مىلىنىپ يېتىڭ، بۇ، يىگىت ئۇچۇن نومۇس ئەمەسمۇ؟ ئۇلۇغلار «دوست ئاغرىتىپ ئېيتار، دۈشمەن كۈلدۈرۈپ» دېگەندەك، ساڭا ياخشى گەپ قىلسام، نېمانچە كۆكەرمىلىك قىلىسەن؟ دېدى.

دوست ئايرىغان دوزاخ تۈۋىدە

بۇ، دوستتىن ئۇرۇنسىز رەنجىپ يۈز ئۆرۈگەن، دوستقا ئىشەنمەي چەتكە قاققان كىشى روھىي ئازاب ئىچىدە ياشايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

دوست باشقا باقار،
دۈشمەن ئاياغقا (باقار)

«دوست باشقا قارايدۇ، دۈشمەن ئاياغقا» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

دوست باشقا قارايدۇ،
دۈشمەن ئاياغقا

بۇ، ھەركىم يۈرۈش - تۇرۇشقا ئەھمىيەت بېرىپ، رەتلىك، پاكىز كىيىنىش لازىملىقىنى، باش ۋە ئاياغقا ئوخشاش ئەھمىيەت بېرىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

دوست بول سىرىنى بىلىپ

بۇ، دوست تۇتۇشتا ئادەمنىڭ نىيىتى، خۇي - پەيلى، خۇسۇسىيىتى، ئىچكى ئەھۋالىنى تولۇق ئىگىلەش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

دوست چىللىسا قالما،
دۈشمەن چىللىسا بارما

بۇ، دوستقا مۇھەببەت، دۈشمەنگە نەپرەت ئىپادىسىدە مۇئامىلە قىلىش بولۇپ، دوستنىڭ سورىنى ئىززەت - ھۆرمەت مۇددىئاسىدا ئۇيۇشتۇرۇلغاچقا بارماي بولمايدىغانلىقىنى، دۈشمەننىڭ سورىنى مەسخىرە، كەمسىتىش، ھەسەتخورلۇق شۇم نىيىتىنى چىقىش قىلغاچقا، بېرىش پايدىسىز ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

دوست سۆزىنى تاشلىما،
تاشلاپ بېشىڭنى قاشلىما

«دوستۇڭنىڭ سۆزىدىن چىقما، ئۆزۈڭنىڭ بىلگىنىڭدەك قىلما» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

دوستقا تاپا قىلما،
دۈشمەنگە كۈلكە (قىلما)

بۇ، ھەركىم دوستىغا بىھۇدە، ئورۇنسىز تەنە ۋە دوق قىلماسلىق، يامان نىيە-

لىك كىشىلەرگە ئويۇن - تاماشا بولىدىغان ئىشلاردىن ساقلىنىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ: ئايىسخان «دوستقا تاپا قىلما، دۈشمەنگە كۈلكە (قىلما)» دېگەندەك زىلەينىڭ ئاي - كۈنى توشقاندا بىر چىرايلىق «تەلەپ» كەلدى، سالامەت بوشاندۇردى. بىراق ئەختەم ئۇنىڭ دوپپىسىغا جىگدە سېلىپ، قىزنى قۇرۇق پەتىۋاغا ئېلىۋالغانلىقى ئۆپكىسىنى ئىچىدىن قىقىۋەتكەندەك ئىدى.

دوستقا دوست كېرەك،
ھېسابقا دۇرۇس (كېرەك)

بۇ، كىشىلەر ئۆزئارا سەمىمىي بولۇش لازىملىقىنى، ھېسسىيات ۋە مەنپەئەتنى دەپ پۇل، مۇئامىلە ئىشلىرىدا قائىدە - تۈزۈمگە خىلاپلىق قىلىشقا بولمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

دوستقا ئىناق بول،
دۈشمەندىن يىراق (بول)

بۇ، ھەركىم دوستقا رەھىمدىل، شەپقەتلىك، مېھرىبان بولۇپ، يېقىن ئۆتۈش كېرەكلىكىنى؛ دۈشمەن بىلەن چەك - چېگرىنى ئايرىپ، مۇناسىۋەت قىلىشتىن ھەزەر ئەيلەشنى بىلدۈرىدۇ.

دوست كەينىڭدە ماختار،
دۈشمەن ئالدىڭدا (ماختار)

بۇ، ھەقىقىي دوست ھەرگىز قالايمىقان، يۈز تۇرانە تەرىپلىمەيدۇ؛ ساختا دوست ئىچكى سىرىنى ئىگىلەش ئۈچۈن كۆرۈنۈشتە ياخشىچاق بولۇپ، يالغاندىن ماختاپ - كۆپتۈرۈپ، خۇشامەتچىلىك قىلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

دوست كۆپ، توغرىسى ئاز

بۇ، دوستنىڭ ئاز - كۆپلۈك چېكى بولمايدىغانلىقىنى، لېكىن ھەقىقىي دوست تولىمۇ چەكلىك ئىكەنلىكىنى، شۇڭا دوست تۇتقاندا چوڭقۇر سىناش، كۆپ سىردىشىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

دوست كېڭەشتە بىلىنەر

بۇ، ھەقىقىي دوست باشقا كۈن چۈشۈپ، ئوڭۇشسىزلىق، مۈشكۈللۈككە دۇچ كەلگەن دوستىغا سەمىمىيلىك بىلەن توغرا يول كۆرسىتىش، مەسلىھەت بېرىشتەك خىسلىتىدىن بىلىنىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

دوستنىڭ ئاتقان تېشى باشنى يارماس

بۇ، سەمىمىي نىيەتلىك دوستنىڭ كۆڭۈل ئايىماي، ئاغرىتىپ ئېيتقان گەپ - سۆز، نەسىھەتلىرى زىيانلىق ئەمەسلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

دوستنىڭ دوستلۇقى
باشقا كۈن چۈشكەندە بىلىنەر

بۇ، دوستلارنىڭ ئۆزئارا سادىق، ۋاپادار ئىكەنلىكى مۈشكۈل ئەھۋالغا دۇچ كەلگەن دوستىغا رەھىم - شەپقەت، ياخشىلىق قىلىپ، يار - يۆلەكتە بولالىشىدا كۆرۈلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ

دوستۇڭنىڭ سۆزىدىن چىقما،
ئۆزۈڭنىڭ بىلگىنىڭدەك قىلما

بۇ، چىن دوستنىڭ ياخشى نىيەت بىلەن بەرگەن مەسلىھەت - كۆرسەتمىسىنى ئەستايىدىل ئاڭلاپ، ئۆز خاھىشى بويىچە ئىش كۆرمەسلىك كېرەكلىكىنى بىلدۇرىدۇ.

دوستنىڭ كونىسى ياخشى،
چاپاننىڭ يېڭىسى (ياخشى)

«چاپاننىڭ يېڭىسى ياخشى، دوستنىڭ كونىسى» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

دوستنىڭ كۆپلۇكى ئەقىل ھەم قۇدرەت

بۇ، ئاغىنە - بۇرادەرلىك كىشىلىك تۇرمۇشتا ھەر بىر ئادەم ئۇچۇن كەم بولسا بولمايدىغانلىقىنى، دوستى كۆپ ئادەمنىڭ يولى كۆپ، ماددىي ۋە مەنىۋى بايلىقى يېتەرلىك بولىدىغانلىقىنى بىلدۇرىدۇ:

دوست - دۇشمەندىن خالىي ئەمەسسەن پەقەت،
ئەزەلدىن سىنالغان — بۇ بىر ھەقىقەت.
دوستنىڭ كۆپلۇكى ئەقىل ھەم قۇدرەت،
دۇشمەن كۆپ بولسا، ئەنسىزلىك دەھشەت.

دوستنىڭ كۆڭلى قالغۇچە،
دۇشمەننىڭ بويىنى سۇنسۇن

بۇ، دوستنىڭ ئىخلاس - ئەقىدىسىگە ھۆرمەت قىلىش، دىلىنى رەنجىتمەسلىك، رايىنى قايتۇرماسلىق؛ دۇشمەنگە رەھىم قىلماسلىق كېرەكلىكىنى بىلدۇرىدۇ.

دوستۇڭ دوست بولسۇن،
ھېسابىڭىز دۇرۇس (بولسۇن)

«دوستقا دوست كېرەك، ھېسابقا دۇرۇس» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

دوستۇڭغا دەرد كەلسە،
دۇشمىنىڭنىڭ تويى بولار

بۇ، ئاق كۆڭۈل، ياخشى كىشىلەر بىرەر بەختسىزلىك - پېشكەللىككە ئۇچرىسا، قارا نىيەت، ئەسكى ئادەملەر خۇشاللىق ھېس قىلىپ، مۇرادىغا يەتكەندەك گۇلقەقەلىرى ئېچىلىپ كېتىدىغانلىقىنى بىلدۇرىدۇ.

دوستۇڭ قاغا بولسا،
يېيىشىڭ پوق

«قاغا بىلەن دوست بولساڭ، يېيىشىڭ پۇق» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ: مەن ئانامدىن تەپ تارتىپ ئۆيگە بارالمىغان كېچىلىرىمۇ بولدى. كونىلارنىڭ «دوستۇڭ قاغا بولسا، يېيىشىڭ پوق» دېگىنى راست ئىكەن. باشقىلار مېنى مېھمان قىلسا، يەپ - ئىچىپ يۇرۇۋەرسەم بولماس دەپ، مەنمۇ ئۇلارنى مېھمان قىلدىم. ئەمما پۇلۇم بولمىغاچقا چىن شەنسىڭ دېگەن مەيپۇرۇشقا بىرمۇنچە قەرزدار بولۇپ قالدىم ...

دوستۇڭنىڭ پوقى پۇرىماس

بۇ، ئاغىنە - بۇرادەر، يېقىن كىشىلەرنىڭ ئىللەتى، ئەيىبى، ئۆتكۈزگەن سەۋەنلىكى، خاپىلىقى دوستلىرىغا ھار كەلمەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۇرىدۇ.

دوستۇڭنىڭ كۆڭلى قالغۇچە،
دۇشمىنىڭنىڭ بويىنى سۇنسۇن

«دوستنىڭ كۆڭلى قالغۇچە، دۇشمەن-

ـنىڭ بويىنى سۇنسۇن» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

دوستۇڭنىڭكىنى يە، كۆڭلى قالمىسۇن،
دۈشمىنىڭنىڭكىنى يە، ئۆزىڭگە قالمىسۇن

بۇ، دوستقا مۇھەببەت، دۈشمەنگە نەپرەت مۇئامىلىسى بولۇپ، دوستنىڭ كۆڭلى، ئىززەت - ھۆرمىتى ئۈچۈن تائاملىرىغا داخىل بولۇش، دۈشمەنگە ئۆچمەنلىك قىلىش يۈزىسىدىن راسلىغان سورۇننىڭ كەينىنى ئۈچۈرۈپ، تائاملىرىنى قويماي يەپ تۈگىتىۋېتىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

دوستۇڭ ئۈچۈن زەھەر يۇت

بۇ، ھەر كىم دوستىنىڭ بەختى، خۇشاللىقى ئۈچۈن ھەرقانداق دەرد - ئەلەم، خاپىلىقنى سىڭدۈرۈپ، ئۇنىڭغا بەرداشلىق بېرىش لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

دوستۇڭ ئۈچۈن قان يۇت

«دوستۇڭ ئۈچۈن زەھەر يۇت» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

دوستۇمنىڭ كۆڭلىنى ئاياپ بويۇمدا قالدى

بۇ، ئاغىنە - يېقىنلىرىنىڭ چەكتىن ھالقىغان خۇشاللىقىنى دەپ كۆڭۈلچەكلىك قىلىپ، دوستلۇق پرىنسىپلىرىنى بىر چەتكە قايرىپ قويغان ئادەم كۈتۈلمىگەن كۆڭۈلسىزلىك - خاپىلىقلارغا قالىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

دوستۇمنىڭ كۆڭلىنى ئاياپ،
بەڭگىمنىڭ بويىدا قالدى

«دوستۇمنىڭ كۆڭلىنى ئاياپ بويۇمدا قالدى» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

دوستۇمنىڭ ئۆلگىنىگە يىغلىمايمەن،
قارا ئېشەكىنىڭ كەتكىنىگە يىغلايمەن

بۇ، مال - دۇنيا، مەنپەئەت ئۈچۈن دوست - يېقىنلىرىدىن كېچىدىغان شەخسىيەتچى ئادەملەرنىڭ ۋاپاسىزلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

دوست ياخشى يېرىڭنى كۆرەر،
دۈشمەن يامان يېرىڭنى (كۆرەر)

بۇ، ئاق كۆڭۈل، ياخشى نىيەتلىك ئادەم دوستىنىڭ ئىجابىي تەرىپىنى، مۇۋەپپەقىيەت - نەتىجىسىنى كۆرىدۇ، قارا نىيەت، ئەسكى ئادەم باشقىلارنىڭ ئەيىب، قۇسۇرلىرىغا نەزەر ئاغدۇرىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

دوست يىغلىتىپ ئېيتار،
دۈشمەن كۈلدۈرۈپ (ئېيتار)

«دوست ئاغرىتىپ ئېيتار، دۈشمەن كۈلدۈرۈپ» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ: كەچۈرگەيلا، جانابى سۇلتان، كونىلار «دوست يىغلىتىپ ئېيتار، دۈشمەن كۈلدۈرۈپ» دېگەندەك يارەنلەرنىڭ سۆزلىرىنى قەدىرلەش كېرەك، دېدى ئۇ.

دوغچى ئاپتاپ تىلىسە،
ماتاڭچىنىڭ ئاچچىقى كەپتۇ

بۇ، تىجارەتچىلەر سودا - سېتىقتا ئۆز-ئارا بازار ئىزدەپ، شارائىت ۋە يول كۈتىدىغانلىقىنى، سودىسى ئاقمىغانلار خېرىدار تا-

لىشىپ، بىر - بىرىگە ئىچى تارلىق قىلىدى-
غانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

دوك گۆرگە كىرگەندە تۈزىلەر

بۇ، خۇي - پەيلى ناچار، مىجەزى ئەس-
كى ئادەملەر ئەيىبىنى ئۆلگۈچە تۈزىتەلمەي-
دۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

دۇتار تارىسى ساتاردا يوق،
بىلىمسىز كىشى قاتاردا (يوق)

بۇ، بىر نەرسىنى ئىككىنچى بىر نەرسە
ئۈچۈن ئىشلەتكىلى ياكى تەڭ ئورۇندا قوي-
غىلى بولمىغاندەك، ئىلىم، مەدەنىيەتتىن
خەۋىرى يوق، نادان ئادەمنىڭ ئەل ئىچىدە
ئىناۋەت - ھۆرمىتى بولمايدىغانلىقىنى بىل-
دۈرىدۇ.

دۇدۇق سۆزگە يارىماس،
ئوغرى كۆزەتكە (يارىماس)

بۇ، ئەخلاق - پەزىلەتسىز، سۆز -
ھەرىكىتى، ئىش - ئەمىلى قاملاشمىغان
بەتخۇي ئادەم ھەممە يەردە ئىشنى بۇزۇپ
چاتاق چىقىرىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرى-
دۇ.

دۇنيادا ئەخمەق بولمىسا،
ئەقىل ئىگىلىرى زېرىكىپ قالار

بۇ، ئەقىلسىز - نادانلار بىلەن ئەقىل-
لىق - دانا كىشىلەر دۇنيادا بىر -
بىرىدىن ئايرىلالمايدىغانلىقىنى، ئەقىللىقلار
ئەقىلسىزلەرنىڭ ھاماقەتلىكىدىن بىزار
ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

دۇنيادا ئىككى ئۆلۈم يوق،
بىرىدىن قۇتۇلغان ھېچكىم يوق

بۇ، مەخلۇقاتتا ھاياتلىق ۋە ئۆلۈم بىرلا
قېتىم بولىدىغانلىقىنى، دۇنياغا كەلگەن
ھەرقانداق مەخلۇقات ئاخىر بىر كۈنى
ئۆلىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

دۇنيا دېگەن قولنىڭ كىرى

«پۇل دېگەن قولنىڭ كىرى» نىڭ ئىزا-
ھىغا قاراڭ.

دۇنيانى سۇ باسسا،
ئۆردەككە نېمە غەم

«ئاسمان بېسىۋالسا ئاستىدا يېتىپ
مانتا يەر» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

دۇنيا ئىشىنى ئاخىرەتكە قالدۇرما

«بۈگۈنكى ئىشنى ئەتىگە قويما» نىڭ
ئىزاھىغا قاراڭ.

دۆتكە نەسىھەت كار قىلماس،
قارىغا سوپۇن (كار قىلماس)

بۇ، ئەقىلسىز - ھاماقەت ئادەمگە ھەر
قانچە تەنقىد، تەربىيە بەرگەن بىلەنمۇ ئۈنۈ-
مى بولمايدۇ، قارا نەرسىنى ھەرقانچە يۇغان
بىلەنمۇ ئاقارمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرى-
دۇ.

دۆ غېرىبنى ئۇرار،
ئۆمۈچۈك مۇساپىرنى (ئۇرار)

بۇ، كۈچلۈكلەر، ئۆكتەملەر ھەر
ۋاقىت ئاجىز، ياۋاشلارنى بوزەك قىلىدۇ،
پۇرسەت تاپسا ھەر باب بىلەن ئۇلارنى ئانى
تېپىپ كۈن بەرمەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈ-

رىدۇ: بۇ يىل كۈز كەلسە ئۇنىڭ تويىنى قىلايلى دېيىشىدۇق، بىز توي قىلغۇچە بۇ چېرىكلەر بىزنىڭ بېشىمىزنى يەيدىغان ئوخشايدۇ، «دۆ غېرىبىنى ئۇرار، ئۆمۈچۈك مۇساپىرنى» دەپ، كەلگۈلۈكنىڭ ھەممىسى بىزدەك ئاجىز پۇقرالارغا كېلىۋاتىدۇ، دېدى موماي يىغلاپ تۇرۇپ.

دۆڭگە جىرىم تىكمە،
ئويغا ئۆي سالما

بۇ، ھەرقانداق ئىشنى ئېھتىياجغا، ئەمەلىي شارائىتقا قاراپ پىلانلاش، ئورۇنلاشتۇرۇش لازىملىقىنى، قارىغۇلارچە ھەرىكەت قىلىپ زىيان تارتىدىغان ئىشلارنى قىلماسلىق كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

دۆڭنى كۆرۈپ تاغ دېمە

بۇ، بويى ئېگىز، بەستلىك ئادەمنى دانا، بىلىملىك دېگىلى بولمايدۇ؛ بىرەر كىچىك نىشان ۋە يېڭىلىق چوڭ ئۆزگىرىشنىن بېشارەت بېرەلمەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

دۆڭنى كۆرۈپ تاغ دېمە،
كۆلنى كۆرۈپ باغ دېمە

«دۆڭنى كۆرۈپ تاغ دېمە» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

دۆلەت قۇشى قونسا چۈشىن بېشىغا،
سۇمرۇغ كېلەر كۈندە ئۇنىڭ قېشىغا.

بۇ، بىراۋغا بەخت - تەلەي، ئامەت كەلگەندە ھەممە ئىشى ئوڭۇشلۇق بولۇپ، ئۇنىڭغا پۇلدارمۇ، ھوقۇقدارمۇ ماسلىشىدۇ، يېقىنچىلىق قىلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

دۆلەت كەتسىمۇ كەتسۇن،
سۆلەت كەتمىسۇن

بۇ، ئادەم بىرەر سەۋەب تۈپەيلىدىن مال - دۇنيا، تەئەللۇقاتىدىن ئايرىلسىمۇ مەيلى، لېكىن ئار - نومۇس، قەدىر - قىممەت، ئىناۋىتىنى ساقلاپ قېلىشى كېرەك، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

دۆلەت كەلسە قوش كەپتۇ،
بالا كەلمىسۇن

بۇ، ئادەم تەلىيى ئوڭدىن كېلىپ بېيىپ، مال - دۇنيا، تەئەللۇقات، راھەت - پاراغەتلىك تۇرمۇشقا ئېرىشكەندە، كۈتۈلمىگەن بەختسىزلىككە يولۇقۇشتىن ئاگاھ بولۇش لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

دۆلەتمەن بولساڭمۇ،
سۆلەتمەن بولما

بۇ، ئادەم مال - دۇنيا، بايلىققا ئېرىشىپ، راھەت تۇرمۇش كەچۈرگەندە، ئۆزىنى باسالماي ھەشەمەتچىلىك، ياسانچۇقلۇق، دامخورلۇق، كۆرەڭلىك قىلماسلىق كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

دۆلەت يۈزى ئاق،
مەينەت يۈزى قارا

بۇ، مال دۇنياسى، بايلىقى، مەرتىۋىسى بار كىشىنىڭ يۈزى چوڭ، ئىناۋىتى يۇقىرى بولۇپ، ئەتراپىدىكىلەر خوش - خوش قىلىدىغانلىقىنى؛ كەمبەغەل، نامرات

- يوقسۇللارنىڭ يۈز - ئابرۇيى، ئىناۋىتى بولمىغاچ، گېپى ئۆتمەيدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

دۆ يېتىمنى ئۇرۇپتۇ،
ئۆمۈچۈك مۇساپىرنى (ئۇرۇپتۇ)

«دۆ غېرىبنى ئۇرار، ئۆمۈچۈك مۇساپىرنى»نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ: پەزىلەتنىڭ جىنازىسى بامداتقا ئۇلگۇرۇپ ئۇزىتىلدى. ئايانكى «دۆ يېتىمنى ئۇرۇپتۇ، ئۆمۈچۈك مۇساپىرنى» دېگەن قانلىق پاجىئە مۇشۇ تەرىزدە پىلانلىق بىر تەرەپ قىلىنغانىدى.

دۈشمەن تاش سانىسا،
خەلق قۇم سانايدۇ

بۇ، نىيىتى يامان سۇيىقەستچىلەر دۈشمەنلىكتە ھەرقانچە زىرەكلىك، ئۇستاتلىق ئىشلەتسىمۇ، خەلقنىڭ يەم - پاراستى، ھوشيارلىقى، تەدبىرلىكلىكىدىن ئۇستۇن تۇرالمايدۇ، خەلق ھامان دانالىقى بىلەن ئۇلار ئۇستىدىن غالىب كېلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

دۈشمەندىن ھەزەر قىلغىن،
ھۇرۇندىن بىزار بولغىن

بۇ، ھەركىم دۈشمەنگە نەپرەتلىنىپ، ئېھتىياتچان، ھوشيار بولۇش؛ كۈچ - مادارى تۇرۇپ ئىش خوش ياقمايدىغان تەييارغا ئامراق ئادەمدىن ئۆزىنى تارتىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

دۈشمەن سىرىڭنى ئوغرىلايدۇ،
دوست خاتايىڭنى توغرىلايدۇ

بۇ، نىيىتى بۇزۇق كىشىلەر ھەمىشە باشقىلارنىڭ خۇپىيانە ئىشىنى، مەخپىيەتلىكىنى ئىگىلەيدۇ؛ چىن دوستلۇققا يارايدىغان ئاق كۆڭۈل كىشىلەر دائىم باشقىلارنىڭ ئەيىب - نۇقسانلىرىنى تۈزىتىۋېلىشىغا ياردەم بېرىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

دۈشمەن قاچقاندىن كېيىن باتۇر كۆپىيەر

بۇ، جاپا - مۇشەققەت، ھالقىلىق پەيتتە يوق، ئۇتۇق - نەتىجە يۈز ئاچقاندا نام، شەرەپكە شېرىك بولۇۋېلىشقا ئامراق ئادەملەرنىڭ پۇرسەتپەرەسلىكىنى بىلدۈرىدۇ: بۇرۇنقىلار «دۈشمەن قاچقاندىن كېيىن باتۇر كۆپىيەر» دېگەندەك، مۇشۇ چاغقىچە لام - جىم دېمەي ئولتۇرۇشقان شەھەر چوڭلىرىمۇ چۈشىنىپ، سۆزگە ئارىلىشىپ كېتىشتى.

دۈشمەن قەست قىلار،
دوست قۇتۇلدۇرار

بۇ، قارا نىيەت كىشىلەر ھەمىشە باشقىلارغا تۈرلۈك ۋاستىلەر بىلەن زىيانكەشلىك قىلىدۇ؛ ھەقىقىي ۋىجدان ئىگىلىرى دائىم پىداكارلىق كۆرسىتىپ ئاغىنىلىرىنى تۈرلۈك خەۋپ - خەتەرلەردىن ساقلاپ قالىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

دۈشمەنگە شەپقەت—ئۆزۈڭگە كۈلپەت

بۇ، دۈشمەندىن چەك - چېگرىنى ئاجراتماي، ئىچ ئاغرىتىپ رەھىمدىللىك قىلغان ئادەم ئۇمۇرۋايەت ئازاب تارتىپ، ھەسرەت - نادامەت، پۇشايماندا ئۆتىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

دۈشمەننى سەل چاغلىساڭ، بېشىڭغا چىقىدۇ

بۇ، باشقىلارنىڭ بىخەتەرلىكىگە، مال - مۈلكىگە زىيان سالىدىغان قارا نىيەت كىشىلەرگە سەل قاراپ بىخەستەلىك قىلغاندا ئاپەت كەلتۈرىدۇ، ھەتتا جانغا زامىن بولىدۇ، دېگەن مەننى بىلدۈرىدۇ.

دۈشمەننى شېكەر بىلەن ئۆلتۈر

بۇ، باشقىلارنىڭ بىخەتەرلىكىگە، مال - مۈلكىگە زىيان سالىدىغان سۇيىقەستچىلەرنى پەم - پاراسەت، ئاقىلانە تەدبىر بىلەن يوقىتىش كېرەك، دېگەن مەننى بىلدۈرىدۇ.

دۈشمەننى كۈندۈزى ئويلا،
كېچىسى پايلا

بۇ، قارا نىيەت، سۇيىقەستچىلەرنىڭ بۇزغۇنچىلىق ھەرىكىتىگە ھەر ۋاقىت ھوشيارلىق بىلەن كۆز - قۇلاق بولۇپ، ئاپەتنىڭ يىلتىزىنى قۇرۇتۇش كېرەك، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

دۈشمەننى ئۆيۈڭگە يولاتما،
قارىياغاچنى بېغىڭغا (يولاتما)

بۇ، نىيىتى يامان، بۇزغۇنچىلارغا ھەر دائىم نەپرەتلىنىش، رەھىمدىللىك قىلماسلىق، پاناھلىق بەرمەسلىك لازىملىقىنى؛ باغدا قارىياغاچ ئۆستۈرۈش — مېۋىلىك دەرەخلەرنىڭ ياخشى ئۆسۈشىگە، مول مېۋە بېرىشىگە زىيانلىق ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

دۈشمىنىڭگە ئۆلۈم تىلىگۈچە،
ئۆزۈڭگە ئۆمۈر تىلە

بۇ، قارا نىيەت، سۇيىقەستچىلەرنىڭ ھالاكىتىنى كۈتكەندىن كۆرە، ھەركىم ئۆزىنىڭ سالامەتلىكىنى ئاسراپ، ئۇزاقراق ياشاش غېمىدە بولۇش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

دۈشمىنىڭنى سەرسان قىل،
مۈشكۈلۈڭنى ئاسان (قىل)

بۇ، قارا نىيەت، سۇيىقەستچىلەرنى يوقىتىش ئارقىلىق ئاسايىشلىققا ئېرىشىپ، نىجاتلىق تېپىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

دۈشمىنىڭنى قاتتىق ئۇر،
كالتىكىڭنى ئايىما

بۇ، دۈشمەنگە ھەر ۋاقىت غەزەپ - نەپرەت بىلەن قارشى تۇرۇپ، قىلچە رەھىم - شەپقەت قىلماي، ئەجەللىك زەربە بېرىش كېرەك، دېگەن مەننى بىلدۈرىدۇ.

دۈشمىنىڭنىڭ كۆلگىنى —
سىرىڭنى بىلگىنى

بۇ، رەقىبلەر ھەر ۋاقىت باشقىلارنىڭ ئاجىزلىقىدىن پايدىلىنىپ مەخپىيەتلىكىنى بىلىشكە تىرىشىدۇ، رەقىبلەرنىڭ خۇشال بولۇپ كۈرەڭلىگىنى رەزىل مەقسەتلىرىگە يەتكەنلىكىدىن دېرەك بېرىدۇ، دېگەن مەننى بىلدۈرىدۇ.

دۈمبىسى قىچىشقان ئېشەك
تۆگىمەنگە كېلەر

بۇ، ئىشقا ئامراق، جاپاكەش ئادەم ئۆزى خالاپ ئىش بار يەرنى تاپىدۇ؛ نەس باسقان ئادەم ئۆز ئىختىيارى بىلەن جېدەل -

ماجىرا، غەلۋىگە ئارىلىشىدۇ، دېگەن مەنە-
نى بىلدۈرىدۇ.

دېسەڭ گەپ بولىدۇ،
دېمىسەڭ دەرد (بولىدۇ)

بۇ، بىرەر ئەھۋالنىڭ ئەينەن جەريانە-
نى باشقىلارغا سۆزلەشنىڭ قۇلايسىز، ئەپ-
سىزلىكىنى، كەلسە - كەلمەس سۆزلىگەندە
يامان ئاقىۋەت پەيدا قىلىدىغانلىقىنى، دېمە-
سە كۆڭۈلدە ساقلىنىپ، ئادەمنىڭ ئىچىنى
پىشۇرۇپ ئەلەم بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرى-
دۇ.

دېسە لەت، دېمىسە دەرد

«دېسەڭ گەپ بولىدۇ، دېمىسەڭ
دەرد» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

دېمىگەننى دېگۈچى چىقار،
يېمىگەننى يېگۈچى (چىقار)

بۇ، گەپ - سۆزدە ئېغىر - بېسىق
بولۇپ، پەيت كۈتۈش، ئالدىراپ سۆزلە-
مەسلىك؛ غىزا - تاماقتا نېزىرقىماسلىق،
ئالدىغا كەلگەننى يېيىش لازىم دېگەن مەنىنى
بىلدۈرىدۇ.

دېمىگەننى دېگىلى،
يېمىگەننى يېگىلى بولار

«دېمىگەننى دېگۈچى چىقار، يېمىگەننى
يېگۈچى (چىقار)» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ: بۇ
ئىشتا ئۆزىمىزنى توختىتىپراق بىر نېمە
دېيلى، «دېمىگەننى دېگىلى، يېمىگەننى يې-
گىلى بولىدۇ» دېگەن گەپ بار ئەمەسمۇ؟

ھازىر ئالدىراپ - سالدىراپ «ماقۇل» دەپ
قويۇپ، كېيىن ھۆددىسىدىن چىقالمايدىغان
ئىش بولمىسۇن ... دېدى ئۇ ھۆسنەرىخانغا.

دېھقان بولساڭ شۇدىگەر قىل،
موللا بولساڭ تەكرار (قىل)

بۇ، ھەر ساھە - ھەر كەسىپنىڭ ئۆزى-
گە يارىشا كەلگۈسى ئۈچۈن قىلىشقا تېگىش-
لىك زۆرۈر ئىشى بولىدىغانلىقىنى بىلدۈ-
دۇ.

دېھقانچىلىق چىلىق - چىلىق،
بەزىدە قۇرۇق پىلىك

«دېھقانچىلىق- چىلىق - چىلىق بول-
مىسا غېرىبچىلىق» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ: بۇ
ئەھۋالدىن دېھقانلارمۇ يەنە ۋەسۋەسىگە چۈ-
شۈپ قالدى، ئۇلار، ھەي! ... «دېھقانچىلىق
- چىلىق - چىلىق، بەزىدە قۇرۇق پىلىك»
دېگەن شۇ ئىكەن - دە، دېيىشەتتى.

دېھقانچىلىق - چىلىق - چىلىق،
بولمىسا غېرىبچىلىق

بۇ، ھەرقانداق كەسىپتە كۆڭۈل قو-
يۇپ، ئىخلاس بىلەن ئىشلەشنىڭ زۆرۈرلۇ-
كىنى، قانچىلىك ئەجىر قىلسا، شۇنىڭغا
يارىشا نەپ تېگىدىغانلىقىنى، تەر تۆكۈشتىن
ئېرىنسە ھېچنېمىگە ئېرىشەلمەي، قۇرۇق
قول قالىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

دېھقاننىڭ بۇرنىغا يەر پۇراپتۇ

بۇ، ھەركىم ئۆز كەسپىگە مۇھەببەت
باغلايدىغانلىقىنى، داۋاملىق ئەس - يادى
شۇنىڭدىلا بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

دېھقاننىڭ پۇلى يەردە

بۇ، ھەر ساھە - ھەر كەسپتىكىلەرنىڭ تاپاۋەت - كىرىمى شۇ كەسپ ئۈچۈن سىڭدۈرگەن ئەمگىكىگە باغلىق ئىكەنلىكىنى، قىلغان ئەجرىگە تۇشلۇق ھالاۋەت كۆرىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

دىنى بوفنىڭ سىنى يوق

بۇ، ھەرقانداق ئىشتا ئەقىل - ھوشى، پەم - پاراسىتىنى ئىشلەتمىگەن ئادەم ئاق - قارىنى پەرق ئېتەلمەيدۇ ۋە ھېچبىر ئىشنى ۋۇجۇدقا چىقىرالمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

دىل ئازاردىن خۇدا بىزار

بۇ، بىراۋنى ئۇۋالچىلىقتا ئۇچرىتىپ قاقشاتقان ئاش يۈرەك ئادەمنى خۇدا كەچۈرمەيدۇ، ئۇنداق ئادەم خەلقنىڭ نەپرىتىگە ئۇچراپ يامان ئاقىۋەتكە قالىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

دىلى بىرنىڭ تىلى بىر

بۇ، ھەرقانداق ئىشتا كۆڭۈل ئارزۇسى، پىكىر - تىلىكى، مەقسىتى، نىيەت - ئىقبالى پەرقسىز ئادەمنىڭ دىلى بىلەن گەپ - سۆزى ئوپئوخشاش بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

دىلى بىرنىڭ غېمى بىر

بۇ، ھەرقانداق ئىشتا ئارزۇ - تىلىكى، پىكىر - مۇددىئاسى، نىيىتى ئوخشاش بولغان كىشىنىڭ ئويلايدىغىنى، كۆڭۈل بۆلىدىغىنى، ئەندىشىسى بىر نۇقتىغا مەركەزلەشىدۇ دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

دىلى بىرنىڭ ئىشى بىر

بۇ، ھەرقانداق ئىشتا ئارزۇ - تىلىكى، پىكىر - مەقسىتى، نىيىتى ئوخشاش بولغان كىشىنىڭ قىلىدىغان ئىش - ھەرىكىتىمۇ سۆزى بىلەن ئوخشاش بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

دىلى زەھەرنىڭ قولىمۇ زەھەر

بۇ، ئىچى تار، دائىم يامانلىقنى ئويلايدىغان، بىرەھىم ئادەمنىڭ ئىش - ھەرىكىتىمۇ باشقىلارغا زىيان سېلىش بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

دىلى ھەسەل، قولى گۈل

بۇ، ھىيلە - مىكىرنى بىلمەيدىغان، پەزىلەتلىك، رەھىمدىل ئادەم تۇرمۇشتا رەتلىك بولۇپ، قولىدىن ھەممە ئىش كېلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ: ئۇلار ئۆيگە ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم دەپ كىرگەنلىكى كىشىلەرگە گۈلچەھرىنى «دىلى ھەسەل، قولى گۈل»، «بەش بارمىقىدا، خۇدا ھەققى، ساپلا بەرىكەت» دەپ ماختاپ ئېغىزىدىن چۈشۈرمەيتتى.

دىلى ئوچۇقنىڭ قولى ئوچۇق،
ئەل سۆيگەننىڭ يولى (ئوچۇق)

بۇ، كۆڭلى يۇمشاق، رەھىمدىل ئادەم باشقىلاردىن ھېچنېمىسىنى ئايىمايدىغان، مەرد - سېخىي بولىدىغانلىقىنى؛ يۇرتىنى، خەلقىنى قەدىرلەيدىغان، ئېسىل پەزىلەتلىك ئادەمنىڭ ئىشلىرى ئوڭۇشلۇق يۈرۈشىدىغان-

لىقىنى بىلدۈرىدۇ.

دىمىغى ئۈستۈن ئازگالدا ئۆلەر

بۇ، ئۆزىنى چوڭ تۇتۇپ، باشقىلارنى
كۆزگە ئىلمايدىغان، ھاكاۋۇر ئادەملەر ئۆ-
زىنىڭ تەكەببۇرلۇقىدىن نەپرەتكە ئۇچراپ،
زاۋال تاپىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

دىنسىزنىڭ ئەدىبىنى ئىمانسىز بېرەر

بۇ، ھېچنېمىگە ئېتىقاد قىلمايدىغان،
ئىخلاس- دىيانىتى يوق، غايىسىز ئادەمنى
ئىشەنچ - ۋىجداندىن مەھرۇم بىرەھىم ئادەم
باپلايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

دىنىم ئۇچۇن ئەمەس،
كۇنۇم ئۇچۇن ئوقۇيمەن

بۇ، ھەرقانداق بىر ئىشنى قىلىشتا ئۇ-
مۇمىيلىق نەزەردە تۇتۇلغان مۇئەييەن نى-
شان، غايە، ئەقىدە بولۇش زۆرۈر ئىكەنلى-
كىنى، ئۆز مەنپەئىتىنى چىقىش نۇقتىسى
قىلماسلىق كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.